

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsatt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsatt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

55.c.43.

U.S.

90
151-

En

Resa

Til

FORRA AMERICA,

på

Kongl. Swenska Wetenskaps
Academiens befallning,

och

Publici kostnad,

Förrättad

af

PEHR KALM,

Oeconomiae Professor i Åbo, samt Ledamot af
Kongl. Swenska Wetenskaps Academiern.

Tom. I.

Med Kongl. Maj:ts Allernådigtste Privilegio.

STOCKHOLM,

Tryckt på LARS SALVII kostnad 1753.

Stormächtigsta Aller- nådigsta Drottning!

Sen om sina undersåtars wäl-
färd om Öfwerhet: et
Lands tüttagande i wälmå-
ga, rikedom och magt:
nyttiga wetenskapers hägn och be-
främjande, hafwa i alla tider oup-
lösligen följt tilsamman.

• Et Samhälle, der någondera af
dessa saknas: der ofunnoghet och
förakt för gagneliga slögder och we-
tenskaper härskar, kan ej annat, än
hafwa swårt, at komma sig före.

Men deremot mångfalt sällt det
Land, der Öfwerhetens ömma om-
sorg, inbyggarenas trefnad och we-
tenskapernas främjande byggt brö-
derskap och samlöfband.

Lyckligt Swea-Rike, hwars
inbyggare nu i sin dyra och milda
Öfwerhet få skåda de höga Kongl.
egenskaper i största klarhet lysa, som
andra folkslag antingen önska, eller
smickran ej sällan oförskyladt tillägger
sina Regenter.

Allernådigsta Drottning!
Eders Kongl. Maj:ts ömma
nit

nit, at främja alla nyttiga delar af Landets hushållning, samt at bringa dem hos oss til den högd, at wi måge blifwa et trefwit, rikt och mäktigt folk, och at wi deri måge jämnlikna, om ej öfvergå, de idogaste och måst estertänksamma af våra Södra Europæiska Grannar, är hos alla Landsens inbyggare i en wälsignad ätanta.

Hwad upmuntran, hägn och befordran hafwa icke wetenskaperna af Eders Kongl. Maj:t redan fått? och hwad tilwänt hafwa de icke ännu at wänta, när Eders Kongl. Maj:t sjelf använder de lediga stunder til deras idkande, och i de nyttigaste äger sådan insigt, at ock den, som upoffrat all sin tid härpå, ser sig endast wara deremot en begynnare och en läringe.

På Eders Kongl. Maj:ts
allernådigsta wälbehag och befallning
hafwa Resor från Norden blifwit
anställda äfwen til de längst afstågsna
länder, at utförsta alla Naturens
gömmor, och at samla des marg-
falliga alster. Naturens otaliga
häfwor hafwa likasom sikt från alla
werldenes örter, at få den nåden,
at wisa sig för Eders Kongl.
Maj:t. Det är genom Eders
Kongl. Maj:ts allernådigste om-
wårdnad och kostnad, at den lärda
werlden wäntar en beskrifning och
uttydning på de Jord- och Bärgr-
arter, Wårter, Djur och andra
märkwärdigheter i Naturen, som
omtalas i den Heliga Skrift, och
som finnas i de fordom så helgade
örter, om hwilket alt härtills äf-
wen sjelfwa des egit lands inbyg-
gare warit i tjockaste mörker.

In för Eders Kongl. Maj:ts
fötter understår jag mig också, at
i underdånighet nedläggga hela be-
skrifningen af den Resa jag förrät-
tat til Norra delen af America,
hwaraf nu här den första Tomen
framtes.

Eders Kongl. Maj:t har icke
allenast med nådigt wälbehag, ansatt
nyttan af en sådan Resa, utan ock
låtit mig wid min återkomst marg-
fallig Kongl. nåd wedersaras, samt
allernådigst lemnat de ringa Natu-
rens alster, jag från dessa orter
hembragt, et rum i Eders Kongl.
Maj:ts förträffeliga Natural-
Samling, hwilken både til dyrbar-
het och myckenhet af rariteter swår-
ligen hos någon Potentat eller på
någon ort i werlden haft eller har
sin like.

Den

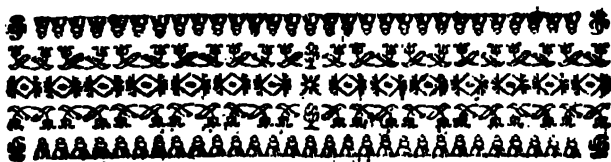
Den Högste Allmagten gøre
Eders Kongl. Maj:ts Regering
långvarig och säll, och uppfylle
Eders Kongl. Maj:ts önskan;
så ernär Svea-Rike rättta högden
af sin wälgång.

Framhärdat til min dödsstund

Stormächtigsta Aller-
nädigsta Drottning!

Eders Kongl. Maj:ts

Allerunderdänigste och tropligtigste
tjenare och undersäte
PEHR KALM.

Företal.

är lämnas den Wendagne Räfaren första
Formen af den Resa, som jag på
Kongl. Wetenskaps Academiens be-
fallning och Publici kostnad förråts
tat til Norra America.

På det den Wendagne Räfaren ej må wara
aldeles ofunnig om affigten af denna resa, och
första början, samt hwilka i synnerhet bidragit
til dess befrämjande, wil jag kärteligen lämna
följande underrättelse:

Sedan jag tillbragt någon tid wid Upsala Aca-
demie på Vice-Præsidentens och Riddarens af
Nordstjerne-Orden, Högwälbörige Herr Baron
STEN CARL BJELKES kostnad, samt under
Herr Archiaterens och Riddarens af Nordstjerne-
Orden LINNÆI handledande och undervisning;
undersåtte Herr Vice-Præsidenten Herr Archia-
terns ompröfwande, om icke det wore både nyttigt
och nödigt för det Allmänna, at låta mig företas
ga en Resa, antingen til Island, Sibirien eller
någon annan ort, som låge näst under samma
Pol-hög, som Sverige, at der göra hwarjehans
de observationer, och samla ollehanda wärter,

i synnerhet från af sådana, som hade någon särdeles nyttja antingen til föda för folk, för der för boskapen, tjenliga til våra magra års gars, sura morasters och terra bactars förbättring, eller eljest hade någon nyttja; wid färgerier eller til något annat wid Manufacturer och hushållningen samt Medicine, den wi sedan med synnerlig fördel kunde cultivera hos oss.

Herr Archiatern och Riddaren LINNEUS trodde, at af alla sådana eller hade Norta America företädet; ingen Botanicus hade med flit eftersökt och beskrifvit de växter der funnos: af de så, som kommit dertill, hade man haft flera prof, at åtskillige af dem tält wäro Wintrar mycket ihäl: der woro många, som hade synnerlig nyttja, så wäl i Oeconomien, sem i Medicine.

År 1749. började Capituln Mechanicus FRIEWALD, at i Kongl. Swenska Wetenskaps Academiens Handlingar utgifwa sina tankar om nödwändigheten och möjligheten, at Sverige af sig sjelft kunde åga rätt Silke, och sedan han talt om sina mångfalliga försök, swårigheter, ringa upmuntran &c. derutinnan, sluter han i förbemänte års Handlingar p. 29. sålunda: "Jag war fördenckul aldeles swad, at i et ewigt märker och glömskr förwara all kunnskap jag ansåg ende rätt Silkes oflande uti sawsfälte 10 års tid kunnat förwärfwa mig. Men Kongl. Wetenskaps Academiens wärda Ledamot och den store

Föreläs.

"flore Ortekännaren, Döctoren och Professoren
"LINNÆUS, har utspanat en species af Mulb-
"bårs-trån, hvilket våra svåra Vintrar och ätt
"omildare Bårar otvifvelaktigt kan tåla, och als
"drig af dem taga mera skada, än våra Tallar,
"Grånar och Björkar, hvilket också ganska lätts
"tehygen kan fås, och som han vil upträcka, sedan
"jag först styckewis gjort allmänt, alt hvad jag
"härtils försökt, så vid Mulbårs-plantagien &c."
Häraf blef Herr Archiater LINNÆUS ännu
mera förbunden, at desto starkare drifva på den
Americanska Resan.

Samma år i October-månad, då Hans
Höggest. Excellence, Riks-Rådet, Præsiden-
ten i Kongl. Cancellie Collegio, Hennes Kongl.
Majests Öfverste Marskalk, Hans Kongl. Högheits
Prins GUSTAFS Gouverneur, Abo Acade-
miez Cancelleren, Riddaren och Commendeu-
ren af Kongl. Majests Orden, Riddaren af Svarts
ta Örn, samt Cancelleren af alla Kongl. Majests
Orden, Herr Grefve C. G. TESSIN, tog emöt
Præsidium uti Kongl. Wetenskaps Academiën;
hemställte Herr Vice-Præsidenten och Rid-
daren, Baron BJELKE, til Kongl. Wetenskaps
Academiën sin och Archiater LINNÆI tanka
sin nödvändigheten af en Resa til Norra Ame-
rica, och tillika föreslog mig til den sammas för-
rättande. Hans proposition blef af samtliga
Kongl. Wetenskaps Academiens Ledamöter
med största nöje afhörd och gillad. Men då blef
från

Företal.

frågan, huru den samma Resan så kunde ske, at den allmänna Cassan ej skulle behöfwa ders före tillitas, hwilken tarfwades til andra behof?

Kongl. Wetenskaps Academien beslöt ders före, at anmoda Deras Excellencer, Herrar Cancellerer öfwer Academierna innom Riket, at med deras högtjällande befordran så begå, det hwarje Academie efter råd och förnåga wille af stipendier lemna något härtil. Detta verkställes, och afgingo strax Deras Excellencers Cancellernas skrifwelser til de dem ansfordrodda Academier, angående denna saken.

Åbo Academie, som för dess fattigdom och ringa inkomster, i jämförelse med de andra Academierna i Riket, har så godt som intet at meddela, hade nåppeligen fått dess ömma Cancellers Nådiga skrifwelse, innan den genom då warande Theologiz Professorens, nu merå Biskopens och Pro-Cancellers, Herr Doct. JOH. BROWALLI omsorg, straxt samlade tilhoppa det lilla hon kunde aflåta, och öfwersände det til Hans Excellence Cancelleren, hwilken ofördröjeligen lemnade det til Kongl. Wetenskaps Academien. Åbo Academie tillkommer altså den heder, at hafwa warit den förste, som lemnat någon penning til detta behofwet.

Lunds Academie hade inga penningar, at anmoda til en sådan Resa.

Upsala

Företal.

Upsala Academie war wäl den fiste, som gaf något härtil; men delte så mycket rundeligare, så at hon tagit en af de drygaste künningar härwid.

Wid början af år 1746. anmodade Kongl. Wetenskaps Academien sin då warande Præses, Herr Archlater ROSÉN, at på Kongl. Wetenskaps Academiens wägnar anhålla hos Hans Excellence, Præsidenten i Cammar-Collegio, Herr Grefwe PIPER, om nådigt bifall til et af de wid Upsala Academie inrättade Pipersta Stipendiens lemnande til denna Resan. Hans Excellence bad Kongl. Academien wara försäkrad derom, at om ingen anman utwäg funnos, skulle altid et af samma Stipendier stå til tjenst, så snart det blefwe ledigt.

Ytterligare anhöft Kongl. Wetenskaps Academien hos Consistorium Academicum i Upsala, om det icke bendigt wille lemna et af Magnat-Stipendierne härtil, och at ån mera drifwa på samma sak, sleg den för sin nit och ömhet om Fäderneslandets upkomst ej nog saknas. De Öfwer Hof-Intendenten; Herr Baron HARLEMAN, under det han war Kongl. Wetenskaps Academiens Præses, wid sit wistande med deras nu warande Kongl. Majestätter i Upsala, upp til Consistorium Academicum, och ån widare påminte derom. Och som et rum war ledigt uti Helmsfeldsta Stipendio, så föreslogs, om ej det kunde härtil användas. Consistorium Acad. lofwade bidraga dertil hwad
det

Företal.

det kunde, hwilket ock om Hösten samma år skedd, då det genom Herr Archiater LINNÆI bearbetande gaf sit samtycke dertill; men som den Aelte Högårade Magistraten i Stockholm äfwen hade at nyttra sig härutinnan, så lemnades den samma del af Consistorii Acad. beslut. Den Aelte och Högårade Magistraten hade ej så snart inhämtat det samma, som den af sin wanliga och besönliga nit för gagnetliga wetenskaper och landets upnjelpande strax enhälligt gaf sit bifall dertill. Således blef det Helmsfeldiska Stipendium gifwit til detta förehafwandet.

Som Kongl. Wetenskaps Academien i så wäldt redan fått wid Upsala Academie et af Magnat-Stipendierne härtil, så kunde Hans Excellence, Gref PIPER, ej widare samtycka til et af de Piperska Stipendiers lemnande til samma resa; dels emedan det syntes wara emot Testatoris wilja, at en skulle wid en och samma Academie njuta 2:ne Magnat-Stipendier, dels ock för Præjudicater skul i framtiden.

År 1747. behagade wår nu warande Allers nådigste KONUNG, såsom då Upsala Academies Høga CANCELLER, genom nådig skrifwelse til Consistorium Academicum ders sådes föreställa, om icke 1000 Plåtar af Academiens Cassa kunde gifwas til denna Resa? hwilken Høga Befallning Herrar Professorer i Upsala strax werkstälte, och öfwerfände til Kongl.

Företal

Kongl. Wetenskaps Academiens en Summa af 6000 Dlr. R:ut.

Rikens Manufactur-Contoir har sedan den tiden gunstigt behagat stänka til Kongl. Wetenskaps Academiens 1800 Dlr. Kopparmynt til denna Resans befrämjande.

Jag har för min del af min lön och egit utlagt öfwer 5000 Dlr. R:ut på samma Resa, til Fäderneslandets tjenst, så at min besparing, at wid hemkomsten sätta bo med, war snart räknad.

Hwad ännu brustit, har Kongl. Wetenskaps Academiens måst af egit tilsätta. Mig mötte den swårighet, at just då Resan börjades, war Warsz Courser på England högre än den någonsin hwarken förr eller sedan varit, så mycket mig witterligt är.

Kongl. Wetenskaps Academiens wärda Medlem, Herr Brufs Patron JOH. CLASSON, meddelte mig, på Kongl. Wetenskaps Academiens begäran, öppet Creditive til sin Commissionair i London, at lemna mig på hela resan alt hwad jag i penningar eller eljest hade af nöden, och har han desutom wid denna Resa gjort Kongl. Wetenskaps Academiens och mig wärdigfallig tjenst.

År 1747. om Hösten, sedan Hans Kongl. Maj:st, på Hans Excellences, Grefve TESSENS, såsom Abo Academiæ Cancellers, underdåniga begäran, förundt mig permission från min syfta, och tillstånd, at i Kongl. Wetenskaps

Företal.

Skaps Academiens åreder resa utomlands, och sedan Hans Konal. Majst ej allenast lemnat mig dess egit Höga Resepass, utan ock allernädigst gifwit befallning til sina Ministrar wid Kongl. Franska, Spanska och Angellska Hofwen, samt hos General-Staterna i Holland, at utwårka för mig dessa Magters Resepass, anträdde jag den 16 Octob. (efter nya stilen, som öfweralt försåds här i Företalet) Resan från Upsala ned til Götieborg. Jag hade utwålt til följeslagare Trågårdsmästaren Lars Jungström, hwilken war wäl hemma i Trågårdswetenskapen och wårsternas ans; handslög, at aftaga allehandå i Mechaniquen, oförtruten på Resor, och i högsta måtto trogen. Wi förblefwo i Götieborg för beständig motwind til den 11 Decemb. då wi gingo derifrån til sjöf; men af en förfärlig storm drefne, uddgades söka Norrige. Här förblefwo wi til den 8 Febr. 1748. då wi derifrån affegladde til Angland, och ankommo til London den 17 i samma månad. Uti Angland nödgades wi, i brist af fartyg, at komma öfwer til America, förblifwa ända til den 5 Augusti, då wi i Gravensend stego om bord, och lämnade den 11, i samma månad, Angland ur ögnasigtet. Den 13 nästföljande September fingo wi se America, sedan wårt skepp natten förut sådt på en sandresibel; men genom den Högstas bistånd kommit strart ofkadé derifrån, och den 15 Sept. ankommo wi lyckeligen til Philadelphia i Pensylvanien, eller det fordom

Företal.

fördom så kallade Nya Sverige. Det som var
öfver af detta året, användes, dels at samla alle
leghanda wårters frön, dem wi sände hem til Swe-
rige, dels til ätstilliga resor der i landet. Fö-
ljande året 1749. genomfor jag en stor del af Pen-
sylvanien, Nya Jersey, Nya Yorck; så up-
för Hudsons flod til Albany, vidare öfver
sjöarna St. Sacrament och Champlain, samt
hela det af Europeer bebödda Canada, och kom
litet för Jul tillbaka til Nya Sverige. Hvad
wårters frön denna Sommarn blifwit samlade,
sändes alla, samma Winter, hem til Sverige. År
1750. besåg jag Västra delen af Pensylvanien,
en stor del af sjölandet i nya Jersey; lämnade se-
dan Jungström denna Sommarn öfver i Pen-
sylvanien, at samla allehanda wårters frön, men
då jag allena genomfor Nya Yorck, reste öfver
Blåa Bergen til Albany, så up för Mohaks
flod, och vidare genom de bekanta grymma Iro-
quois land; nämligen Mohakernas, Oneider-
nas, Taskarorernas, Onondagernas och Kaju-
gernas; sedan öfver den stora sjön eller inländs-
ka hafvet Ontario ända til det märkvärdiga
Niagara fall, som wäl får räknas bland de största
märkvärdigheter i Naturen. Derifrån stode
Nesjen om Hösten tillbaka öfver en annan del af
Blåa Bergen, tills jag uti October kom åter til
Philadelphia. År 1751. den 13 Febr. lämnade
wi Philadelphia. Den 16 stego wi om
bord wid New Castle, at gå hem til Europa.

Föreläs.

Den 18 ejusd. såg jag sista gången America, och tillstår, at det skedde med en mer än stor swed, at jag skulle så snart lemna det; emedan der war så otaligt mycket ännu i alla 3 Natursens Riken af mig ofedt och obestriswit, som jag nödgades lemna åt andra. Efter en swår sjöresa, orwansliga stormar och margfalliga lifs-faror, stingo wi den 23 Martii se England. Den 27 ejusd. stötte vårt skepp wid mynningen af Themse-flo. Den så starkt, at wi med 2:ne pumpar ej kunde utlösa så mycket watten, som trängde sig in genom botten på skeppet, utan nödgades söka närmaste land, hwarifrån jag reste landvägen til London, dit jag anlände den 29 Martii, och hade den fågnad, at några dagar efter se vårt skepp och saker anlända dit, sedan det blifwit botadt. Den 5 Maji lämnade wi London, och ankommo den 16 ejusd. til Gøtheborg, och den 3 Junii til Stockholm.

Utaf det jag på denna Resan anmärkt, meddelas nu den första Tomten, hwilken innehåller hwarjehanda observationer, gjorda i Norrige och England. Jag har, hwad Angeliska Landes hushållningen angår, utelämnat ganska mycket, at werket ej måtte blifwa för widlyftigt; men tänker, wil Gud, utgifwa det i Academiska arbeten. När jag talt om, England, har jag ibland kommit at bruka några Angeliska ord. Jag set ej, hwi det skal mera tydas mig til last, än at andre bruka Fransöiska. De äro dock nästan
alle

Företal.

alle på et eller flere ställen af mig förklarade; till exempel så finner man uttydt

Broad land p. 184. 205.

Broad-cast-land p. 210.

Common field 260.

Farmer 156. 158. 164. 174. &c.

Four-thorough land 205

Four-thorough stiches 250

Gentleman 176

Gravel 147. 148. 180

Hoing 231. 232

Inclolure 146. 215. 217. 256.

Loam, - - - } 260.

Loamy ground }

Pebblestones 147. 356.

Ridge 269.

Ridge acre land, } 269.

Ridge half acre land }

Squares 471.

Stiches 184. 205.

Ten bouts land 350.

Three bouts land 350

Two bout land 260.

Acre betyder det samma, som hos oss
 Tunmland; men är mindre, än vårt
 Tunmland.

Wänge, som genom böckers läsning mera
 hafwa lust, at roa än gagna sig, idra snart blif
 wa ledsne, at så ofta i denna Resebeskrifning se
 nämnas Åker, Äng, och hwarjehanda till hus-
 hålls

Företal.

Hållningen hörande ting, som owanliga i de måsta hårtills utkomne Resebeskrifningar, då jag undantager Herr Archiatern och Riddarens LINNÆI, samt dem, som följt hans method, och några få andra; men det har just varit affigten med denna Resa, och mit hufvudgöremål, at samla sådant. Jag önskade, at wi hade ej allenast öfwer hela Riket och hwar Province, utan och öfwer hwar Hårad, ja Socken, Oeconomiska Resebeskrifningar rätt gjorda, så skulle wi ders af hafwa et förträffeligt lhus och hjelpreda i wår hushållnings förbättring. Wi singe då deraf i allt utvälja det bästa, och rata det wi sinne i wår hushållning wara mindre fördelaktigt än andras; wi singe deraf anledning, at upstänka än bättre; då komne snart hushållswetenskapen rätt i gång. I medertid, at äfwen tjena den, som ej hafwa hog för sådana Oeconomiska Resebeskrifningar, har jag wid början af hwar S. med annat tryckt kärteligen gifwit tillkänna innehållet af Paragraphen, hwarigenom den, som ej har småk för någon wiss wetenskap, kan det förbigå, som han är mindre hogad före.

I de Angellska Länder har jag brukat det Angellska milstaket. i de Franska Fransosernas; det går ungefär 6 Angellska och 2 Franska mil på en Swenssk. Jag säger ungefär; ty i en noga Mathematisk räkning felas mycket. I Norra America hafwa de ännu inga måtta mil, utan de hafwa tagit det endast ungefärligen; deraf sker
och,

Söretal.

et, at Island är der den ena millen dubbelt längre än den andra.

Den *Måttståck*, jag på denna Resa betjent mig af, har varit den Svenska fot och alm. När jag brukat den Geometriskä tumen, har jag alltid lagt ordet *Geom.* til; annars, när det ordet är utelemnat, förstås alltid wårktumen.

På hela Resan har jag hwar dag noga up-teknat wäderleken. Wid Resan i Sverige, Norrige och Angland har jag wid tryckningen lemnat det ut, såsom mindre nödigt; men så snart jag lemnar Angland, och kommer til America, skal det blifwa infördt; emedan det är en mycket nödig sak at weta, för de Americaniska wårdters stöfjel skul, utom annan nytta.

Den *Thermometer*, jag på resan betjent mig af, har varit Salig Prof. AND. CELSI, såsom den säkraste och allmänt antagna öfwer hela Sverige. De Thermometrar, jag haft med mig på denna Americaniska Resan, brukar jag ännu.

När wid öter citeras någon numer. utan at någon Bot nämnes, så förstår jag alltid Here Archiater LINNÆI *Flora Suecica*.

Då mig blifwit berättadt någon synuertig thg, den jag sjelf ej kunnat hafwa tillfälle at se, har jag gemenligen nämnt min sagesman, dels at wisa min tacksamhet mot den, som mig meddelat något, och ej gifwa ut för mit, det, som andra tillkommer, dels at det må stå för sagesmannens egen

Företal.

räkning, i fall det befundes mindre enligt med samsningen. Wid det jag sjelf ej sett, utan måst lita på andras berättelser, har jag desutom gemenligen brukat orden berättades, eller säges, eller skal; men det jag antingen sjelf sett, eller alla med en man berättat, har jag sagt, at det är så.

Orters, djurs och stenarters beskrifning har jag med flit utelennat. De måsta Läsare anse dem för tröttsanuna; desutom göra de bosken större och dyrare; men nyttan af Orter, djur och stenarter har jag alltid infört, der jag fått weta någon. Beskrifningarna skal jag, wil Gud, framdeles i et Latinsktt werk meddela:

Striffättet är ingen ting mindre än jirrligt. Det är sådant, som jag den på resan ofta med trött hand fört. At dageligen hafwa upmärksamhet på hwad en ser, och strax sätta det på papperet, utmattar ibland krafterna rätt så mycket, som annat arbete. Ofta, sedan man hela dagen haft på resor margfalliga besvärligheter, får man om afton, när andre gå till sängs, sätta sig ned och renskrifwa, hwad om dagen blifwit til minnes fördt.

Omilda Uttydare kan jag, ej mera, än någon annan undgå. De skola ock hafwa något got at roa sig med. Ingen Skrifflåda har fått

Söretal.

fatt pennan mig i handen, utan min kärlek för det allmänna, och min skyldighet, at ättnda Kongl. Wetenskaps Academiens befallning; har bragt mig härtil. Ingen kan säja, at jag sökt eller söker härigenom någon winst. Om det allmänna af denna Resa tillflyter någon nytta, har jag winst nog. Mit omak och omkostningar äro då margfalt wäl betalte.

Om någon förmon igenom de frön, jag från Norra America hemfört, warder Fädersneslandet tillfallande, derom skal förfarenheten och framtiden blifwa de owäldigaste domare. Jag har gjort, hwad i min förmåga warit. Mig har mött den swårighet, at jag är wid den Academie, som af alla Swenska är längst til Norr, Climatet bistrare, Kölden om Wintrarna margfalt starkare, än i Upsala, Stockholm och Lund. Uti Upsala och Lund äro Academieska Trädgårdar och betjening. Här i Åbo felas bägge delarna. Af de försök, jag i min egen lilla Hortulo gjort, har jag summit, at Americanska Mulbärs-träns plantor nåppeligen af par tusn långd uthärdat Kölden på de rum, der Thermometern stått 20 grader under frysnings-puncten. Nåppeligen kunna inhemska så späda plantor tola mera. Så hafwa Walnöt-trän, Winrankor, Plomon-trän och andre, fast helt späde, uthärdat wår Winter.

Söretal.

ter. Får se, hvad de sija i framtiden
men dertil fordras oförtrutenhet och ständig o
sambet. Vore vi så lycklige, at ock en gå
här i Åbo få en Academisk trågård, så
de något mera tillgöras.

De följande Tomerne af Stefan sk
vill Gud, med det första och efter hand bli
ma efter. Uttyd inmedlertid, gunstige Läsa
detta til det bästa.

Åbo, den 13 Julii

1753.

Nr 1747.

Den 5 Octob.

ag begaf mig i HERRANS namn
efter middagen på resan ifrån Up-
sala, sedan jag dagen förut tagit af-
sked af 2:ne mina huldaste Synna-
re; den ene, Hofstråts-Rådet, nu
Vice Præsidenten i Abo Hof-Rätt
och Ridd. Herr Baron STEN
CARL BIELKE, en Herre, som i sju samfalte år
haft så stor omvårdnad och ömhet om mig, som nå-
gon Fader kan hafva om sit eget barn, i det han
under hela den tiden ej allenast haft all omkostnad
spard af allt hvad någonsin kunnat fordras til mit
uppehälle och mina studiers fortsättande, utan och
tillika hårtills kostat allena på alla mina resor så in-
som utom-Riket, samt i allt varit min egen Infor-
mator. Den andre, vår tids berömda Natur-Kän-
nare Herr Archiater CARL LINNÆUS, som var
rit min Præceptor i alla delar af Historia Natura-
li, samt handledt mig med största ömhet och al-
tid värdat sig om min välfärd. Skillnaden var ders-
före swår; men mig sågnat dock högeligen, at jag
nu fått et önskeligt tillfälle til min skulds afbördan

de hos Dessa mina hulda gynnare; ty jag är försäkrad, at ju större nytta jag genom denna resan kunde tillskynda den Lärda werlden, i synnerhet mit F. Fadernesland, desto närmare skulle deras omkostnad och mångfalliga ynnest på mig wara betalt. Jag fortsatte då resan tillika med Jungström till Såfva Gåstgifswaregård, der wi för det starka rågnen nödgades taga nattherbärge.

Den 6 Octob. genom Enköping, Westerås, Strömsholm, Köping och Arboga.

Ångstufwors afstärande och nyttjande.—

Wi rejse på et ställe förbi en ång, som war full af stora och höga tufwor, så at hö-wårten derpå syntes ej warit särdeles stor. Här sågo wi nu en hop daskarlar, hwilka med sina warliga spadar och skofflar skuro af dessa tufwor horizontelt och jämnt wid marken. De sade, at dese så afsturne tufwor sedan skulle föras til gödsel på åkern, och der til samma ändamål huggas smårre.

Den 7 October.

Wi fullföljde sedan vår resa genom Örebro, der jag gjorde min upwaktning hos Herr Landshöfdingen REUTERHOLM. Denne Herren gaf icke allenast tillkänna sit stora tycke för Historia Naturalis och de Oeconomiska studier, utan förrådde tillika sin djupa insigt deruti; men wiste i synnerhet genom flera exempel, huru Natural Historien ej bör stanna wid bara curieusesiteter, utan syfta på nyttan i det Allmänna lefweret.

Den 8 Octob. til Mariæstad.

Den 9 dito förbi Kinnekulle, genom Skara, och til Gåstgifswaregården Ljung,

Råre

Kärr-hjul, anbruka på mossar. — På et ställe emellan Kinnekulle och Skara blefwo wi warse et par symmerliga kärr-hjul. Sjelfwa löterna eller yttersta peripherien af hjulen woro gjorde af et mot half alns bredt asp-bråde, at hjulet såg nästan ut som et svartsware-hjul. Diametern deraf war ungefär par alnar. Stråfwet på kärran war sådant, som allmänt brukas i Wästergöthland, och beskrifwes af Herr Archiatern LINNÆUS uti des Wästergötha Resa p. 132. 133. Dese kärror, hwars hjul hafwa så breda lötar, brukas på måsar och mycket sankt mark, at föra fram hö med; emedan hjulen med sina mycket breda lötar hindra, at de ej sjunka djupt ned i måsan. Folket drager då dessa kärror på måsan, emedan måsarne merendels äro så sanke, at inga hästar kunna gå derpå.

Den 10 Octob. fortsattes resan til Gästgifwas regården Sollebrunn.

De ställen, wi denna dag reste igenom, liknade ganska mycket orterna omkring Moscou in uti Ryssland. Här woro stora fält, och syntes nästan ingen skog, utan endast någon liten löslund här och där wid byarna; men der något Herregård war, stod skogen tämmeligen behållen, så at man långt ifrån kunde häraf hafwa som tecken, at något Herregods fans i neigden; ty bönderne hade ej skont sin skog. Mon icke menige mans ifwer, at gå löst på skogen, skulle något släckas, om hwar bonde finge sin egen och afmåtta skog för sig sjelf?

Åkrarne woro här ganska stora. Jordmon måst mylla, med sand under af samma rödaktiga färg, som öfwer allt uti Ryssland, så at dese åkrar nog til jordmon liknade de Rysska. Diken låto fallan se sig; dock woro åkerstyckena lagda någorlunda i up-

Högning, fast ej så mycket, som i Westmanland och Nerike. Här war endast någon enda, som brukade litet höst-såde af råg och hvede; men wår-sådet, som korn, hafra och ärter, brukades öfwer allt. Deras bröd war ock merendels icke annat, än korn eller ärt-bröd, eller ock blandadt af bägge. Bonden tyckte, at det lönte nog omaket, när han esyet en tunna korns eller hafres utsåde fick 3 tunnor igen. Diken höllo de för skadeliga på denna orten. Den wanliga Wästgötha-Plogen bruktes här, hwilken i denna så lätt brukade jorden dock aldrig drogs under 2 par dragare. Åker-renarne woro så eller inga. Sårswen war sådan, som bruktes up i Upland med järn-pinnar. Wält syntes på något enda ställe, och war öfwen til skapnaden lik den Upländska.

Torf til bränsele. — Til bränsele på dese fogslösa orter brukades torf i stället för ved. Emellan Gåstgöwaregårdarna Naum och Ellunga reste wi förbi et ställe, hwarest folket der i orten togo sin torf. Wi tyckte det lönte mödan, at något nogare bese samma ställe. På alla sidor syntes stora ljung-hedar, som gemenligen strart under öfra jord-skräpan efter en half alns djup, hade en fin ljus sand; men på detta stället, der denna torfswen gråfdes, war et lågländt och wätt moras. Torfswen gråfdes up i detta moras til en famns djup, mer eller mindre. Den öfwersta torfswen togs sällan, emedan den ej skal brinna så wäl, utan den kastas gemenligen tillbaka i gropen sedan de tagit bårt den torfswen, som warit derunder. Jag skref med flit up de örter, som wårte på denne torfswässa, och woro följande:

Eriophorum (Linn. Flor. Suec. 45.). Sårull.

Denne wårte här tuftals, och ymnigare, än
nägon

någon annorstädes. Jag märkte, at då vagi-
na wellades up, syntes spica ned uti den hel-
färdig, så at det alltså ej är under, at den så
bittida blomstras om Wären.

Erica (309.) vulg. glabra. C. B. Ljung, i stog
myckenhet.

Sphagnum (364.) ramis deflexis, täflade i myc-
kenhet med Ljungen. Ljungen gjorde här tillika
med Eriophorum tuffvorna, och Sphagnum
upfylte rummen emellan tuffvorna.

Vaccinium (315.) Transbär, stodo här och der.

Andromeda (335.) något enda stånd.

Erica (310.) ex rubro nigricans scoparia C. B.
något enda stånd.

Lichen (980.) Renmåssa, här och där.

Torfswen sadet gräfwas up med spada litet
för midsommaren, eller den tiden om sommaren,
när bönderne ej äro syfvelsatte med åker- och ångs-
köfveln. Hon skäres i den storlek och skapnad, som
små tegelstenar, bäres så med en grep ut på sålket,
der hon bresdes ut, och får så ligga wid på 14 da-
gar at torka: derefter wändes hon om, och lämnas
annu 8 dagar at torka, sedan köres hon hem, låg-
ges under tak i en hög, der hon får widare torkas,
til des hon behöfves. Den torfswen, som låg djupa-
re, war beck-swart och som en gytta; men då det ses
noga til, finnas rötter och tågor deruti, af hvilka
en del se ut, som rödaktigt hår, eller närmare, som
dref hwarmed skepp dikras. Wi undrade af hwad
för slags wärter detta kommit; men då wi börja-
de noga ransaka, kunde wi ej annat finna, än at
desse hår-slika tågor wore vaginæ och nederste delen
af ofwännämde Eriophorum, hvilka sedan de rut-
nat, blifwit som hamp-tågor. Ju djupare desse tå-

got lågo ned, ju merå här-like wörd de; men när
 näre up mot dagen kunde wi tydeligen se, at de
 wörd vagria och rötter af Eriophorum; ty der wo-
 ro de endast halfrutnade. Utom ofwannande wår-
 ter såns åfwen i denna torfwen stälkar både af A-
 rundo och Scirpus, hvilka wårter dock denna tiden
 icke funnos på detta moarset, utan måste wara hit-
 tomne den tid, när desse stället varit sjö eller träsk.
 Wid gräfningen finna de ock ofta djupt ned träs-
 stycken, både af Ek och Ask, ibland ock af Furu
 och Gran, fast nu på hela denna trakten ej ses tecken
 til något trä. Ju djupare torfwen tages, desto bät-
 tre bränner hon; men då de gräfuit til en samns
 djup, möter en fin hwit sand. Wi sågo stycken af
 torf, hvilka wörd ragne wid botten, der denna hwi-
 ta sanden tager anot, som wörd nog fulla af sam-
 ma hwitla sand. Dessa stycken wörd ock merendels
 tvägte, än den andra torfwen. När den torfwen,
 som här gräfwes, blifwer wäl torkad, sitter hon
 mycket starkt ihop, och är helt hård. De nyttja, som
 sagt är, denna torfwen til bränse i stället för wed,
 hwarvil den på wißt sätt gör samma gagn. Men
 wed bränas, dock hållt at elda bakugnar med; eme-
 dan den skal bättre värma stenarna igenom; eller
 ock blanda de wed och torf tilhopa. Om torfwens
 ofande hade bänderne samma berättelse, som jag om
 torf iñfder i min Bohusländska Resa p. 118. Den
 sådes ock låga så, at de kunna arbeta wid den om
 aftnarna, nästan som wid annan spis-eld. Et låg
 af denna torf sådes ock wara så godt, som wißt me
 låg wed, om icke mera. Det war dock medynkatt
 at se, huru här arbetades på, at göra et öde Ara-
 bien. Så långt som ågonen räckte, syntes föga nå-
 got trä: inga hus af sten: ingen bördan til träsplan-
 tering

tering uti en så hårlig jordmon. Den lilla fetaste jorden skulle nu sluteligen gå til kost. Gnedlertid, hvad torfven angår, mon det ej kan säjas, at en stor del af bränn-torfven härleder sin början från Eriophorum och Sphagnum, med flera växter?

Uthusen på denna orten voro måst af tunna plankor med balkar emellan afdelte, samat täkte med balm. Sådane i allt, som beskrifvas och afritas i min Bohus-ländska Resa p. 260.

Spjällen voro wid Naum och omkrina den trakten ej ofwappå korstenarna, ej eller på sådant sätt inne i stugan i korstenen, som öfwer måstadelen af Sverige brukas, utan det var inne i stugan, och just wid spisbandet, på sätt, som omtalt är i min Bohus-ländska Resa p. 254. men då wi sedan kommo närmare ned åt Götzeborgs kanten, sågo wi, at de på somliga ställen hade sina spjäll öfverst på korstenen, så at de med en stång som nästan liknade en bruns-wind, lyfte dem af och på; eller hade de ock en stega, at gå up på taket, at taga af och sätta på spjället. Annorstädes bruktes spjäll både ofwappå korstenarna och in uti stugan wid flutet af spis-öppningen eller murbandet.

Korstenarne voro på åtfylliga ställen, der wi reste, öfverdragne utanpå med bräder, at förhindra, det rågn ej måtte sköja bärt kall-bandet, eller rättare ler-bandet, samt skada korstenarna och teglet. Spisarne och igrnarne voro på de flästa ställen upmurade endast af gråsten, samt starkt lerslagne på de ställen, der elden kommer at nåkas dem. Med et ord: sådane, som jag nämmer om i min Bohus-ländska Resa p. 185. bristen på tegel här i orten har lärt folket betjena sig af gråsten til spisar.,

Uthus wäggarne woro på ganska många ställen öfverklädde utanpå antingen med löf-grans eller en-ris, at derigenom hindra, det rågnet ej måtte tråda wäggarne, eller tränga sig genom springsorna och wäggsäten til den saden, som lades i loggar och lador. De hade slagit spielor eller synala stänger längs efter wäggen, och der under trätt löfvet eller ris, samt sålunda fäst det samma. Sådant ris syntes på många ställen, hwilket setat på wäggarne så länge, at det nu war helt öfverdragit med en gul Lichen. Denne plägseden, at så klåda wäggar, märktes wara brukelig ända mot Göteborg. De skola och hafwa den samma på många ställen i Skåne.

Strata terra. — Emellan Naum och Essunga woro åtskilliga sand-bärg eller kullar, hwilka bestodo af sand, fast öfverklädde med en jord-skärpa af svart-mylla. Wi märkte, at i somliga woro strata af flerehanda slags jord, och det ibland sålunda:

1. Öfwerst svart-mylla til en två hand.
2. Sand, ibland en aln, ibland 2. alnar.
3. Svart-mylla en två hand.
4. Sand sedan ända til botten.

Ibland gick stratum N. 3. liksom parallelt med superficies af backen, ibland ej, ibland war det par samnat under öfwersta superficies. Uti upkastade diken låg jorden öfwen i flera hwarf. Wi mente först, at detta härledde sin början från den tid waret stått här öfwer alt; men singo sedan se, at en flyg-sand warit wällande til alt detta.

Fönsterna woro somligstäds satte up i taket; men och merendels woro de på wäggarne. På
mån

många ställen hade de fönster både up i taket och i väggarna.

Gårdesgårdar af trä funnos så på dessa ställen lösa orter. De fläste hägnader woro af de bästa kalkstenar, just sådana, som brukas i Bohus-län, och beskrifwas af mig i min Bohusländska Resa p. 146. 241. De hade den olägenheten, at Kreaturen med minsta omak kunde stöta dem omkull. Här af kom at öppningar syntes på så många ställen, hwarest stenarna ramlat ned; men i brist af annat bättre folket behjelpa sig dermed. Andre woro ock af stenar, bredare nedan, och smalare ofwan til. Somligstäds war öfwerst på stenarna lagde trädor längsefter dem, til et eller par hwarf. Annorstäds woro ordinaira gårdesgårdar af trä, gårdslen stupade, samt en famn ungefär emellan hwarf. På ärskilliga ställen woro gårdesgårdarna af bara mullwallar, då gemenligen et litet dife war utanföre. Bland war på dessa wallar en liten låg gårdesgård af trädor. Dessa mullwallar, som bestå af den här befintliga lösa sandiga jorden, stå ej länge bi, utan rafa ned efter någon tid, På par ställen sågo wij gårdesgårdar gjorde af bara gran, och Enris-qwistlar, satte med ändarna tvärtsföre och utåt, så at de med sina hwarja ändar nog syntes kunna utestånga och af hålla boskapen. Förut war upsatt 1. å 2. gårdes-trädor längsefter, samt här och där något stafwer-par på och med hwillka gran, och Enris-qwistgarna fästas och stödjia sig.

Zusens wäggar woro på många ställen utan til bräds-lagne, på samma sätt, som i Bohus-län. Se min Bohus-ländska Resa p. 252.

Eräs Tapeter, sådane, som jag beskriver i min Bohus-ländska Resa p. 51. sågo vi uti Sollebruns gästgiverare-gård. Wäggarne woro aldeles öfverklädde dermed. De hade med en höfvel höfstat spånor af kastan på et bråde. Dese höfvel-spånor, som således alla woro lika breda, woro trädde korswis och just som på et rifel eller säll, dock tätt tilhopa, så at det såg ut, som hade de varit tvärfne. De hade så lagt, at den slåta sidan af höfvelspån, eller den som varit upåt, då man höfstat det från brådet, blef wänd utåt. Bredden på höfvelspån, hwaraf dessa Tapeter woro wärfne, (at jag så må säga) war ungefär par tvärfinger: wäggarne, som med dessa woro öfverklädde, sågo ei så illa ut.

Ålderdoms minnes-märken kallar jag stenar, som här och där stodo upreste på höga backar, isbländ en, ibland och flere. De sågo aldeles ut, som de, hwilka finnas på dylika ställen i Bohus-län, och äro på flere ställen omordade i min Bohus-ländska Resa. På et ställe emellan Essunge och Sollebrun wbro par små ärtehögar på en backe.

Den 11 October sedde resan från Sollebrun til Lahall.

I början foro vi igenom en skog, der wäggert war nog elast, och orten skogwärt, backot, stengig och morafig; men sedan wi rest en mil eller något mera, blef landet mera skoglöst. Wi hade sedan hela dagen en omwärling af slätter, högder, små här och backar, höga, stora och branta bärg, höga backar, wäl belägna åkrar, så at denne orten synes wära en af de tackaste i Siperige. Götthalsen Ibm omfider och gjorde oss följc på höggra handen. Et felttes dock här i synnerhet, nämligen, en god huswällning, särdeles hwad åkerbruket widgår.

11. **Åkrarne** dorö här ganska wäl belagne, och lågo måst alla sluttade. På öfra sidan hade de höga bärg, och wid den nedra togo ångarne eller en fildland och wäl mark emot. Sällan syntes någon åker-täppa, som ej skars igenom af en bäck, hwilket ibland lopp djupt ned, som en liten kannel; men gjord de dock höga och gräsbevårta backar. Jordmon war svart-mylla, blandad med sand, som under swart myllan på de flästa ställen tog emot. Åkrarnas låg i dalarna, emellan bärgen, der hettan om sommaren öses, genom Solstrålarnas tilbakabrytning från bärgen, tyckes göra, at säden här skal snart mogna. Böndernas plägsed war, at nästan aldrig bruka någon dile på åkern, ej eller med twåt-dilen hindra watnets nedflöande från bärgen på åkrarna. Åkerstyckena lågo måst jämna eller i ganska liten uphögnis, midt på, så at de något liknade Westmanlands sätt. Den delen af åkern, som om sommaren icke blifwer sådd, ligger i träde, på det sätt, at sedan säden är om hösten affuren, plöfes den ej en enda gång up om sommaren. Bonden tror sig dock winna alt för mycket derigenom, emedan kostapen, efter hans sägen, har til en stor del sin föda om sommaren af det ogräs, som wäret uppå trädes-åkrarna. Höst-sädet sås här gemenligen wid Michels-måso-tiden, eller litet förut. De äro få, som så sin Råg wid Larsmåso-tiden. Någre wille dock säja, at Larsmåso-Rågen gifwer mer och lönar sig bättre, än den, som sås wid Michels-måso-tiden.

Radera efter en Stans syntes på skogen emellan Sollebrun och Wriel; men skjuts-karken wiste ej gifwa uplysning när och wid hwar tillfälle den blifwit upkastad.

Den 12 October reste wi om morgonen från Lahall til Göteborg.

Bärg. — Näst öfver alt på denna orten ses det ena höga bärget wid det andra, at landet här äst liknar Bohus-län. Denna ymnighet af bärg, eller detta bärgfulla landet tog wid så snart, som wi kommit öfver den pag. 10. tilförene omnämnda Fogen, hwilken börjades litet efter, wi lemnat Sollebrun. Samma backiga och morafiga skog war på denna lanten, som en skilnad emellan Wästergötens fälter och sand-bärg, och Göteborgs bärgfulla land. Dese bärg woro merendels på Sudwästra sidan branta och liksom afbrutna; men på Nordöstra långsluttande, twifwels utan, som en äminnelse och bewis på hafwets toena brytning och wälde på dese bärg.

Wid middagstid kommo wi til Göteborg, der wi strart finga förnimma, at wi hade ingen ting för alt wårt hastande med resan; ty den obehagliga trösten mötte oss, at intet skepp ännu på 6 weckor eller mer wöre färdigt, at gå härifrån til London. Wi nödgades således fatta tålmod, fast wi bättre kunnat användt wår tid, om wi wetat detta förut.

En-ris på golf. — Här i Göteborg war på somliga ställen den plågseden, at de i brist af gran-ris, tog En-ris, hackade det smått, och strödde på golfwet. Detta gaf en nog behagelig lutt, fast dock ej så ljustig, som gran-riset, och lär den des utom ei wara ohälsokam. Utomlands, der jag rest, har jag aldrig märkt, at de brukat hwarken gran eller En-ris på golfwet, fast de på somliga ställen haft tilgång til bägge slagen.

Den

Företal.

pennan mig i handen, utan min kärlek för allmänna, och min skyldighet, at åttysda i. Wetenskaps Academiens befallning; bragt mig härtil. Ingen kan säga, at jag eller söker härigenom någon winst. Din allmänna af denna Resa tillflyter någon nytta har jag winst nog. Mit omak och omkostningar äro då margfalt wäl betalte.

Om någon förmon igenom de frön, jag i Norra America hemfört, warder Fäderneslandet tillfallande, derom skal förfarenheten och motiden blifwa de owäldigaste domare. Jag har ut, hwad i min förnåga warit. Mig har ut den swårighet, at jag är wid den Academie, som af alla Swenska är längst til Norr, imatet bistrare, kölden om Wintrarna margfalt starkare, än i Upsala, Stockholm och Lund. Uti Upsala och Lund äro Academieska Trädgårdar och betjening. Här i Abo äro bägge delarna. Af de försök, jag i min lilla Hortulo gjort, har jag funnit, at americaniska Mulbärsstrans plantor nåppeligen af par tumis längd uthärdat kölden på den ort, der Thermometern stått 20 grader under frysnings-puncten. Nåppeligen kunna europaiska så späda plantor tola mera. Så som Walnde-strån, Winrankor, Plomon-strån och andre, fast helt späde, uthärdat wär

ter.

fatt lifwet til. Då det samme upskars, fans, at den hade samma inwärtas kännetecken, som den smitade boskapen. Jag hade detta af den, som sielf varit bekant med samma Herre.

At förwara ägg från rutnande och unkenhet förtälldes af Herr Directeuren GRILL följande: De hade på Danska Ost-Indie skeppen inlagt ägg uti Puder-säckar; men som kårilet, hwaruti ägget således blifwit lagde, hade kommit at förläggas, skedde, at de foro fram til China och tillbaka, utan at de wiste hwar desse ägg tagit wägen; men då de wid hemkomsten til Köpenhamn lastade ut skeppet, finna de igen kårillet, deri äggen lågo. Det öpnades, äggen togos ut och försöktes, då det fans at de ej tagit den minsta unkenhet eller röta, fast de woro 2 år gamla, och gått 6 gånger under linien; utan de woro som de varit helt färiska och ganska wälsmakeliga i mat. Det enda, som de förglömt wid en sådan händelse, at försöka, war, at lägga dem under en höna, och se efter om och kyllingar af dem kunde utfläckas. Herr Directeuren GRILL mente, at det wore wårdt, at utröna, om icke frön af allehanda slags wårter kunde på detta sättet förwaras, at de ej på sijn skulle taga skada, utan komma helt friska fram. e. g. Thèe-frön.

Den 14 October reste jag med Herr JACOB UTFALL ut på 2:ne des gårdar, at bese jordmonen och belågenheten wid de samma. Denne Herren, som hade varit flere resor med Ost-Indiska skeppen til China, hade nu satt sig ned i ro, och endast tagit sig före, at idka landskötselen. Hans ungdom och denna tidens wana hos en del unga Herrar, tor och hånda somliga äldre, skulle lätteligen welat förbjur
da

da en, at tro, det hos honom skulle legat en så djup och mogen insigt i alla delar af landbushållningen. Men af hans tal skulle mången dömt, at han warit en Sertis-åra åkerman, då han likwål ännu måste wänta en tid innan han får räkna sit 30:de ålders år. Önskeligt wore, at wi på flera ställen i landsorterna kunde råka dylika exempel. När de, som hafwa et upstådadt hufwud, lägga handen wid landtbruk, eller hwad som hälst nyttigt är, gå de längre på et år, än andre på 10, och lämna den der omkring boende Allmogen et önskeligt efterdöme, som gör Riket mycken nytta, då alla påbud om åkerbrukets bättring fåsångt uplösas för bonden.

En Stenswält gjord af ljusgrå kalksten, rund som en Cylinder, och hitförd ifrån England, låg på Herr UTFALLS gård: den bruktes at i Trädgården göra gångarna jämna med, samt at planera gräswallen. Til samma ändamål nyttjas den ock uti England. En sådan har äfwen Herr Commerce-Rådet LAGERSTRÖM på sin gård Clarabårg.

Den 15 Octob.

Harf. — Bland andra inventioner hade Herr UTFALL en särdeles harf: den war treskantig, hade quarters långa järn-pinnar, eller något mera; men alla pinnarna woro krökte, och krokarna wände framåt. Han hade sjelf uptänkt den samma, at ränsa dermed en sin åker, som warit full med hwitrot. Andamålet wardt ock wunnit derigenom; ty hwar gång i förstone, som de kört med denna harfwen öfwer stycket, och hästen komit til renet, war harfwen så full af hwitrot, at hästen näppeligen orkade draga henne. Således fick han sin åker ränsad från en så skadelig ört. Mig wistes stor

ra högar af hvit-tot, som på detta sätt blifvit tagen från återn.

Eftermiddagen stredde Resan tillbaka til Göteborg.

Den 16 Octob.

Et slags Rötter brukeliga til mat. — Så wäl Håradshöfdingen RAMSAY, som des broder Capitain RAMSAY gåfwo mig berättelse om en ört, den de sade wåra wid sidor af bäckar der de bo, och efter den beskrifning de mig lämnade, tyckes den tåmmeligen nära wara en art af Equisetum. De sade, at denna örten går djupt ned med sina rötter, hwarest på åndan af roten skal finnas åttfilliga förtlar, til rötters storlek och mera, hwilka hångra, som trådar tilhopa, och likna mycket Poteter eller Jord-artischockor. Så wäl deras fader, som de sjelfwe, hafwa ofta låtit upgrafwa dessa rötter, som wåra wid bäckes-bäckar, dock ej i mycket wåt mark, gjort dem sedan rena, kokat dem i soppor, då de ej allenast gifwit soppan en mycket fön smak, utan ock sjelfwa smakat ganska behagligt. De, som dem åtit, hafwa aldrig märkt eller kânt den ringaste olågenhet derefter. Mon det war Filipendula vulgaris? men det nekades. De af Herrar studerande, som bo deromkring, och åro hemma i Botaniquen, kånna snart gifwa uplysning härutiån.

Den 17 Octob.

Plog. — Herr UTFALL berättade, at et man från Skottland, som haft det namn, at han warit en fäck hushållare, har för någon tid tillbaka warit här i Göteborg. Då denna fått se en af Westmanlands plogar, har han förfäffat sig en sådan, och fört den hem med sig, med föregifwande, at han fant dem bättre, ån de Skottska.

Kärr-hjul, an-bruka på mossar. — På et ställe emellan Kinnekulle och Skara bleswo wi waro se et par spymmeliga kärr-hjul. Sjelfwa löterna eller yttersta peripherien af hjulen woro gjorde af et mot half alns bredt. asp-bråde, at hjulet såg nästan ut som et svartsware-hjul. Diametern deraf war ungesfär par alnar. Stråfwet på kärran war sådant, som allmänt brukas i Wästergötthland, och beskriwes af Herr Archiatern LINNÆUS uti des Wästergötha Resa p. 132. 133. Dese kärror, hwars hjul hafwa så breda lötar, brukas på måsar och mycket sankt mark, at föra fram hö med; emedan hjulen med sina mycket breda lötar hindra, at de ej sjunka djupt ned i måsan. Folket drager då dese kärror på måssan, emedan måsarne merendels äro så sanke, at inga hästar kunna gå derpå.

Den 10 Octob. fortsattes resan til Gästgifwas regården Sollebrunn.

De ställen, wi denna dag reste igenom, liknade ganska mycket orterna omkring Moscou in uti Ryssland. Här woro stora fält, och syntes nästan ingen skog, utan endast någon liten löslund här och där wid byarna; men der något Herregård war, stod skogen tåmmeligen behållen, så at man långt ifrån kunde häraf hafwa som tecken, at något Herregods sans i neigden; ty bönderne hade ej skont sin skog. Mon icke menige mans iswer, at gå löst på skogen, skulle något släckas, om hwar bonde finge sin egen och afmåtta skog för sig sjelf?

Åkrarne woro här ganska stora. Jordmon måst mylla, med sand under af samma rödaktiga färg, som öfwer alt uti Ryssland, så at dese åkrar nog till jordmon liknade de Rysska. Diken låto sällan se sig; dock woro åkerstyckena lagda någorlunda i w

At meta fiske skal Angellska Doctorn BLACKWELL hafwa varit mästare. Förenämde Capitaine, som varit hans granne, berättade, at BLACKWELL ofta på en afstund kunnat samlat sig par sär fulla. Han har icke brukat metmaskar til agn, utan haft åtskilliga artificiellt gjorda insekter och flugor. Hans philosophie sadess derwid hafwa varit denna: fiskarne se sällan metmaskar, emedan sådana icke finnas i watten, och följaktligen icke synas vara gjorda af Skaparen til födo för dessa kreatur. Men deremot tyckas insecterna vara skapade dem til uppehälle; emedan en stor del af dem antingen wistas wid watnet, eller då de flyga öfwer watnet, af hwarjehanda händelser falla deruti. Häraf ses ock, at fiskarne ofta hoppa långa stycket i wädret utur watnet efter insecter. BLACKWELL trodde altså til följe häraf, at en fiskare tilkom, at försöka med allehanda slags insecter; och se efter, hwilka hwarje art af fiske måst tycker om, och som är dem begärligast. Med de samma, antingen in natura eller artificiellt gjorda, borde en sedan meta fiske, och då har han trott det bäst skulle lyckas.

Den 28 Octob.

Enbårens tilredes på åtskilliga sätt. Rådman AHLSTRÖM i Götheborg, hölt följande sätt mycket godt: Enbår tagas, rånas wäl, läggas så hela som de äro, utan at stötas sönder, uti en gryta, watten slås derpå, lämnas så, at kokas til des de sjelfwa spricka sönder, hwilket gemenligen plågar ske efter 3 eller 4 timars kokning ungefär. När det sedt, lyftes grytan af esden, Enbåren silas bärt ifrån sjelfwa Enbårs-lagen, så at samma enbårs-lag blifwer wäl ren. Lagen slås då uti en ren gryta

någon annorstädes. Jag märkte, at då vagi-
na tvellades up, syntes spica ned uti den hel
färdig, så at det altså ej är under, at den så
bittida blomstras om Bären.

Erica (309.) vulg. *glabra*. C. B. Ljung, i stor
myckenhet.

Sphagnum (264.) *ramis deflexis*, täflade i myc-
kenhet med Ljungen. Ljungen gjorde här tillika
med *Eriophorum tufsvorna*, och *Sphagnum*
upfylte rummen emellan tufsvorna.

Vaccinium (315.) *Tranbär*, stodo här och der.

Andromeda (335.) något enda stånd.

Erica (310.) *ex rubro nigricans scoparia* C. B.
något enda stånd.

Lichen (280.) *Renmåssa*, här och där.

Torfven lades gräfwas up med spada litet
för midsummare, eller den tiden om sommaren,
när bönderne ej äro sysselsatte med åker och ängs-
höfeln. Hon skäres i den storlek och skapnad, som
små tegelstenar, bäres så med en grep ut på såltet,
der hon breddes ut, och får så ligga wid på 14 dag-
gar at torka: derefter wändes hon om, och lämnas
ännu 8 dagar at torka, sedan föres hon hem, läg-
ges under taf i en hög, der hon får widare torkas,
så des hon behöfves. Den torfven, som låg djupa-
re war beck-svart och som en gyttja; men då det ses
noga til, finnas rötter och tågor deruti, af hvilka
en del se ut, som rödaktigt hår, eller närmare, som
hög hwarmed skepp dittas. Vi undrade af hwad
de slags växter detta kommit; men då wi börjar
de noga ransata, kunde wi ej annat finna, än at
de häre hår-slika tågor wore vaginaz och nederste delen
af swannämde *Eriophorum*, hvilka sedan de rö-
tel: *hållit som hamp-tågor*. Ju djupare de se i

wid omplanteringen noga tages i akt; hwilken sida af granen förut wändt sig mot norr, och sedan wid des plantering på et nytt ställe, sätter den at stå i samma wäderstref; så skola de nästan aldrig af omplanteringen torikas bårt eller gå ut. Han sade, at han hade försökt detta ej en utan flera gångor, och det på flera orter. Han lade ock dertil, at man utan möda skal på granen kunna observera, hwilken sida wänder sig mot norr; ty på den sidan af trädet skal alltid finnas, om ej mer, dock säkert ett grift, som är bårttorkad: och mente han, at detta kännetecknen aldrig skal lå felt.

Den 2 Novemb.

Stärkebårsbuskar (*Prunus Spinosa* &c. *Linn. Flor. Sv. 397.*) wärte i ganska stor myckenhet på sidorna af bårgen utan för Staden, ofta i mycket mager jordmon. Bladen woro redan affallne; men buskarne lyste ändock blå långt ifrån, af den mer än stora ymnighet af bår, som de woro lastade med. Jag åt flere gångor nog deraf, utan at känna någon olägenhet derefter. De smakade ock denna tiden tämmeligen goda; ty frosten hade nu bårttagit måst all deras stråfhet. Ganska få på denna orten, gjorde något bruk antingen af bårren eller buskarna; dock sades, at somliga plåga inskita bårren med något sött; men i Skåne skola ättkillige (som D. J. L. mig berättat) göra wint af dem, hwilket sker på detta sätt: Stärkebåren plåckas, sedan de blifwit något fröstr-bitna, stötas helt wäl sönder med kårna och alt, sedan slås kokhett watten på dem, eller kokas de litet. Sammat spatten eller spad silas sedan från dem, lika så mycket *Franst* wint, som spadet är, slås dertil, och lems

träng uti en så hårtig jordmon. Den lilla fetaste jorden skulle nu sluteligen gå til kost. Imedertid, hvad torfven angår, mon det ej kan säjas, at en stor del af bränn-torfven härleder sin början från *Eriophorum* och *Sphagnum*, med flera växter?

Urbusen på denna orten voro måst af tunna plankor med balkar emellan afdelte, samat täkte med balm. Sådane i alt, som beskrifvas och afritas i min Bohus-ländska Resa p. 260.

Spjällen voro wid Naum och omkrina den trakten ej ofwappå korstenarna, ej eller på sådant sätt inne i stugan i korstenen, som öfwer måstadelen af Sverige brukas, utan det war inne i stugan, och just wid spisbandet, på sätt, som omtalt är i min Bohus-ländska Resa p. 254. men då wi sedan kommo närmare ned åt Götzeborgs kanten, sågo wi, at de på somliga ställen hade sina spjäll öfwerst på korstenen, så at de med en stång som nästan liknade en bruns-wind, lyfte dem af och på; eller hade de ock en stega, at gå up på taket, at taga af och sätta på spjället. Annorstädes bruktes spjäll både ofwappå korstenarna och in uti stugan wid slutet af spis-öppningen eller murbandet.

Korstenarne voro på åtskilliga ställen, der wi reste, öfwerdragne utanpå med bräder, at förhindra, det rågn ej måtte följa hårt kall-bandet, eller rättare ler-bandet, samt skada korstenarna och teglet. Spisarne och igrarne voro på de flästa ställen upmurade endast af gråsten, samt starkt lerslagne på de ställen, der elden kommer at nåkas dem. Med et ord: sådane, som jag nämmer om i min Bohus-ländska Resa p. 185. bristen på tegel här i orten har lårt folket betjena sig af gråsten til spisar.

af hus, så i Götheborg, som i Förstaden, woro tak-rännor, genom hvilka watten leddes til något hörn af huset, der en annan ränna, som stod perpendiculart, tog emot det. Denna ränna råkte nästan ända til marken, hwilken afförde det rågn- eller snö-watten, som från taken samlat sig i tak-rännorna, och sålunda hindrade en sådan stupande ränna, at wäggen ej tog skada af rågnen, hwilket kom ned af taket, som wid blåst och starkt wäder annars plågar ske, at förtiga, at det nu war lättare, at samla i et käril alt rågn-watten från taket.

Uyttran af Säg-spån. — Wid Säg-qvarnen, som drefs af wäder, samlades säg-spånorne af Säg-qvarns drängarna, hvilka sålde den til stadsboerna. För en tunna häraf fingo de gemensligen en half styfwer. Denna säg-spån brukades sedan under mullen på inre taken i stället för mosa: under nattstugu-gålf til fyllning helt allena, samt under troßbotnar och andra golf; men wid desse golfs tvättning borde observeras, at ej mycket watten finge brukas derwid, utan golfwet skulle endast gnidas wät med wäta träsor. Afkillige brukade och, at stura golf med denna säg-spån.

Tak af Rör. — Qwarnhuset wid nyfnämde Säg-qvarn war täkt utan på med Rör (Arun- do Linn. Flor. Suec. 99.) hwilken war fastad nästan på samma sätt, om Herr Professor LECHER i Kongl. Wetenskaps Academiens Handlingar för år 1746, sjerde quart. skrifwer om de Skånska halm-taken, nämligen at på ställningen wid wäggarna och taket rundt omkring woro slagne spjälor, der ene et qvarter ofwanför den andra. De hade sedan bunt
dit

dit rören i små knippor; hvar knippa ungefär af 2 tumes Diameter. Den ändan af rören, som panicula är på, bants fast med bast wid öfswannans de spjälor. De begynte at binda sålunda ned wid takfoten, och gingo sedan uppföre, at de öfre Rörknipporne altid kommo at täcka öfwer den öfra delen af de nedersta, der de med bastet woro fastbundna; och fast sidorna af qvarnen woro nästan perpendiculaira, så suto Rören ändock qwar; emedan de woro wäl fastbundne. Qvarnen sadess stått i 20 år; men detta Rör-taket war redan öfwerwårt med åttfillige lichenibus. Som sidorne och taket stod mycket stup; så kunde rågn-watnet icke länge stanna här qwar, utan rann snart bårt, at således et sådant tak kunde hålla nog länge, fast det ej war så kostsam.

Den 14 Novemb. war jag på åttfilliga bärg och strander, ända ut mot nya hwarfvet der Amiralitets skeppen lågo.

Byttelåt eller Lichen leprofus candidus; scutellis fuscis, margine albo, Linn. Flor. Svec. 942. hwarmed de här å orten färga rödt, hwars sätt jag beskrefwit i min Bohus-ländska Resa p. 145. Utom det, at Herr Archiater LINNÆUS äfwen handlar om den samma i sin Wästgöta Resa p. 146.) wårte här på alla bärg i gruswelig myckenhet, så at nästan häraf kunnat fås til alla Sveriges Färgerier.

Slyg-sand. — På sömliga ställen emellan de höga bärgen, som lågo litet från Gamla Elfsborgs Slott, fans en fin, ljus, dock på rödt stötande slygsand, fast i ringa quantitet. Jag kunde se huru den blifwit af wådrpet drifwen omkring; men här war en lycka at det war så litet deraf.

Den 10 November.

Zummer-flor brukas af bönderna uti Upland och åt den kanten, til sius-dosor. Mon icke åtfylligt annat kunde göras deraf, såsom kruthorn och mera sådant? En gammal Skeppare berättade, at de fattige här å orten bruka dem ofta, nästan i stället för en lykta, i det en ljus-bit sättes ned i dem, då de vilja gå i fähus eller någon annorstäds ute. Ljuset lyser igenom dessa flor, hvilka äro half pellucida, så at en någorlunda kan se göra hvad som behöfves, men wädret kan dock icke släcka ut ljuset.

Biörn-bär (Rubus 409.) plåga en del af de förnamare här på orten låta samla och insylta med socker, honing eller annat sött.

Den 11. Novemb.

Concha (1333.) testa oblonga laxi subviolacea, mytilus, fans här och der på stranden wid inloppet, der skeppen lågo. På Apothequet i Göteborg braktes skaln här af, at lägga Pomada och skabb-salvor uti, då någon köpte för en styfver. På stränderna wid och midt mot gamla Elfsborg funnos dessa skal i stor myckenhet drefne til stranden. Bönderne här på orten brukte dessa musflor til två-gebanda: de som bo norr ut, plåga med en häf, hwars ring är af järn, samt hwar eller med järn-piggas uti, samla dem från Elfs-botten, i det de et litet stycke ifrån landet skrapa efter Elfs- eller Gidsbotnen med samma häf, då musflorne samlas uti den. Djuret som ligger innom skalet, tages och sättes til agn på krolar, hwarmed de meta koljor, tårsk, hwitling, flundror och annan fisk. Huru dessa brukas til mat, kan ses uti Kongl. Wetensk. Acad.

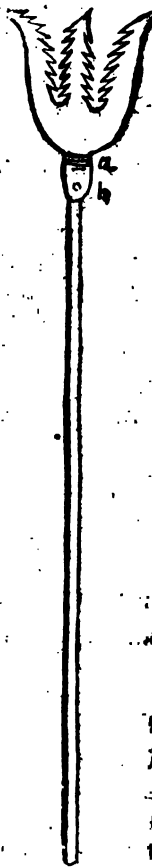
Acad. S. för år 1748. p. 196. 197. Uti en Kuddam vid färge-staden midt mot gamla Elfsborg på Hisingen, fanns en annan art af musflor, som tyktes endast vara en variation af Concha (1332) eller sidsmusfla. De största af dem woro inemot af et quarters längd, samt bredden och tjockleken proportionerad der efter. Nu höllo de til på de djupaste ställen af dammen; men om sommaren sådes de altid ligga up emot brädden af den sidan på dammen, der Solsen sticker starkast på. Af dessa finnes i denna dammen en stor myckenhet). Färgkarlen berättade, at de tillagas och brukas til mat, på samma sätt, som den föregående; samt at de ej skulle vara mindre wälsmakelige.

Öndbetet, eller fulslaget, en bekant sjukdom, sådes helt wist botas dermed, at den swidande lemmen sättes in i jorden eller mulken, och hålles der så länge, til dess sjukdomen eller werken går bårt. Herr STAF, såde sig här med botat åtskilliga, och bland andra en bonde, som mot et helt års tid haft denna sjukdomen i låret.

Backar fulla med musflskal sågo wi på Hisingen nästan midt mot gamla Elfsborg. Stället der de woro, kunde vara en samn öfwer watten Horizonzen af det förbi flytande rivieret. Skalene woro merendels mycket söndergångne och lågo i små bitar. Somlige woro dock nästan hela. De bestodo af concha (1339) echinata Rond. samt Concha (1342) testa subrotunda, striis transversis innumeris, margine lævi.

Åljärn kallades här et slags ljuster, hwarmed ålar om wintertiden byggas. (se hosstående figur. Sjelfwa järn

järnet på ändan är 4 1/2 tum långt utom det, som sitter bundit til sjelfwa skafstet. Bredden är 4 tum. Bredden af hwardera grenen eller udden är en tum. Eunheten på järnet är som et ordinairt knifsblad. Wid A är det med skälstrå lindadt fast wid stängen, och wid b är det med en spik fast wid den samma. Stängen eller skafstet rättar sig efter djupleken på det stället der åsen hugges; den jag såg war 6 alnar lång. Nyttan och bruket af detta ålsjárn är, at om wintern hugges et hål ut på isen ofwansföre der en tror ålen hålla til. Gemensligen war det här et litet stycke ifrån stranden uti åsian. Om wintern skal han ligga lika som knippetals tilhoppa. De kånna då med detta ålsjern på botnen, til des de få igen hwar de ligga, hwarpå de hugga til med ålsjærnet, och draga up dem de råka. Sedan kånna de åter efter och hugga å nyo. Det sådes; at ålarna då ej fara undan, fastån man med ljustret rör wid dem, utan de ligga stilla på samma ställe.

Den 14 Novemb.

Denna dag woro wi på åtskilliga bårg och wanbrade et godt stycke utom nya hwarfwet. Hwar wi kommo sågo wi nästan inter annat, än högga bårg, emellan hwilka i dälderne lågo wälbelågna åkrar, och ångar, som bågge merendels woro genomskurna af någon liten bäck. Landet war så aldeles skoglöst,

löst, at wi nåppeligen säga en liten En-buffa. Wid bärge-sliderna stodo dock stundom små buffar af hag-torn; men än mer af Slon eller något Törne.

Åkrarne woro här gånfka wål belagne emellan bärge, och sluttade merendels något; men ågarene handterade dem aldeles wårdslost. Wi sågo på alla åkrar nåppeligen et enda dike: deraf skedde ock, at watten stod och syrde nu öfwer alt på åkrarna. De woro ock så fulla med ogrås; at årswårten af torn ej spiste deremot.

Sten-gårdsgårdar brukades här allestäds til hågnad omkring åker, ång, folgårds-täppor, och gårdar. Aldrig syntes någon gårdsgård af trä. Den skoglösa orten gjorde sådana för dyra. Steuarne woro lagde löst på hwarandra til 5 a 6 qwarterns högd; men murens tjocklek war ej mera, än tjockleken af stenen. En sådan mur kunde utan särdeles swårighet stötas omkull. Omkring åkrarna, som hörde til Landshöfdingens lādugård woro dock fastare murar, som merendels liknade dem, hwilka Dalekarlar plåga upfatta. På et ställe af samma åker, war et dike wid yttra sidan om muren; men på den inra låg en myckenhet af mull, bredewid den samtliga, som gjorde muren fastare. På denna muren wåtte nog törte; men om det med lit blifwit dit planiteradt, eller af någon annan händelse, är mig obekant. Imedletid tyckes en sådan gårdsgård icke wara så osäwen.

Rätta sten-gårdsgårdar, som skola wara durabla, borde ej upfattas af kulriga, utan af jämna och kantiga stenar, hwilka antingen äro sådana af naturen, eller genom sprängning, brännande &c. wid det

det man tillika gjorde åkren bättre. Höjden af en sådan mur är 10 qvarter, tjockleken i botten 3 alnar, och öfverst en aln bred. För dem bör gräfwas så djupt, at fundamentet kommer at läggas på fast grund, och om möjligt wore så djupt, at kålen icke råtte dit ned. Man kunde i stället för Lörneplantera på mullwallen Stärke-bårs buskar, hwilka på denna orten wilja otroligt fort; men föraktas öfwer alt. Jag såg dock dessa buskar triswas ganska wäl i backslidar, och merendels på torra och magra ställen, der de spridde sig ut på alla sidor.

Spartium ramis inerm. angulatis; fol. ternatis solitariisque. Linn. Fl. Sv. 589. Genista angulosa & scoparia. C. B. wårte i tämmelig myckenhet på det högsta bårget, som ligger emellan gamla Elfsborg och nya hwarfwet, samt på de backar, hwilka lågo på östra sidan in wid samma bårge. Den wårte på de ställen, som lågo högst, uti den aldra magraste jordmon emellan ljuven: gick med sina rötter til 5 a 6 qvarter ned i sanden, som war den jordmon hwari den wårte. Uti et hörn på Södra sidan af samma bårge i hetaste Sol-badet, wårte en ganska stor buske, goda 2 alnar hög, samt nog wid. Det syntes ej, at boskapen någorstådes bitit af honom, fast den stod ute på betesmarken, ej eller hade fåren rört honom, hwilka nu gingo nog på dessa backar i bet; men mögen hade tämmeligen åtit årterna som fallit ned. I Angland brukas den til qwastar.

Ljung Erica (309) vulg. glabra C. B. wårte til stor myckenhet, så på backar, som i dålder emellan bårgen. Wi sågo en bonde, som med en skara får och samtade nog häraf; frågades hwartil ha

många ställen hade de fönster både up i taket och i väggarna.

Gårdesgårdar af trä funnos så på dessa ställen på lösa orter. De fläste hägnader woro af de bästa kullerstenar, just sådana, som brukas i Bohus-län, och beskrifwas af mig i min Bohusländska Resa p. 146. 241. De hade den olägenheten, at Kreaturen med minsta omak kunde stöta dem omkull. Här af kom, at öppningar syntes på så många ställen, hwarest stenarna ramlat ned; men i brist af annat måste folket behjelpa sig dermed. Andre woro oc af stenar, bredare nedan, och smalare ofwan til. Somligstads war öfwerst på stenarna lagde trädor långsefter dem, til et eller par hwart. Annorstads woro ordinaira gårdesgårdar af trä, gårdstlen stupade, samt en famn ungefär emellan hwart stafwer-par. På ättfilliga ställen woro gårdesgårdarna af bara mullwallar, då gemenligen et litet dike war utanföre. I bland war på dessa wallar en liten låg gårdesgård af trädor. Dessa mullwallar, som bestå af den här befinteliga lösa sandiga jorden, stå ej länge bi, utan rafa ned efter någon tid. På par ställen sågo wi gårdesgårdar gjorde af bara gran och Enris-grvislar, satte med ändarna tvärtsföre och utåt, så at de med sina hwarfa ändar nog syntes kunna uteslänga och af hålla boskapen. Förut war upfatt. 1. å 2. gårdes-trädor långsefter, samt här och där något stafwer-par på och med hwilka gran och Enris-grvislarna fästas och stödjia sig.

Ljusens väggar woro på många ställen utan till bräslagne, på samma sätt, som i Bohus-län. *Emellan Bohus-ländska Resa p. 252.*

farit 4 gångor från Livorno til Alexandria uti Egypten, en important Bara för Judarna. De upköpa i Alexandria en myckenhet af Coffe-Bönor, som komma från Arabien, och betala ungefär 12 a 16 stycker för skålpundet. Dese sända de öfver til Livorno, hvarest de äfven köpa en myckenhet af de Coffe-Bönor, som komma från de Franska Colonierne i Väst-Indien, och betala i Livorno ungefär 6 a 8 stycker skålpundet. Bägge slagen såväl de Arabiska som de Väst-Indiska, blandas väl tilhopa föras sedan tillbaka til Egypten, hvarifrån de vidare sändas och försäljas til åtskilliga orter, så innom som utom Turkiska Riket; och passera då alla för Arabiska Coffe Bönor. Turkarna, ehuru starka kännare de äro af Coffe, kunna ej göra någon skillnad emellan rena Arabiska, och de utblandade Coffe-Bönor. Skepparen HELL kunde så mycket tryggare säga detta, som han alla resor varit fraktad af Judar i Livorno, och både fram och tillbaka fört en myckenhet Coffe-Bönor, samt märkt belåderas handel. Turkarne sadas tilreda Coffe anstrolunda än Européerne, hvilka af Turkarna beskyllas, at de bränna bönorna för mycket, och deris genom ej allenast förtaga all deras kraft, utan också göra dem skadeliga för kroppen, och i synnerhet för bröstet; deremot rosta eller bränna Turkarna Coffe-Bönorna icke längre i en panna, än de se, at bönorna börja svettas, då de strax taga dem af elden och mala dem ic.

Det 19 Novemb.

Tecken för tillkommande Vådet, såja Sjömån sig bland annat hafva af Delphiner Linn. Faun. (266); ty dese skola alltid gå deremot, hvar
ifrån

ni. **Åkrarne** deri här ganska väl belägne, och lågo måst alla sluttade. På öfra sidan hade de höga bärge, och wid den nedra togo ångarne eller en sidland och wat mark emot. Sällan syntes någon åker-tappa, som ej stars igenom af en bäck, hvilket ibland topp djupt ned, som en liten kannel; men gjöbo de dock höga och gräsbevärta backar. Jordmon war svart-mylla, blandad med sand, som under svart myllan på de flästa ställen tog emot. Åkrarnas lågo i dalarna, emellan bärge, der hettan om sommaren ökes, genom Solstrålarnas tilbakabrytning från bärge, tyckes göra, at säden här skal snart mogna. Bøndernas plågsed war, at nästan aldrig bruka något dike på åkern, ej eller med träd-diken hindra vattens nedflöde från bärge på åkrarna. Åkerstyckena lågo måst jämna eller i ganska liten uphögning, midt på, så at de något liknade Westmanlands sätt. Den delen af åkern, som om sommaren icke blifwer sådd, ligger i tråde, på det sätt, at sedan säden är om hösten affuren, plöfes den ej en enda gång up om sommaren. Bonden tror sig dock vinna alt för mycket derigenom, emedan boskapen, efter hans sägen, har til en stor del sin föda om sommaren af det ogräs, som växer uppå trådes-åkrarna. Höst-sädet sås här gemenligen wid Michels-måso-tiden, eller litet förut. De äro få, som så sin Råg wid Larsmåso-tiden. Några wille dock säga, at Larsmåso-Rågen gifwer mer och lönar sig bättre, än den, som sås wid Michels-måso-tiden.

Radera efter en Skans syntes på fogen emellan Sollebrun och Wriël; men skits-tarlen wiste sig gifwa uplysning när och wid hvad tillfälle den blifwit upkastad.

af hus, så i Götheborg, som i Förstaden, woro tak-rännor, genom hvilka watnet leddes til något hörn af huset, der en annan ränna, som stod perpendiculairt, tog emot det. Denna ränna råkte nästan ända til marken, hwilken afförde det rågn- eller snö-watten, som från taken samlat sig i tak-rännorna, och sålunda hindrade en sådan stupande ränna, at wäggen ej tog skada af rågnen, hwilket kom ned af taket, som wid blåst och starkt wäder annars plågar ske, at förtiga, at det nu war lättare, at samla i et käril alt rågn-watnet från taket.

Vyttran af Säg-spån. — Wid Säg-qvarnen, som drefs af wäder, samlades säg-spånorne af Säg-qvarns drängarna, hvilka sålde den til stadsboerna. För en tunna häraf fingo de gemensligen en half styfwer. Denna säg-spån brukades sedan under mullen på inre taken i stället för mosa: under nattstugu-gålf til fyllning helt allena, samt under troßbotnar och andra golf; men wid desse golfs tvättning borde observeras, at ej mycket watten finge brukas derwid, utan golfwet skulle endast gnidas wät med wåta trasor. Atskillige brukade och, at stura golf med denna säg-spån.

Tak af Rör. — Qvarnhuset wid nyfnämde Säg-qvarn war täkt utan på med Rör (Arun- do Linn. Flor. Suec. 99.) hwilken war fästad nästan på samma sätt, om Herr Professor LECHER i Kongl. Wetenskaps Academiens Handlingar för år 1746, sjerde quart. skrifwer om de Skånska halm-taken, nämligen at på ställningen wid wäggarna och taket rundt omkring, woro slagne spålor, der ene et qvarter ofwanför den andra. De hade sedan bunt
dit

Dit rören i små knippor, hwar knippa ungefär af 2 tumes Diameter. Den ändan af rören, som panicula är på, bants fast med bast wid öfswannande spjälor. De begynte at binda sålunda ned wid takfoten, och gingo sedan uppföre, at de öfre Rörknipporne altid kommo at täcka öfwer den öfra delen af de nedersta, der de med bastet woro fastbundna; och fast sidorna af qvarnen woro nästan perpendiculaira, så suto Rören ändock qwar; emedan de woro wäl fastbundne. Qvarnen sadess stått i 20 år; men detta Rör-taket war redan öfwerwårt med åttfillige lichenibus. Som sidorne och taket stod mycket stup; så kunde rågn-watnet icke länge stanna här qwar, utan rann snart bårt, at således et sådant tak kunde hålla nog länge, fast det ej war så kostsam.

Den 14 Novemb. war jag på åttfilliga bärg och strander, ända ut mot nya hwarfvet der Amiralitets skeppen lågo.

Byttelåt eller Lichen leprofus candidus; scutellis fuscis, margine albo, Linn. Flor. Svec. 942. hwarmed de här å orten färga rödt, hwars sätt jag beskrefwit i min Bohus-ländska Resa p. 145. Utom det, at Herr Archiater LINNÆUS öfwen handlar om den samma i sin Wästgöta Resa p. 146.) wårte här på alla bärg i grufwelig myckenhet, så at nästan här af kunnat fås til alla Sveriges Färgerier.

Flyg-sand. — På somliga stället emellan de höga bärgeren, som lågo litet från Gamla Elfsborgs Slott, fans en fin, ljus, dock på rödt stötande flyg-sand, fast i ringa quantitet. Jag kunde se huru den blifwit af wädret drifwen omkring; men här war en lycka at det war så litet deraf.

Kråt-bårs-ris. (Empetrum 832.) war nästan den enda ört, som wäxte i denna sanden. Den gick med sina rötter til mer än en alns djup ned i den samna. Tyckes altså at denna ört blir en af de tiensliga wärter til at fästa en sådan lös sand, och första början til svart-mylla. Af des djupt nedgående rötter sker, at den på et så tørt och magert ställe kan hårda ut. Det wore en stor förmon, om wi kunde desutom upfinna någon särdeles nytta af denna wärt.

Flinta af den wanliga swarta fäns och bit-tals i de sandgropar, hwarifrån flyg-sanden blåst bort.

Blå krus-kol bruktes här omkring Götheborg ganska mycket. Aldrig har jag sett något ställe, hwarest så mycket varit planterat deraf. Om det ej war mer, än en liten kosa, så hade den breder wid sig et stort stycke land besatt med denna krus-kol, som til färgen war både blå och brun-aktig. Huswud-kol är här sällsyntare. Jag frågade efter orsaken, hwarföre denna här så mycket brukades? mig gafs til swar; at denna blå eller bruna krus-kolen är hälsofammare, än den hwita, som blifwit märkt på många sjukar, hwilka merendels mått itla efter hwit- eller huswud-kol, men deremot hafwa de besunnit sig ganska wäl, när de fått äta af denna krus-kolen, den de nästan ansett, som en medicine. Des utom har han ock den förmon med sig, at sedan han sent om hösten eller i början af winstern blifwit affuren och nedra delen af stäckarna eller stjerkarna lemnade qwar i jorden, som det pågar ske med annan huswud-kol, utspricka alltid om wären af samma stockar eller stjekar, nya telningar eller turiones, det de här kalla, at kolen slår ut
spä

bitor, och det ofta i ymnighet. Dese spåda tel-
ningar eller så kallade spiror brukas här på orten,
t om wären koka i stället för kol, då deraf skal blif-
va den härligaste och wälsmakeligaste mat en nå-
omhin sig kan önska. Denne slags mat brukas de
ingst in på sommaren. Eliest inbärja de den på det
itt, at sedan kolen sent om hösten eller i början af
omtern blifwit något frostbiten, ses efter, när
den är wäl torr och aldeles icke fuktig, då de skära
if honom, och lägga honom in på en wind eller dy-
itt rum, der han breddes ut på bräder, läppar eller
länger, då den håller sig håst: eller lägga de och ho-
rom det på hwarannan, och taga deraf allt som de
ehöfwa. At låta den hela wintern stå uti kolslän-
et, och taga deraf allt som de hafwa af nöden,
illo de här på orten icke rådeligt, utan föregåfwo
it som wintarne här äro mycket ostadige, at det i-
land fryser, ibland tåar; så tager denna kolen af
ådant skada, blifwer wisnad, seg eller på annat sätt
mindre god. Til fur-kol sadet denna icke wara tiens-
g eller god.

Lingon (*Vaccinium* 314.) bruktes öfwer allt
är på orten, at insyltas, antingen hela eller i mos,
ch med mer eller mindre sött på. Huru hälsosams-
re dese äro i hittiga sjukdomar, i synnerhet at swals-
a törsten och moderera hettan, slutet af hwad en
ladame berättade, nämligen, at då hon för några
ngar varit plågad af hetlig feber, har hennes man
å slutet låtit henne få litet lingon-watten, hwilket
on på en gång utdruckit, då tillika all hettan och
skdomen war lika som den blifwit afstruken, så at
on ej mera kände det ringaste deraf.

Den 10 November.

Summer-flor brukas af bönderna uti Upland och ät den kanten, til snus-dosor. Mon icke ätstilligt annat kunde göras deraf, såsom kruthorn och mera sådant? En gammal Skeppare berättade, at de fattige här å orten bruka dem ofta, nästan i stället för en lyfta, i det en ljus-bit sättes ned i dem, då de vilja gå i få-hus eller någon annorståds ute. Ljuset lyser igenom dessa flor, hvilka äro half pellucida, så at en någorlunda kan se göra hwad som behöfves, men wädret kan dock icke släcka ut ljuset.

Björnbär (Rubus 409.) plåga en del af de förnämre här på orten låta samla och insylta med socker, honing eller annat sött.

Den 11. Novemb.

Concha (1333.) testa oblonga lævi subviolacea, mytilus, fans här och der på stranden mid i loppet, der skeppen lågo. På Apothequet i Göteborg braktes skaln här af, at lägga Pomada och skabb-salvor uti, då någon köpte för en styfwer. På stränderna mid och midt mot gamla Elfsborg funnos dessa skal i stor myckenhet drefne til stranden. Bönderne här på orten brukte dessa musflor til två-gehanda: de som bo norr ut, plåga med en häf, hwars ring är af järn, samt hwad eller med järn-piggas uti, samla dem från Elfs-botten, i det de et litet stycke ifrån landet strapa efter Elfs- eller Sjöbotnen med samma häf, då musflorne samlas uti den. Djuret som ligger innom skalet, tages och sättes til agn på krotar, hwarmed de meta koljör, tårsk, hwitling, flundror och annan fiff. Huru desse brukas til mat, kan ses uti Kongl. Wetensk. Acad.

I. S. för år 1748. p. 196. 197. Uti en Rudsdam färgskaden midt mot gamla Elfsborg på Hien, fanns en annan art af musflor, som tyktes sig vara en variation af Concha (1332) eller sidsla. De största af dem voro inemot af et quarångd, samt bredden och tjockleken proportioner efter. Nu höllo de til på de djupaste ställen af men; men om sommaren sådes de alltid ligga mot brädden af den sidan på dammen, der Soticker starkast på. Af dessa finnes i denna dammen stor myckenhet). Färgkarlen berättade, at llagas och brukas til mat, på samma sätt, som föregående; samt at de ej skulle vara mindre iafeliga.

Öndbetet, eller fulslaget, en bekant sjukdom, såhelt mist botas dermed, at den svindande lemman es in i jorden eller mulken, och hålles der så lång til dess sjukdomen eller werken går bårt. Herer, såde sig här med botat åttillilliga, och blandra en bonde, som mot et helt års tid haft dens sjukdomen i låret.

Backar fulla med musfiskal sågo wi på Hien nästan midt mot gamla Elfsborg. Stället der voro, kunde vara en samn öfver watten Horien af det förbi flytande rivieret. Skalen voro indels mycket söndergångue och lågo i små bitar.

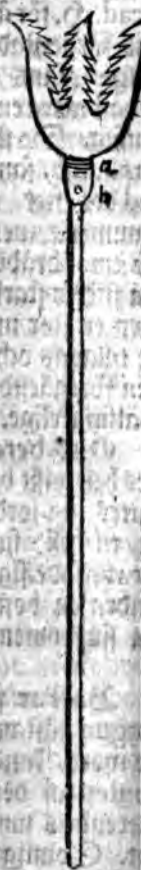
Somliga voro dock nästan hela. De bestodo af Concha (1339) echinata Rond. samt Concha (1342) rubrotunda, striis transversis innumeris, marginati.

Ljårn kallades här et slags ljuster, hvarmed ålar vintertiden huggas (se hosstående figur. Sjelfwa
idra

fjärnet på ändan är 4 $\frac{1}{2}$ tum långt utom det, som sitter bundit til sjelfva skafstet. Bredden är 4 tum. Bredden af hwardera grenen eller udden är en tum. Tunbeten på fjärnet är som et ordinairet knifs-blad. Wid A är det med stål-trå lindadt fast wid stängen, och wid b är det med en spik fast wid den samma. Stängen eller skafstet rättar sig efter duplekten på det stället der ålen hugges; den jag såg war 6 alnar lång. Nottan och bruket af detta ålfjærn är, at om wintern hugges et hål ut på isen ofwansföre der en tror ålen hålla til. Gemenligen war det här et litet stycke ifrån stranden uti åffian. Om wintern skal han ligga lika som knippetals tilhoppa. De kånna då med detta ålsjern på botnen, til des de få igen hwar de ligga, hwar på de hugga til med ålfjärnet, och draga up dem de råka. Sedan kånna de åter efter och hugga å nyo. Det sådes, at ålsarna då ej fara undan, fastän man med lustret rör wid dem, utan de ligga stilla på samma ställe.

Den 14 Novemb.

Denna dag woro wi på åtskilliga bång och twa drade et godt stycke utom nya hwarfwet. Hwar i kommo sågo wi nästan inter annat, än höga bång emellan hwiska i dälderne lågo wälbelagna åkra och ångar, som bågge merendels woro genomfurne af någon liten bäck. Landet war så aldeles sto

löst, at wi nåppeligen säga en liten En-buffa. Wid bårge-sliðerne stodo dock stundom små buskar af hage-torn; men ån mer af Slon eller något Törne.

Åkrarne woro här gånstka wål belågne emellått bårge, och sluttade merendels något; men ågarene handterade dem aldeles wårdslost. Wi sågo på alla åkrar nåppeligen et enda dike: deraf skedde ock, at wåttnet stöd och syrde nu öfwer alt på åkrarna. De woro ock så fulla med ogrås, at årswårten af torn ej spiste deremot.

Sten-gårds-gårdar brukades här alleståds til hågnad omkring åker, ång, folgårdståppor, och gårdar. Aldrig syntes någon gårds-gård af trä. Den skoglösa orten gjorde sådana för dyra. Steuarné woro lagde löst på hwarandra til 5 a 6 qwarters högd; men murens tjocklek war ej mera, ån tjockleken af stenen. En sådan mur kunde utan särdeles swårighet stötas omkull. Omkring åkrarna, som hörde til Lånshöfdingens lądugård woro dock fastare murar, som merendels liknade dem, hwilka Dalstalar plåga upfatta. På et ställe af samma åker, war et dike wid yttra sidan om muren; men på den inra låg en myckenhet af mull, bredewid den samma, som gjorde muren fastare. På denna muren wårte nog törne; men om det med slit blifwit dit plantetadt, eller af någon annan hånðelse, är mig obekant. Zmedlettid tyckes en sådan gårds-gård icke wara så oåfwen.

Nåtta sten-gårdes-gårdar, som skola wara durabla, borde ej upfattas af fullriga, utan af jämna och kantiga stenar, hwilka antingen åro sådana af naturen, eller genom språngning, brånande ic.

det

det man tillika gjorde åkren bättre. Höjden af en sådan mur är 10 qvarter, tjockleken i botten 3 alnar, och öfverst en aln bred. För dem bör gräfwas så djupt, at fundamentet kommer at läggas på fast grund, och om möjligt wore så djupt, at kålen icke råtte dit ned. Man kunde i stället för Törneplantera på mullwallen Stärke-bärs buskar, hvilka på denna orten wilja otroligt fort; men föraktas öfwer alt. Jag såg dock dessa buskar triffas ganska wäl i backslidar, och merendels på torra och magra ställen, der de spridde sig ut på alla sidor.

Spartium ramis inerm. angulatis; fol. ternatis solitariisque. Linn. Fl. Sv. 589. Genista angulosa & scoparia. C. B. wårte i tåmmelig myckenhet på det högsta bärget, som ligger emellan gamla Elfsborg och nya hwarfwet, samt på de backar, hvilka lågo på östra sidan in wid samma bärg. Den wårte på de ställen, som lågo högst, uti den aldrumagrasste jordmon emellan ljungen: gick med sina rötter til 5 a 6 qvarter ned i sanden, som war den jordmon hwari den wårte. Uti et hörn på Södra sidan af samma bärg i heraste Solbadet, wårte en ganska stor buske, goda 2 alnar hög, samt nog wid. Det syntes ej, at boskapen någorstädes bitit af honom, fast den stod ute på betesmarken, ej eller hade sären rört honom, hvilka nu gingo nog på dessa backar i bet; men mösen hade tåmmeligen åtit årterna som fallit ned. I Angland brukas den til qwastar.

Ljung Erica (309) vulg. glabra C. B. wårte til stor myckenhet, så på backar, som i dåldet emellan bärget. Wi sågo en bonde, som med en skara får och samtade nog härpå; frågades hwartil han

nas at jäsa. För det sedan stå någon tid, blir det färdigt, och behageligt at drickas. Sjelstroa bröfen torde kunna brukas til häckar, och är jag säker, at näppeligen någon boskap wille wäga, at tränga sig derigenom.

Hagtorn wärte här ock i stor myckenhet. Det war underligt, at ehuru skoglös orten är, och ehuru swårt de hade här efter gärdes-gårdar och hägnad, samt ehuru åtskilliga från Götheborg warit i England och sett deras förträffeliga Hagtorns gärdesgårdar eller häckar; sågs dock här ej en enda, som besittat sig, at göra häckar omkring sin åker och äng deraf, då jag undantager Herr JACOB UTFALL, som börjat hägna sina ågor dermed.

Lonicera (191.) eller Caprifolium, German. Dock. wärte wid bärgs-sidorna, fast den war bland de mera sällsynta wärter.

Uphögda streck i bärger, sådane, som jag beskifwit i min Bohus-låhnska Resa p. 52. sågos på åtskilliga ställen på bärger utan för Staden. Strecken gingo i kors och tvär, och gjorde hwarje handa figurer. De woro ofta mot 2 finger högre, än det andra hållebärget. På somliga ställen woro dese streck och ränder i sådan myckenhet, at på långt håll ej annat syntes, än somt fullt med rep warit utsträckt längs efter bärger. Gemenligen bestodo de af quartr, fast någon annan stenart ibland mängde sig deri. Jag märkte ock, at de måsta gingo från Öster til Väster, så at en här nästan kunde bruka dem som en Compass.

Den 3 Novemb.

Takrännor. — Måst under alla takband

farit 4 gånger från Livorno til Alexandria uti Egypten, en important Bara för Judarna. De upköpa i Alexandria en myckenhet af Coffé-Bönor, som komma från Arabien, och betala ungefär 12 a 16 stycker för skålpundet. Dese sända de öfver til Livorno, hvarest de äfven köpa en myckenhet af de Coffé-Bönor, som komma från de Franska Colonierna i Väst-Indien, och betala i Livorno ungefär 6 a 8 stycker skålpundet. Bägge slagen såväl de Arabiska som de Väst-Indiska, blandas väl tilhopa föras sedan tillbaka til Egypten, hvarifrån de vidare sändas och försäljas til ättskilliga orter, så innom som utom Turkiska Riket; och passera då alla för Arabiska Coffé Bönor. Turkarna, ehuru starka kännare de äro af Coffé, kunna ej göra någon skillnad emellan rena Arabiska, och de utblandade Coffé-Bönor. Skepparen HELL kunde så mycket tryggare säga detta, som han alla resor varit fraktad af Judar i Livorno, och både fram och tillbaka fört en myckenhet Coffé-Bönor, samt märkt hela deras handel. Turkarne sadas tilreda Coffé anstundom ån Européerne, hvilka af Turkarna beskylles, at de bränna bönorna för mycket, och deris genom ej allentast förtaga all deras kraft; utan och göra dem skadeliga för kroppen, och i synnerhet för bröstet; deremot rosta eller bränna Turkarna Coffé-Bönorna icke längre i en panna, än de se, at bönorna börja svettas, då de strax taga dem af elden och mala dem ic.

Det 19 Novemb.

Tecken för tillkommande Vådet, såja Sjömannen sig bland annat hafva af Delphiner Linn. Faun. (266); ty dese skola alltid gå deremot, hvarifrån

lit rören i små knippor; hwar knippa ungefär af 2 tumes Diameter. Den ändan af rören, som punicula är på, bants fast med bast wid ofwannans de spjälor. De begynte at binda sålunda ned wid takfoten, och gingo sedan uppföre, at de öfre Rörknipporne altid kommo at täcka öfwer den öfra delen af de nedersta, der de med bastet woro fastbundna; och fast sidorna af qvarnen woro nästan perpendiculaira, så suto Rören ändock qwar; emedan de woro wäl fastbundne. Qvarnen sådes stått i 20 år; men detta Rör-taket war redan öfwerwårt med åtskillige lichenibus. Som sidorne och taket stod mycket stupa; så kunde rågn-watnet icke länge stanna här qwar, utau rann snart bårt, at således et sådant tak kunde hålla nog länge, fast det ej war så kostsam.

Den 14 Novemb. war jag på åtskilliga bärg och strander, ända ut mot nya hwarfvet der Amiralitets skeppen lågo.

Byttelåt eller Lichen leprosus candidus; scutellis fuscis, margine albo, Linn. Flor. Svec. 942. hwarmed de här å orten färga rödt, hwars sätt jag beskifwit i min Bohus-ländska Resa p. 145. Utom det, at Herr Archiater LINNÆUS öfwen handlar om den samma i sin Wästgöta Resa p. 146.) wårte här på alla bärg i gruswellig myckenhet, så at nästan häraf kunnat fås til alla Sveriges Färgerier.

Slygsand. — På somliga ställen emellan de höga bärgen, som lågo litet från Gamla Elfsborgs Slott, fans en fin, ljus, dock på rödt stående slygsand, fast i ringa quantitet. Jag kunde se huru den blifwit af wädret drifwen omkring; men här war en hocka at det war så litet deraf.

händelse, eller om fisken kändt lukten af den sjuka, wet jag icke. Eljest berättade han en rolig Historia, som en Skeppare wid namn LIND, många gånger för honom förtält, nämligen at då han en gång seglat i Spaniska Sjön, har en af Båtsmännerna, som haft på sig en röd mössa, hållit på at laga något uppå rån, då mysan fallit af honom under seglandet ned i sjön. Han gaf den då förlorad. 4 dagar derefter kommer en stor Haj och följer skeppet, båtsmännerna kasta ut en krok med kött på, hwar igenom de fångade Hajen. När han skars up, funno de den röda mysan uti hans maga ännu ofskadd, hwilken blef tilståld des ägare, som ingen ting mindre förmodade, än at få den igen. Detta war altså et bewis, at Hajen redan för 4 dagar och allt sedan följt med detta Skeppet. Uti LABATS beskifning öfwer Amerikanska öarna har jag läst nästan en dylik berättelse, endast, at det war en hammare, som Hajen upslukte, då han föll i Hafwet.

Den 23 Novemb.

Gamla Elfsborg låg straxt brede wid och väster om klippan, der wi hade vårt härbärke. Der hade uti forna tider varit et Slott, som sadet blifwit af de Danska förstört; nu syntes ej mera, än rudera deraf. Några gamla källar-hwalf syntes också; men woro allt fulla med grus och mull. Slottet har legat på en mycket hög, rund, och på alla sidor brant backe, som måst bestå af jord, aningen af naturen eller med konst ditsörd; men längre ned är Hälle-bärgen. På Norra sidan flyter Götha-Elf rätt förbi den samma, så at detta Slott varit i stånd, at beskjuta Elfwen, och hindra, at inga fartyg kunde mot des wilja gå der förbi.

Acad. S. för år 1748. p. 196. 197. Uti en Kudd-dam vid färge-staden midt mot gamla Elfsborg på Hisingen, fanns en annan art af musflor, som tyktes endast vara en variation af Concha (1332) eller sjö-musfla. De största af dem voro inemot af et quarterslängd, samt bredden och tjockleken proportionerad der efter. Nu höllo de til på de djupaste ställen af dammen; men om sommaren sådes de alltid ligga up emot brädden af den sidan på dammen, der Solen sticker starkast på. Af dessa finnes i denna dammen en stor myckenhet). Färgkarlen berättade, at de tillagas och brukas til mat, på samma sätt, som den föregående; samt at de ej skulle vara mindre wälsmakelige.

Orð-betet, eller ful-slaget, en bekant sjukdom, sådes helt mist botas dermed, at den svidande lemnen sättes in i jorden eller mulken, och hålles der så länge, til den sjukdomen eller werken går bårt. Here STAF, såde sig här med botat åttillilliga, och bland andra en bonde, som mot et helt års tid haft denna sjukdomen i låret.

Backar fulla med musflskal sågo wi på Hisingen nästan midt mot gamla Elfsborg. Stället der de woro, kunde vara en samn öfver watten Horizonten af det förbi flytande rivieret. Skalene woro merendels mycket söndergångne och lågo i små bitar. Somlige woro dock nästan hela. De bestodo af concha (1339) echinata Rond. samt Concha (1342) testa subrotunda, striis transversis innumeris, margine lævi.

Ål-järn kallades här et slags ljuster, hwarmed ålar om wintertiden byggas (se hosstående figur. Sjelfroa
jåre

tält år; men merendels skedde, at de icke nöjde sig med en, utan hade 2 wekar i Lampan, hvilka lägo i bredd wid hvarandra; emedan det då brann mycket ljusare. Wekane woro lagde tvärs öfver kårilet. Den ändan af wekan, som brann, låg just på öfra brädden af lampan, så at ej någon särdeles inrättning war för wekan gjord, som på andra lampor brukas. Måst all den öfriga delen af wekan låg ned i Eranen. Allt som wekan hant förtåras af elden, drog och makade den sig sjelf upp. En weka af et qwarters längd war nog tilräckelig, at bränna en afton och morgon; så långsamt förtårdes den. Lampwekar af Juncus skola öfwen brukas öfver allt i Skåne, som Herr Professor LECHÉ mig berättat.

Tång (*Zostera* Linn.) sadet, som bekant är, brukas til at täcka taf med, då öfwan på den lägges torf. När et sådant taf stått 6 a 10 år, sadet Tången ej mera duga; emedan den då skal wara hel ruttet; ty måste annan ny skaffas i stället; men den ruttna Tången tillika med torfwen föres ut på åkren, der den sadet göra en skön gödsel. Deremot anfördes exempel om en man, Lotsens granne, som fört halstruten Tång på sin åker i mening at göda den samma; men hast deraf den olågenhet, at hans åker på 3 år derefter ej burit någon sad.

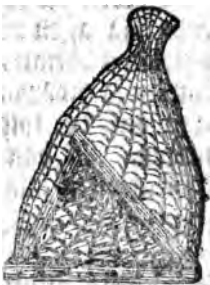
Den 25 Novemb.

Gråswårtens minskning på ångarna. —
Bönderna sadet, at för 3 a 5 år tillbaka infant sig här en myckenhet af mass på ångarna, som åtit up allt gräset: ja de trodde, at han åtit up sjelfwa gräsrotten. Detta kan på twist sätt wara sant: nämligen massarna åto så up allt gräs, och det gröna på marken, at gräsrotten blef helt bar.
En

in stark Solheta och tårka har sedan kunnat ståta
l, hvilken då lätteligen kunnat uptårka, förbrän-
a och döda den helt bara gräs-roten, hvaraf
räs-wårten sedan så ansenligen kommit at min-
as. Härtill kan läggas, at desse ångar ligga
niellan de höga bärigen, från hvilka Solstrålar
a brytas, och hetta följakteligen på ångarna an-
enligt starkare.

Sönster brukades hos menige man på denne
rten endast på taket, och ej på väggarna. Se
in Bohus-Lånstka Resa p. 17. sqq.

Ål-kupa kallades här en art fiff-käpar, hvar
ved de här på orten fånga ålar. Den jag såg,
var af par alnars längd, gjord
å samma sätt, som en fiff-käse
ler mjärda, af smala wides
röstar, hvilka dock woro så
tät sammantvridne, at nåppe-
gen den minsta fiff kunnat
ånga sig derigenom. På tjoc-
are ändan war den ej rund,
in ordinaira fiff-käpar eller
hårdar, utan accurat et trian-
ulum æquilaterum, hvar latus 3 qvarter långt.
Desse latera woro dock ej af 3 särskilta ströcken,
tan endast af 2ne ströcken; emedan 2 latera gjor-
es af en krok eller rot. Wid desse latera såto de sprö-
or, som gingo längs efter, och om hvilka två-
rödnorna woro sammanslåtade. I lilla ändan
var en öpning, hvarigenom Ålen kunde tagas
it, och agnet lägges in; men då ål-kupan lägges
ied i watnet, täps denna öpningen igen med en
lopp. Inre delen och struten af ål-kupan, eller

Bokstäfver; men äldren hade nu så utplånat samma Bokstäfver, at de ej kunde läsas. En hustru som bodde just der bredewid berättade, at wid Ekstolpen worde begrafwen en af de samme, som wid fästningens intagning blifwit skuten, och at Ekstolpen blifwit gjord och påristad i främmande länd af samma dödas Gäst-mö, som sedan fickat stolpen hit, och låtit den här upställas, hwilket allt skal innehållas i skriften, som finnes på denna 6' qvarters långa stolpen. Men våra Historici kunna bättre gifwa oss berättelse härom. Jag har endast anfört, hwad folket här på orten nu berätta.

Den 24 November.

Resan skedde middags tid från Klippan med vårt skepp ned til Nya Elfsborg, der wi kastade ankar; emedan så wäl vår Skeppare Hahne, som Lotsen, ej höllo för rådeligt, at nu gå längre, för den knappa och swaga winden skul. Om aftonen for vi til lands dit der Lotsarne bodde.

Ljus. — Den Lotsen, til hwilken wi kommo; at taga natt-härbärke, hade inga ljus; men han wiste likafullt utwäg, at i hast göra sig et sådant, som skedde på det sätt: han skof med en knif talgen helt små af et talg-stycke, tog denna sönderkastna talgen i sina händer, lade eu ljusweka derpå, och weklade så länge, til des talgen fastnat omkring wekan. Således fick han et någorlunda godt ljus, som han åtminstone i nödfall kunde betjena sig af.

Lampor brukas mycket af menige man och de fattigare här i Länet, wid alla deras afton-sysslor. Sättet huru de göras samt hwad dertil brukas, har

ig tilförens bestrifwit i min Bohus-lånnska Resa
 1788. 189. Nu wil wil jag endast lägga
 til, som jag då ei hade mig så wäl bekant,
 som i dem brukas, taga de, som bo i sjelfwa
 Irden, af de fiskars inålfwoor, dem de sjelfwa
 men de andre, som icke idla fiskeri, köpa st
 från Götheborg, dit den blifwer förð från
 en i Nörrige. Meningarne om dese bägge
 Tran woro ej enahanda. En del sade, at den
 ska war bättre, än den, som göres här på Sa
 samt at lampor af den senare skola osalängf
 än af den förra; men andre mente, at de äro
 joda, och at den Swenska ej osar mer, än
 Norrska. Alle kommo dock deruti öfwerens, at
 Norrska är klarare, än den andra. För en kans
 lörsk Tran betales i Götheborg 4 Dal. Kop:mt
 ades den kunna råcka 2 månader, för dem, som
 nairt göra sina afton sysslor. Kärilen, som bru
 til lampor, woro af åtskillig skapnad och lyn
 Somlige af järn, andre af ler, giorde af kruk
 re, någre af koppar. De släste säga ut, som
 wänne små djupa tallrikar sättas öfwer hwar
 å med en smal fot emellan bägge tallrikarne.
 undre tallriken war alltid något större än den
 Orsaken och nyttan deraf war, at de ordi
 hade Tranen och wekan i den öfra tallriken;
 då wekan brann, drog sig altid något Tran wid
 wekan ned från öfra tallriken til den nedra, der
 icke samlas; och då deraf blef någon myckenhet,
 de wekan deri och brände den up. Således
 e de åfwen til nytta använda den Tran, som
 ned, så at intet blef förspilt. Til wekar i lam
 brukades Juncus, Linn. Flor. Sv. 278. beredd
 itt, som i min Bohus-lånnska Resa l. c. om
 kall

taft är; men merendels skedde, at de icke nögde sig med en, utan hade 2 wekar i Lampan, hvilka lägo i bredd wid hvarandra; emedan det då brann mycket ljusare. Bekarne woro lagde tvärs öfver kiserilet. Den ändan af wekan, som brann, låg just på öfra brådden af lampan, så at ej någon särdeles inrättning war för wekan gjord, som på andra lampor brukas. Måst all den öfriga delen af wekan tag med i Tranen. Allt som wekan hant förtäras af elden, drog och makade den sig sielf upp. En weka af et qvarters längd war nog tilräckelig, at bränna en afton och morgon; så långsamt förtärdes den. Lampwekar af Juncus skola öfwen brukas öfver allt i Skåne, som Herr Professor LECHE mig berättat.

Tång (*Zostera* Linn.) sadet, som bekant är, brukas til at täcka taf med, då öfwan på den lägges torf. När et sådant taf stått 6 a 10 år, sadet Tången ej mera duga; emedan den då skal wara hel ruttet; ty måste annan ny skaffas i stället; men den ruttna Tången tillika med torfwen föres ut på åkren, der den sadet göra en skön gödsel. Deremot anfördes exempel om en man, Lotsens granne, som fört halfruten Tång på sin åker i mening at göda den samma; men hast deraf den olägenhet, at hans åker på 3 år derefter ej burit någon sad.

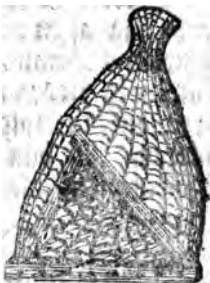
Den 25 Novemb,

Gräsörtens minskning på ångarna. — Bönderna sade, at för 3 a 5 år tillbaka infant sig här en myckenhet af mask på ångarna, som ätit up allt gräset: ja de trodde, at han ätit up sielfwa gräsrotten. Detta kan på tvist sätt wara sant: nämligen maskarna äto så up allt gräs, och det gröna på marken, at gräsrotten blef helt bär. En

En stark Solheta och tårka har sedan kunnat stöta
 l, hvilken då lätteligen kunnat uptårka, förbrän-
 a och döda den helt bara gräs-rotten, hvaraf
 räs-wårten sedan så ansefiligen kommit at min-
 as. Härtill kan läggas, at dese ångar ligga
 mellan de höga bärgen, från hvilka Solstrålar-
 a brytas, och hetta följakteligen på ångarna an-
 enligt starkare.

Sönster brukades hos menige man på denne
 rten endast på taket, och ej på väggarna. Se
 iin Bohus-Låhnska Resa p. 17. sqq.

Ål-kupa kallades här en art fiff-käpar, hvar-
 ved de här på orten fånga ålar. Den jag såg,
 var af par alnars längd, gjord
 å samma sätt, som en fiff-käpe
 eller mjärda, af smala wide-
 rötter, hvilka dock woro så
 ätt sammanwidne, at nåppe-
 gen den minsta fiff kunnat
 ånga sig derigenom. På tjoc-
 are ändan war den ej rund,
 om ordinaira fiff-käpar eller
 tjårdar, utan accurat et trian-
 ulum æquilaterum, hwar latus 3 qvarter långt.
 Dese latera woro dock ej af 3 särskilta stycken,
 utan endast af 2ne stycken; emedan 2 latera gjor-
 es af en krok eller rot. Wid dese latera såto de sprö-
 or, som gingo längs efter, och om hvilka tvär-
 prötterna woro sammanflåtade. I lilla ändan
 var en öpning, hvarigenom Ålen kunde tagas
 it, och agnet lägges in; men då ål-kupan lägges
 id i watnet, täps denna öpningen igen med en
 topp. Inre delen och struten af ål-kupan, eller
 ingån

Ungången, derigenom fisken går in, råckte in emot bak-åndan, at derigenom förhindra, det ålen ej måtte hitta ut tillbaka. På öfra sidan af denna Ål-kupan var fast et smalt tåg eller rep, wid hwilrens andra ända satt et stycke kårk, hwilken flöt på watnet, at dermed utwisa, hwar ål-kupan låg. Eil agn bruktes råke eller inålswor, som wid rånningen togs utur fiske. Ål-kupan sänktes med en sten nid til sjelfwa båten på de ställen, der ålen wistades.

Om aftonen rodde wi från skeppet up til mitt härberge klippan tillbaka.

Den 26 Novemb.

Tecken til Sunnan-wäder eller blidt wäder, lärde jag af en ung Lots, nämligen när Isen om winterens början, eller ock om wintern, skuter sig snart wid sidorna af Götha-Elf, och lägger sig, samt om det wid det samma rister och drakar i honom. At han sade sant, funns wi i dag, fast i går aftos ej minsta tecken syntes dertill.

Den 27 Novemb.

Järn-ugnar bruktes mångastådes här på orten i stället för kakelugnar i kamrar och stugor. De woro antingen trinda eller fyrkantiga. Storleken af de fyrkantiga war gemensligen sådan, at högden gick til 5 qwarter, längden 4 och bredden 2½ qwarter. De woro tämmeligen tunna. När det war mot half-brunnit, hade han redan blifwit så het, at ingen kunde hålla handen derpå, än mindre, när spjället nyss war skutit. Men de höllo sig deremot ej länge warma; ty efter 3 a 4 timmar, sedan det war utbrunnit, woro de åter helt kalla.

Kalla. I medlertid war en sådan liten ugn i stånd, at hålla et lagom stort rum, af 3 a 4 famnars längd och bredd, warmt, när han eldades 2 a 3 gånger om dagen. De runda woro 5 qvarter höga, diametern 3 qvarter. Näppeligen woro de öfwerst något smalare, än ned wid basis. Tjockleken af järnet på sidorna war $\frac{1}{2}$ a $\frac{2}{3}$ tum. Fordom såldes de för 24 Daler S:mt; men nu kosta de 30 Dlr. och mera dito mynt. Det torde wara en stor wedsparning, om i stället för spisar eller kofel-ugnar uti små rum, slika järn-ugnat bruktes. At de icke osa, sedan en lärt at rått omgås med dem, intygas af tillräckeliga rön.

Den 28 Novemb.

Om morgonen reste wi åter från Klippan ut til Skeppet, som låg strax öfwanför nya Elfsborgs fästning.

Den 29 Novemb.

Salt kastades ut på däck af skeppet, ter nog 3s låg, til at smälta den samma. Det tröddes ut så tjockt, som när sand strös på et gåf. Wärdetleken war ganska tårr och kall; men åltet hade dock efter par timars tid så dragit fuktigheten til sig, at måsta delen af 3sen war upsmält, eller åtminstone blöt, som en snö.

Wi seglade om morgonen et stycke ut på Rize fjord, ungefär $\frac{1}{2}$ mil från det stället, der wi förr lågo; men kastade strax ankar, emedan winden war knapp.

Den 30 Novemb.

Resan. Middags tid lyfte wi i S:Erans namn vårt ankar och begofwo oss til sjös. Utan

för Götheborg hade i 3 veckors tid legat 14 Engelska skepp, som nu tillika gingo til segets. Vår Lots tog efter några timars tid afsked ifrån oss, och vi lemnade snart de kära Swenska Klippor, samt öfverantwardade oss i den stora Gudens behag. Resan fortsattes hela den följande natten.

Den 1 Decemb.

Vi roade oss måst hela denna dagen, at under seglandet åskåda kusterne af Zutland, som nu woro hwiita af snön. Men vår ro blef snart all; ty kl. 3. eftermiddagen upwarte en faselig storm från Sudost, som i en hast så rörde up hafvet, at wågorna började gå Himmels högt. Vi hade en häck full med höns, som stod på däck. En tråg kom och följde öfver hela däck, samt tog bårt med sig både häck och höns. Detta roade mig litet; men fågnaden förswan hastigt. Stormen blef förfärlig stark. Båtsmännerna sprungo up i nasten, at taga in seglen; men innan de wäl hinte halfwägs up, hade stormen så grasserat med 5 de största seglen, at de refwos mer än i tusende stycken, om hade man med en knif skurit dem i bara smala twärhands breda rimsor från öfwan til nedan. Alla seglen woro dock spiller nya, och aldrig tilförene brukade. Wågorna gingo öfwer skeppet, och kunde ej det ringaste tecken synas af däck för watten. Dese böljor skafade skeppet så häftigt, at råna på ömse sidor togo ned i watnet. Skeppet war lastadt med 1800 skeppund järn, utom en gruswelig myckenhet af plankor och bräder. Det är lätt, at föreställa sig, huru obehageligt ljud det war för en och hwar af oss; när böljorna och stormen började så skaka skep-

och vränga det så på sned, at järnstängerna
 ade til en sida, och gjorde, at skeppet ej mera
 e stå rätt, utan låg ganska snedt. Med på
 tångren lågo 6 stycken stora Järn-Canoner,
 med rep woro fastsurrade. Men H&E:re,
 Ewige GUD! i hwad tilstånd wi då blefwo,
 en faseliga skakningen slet dem alla på en gång
 och började med et grusweligt bulker kasta dem
 skeppet från den ena sidan til den andra. Wi
 tade hwart ögnablick ej annat, än at skepps-
 af dem skulle slås sönder, och skeppet således
 sant. H&E:rans godhet war det, at folk war
 ledre tilstådes, när et af dessa stycken eller Ca-
 noner slog up en af de nedra styck-gluggarna,
 wid skeppets nu starka last war en fann un-
 patnet, at watnet genom den kom in, som en
 i skeppet: det war et faseligt tilbod, som dock,
 i låf! blef botadt. Skeppet tog ock af den
 ga skakningen och brytningen läck, så at wats-
 början stod 5 fot högt ned i skeppet. Båts-
 kerna fingo då ej annat göra, än alt för et
 oid pumper; men et starkt rågn, som af köls-
 genast blef til is, jemte det, at wågen slog alt
 digt så häftigt öfwer skeppet, at de, som pum-
 7, stodo i kalla watnet up til midjan, gjorde,
 sket omsider blef utmattadt. Hårtill kom, at
 el af Matroserne aldrig tillsörene warit til sjö,
 således woro hel rå och oskickelige, at göra nå-
 . Ack! hurudant tilstånd det war, när en del
 Båtsmännerna wid alt detta blefwo sjö-sinke,
 or del gömde sig i skrymslor undan ned under
 et, och hade för låtit skjuta sig ihjäl, än at
 ristat sig up, och de, som woro wane wid sjön,
 wo af det myckwa arbetet så utmattade, at de
 nöppis

nåpligen orkade röra sig. Hårtill kom ock det, at då wägen slog löst våra båtar på däcket, bleswo trenne stycken, som wille bärga dem, förslamade. Det, som ock än tydeligare stälde faran för ögonen, war, at en stor del af sjö-folket, som tilförene föga annat låtit höra af sig, än eder och swor domar wid hwart ord, woro nu alla Gudfruktige och beredde sig til dñden. Wi woro i et sådant tilstånd ifrån kl. 3. e. m. til kl. 6 följande morgonen, och wäntade under hela den tiden, at skeppet hwart ögnablick skulle gå i sank. 8 a 10 gånger war faran så stor, at wi alla enhälligt ropade: det GUD måtte anamma vår anda. Wår mer än gode skeppare HAHNE, war den enda, som wid alt detta wiste sig oförsagd. Han sprang med ögonen fulla af tårar på alla ställen, at sätta alt i ordning igen. Han upmuntrade oss. Han tilstår nu, at ehuru han 3 gånger förut i sin lifstid blifwit olyckelig med skepp, och en gång undkommit med blotta lifwet, har han dock aldrig gifwit all så förloradt, som denna gången. Han bad båtmännerna arbeta och sträfwa emot, så länge någonsin görligt war. Jag stod under hela denna tiden ned i Kabisan och hölt mig tvehändes fast wid en stega eller trappa, och fick nu gunga mer än jag wille; ty skeppet kastades ständigt ifrån den ena sidan til den andra, så håftigt, at wid hwar swängning stodo fötterna på mig mycket högre än hufwudet. Den ena wägen trängde sig in efter den andra genom luckan wid däcket, och följde öfwer mig, så at jag war så wät, som hade jag warit dragen up utur sjön. Jag dristade ej slappa stället jag stod på; ty listor, sångar, Pittslar &c. som alt för et kastades ifrån den ena sidan

til den andra, hade lätteligen kunnat krofa armar och ben sönder på mig. Här stod jag och väntade hwart ögnablick, at förfara, huru den stunden skulle se ut, och huru det skulle smaka, då de förrogne wänner, själ och kropp, skulle skiljas åt. Obland eftersinnade jag, hwilket wore rådeligare för mig at göra, när skeppet skulle gå i sank, antingen, at springa up och söka komma i slupen, om möjligt wore, eller bli nedre i skeppet, och der utrosta min graf, då jag war nödgare med det senare, hålst som ingen i sådan hast kunnat få lös slupen, och om det så skedd, hade den ej kunnat et ögnablick stått emot en så stickande storm. Det war altså den 1 Dec. den aldrafwåraste dag jag i min lefnad haft, och natten emellan den 1 och 2 Dec. den ångsligaste natt jag lefwat. Jag lärde här, huru glad den må wara, som wid en stark storm får sitta i sin kaja på landet, samt huru stor orsak det är för hwar och en på landet, at bedja den store Guden tänka på dem, som då äro på sjön.

Den 2 Decemb.

Åf den hisseliga stormen, som rasade förledne natt, gingo wågorna hela denna dagen grufveligen höga, så at skeppet häraf ganska håstigt bröts och slingrade från den ena sidan til den andra. Wi hade ock hela dagen ej up något segel, utan låto wädret drifwa skeppet hwart det wille. Samma håstiga swellwågor brusade ännu den följande natten, då ock en håstig wäderilning kom wid midnatts tid, som snart hade stört oss i ny olycka. Wågen började gå högt, och slog löst båtarna, så at båtsmännen näppeligen annat wiste, än at låta

låta dem gå öfver bord: men näst den Högste, så blef sådant genom Skeppar HAHNES sorgfälligt bet förekommit.

Den 3 Decemb.

Denna dagen nyttjades måst, at ställa all ordning, som af de förra stormar kommit i olag, och mot aftonen begynte wi rättä vår kosa mot Norge, som fortsattes hela natten.

Dyupet i hafvet mättes på et ställe, då det fans vara 45 famnar. Botnen var sand, uträna hwad grund det är, antingen sand, lera eller annat, sker på det sätt, at smör eller talg sättes under lodet, som på undra sidan är uthålkat. Det förra brukas gemenligen om vinteren; men det senare om sommaren. Således fastnar det, som fins mid i botnen, wid smöret eller talgen på lodet, och följer med, då lodet drages upp.

Den 4 Decemb.

Resan stältes hela denna dagen til Norge, dit wi önskade komma, at få hysa hwad som af stormen blifwit skadadt, eller sätt i olag. Wi fins go kl. 9 f. m. Norska wallen-i ögnasigte. Wid middags tid, då wi nalkades närmare til sjelfo landet, satte wi up slaggen, til et tecken, at wi långtade efter Lots. Wi loföde ock då et stycke, som tillkänna gaf det samma. Sedan wi en stund wäntat, och ej blifwit någon Lots warse, loföde wi ä nyo en Canon, och således ända til 5:te gånge, då omsider 3 karlar kommo seglandes från landet i en liten båt. Vår fågnad blef ej ringa häröfver; men wi kastades strart i ny oro, emedan vinden just i det samma wred sig, så at han blåste starkt

starkt från landet tvärt emot oss. Vi fruktade, at om vi ej fingo Lotsen om bord, kunde det se illa ut för oss, emedan vi gått för när til landet, hållt om en håstig Sunnan-storm natten derefter skulle upväxa, som kunnat kasta vårt skepp mot de der warande många och oss obekanta klippor. Men vårt qual blef stilladt, då vi efter mycket arbete mot vinden omsider fingo Lotsen om bord. Han sökte om astrotien ännu föra oss i hamn; men som vinden war så ganska knapp; måste han afstå dermed, samt låta skeppet hela den följande natten gå och frysa i hön. Det som wid denna dagens början nog oroade mig, war, at vår gode och oförtrutne skeppare HÄNE fått et så starkt håll och sting, at han hela föregående natten och största deler af dagen måtte städse hålla sig i fången, och ofta, då det stact hårdt, nödgades ropa så mycket han orkade; men styrmannen besögrades imedlertid om alt, och vår fågnad föröklades, då skepparen litet efter middagen å nyo började wistas bland oss på däck.

Den 5 Decemb.

Mot middagen anlände vi omsider lyckeligen til Grömsstad i Norge, der vi lade oss i hamn, til dess wi fingo reparera vårt skepp, som af förenående stormer tagit så mycken skada.

Zagronn (*Cratægus* (Linn. Flor. Sv. 399.) brukades til pinnar i blåck, emedan detta trä är ganska hårdt och starkt.

Zummer. (*Cancer* Linn. Faun. Svec. 1248.) Vi köpte åttifilliga deraf. Folket sade, at desse fångas här i tämmelig myckenhet. Vår följestas
gare

gare ERIC WETTERQUIST berättade, at up i Groenrige, til exempel i Östergöthland, brukta en del bönder, då boskapen har blodsöt, at gifwa dem in Tormentillæ - rot, rödt sacf, tjära och Libbesticka hopblandade, samt tillika hänga en Hummer-klo på boskapens hals, då de tro, at sjukdomen genom Sympathie skal botas.

Den 6 Decemb.

Fisken skal nu här i orten ej säas til den myckenhet, som i forna tider. Orsaken til des förminskning föregifwa de flästa wara den, at de nu så mycket öda ut Hummern, hvars rom likwäl skal wara en stor del af fiskars förnämsta föda, och efter den de löpa. Då de deremot i forna tider aldrig tagit deraf mera, än de tarfwat til egit hushåll. Nu gå flera jagter om året härifrån med den til Holland. Men än troligare syntes det skal mig wara, som en utgammal fiskare sade, näml. at på de ställen, der wid hafskanten i hans barndom bodde endast en fiskare, sitta nu ofta 5 och flere; och på de ställen man då fiskade allenast med et garn, utsättas nu 10 och flere; härtill sades det och mycket bidraga, at de utöda fisken i letstiden, innan han släpt sin rom. Mange trodde, at wälsignelsen nu wore förswunnen för folkets synder skull.

Hwad Sjöfogeln angår, så hördes äfwen derwid samma klagan, at den ansenligen blifwit förminskad endot hwad den varit i forna tider. Til orsak föregafs de häftiga och owanligt kalla winttrar, hwaraf de foglar, som om wintern i myckenhet plår wara här qwar, frusit ihjäl. De hafwa wid sådana winttrar funnit en myckenhet
Sjöfoglar

skofglar döde på isen. Med skjutning sadas de och nu mera utödas, än tillförene.

Äl (Muræna Linn. Faun. Svec. 290.) skal estik Peder CLASSONS berättelse i des Norriges beskrifwelse p. 120. och 153. ej ätas af Norriges inbyggare; emedan de kalla den ormens brodet. Jag frågade vår wård: om det ännu så stedde? Han svarade, at han ännu aldrig hört eller sett någon Norrsk, som icke gerna ätit äl, då han den kunnat bekomma. Lärer altså denna seden varit i forna dagar gängse, eller allenast någon enda ort här i landet så brukat.

Den 8. Decemb.

Islands Waror, som från Island föras hit, sadas vara kött, hwilket skal wara ganska fett och godt, talg, smör, allehanda slags fisk-waror, ätliga slags yllestyger; i synnerhet äro deras yllestrumpor och wantar bekanta för sin godhet.

Dyrheten på alla Waror, som behöfwas, sadas nu wara långt större här i Norrige, än fordoms dags. Orsaken föregafs, at skogarna nu blifwit mera uthuggna, så at bonden och timmerkarlert har swårare före, at få allahanda slags wirke till stopp och byggnad, och måste föra det längre wäg, då det således kåstar honom långt mera. Han måste derföre stegra sit, och då nödgas jämwäl andra deremot uphöja priset på sina waror.

Contraband-Waror här i landet, äro i synnerhet järn, säd och papper.

Bi (Apis Linn. Faun. Svec. 1003.) brukas ej här i Norrige; emedan de skola willas bärt i skogarna; men uti Gutland hafwa de dem til myckenhet,

hvarifrån hit föres homung, mjöd, och wår. Några hafwa sökt, at hålla dem här; men de hafwa icke welat fort.

Rått fäs icke här i Wästra delen af Norrige; men längre i Öster. brännes den til myckenhet, så at den ock föres derifrån til Jutland och Holstein.

Den 9. Decembr.

Swullna fötter sade wår wårdinna, at hon hade fått på sin resa således til Dannemark. Hon wiste ock swarta fläckar, på sina ben, hwarest slogs hål af sig stelft, och derutur rann mycken materia. Hon brukade någon tid en salswa; men hålen tycktes snarare deraf blifwa större. När hon kom hem, har hennes moder curerat henna på det sätt, at hon tog det fina stoftet eller pulvret, som finnes i *Lycoperdon* (1115.) *subrotundum* eller så kallade *Crepitus Lupi*, och lade fullt deraf i sären. Goda woro par dagar förbi, innan hon blef fullkomligen frisk i sina fötter. Hon wiste sig aldrig hwarken förr eller sedan haft swullna ben.

Den 11 Decembr.

Ostron fångas nog här på orten. De tagas antingen med långa tänger, eller med en särdeles flags hån, hwarmed de skrapas lösa från bårget, och falla i hånwen. Zfrån Michaelis til Påst är bästa tiden at fånga dem; men när grönstån kommer i watnet, äro de ej gEDA.

Zägge-bår (*Linn. Flor. Svec. 396.*). De bruka här på orten, at stöta dem sönder med kärna och alt, och lägga dem i win euer brånwin, hware af det skal få en god smak.

Off

Ost göras här af ko-mjölk, allenast til eget behöf. Eljest göra de hvarken af get- eller får-mjölk här någon ost.

Getter brukas nog här på orten; men än mer stier på landet åt Christiania. Somlige berättade, at af mjölken göres, som nyss sadet, ingen ost, utan hon brukas til wälling och annan supammat; andre berättade, at de ej gerna äto mjölken, utan brukade endast, at göra ost deraf, i synnerhet lit öster.

Smör och ost göres wäl här i orten; men ej mera, än til nödtorftigt behöf för landman sielf. Derföre nödgas stadsfolket förskaffa sig allt detta intingen ifrån Jutland, Irland, Island, eller andra orter.

Den 14 Decemb.

Juldagen firades i dag här i Norrige efter på stylen.

Den 15 Decemb.

Punch eller *Pounce* är en dryck, som mycket brukas af Engelsman, och plåga Skepps-Capitaner och annat sjöfolk ofta låta bereda den samman åt sig, i synnerhet då de komma at ligga i näron hamn, och wela hålla sig roliga med sina ämner. Här i Norrige göres den af $\frac{2}{3}$ watten, Franskt brännwin, något Säckor, och $\frac{1}{2}$ eller ett lit skedblad Lemon-saft.

Den 16 Decemb.

Norrsta Waror, som härifrån skeppas ut til ämmande orter, äro i synnerhet allehanda slags

tråwirke, såsom bjältar, mastar, bråder, tjåra ic. alle-
 handa slags fisk, järn, koppar, tran. Af dessa
 Waror sås tråwirket och något tjåra, samt järn på
 den sud-östra sidan i Norrige, som wetter mot
 Categat; men fisk, Warorne komma alla från
 Bergen och den delen af Norrige, som ligger der
 omkring. Ifrån Trundhem utskippas mycket
 Koppar: jämwäl föres och derifrån allehanda slags
 tråwirke, järn och tjåra utomlands.

Såd. Landtmanen här i Norrige får näpligen
 mera såd, än han sjelf til sin nödtorft behöfwer, så
 at han ganska sällan kan aflåta något deraf til stä-
 derna; utan sfer gemenligen, at, om en bonde
 får något mer, så säljer han det samma til en an-
 tran bonde och landtman, som deraf ej fått så
 mycket han sjelf kan komma ut med. Städerna
 måste köpa måst all sin spanmål från Dannemark,
 hwarifrån årligen mycket såd hit til Norrige öfwer-
 styres; men eljest, utan från Dannemark, får ej
 såd från andra orter hitföras, undantagandes til
 de orter, som ligga Nordan om Fjällen, som de
 Kalla. När ofta den ena orten här i landet får tilsäc-
 ligt såd, måste åter den andra, för miswärdt skul,
 köpa såd til egen nödtorft, antingen af sina lands-
 män, eller af den spannemål, som blifwit hitförd
 från Dannemark.

Den 17. Decemb.

Om morgonen Kl. 10. reste jag i följe med Ca-
 pitain HANE och wår wård CHRISTIAN MÅNSSON
 GROOS, til Arendal. Wi fölgde tätt den fasta lands-
 sidan åt, som då war åt wånster. Alla kuster af
 landet, som stötte emot hafwet, woro ej annat än
 höga,

høga, branta och skallota bärg, utanför hwilka strax brådjuget war, ofta til 20 a 30 famnars djup. Längs ut med hela sjö-kanten lågo större och smärre klippor samt brännigar strödde här och där, så at det för en främmande nästan är omdjelig, at med fartyg, utan Lots, komma til lands. Ty är ock icke underligt, at så många skepp på denna Redden ärligen förolyckas. Knappt syntes et enda ställe, der landet mot hafskanten hade en slät strand, utan war alt bara skallota klippor. Här och der woro hamnar, der skepp lågo. På klipporna längs wid hafskanten bodde Fiskare, Lotsfar och Sjömän, såsom Matroser, Skeppare ic. uti sina små hus.

Husen, som dese Fiskare och Sjömän på förenämde klippor upbyggt, woro alla af trä timrade, men utan på beslagne med bräder. Alla deras tak, så wäl på husen wid hela sjö-kanten, som uppe i landet, woro af tak-tegel, hwilka hit föras från Holland. Et tecken til en slätt hushållning, at insåra sådana ting, som likwäl med långt mindre kostnad kunde göras hemma. I stället för kakel-ugnar bruktes järn-ugnar, at wärma husen med, hwarom widare längre fram skal handlas.

Hummer (*Linn. Faun. Svec. 1248.*) fångas här på samma sätt, som i Bohus-Län, nämligen med Hummertina, hwari lägges agn, såsom siff-rål m. m. hwilken sedan sänkes nid på djupet. Om Sommaren fångas Hummer på 6 a 10, men om Vinteren på 18 a 20, ja och flera famnars djup. Af denna Hummern samla Fiskare så mycket som kan fås, och förwara den i Hummer-sumpar,

utan at den får något til mat. Två gånger om året, näml. sent om Hösten och bitida om Vårren, komma Fiskare-fartyg hit från Holland, hvilka fara längs efter sjökanten, och köpa up all Hummer, lägga den i sina fartyg, de der äro gjorda som andra fiske-sumpar, med små hål på det rummet, der Hummern ligger, så at hafset watnet kan fritt löpa både ut och in. Således föres Hummern utan mat både til Holland och andra orter. Genom detta Hummer-fiske lämnas väl ärligen vackra penningar af Holländare givar i landet, fast en ganska stor del af de gamla hålla det för mera skadeligt än nyttigt; emedan de föres gifwa, at fisken genom Hummerens utödnings skal wikt härifrån. Ty har ock en stor del anhållit hos ämbetsmännerna, det de wille så begå, at Hummerfånget och dess försälgning til utlänningar måtte blifwa förbudt. Sorenkriftwaren (det är. Håradshöfdingen) BRÜNSDORF, med flera, woro af denna tanke. Grunden, hwarpå Hummern mi skrifwes och wistas, är bärg eller klappersten; men på gyttja och sandbotten fås den fallan.

Sill fångas då och då något här wid stränderna. Fiskarena sade, at när den löper här utmed Fusterna, så få de föga eller alsintet af annan fisk, emedan fisken då lämnar landet och löper ut ester Sillen.

Lampor brukades måst öfweralt här wid sjökanten om aftnarna i stället för ljus. De fläste, hålst de mera wälmående, hade Rosolja til bränse i Lampan, hvilken hit föres från Holland; emedan den ej osar, såsom Tran. Men de, som ej hade råd eller tillfälle, at få Rosolja, betjente sig af

Tran. Måst öfveralt brukades Bomulls-wekar.
 elswa Lampan war gjord af järn-bleck, til Skap-
 nästan som et stop, fast inveckel. liten, med en eller
 2:ne pipor, de der stodo midt emot hwarandra,
 nligen alt som en wille, at det skulle lysa wäl-
 kom denna pip låg Bomulls-wekan, hwilken
 g. olian utur Lampan genom pipan til sig, alt
 t som det brann; men som det gemenligen sker,
 sågot Olja eller Tran wid bränningen småning-
 n droppar och flyter ned, utom den, som förtå-
 ; så war stray under förenämde pipor. lika som
 annan pip., eller rättare. sagt en liten rånna,
 arpå olian, som flöt ned, föll, och rann ned
 om rännan i et litet kårill. eller rum, som war
 r. under den delen af lampan, deri den olian
 t, hwilken genom pipan fördes til den brinnar-
 wekan. Ty såsom öfwanföre är sagt, war lam-
 i af blåck, och liknade til skapnad någorlunda
 dop; men bestod dock af 2:ne lådor, eller rättare
 sagt, askar, den ena öfwer den andra. Ut-
 öfra war olian och wekan, som brann; men
 den nedra samlades olian, som småningom dröp
 från pipan, deri wekan låg; och då denna ne-
 asken blef full, såogs den derifrån uti den öfra
 aka. Således blef intet förloradt. Sådanna
 a ock brukas i Skåne. Mot aftonen sent i skym-
 gen kommo wi til Arendal, som ligger mot
 Swenska mil öster om Grömsstad.

Den 18 December.

Bakugnar och Korffstenar här i Nörrige
 ro i städerna af tegel; men på landet hos bön-
 na måst öfveralt af gråsten; hwilken war starkt

öfversmetad med ler, at den ej måtte skadas af eld och heta.

Tegelbruk sådes ej vara några här i Norrige, utan det Tegel och tak-tegel, som här behöfades, föres alt hit från Holland. De hade för några år sedan uprättat et par Tegelbruk wid Arendal, som nu åter woro ödelagde, emedan det förefanns, at de ej kunde bära sig, efter som utlänningens sålde sit tegel för långt billigare pris, än de i Arendal kunde göra. Jag undrade mycket häröfver, hällst som jag trodde mig vara försäkrad, at de här i Norrige hade samma, om icke större ynnighet och förtåd på alla de Materialier, som til Tegel fordras, än i Holland; men jag fick strax uplysning häruti. En Soren-skifwaren, Herr PETER BRÖNSDORF, hos hwilken jag tilbragte större delen af dagen, berättade, at til upsynings- och ämbetsmän wid dessa verk blifwit tagne sådana, som welat passera för förnåma, fört stor stat, och slagit stort på. Desutom hade de i början antagit för stora och kostbara hus och byggnader, hwilket werket ej så lätt kunnat tåla, eller så snart betala. Men förnämsta orsaken torde sticka sig deruti, at utlänningen haft sin hand i sådet, och bestuckit betjeningen, hwilken sedan gjort alt dyrt, om ej odugligt och omöjligt. Härtill kommer också det, at arbets-folket på denna kanten är för dyrt, efter de genom legislation kunna hafwa sårika inkomster.

Stålskin brukades öfweralt til Tobacks-pungar. Andra Tobacks-dosor af Metall, Måsing it. syntes aldrig i bruk. De woro til skapnad som de Kam eller brefs-foder, hwilka hängas på väggarna

na hos oss. Tobacken sådes hålla sig mycket wäl deri.

Åkerbruk. Sorenstrifwaren BRÖNSDORF bewiste Åkerbrukets fördel fram för skogen, deraf, at på de orter här i Norrige, der bonden har tillräckelig skog, at samla sig penningar af, wanskötes åkerbruket; emedan han tycker, at då han hugger wirtke och säljer åt utlänningen eller andra handelslande, får han strax penningar dertföre, som dock icke går så fort wid åkerbruket, der han skal wänta, til dess såden blifwit mogen och bärgad. Detta ockftadt så äro dock bönderna på sådana ställen gemenligen fattiga. Swårt om, der skogen blifwit uthuggen, så at bonden ej ser sig winna något deraf igenom, har han blifwit nödgad, at jorda åkren bättre, och sker gemenligen, at på sådana ställen äro de måst wälbehållne; et tecken, at åkerbruket här i Norrige kan mycket bättras. Hit kan föras Historien om den 102 åra gamla gubben här i Norrige, hwilken af Konung CHRISTIAN V. blef tillfrågad, hwarmed han födt och födde sig? Gubben swarade: med skog, den han sålde til utlänningen. Konungen frågade, om han då ej fruktade, at skogen en gång skulle blifwa all, och hwarmed han då wille föda sig? Nej nej! Eders Majest, swarade Gubben, dertföre fruktar jag icke; ty då först börjar folket i Norrige må wäl, när skogen blifwer all. Han pekade på åkerbruket.

Blåskäl eller Kruskäl brukades här öfweralt, på samma sätt, som tilldrene är omtalt wid Gatheborg. Måst wid alla gårdar woro små täppor, deri denna kålen war sådd. Zufwudskäl och Rotskäl finnes ej på denna orten. Orsaken war,

som kades; at den icke wil komma fort. De lade detta, at de orten försökt, at så dessa senare slagen; men de hafwa wärt så uselt, at det warit oändelig skuld emellan dem och den de fått ifrån Danmarks markt. Herr BRÖNSDORF berättade, at han trodde dem wil kunna wära här; men som ei Far och Gärnar brukat det, så kunna de omöjeligen wära och triffas. Samma beskaffenhet sade han och wära med Häwte, Båner, Arter. &c. Boudenna beaktade mig dock sedan, at de satt hufwudstä; men at den nästan aldrig wil künna sig.

Glasbruk är et inrättadt wid Christiania, hwarst wästra glas och annat deraf göres. Detta skal och wära det endaste i Nörrige.

Far brukas soga af menige man; ty är ej uthderligt, at de måste köpa alla sina kläder från England och andra utländska ötter.

Mis-smör och Mis-ost göres nog at öftrifdan i landet, til exempel omkring Christiania hos Herr Sorenskrifwaren BRÖNSDORF at jag Mis-ost, som war ganska skön.

Kongsbärgs Silfwergrufwa sades somliga år ei kasta så mycket af sig, at dess egen betjeming deraf kan underhållas; men andra år betalar den sig tammeligen. Med gullgrufwan sades det mer wära bewändt, ei eller arbetas mer, deruti, efter det aldeles icke lönar omaker.

Arter sås ganska litet på Wästra kanten af Nörrige; men på Östra så mycket mer, och utom det, at de bruka, som ordinairt, koka dem, baka

alla de det tynna bröb deras, dock ej af Arter alla, utan hopblandade antingen med Bygg eller Gåfra. De sade, at de aldrig risa dem på något ställe i Norrige, ej eller hade inbyggarna varit hördt, at det sker på andra ställen, förän till berättade derom.

Slåde och Linne til all förnödenhet i et hushåll förskaffar sig en stor del af bönder och menigman i denna Västra delen af Norrige, icke af landets egen afvel, utan allt hvad Karlen behöfver i Räck, (hvilken på Norriska kallas Kjerel) Tröja, Byxor, Strumpor, (på Norriska hos de) Nyssa, Skjorta, Halsduk, Bantar in. m. och hvad qvinnan tarfvar til Skjortel, (på Norriska Kjerel) Tröja, Lintyg, Nyssa, Kofta, Förskide, Strumpor &c. med et ord, allt hvad de äfwa af nöden af Ylle eller Linne til hushållet, sålles det på de bästa ställen antingen från England, Island, Dannemark, Island eller andra orter; dertfore ses näst öfverallt, at bönder och Lotske gå äfven om hvardagen i klädeskläder, och i med Walmar, samt deras Hustrur och Döttrar, i hemma i husen, som ute, i Cattans-kläder och andra tyger, hvilka, som sades, nästa delen köpa för reda penningar utifrån; men huru länge detta wil bära sig, lemnas til tiden. Hans Kongl. Maj: t i Danmark har dock redan begynt tänka på sig mot denna för landet så skadeliga handel; efter som i Dannemark äro inrättade ättskilliga Klädes-Fabriquer, och all som de hinna tillverka Klädet, blifver Köpmätnerna så i Dannemark, som ock stuns om här i Norrige, af Konungen pålagdt, at mot ett visst pris taga af Fabriquerne det tillverkade

Klådet eller Tyget, och dem strax betala; en berättlig inrättning! I Dannemark så ock åtskillige slags klåden och tyger ej mer utifrån föras in, de nämligen, som de tillräckeligen af inrikes Fabriquer kunna få, eller ock aldeles kunna umbära. Hos Lotsarna och deras Hustrur och Barn sågs ej annat Klåde, än det de köpt utifrån; men en stor del af Bönderna in i landet bruka dock om Söndagarna Walmars Klåder, dem deras egna Hustrur spinna och förfärdiga.

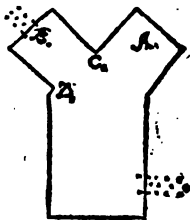
Den 19 Decemb.

Arendal är en liten fläck eller by, wid påf så stor som Enköping i Sverige. Den är belägen på östra sidan om Arendals floden, som löper der förbi, bredewid en liten wik, som floden gör in på östra sidan. Största delen af Staden, i synnerhet den, som ligger på norra sidan om wiken, är bygd på pålar öfver watnet. Husen äro merensdels 2 wåningar höga, allesammans af trä, utan på beslagne med bräder, och målade dels gula, dels röda, dels mörk-blå eller grå: något enda war utan målning. Fönster-huforna woro färgade med åtskilliga färgor och på åtskilligt sätt. Hustaken woro allesammans af tak-tegel, Gatorne irregulaira, smala och mycket trånga, så at en wagn swåriligen kunde komma fram. De woro alla lagde med bräder, utom något enda ställe, som war stenlagt, fast mycket ojämt. En och annan canal gick in i staden, som dock war så smal, at allenast små båtar slippa der fram. Stora Fartyg kunde lägga sig tätt in til bryggan, och wid husen. På N O. och S. sidan ligga höga bärg rundt omkring staden; men på W. stryker Arendals floden förbi.

Några

ra få hus åro och bygde mycket högt up mot af bårigen, så at de kunna ses öfver hela staden i synnerhet om mörka qvällar, då ljus åro fönsterna. Kyrkan ligger på norra sidan om 1, bygd af trä; men tornet af sten. Inuti ket måladt; men väggarna ej. Åtskilliga åra måfings ljus-kronor hångde deri. En ar- iven-tion war wid bånkarna mot stora gån- at folket, som satt på gången, behöfde ej fö- lar med sig, utan wid hwart bråde, som war in bånkarna, war en hångbånk fast, hwil- unde upfästas och nedfållas, när så behöfdes. e främsta qwinfolks-bånkar woro ej lång- re eller fåten, som i de andra bånkar, utan sdo lösa stolar, at sitta på. Kyrkan war i O och W.; men på östra sidan war den delt

å flyglar, som grundritnin- hosstående figur utwisar; ty O. flyglen A war Altaret och S-stolen; wid B. war org- t, samt der bakom, Kyrko- . Wid C stod Predikstolen;) war Funten. Bak i Kyr- woro 2:ne låttare, som räckte

idels öfver hela bakdelen af Kyrkan, den froer den andra. I tornet hångde kläckor samt defutom tim-kläckan, och wisare på ås- idor. Kyrkan war utanpå täckt med tak-te- Tornet lycktades med et litet spir-torn midt åmt 4 spiror, en på hwart hörn. Stray i för Kyrkan på södra sidan låg Apothequet, re utanföre et stort hwalffisk-ben. Från sta- war långs ned efter floden til hafwet en fjerde- nil. Borgarena såges wara mycket wålbe- hållne,

hållne, och en del ganska rike. De förtjena aldranäst genom skeppsbyggnad, som på hela denna trakten starkt drifves, hvilka skepp de sedan bårfrakta til handlande på åtskilliga orter så in- som utomlands; hvarigenom de vinna otroligt. De utskippa mycket träwirke, bräder, bjälkar m. m. och drifwa för öfrigt god handel med inbyggarena i orten medelst åtskilliga kramvaror och mat-saker, som här i landet ej så tillräckeligen kunna fås. Orten liknar tämmeligen en Stad i alt; men har dock ej Stads-rättighet och förmoner, utan lyder i sådant under Christiansland, dit de ock måste gå med sina twister af mera värde, efter de sjelfwa ej hafwa någon Borgmästare. Den är ei särdeles gammal; ty för något mer än 100:de år woro det allenast några få kojor, och mästa handelen drefs då wid Grömsstad; men ortens beqväma läge, wid en stor och ganska djup flod, utför hvilken all lehandat slags skepps-wirke kan föras ned från landet, har gjort, at denna platsen på kort tid tagit lofwen för Grömsstad. Härtill räknar en del ock det, at et ganska rikt skepp för lång tid tillbaka rått fat strandas på en Ö, nedan för Arendal, då folket derpå ankingen drunknat, eller jag wet ej på hvad sätt omkommit, hvarigenom hela den rika ladningen fallit Arendals då warande inbyggare til bytt.

Colbiörnensvig är en by, som ligger på andra sidan om Elfwen midt mot Arendal. Der är en samling af åtskilliga hus, bygde ibland klipporna, hvilka hus til största delen bebos af Skeppare och sjöfolk. Orten är af naturen så ojämn och full med klippor, at der ej finnes så stort slätt stycke, som en liten stuga kunde sättas på.

Isvalfiskeben Fal., efter Sorenskriswärens BRÖNSDORFS berättelse, blifwit funnit långt in på undet i dälder emellan bärigen ned i jorden, till et tuffen, at denna orten i fordna tider stått under watten; men när, lämnas derhån.

Lax fås i tämpelig myckenhet i Arendals Elfen. Sorenskriswärens BRÖNSDORF berättade, at han själv ofta sett, huru underligen Laxen fångas vid et högt fall, som är något ofwänföer Arendal; på här far en Karl i en båt nedanföer fallet, och med en häf tager up en myckenhet Lax, som wif tid om ret i mynighet står nedanföer fallet, och wil springa up för det samma; ingen annan fisk-bragd brukas här, utan i öpna färßen fångas laxen med häf på förenämde sätt.

Den 20 Decemb.

Om morgonen begofwo wi oss sölödes tilbakas til Grömfstad, hwarthån wi kommo kl. 2. e. m.

Swullnade knå med wärk uti de samma, de Christian Månsson Groos sig för några år tilbaka haft. Han hade då haft stor swårighet at gå; men i symnerhet gjorde det ganska ondt, när han sköde stiga miste eller slinta något, eller eljest gå er ojämt war. Han brukade deremot åtskilligt, men fant deraf ingen lindring. En gammal **Als-gumma** i Arendal, som war bekant för sin arer, och såg hans wedermöda, bad honom ta a blåslera, arbeta den wäl sönder och mjuk, lägga deraf i ett lintläde, och binda så om den swullade och wärkande delen af låret och knäet. Han gjorde så, då wärken gått bärt, som hade dem ned en hand warit bärtstruken. Han har sedan en och

och annan gång haft någon känning af samma wärk; men så snart han brukat förenämde medel, har wärken försvunnit.

Den 21. Decemb.

Nyårsdagen firades nu här i Norrige, hwarest den nya stylen är i bruk.

Rännor hade de på et ställe rundt omkring byggningen nedanför takfoten, hwar i rågn-watnet från taket samlades. På en af gastvel-wäggarna leddes detta rågn-watnet genom nog stupande rännor ned uti en 1 alns lång och $\frac{1}{2}$ alns bred låda, hwaruti det genom en blåckpip flöt genom wäggen uti et kåril eller stort kar, som stod innan för uti huset. Förenämde låda, hwaruti watnet från rännorne leddes, var 2 alnar från marken.

Krabbor (in specie här så kallade) war Cancer (*Linn. Faun. Svec. 1245.*). Denne finnes och nog här på orten, är mycket mindre, än Eastkräftorna, och uppehåller sig merendels wid stränder på grundt watten, sällan på djupet. Dese Krabbor fångas om Sommaren ej långt från landet. De kokas och beredas til mat på samma sätt, som Hummer och Kräftor, och skola smaka ganska wäl. De fångas i små tinor på en famns djup; huggas sedan i små stycken och brukas jämwäl til agn för åtskillig slags fiff. Här på orten kallas de Små Krabbor.

Råkor (*Linn. Faun. Svec. 1252.*) fås här något, fast icke til myckenhet. De kokas på samma sätt, som Hummer eller Kräftor, och det lilla köttet ätes, som finnes i dem, hwilket hålles för

br mycket läckert. Dese säljas gemenligen på
inkällare, der de ätas jämte et glas win, nästan
om en läckemat til det samma. De brukas sallan
vid måltider, utan dessemellan til tidsfördrif, så
om det plågar ske med nötter. Här på orten ä-
s ej stort Råkor af menige man, utan måst af
de förnåma. Fiskare bruka dem merendels til agr
fter åtskillig slags fisk, såsom Flundror, Bårggyl-
or, Torst m. m.

Den 24 Decemb.

Skidor, hvarmed de löpa på snön, och så-
ana, som Lappar och Finnar bruka, fants äf-
ven på denna orten. Deras längd war 24 aln.
Bågge wore lika långa. Bredden war, som en
wårhand.

Qwarnstenar, sådana, som här brukas,
woro til största delen af et mörkt skimmer, som
itt mycket tätt til hwartannat, och bant tilhopa
de små ljusgrå qwarz-gryn, som wore blandade
eribland. Åtskillige små granater wore ock sådde
eri. På något enda ställe sköt sig någon rand in-
f bara qwarz. Herr Archiater LINNÆUS har i
sin Wästgötha Resa p. 115. wist dessa qwarnste-
nars förmon fram för dem, som gemenligen bru-
kas i Sverige af bara standsten. Dese stenar
uggas alla wid Trundhem, och föras derifrån
til alla orter i Norrige.

Zandstårer brukades här at måja korn,
ostra och råg med. En del sades dock äfwen brus-
a lia dertil.

Sistens minskning. En gammal gubbe af
lågsta och sextio år, sade, at det wore så stor å-
E
flinod

hållne, och en del ganska rike. De förtjena aldranast genom skeppsbyggnad, som på hela denna trakten starkt drifwes, hwilka skepp de sedan bårtfrakta til handlande på åtskilliga orter så in- som utomlands; hwarigenom de winna otroligt. De utskeppa mycket träwirke, bräder, bjälkar m. m. och drifwa för öfrigt god handel med inbyggarena i orten medelst åtskilliga framwaror och mat-saker, som här i landet ej så tillräckeligen kunna fås. Orten liknar tåmmeligen en Stad i alt; men har dock ej Stads-rättighet och förmoner, utan lyder i sådant under Christiansland, dit de ock måste gå med sina twister af mera wårde, efter de själwa ej hafwa någon Borgmästare. Den är ei särdeles gammal; ty för något mer än 100:de år woro der allenast några få kjoor, och måsta handelen drefs då wid Grömsstad; men ortens beqwäma läge, wid en stor och ganska djup flod, utför hwilken al- lehandas slags skeppswirke kan föras ned från lan- det, har gjort, at denna platsen på fårt tid tagit lofwen för Grömsstad. Härtill räknar en del ock det, at et ganska rikt skepp för lång tid tillbaka rå- kat strandas på en S, nedan för Arendal, då folket derpå antingen drunknat, eller jag wet ej på hvad sätt omkommit, hwarigenom hela den rika ladning- en fallit Arendals då warande inbyggare til byte.

Colbiörnensvig är en by, som ligger på andra sidan om Elfwen midt mot Arendal. Der är en samling af åtskilliga hus, bygde ibland klipporna, hwilka hus til största delen bebos af Skeppare och sjöfolk. Orten är af naturen så ojämn och full med klippor, at der ej finnes så stort slätt stycke, som en liten stuga kunde sättas på.

log har i forna tider, efter gubbens berättelse om hvilken vi nu wistades, warit i umägen på denna orten. I hans barndom har wid denna söfakanten öfweralt stått stora Ek-skogar, i nästan hela delen warit grufweligen tjocka och men folket har med alla krafter arbetat på att ta den; ty de hafwa hwart år fört den ena lasten efter den andra med bara Ek-planter som skafat m. m. härifrån öfwer til Holland, hwar i skogen så blifwit utödd, at, der då stod den starkaste Ek-skog, är nu ej et enda träd qwar, alla och skallota backar med litet Ris, Ek och buskar.

En del af bönderna berättas om att de så sjelfwa så mycket Lin och Hampa, at de i behöfwa tilhandla sig sådant af utlänningarna den största delen får dock så litet häraf, at de gas köpa det nästa, och många alsintet. De se slagen skola dock tåmmeligen wäl triffas. Rostrot kallades Näpot, och sås af bönderna, i synnerhet längre up i landet, skola triffas mycket wäl, och blifwa ansensbara. Morötter och Palsternackor brukas af bönderna, som också triffas ganska wäl; men för ungefär 20 år tillbaka, wiste de näppeligen, hwad Morot war, eller hur de såg ut. De kalla dem här gula rötter.

Den 25 Decemb.

Under middagen följde jag med min wärd Christen Grooms til Regements-Sältkåren, och såg et litet stycke från Grönstad, och war

en mycket beskedelig man samt en särdeles god hållare. Jag talte med honom om åtskilligt.

Korn fås här gemenligen efter utsädet det a 6:te, så at, då de så ut en tunna korn, få gemenligen 5, 6, 6½ tunna igen, der åkern är gorlunda wäl omlagad.

Åkerbruket här på orten. Emedan de ha små åkrar och liten åkerjord til hwar bonde-gård så brukas här måst bara Wår-såde, efter som La-
mannen icke har råd, at lemna en del af åkren Sommarens osädd och i träde. Dersöre, se såden om Hösten blifwit inbärgad, föres åkren menligen ej om Hösten, utan lämnas til u Wår; men om det händer, at en jord-ägare någon sådan åker eller några åkerstycken, hwi mycket ogräs, som i synnerhet Hwitroth (*Tritic. Flor. Suec. 105.*) på Norriska Öwret, wärer, plöjes den äfwen up om Hösten. Om Wår slutet af April eller i början af Maj, efter nylen, alt som årstiden och wäderleken sig förlöper, plöjes åkren up med den här brukeliga plogen, dast en gång. Etwå personer följa då tätt plogen, som med de tilförene omtalte järn-hackfönder alla jordstycken eller den på åkren si torfwen, som ännu äro något stora. Om å år någorlunda wäl brukad, hinna par perf följa plogen, och hacka sönder de större stycken som karlen går förut med plogen; men år å icke wäl brukad, eller jordmon elack, så fordra hackningen flera personer. När det är bestält; säningen för sig, hwilket sker samma dag, som plöjes. Orsaken dertil sådes, at de gern wäl
fi

såden i jorden, innan jorden hinner döfna bårt, och det defutom är orwift, hwad wäderlet som kan komma. Alt som såden hinner utfås, hafwas hon neder, som sker antingen en gång längs öfwer hela stycket, eller par gångor, nämligen först efter längden af åkerstycket, och sedan snedt öfwer den samma. Derpå rakas åkren, det är, at han med en råffa, som på Norrsta kallas Riß, råffas och jänmas, til des han blifwer så slåt, som en kryddstäng. Widare arbete göres ej derwid. Bönderne gödda sin åker gemenligen hwart tredje eller fjerde år; men andre, som mera förnä och hinna, hwars ännat år. De weta ej af någon brodd-wältning, ej eller hafwa de någonsin hört talas derom, förrän jag nämde det. De hafwa ock inga wattu-sårer på sina korn-åkrar, utan endast något tätt emellan diken; men längre uti Öster, hwarest de hafwa mycket wata och sumpiga åkrar, brukas ej allenast en myckenhet diken på korn-åkrarna, utan ock ganska mycket wattu-foror, så at emellan hwar får är ej mera än 1½ a 2 Sw. alnar. Såden sättes så på åkern i skolar, eller, som de här kalla, i treswar. Ibland hänges den ock på stänger, och då hon blifwit tarr, föres hon in i ladan, och tröfkas alt efter som de hinna. Bönderna sade, at Kornet blir här altid före moget, än Rågen, så at Rågen ofta kommer at stå 14 dagar eller mera efter Kornet, innan han blir så mogen, at han kan skäras; ja, det händer ock ej sällan, at Rågen står mot en månad öfuren, sedan Kornet är skurit. Wår-Råg brukas här måst, och Winter-Råg af några få. Denna senare get mycket mer än Wår-Rågen i skeppa;

stappa; men Wår-Rågen ger åter hvitare mjö
Såden köres hem från åkrarna af en del med wagn
med 4 hjul; men af de flästa med kårta. En stor
del brukas intetdera, utan föra hem den med slåde
Göddningen köres ut på åkern wid sista slåde-före om
Wåren, eller ock med wagn om Wåren, då föret är
förbi. Göddslen lägges då på åkern lastals, lämnas i
i högar, til dess Snön gått bårt, då den utbreder
och något derefter nedköres. Wår-Rågen säs wi
samma tid, som Kornet; men Winter-Rågen wi
Michaelis tid.

Til måßans utrorande på ångar hade Fål
fåren i flera år med fördel brukat följande: All de
aska, som han kunnat få af Gran, Tall, Kis och
Lärk, den han ibland brukar i stället för wed, li
ter han samla. Denna sprider han om Wåre
ut på de ställen i sina ångar, der mycket måssa är
Af denna askan utrotas på kårt tid all måßan på
samma ställen, han får deremot dersammast
des en den härligaste gräs-wåxt, så at gräset på
de ställen sedan står karlen långt öfwer knå, san
helt tätt, der likwål tilförene näppeligen stått ann
än bara måssa; men den askan, som han får efter E
Björk och All, samlas och brukas endast til Eröd
Af den utlakade och qwarblefne askan wiste ha
ingen nytta, utan endast at den kastas i dyngbi
gen, til at der öka göddslen.

Årenpris (*Linn. Fl. Sv. 8.*) *Veronica mas sup*
na & vulgatissima C. B. kallas af dem, som i
här i Norriska fjällen, Busleik, hwarest bönd
na plåga samla densamma, torla och förwar
Når deras boskap blifwer sjuk, kårswa i
sönd

änder Busleiken, samt gifwa den så in åt boskapsen, som deraf skola blifwa bättre.

Ängars gödning hölt Fältfären för en ganska nyttig och nödig sak. All den gödsel, som aller efter Får och Getter, låter han antingen om hösten eller Vintern föra på ängarna, samt trar breda ut den samma. Der får den så ligga utbredd, til des han om Våren lyftat alt sit åkerarbete med plögnung, säning och nedhärving. Då låter han med råffor, eller här så kallade rispor, raka, det är, rånsa och härträffa all den dynga, som han fört på ängen, tillika med alt det sk och annat afftrap, som sedan förra Våren blifvit samlat på ängen, hwilket alt föres på den ädda åfern, och der bredas tungt ut. På de ställen af åfern, der detta afftrap kommer, at aftas, får han långt mera och härigare säd, än på de andra ställen, der intet något här af kommit utspridas. Orsaken, hwaraföre han om Våren låter råffa sina ängar, sade han wara den, at, om han lämnar dyngan der war, så fter, at stället han skulle göra nytt och fördla gräsvarren, skulle hon långt mera bränna hårt och minskas en samma, i synnerhet första Sommaren. Desutom skulle alt sädant, som låg på ängen, wid låttertiden komma bland het, som skulle förorsaka, at boskapsen ej gerna wille äta deraf; åtminstone skulle de då mera skråda det. Härtill kommer en nytta han här af hafwer, då han låter kaset på åfern, som näst ofwansföre är omnämndt. Hwad nytta han eliest på ängarna hafwer af denna gödning, är, at på de ängar, der han tilföre, innan han började bruka detta, fick litet el-

ler så godt som alsintet hö, wärer nu en sådan ymnoghet, at det står honom långt öfwer knä. Gräs-wårten blir defutom ganska tät och härslig, fast han sielf aldrig sätt dit något gräs-strö. Han har ock af detta sit arbete den förmon, at han alla år slår dessa sitta ångar 2 gångor.

Til gödsdens förökning brukar han, jämte andra här på orten omhugsnie hushållare, följande: Om Hösten upgräfwes i moras och kår den jord och tår der finnes, hwilken då lägges der i högar, och lämnas så öfwer winteren, då den (som han och flere här boende trodde) brinner ihop och blifwer mera tempererad. Om Wåren föres denna jorden hem, lägges något deraf eller et hwarf på bätten i dynghögen, der öfwer kastas den dynga, som måkas utur Fåhufet. Deruppå lägges åter et hwarf af denna jorden öfwer dyngan, och så fortfares widare. Hwarefter den sedan på wanlig tid föres på återn, och skal ansentligen bidraga til en skön och önskelig års-wårt. De äro mycket många, at lämpa kår-jordens utwåljande efter jorden i sina åkrar; ty om åkrarna bestå af lera, äro de örgfällige, at så sådan kår-jord, deri nog sand finnes. Twårtom, bestå åkrarna af sand-grund, föles gerna sådan kår-jord, som til en stor del består af lera.

Håst-dynga, som om Wintern fallit wid stallet, har Fåltfåren om nästföljande Wår låtit utbrea på gräs-wallen, och der utbreda til en twårhands tjocklek. Deruti har han sätt Hafra, som sedan wixit öförlifneligen wäl, och gifwit honom en den härligaste års-wårt han sig kunnat önska.

När

lår han om Hösten bärgat hafran, och welat se, huru marken sett ut, har han funnit, at all gräs-
allen varit som bårtrutnad och jorden helt lös och
ör. Han sade, at han måst hwart år sår nå-
st Hafra på detta sättet.

Kappsåd kallades här på orten den sädes-art,
som sålunda tillagas: Om Wåren tages lika
öfket af Wår-Råg och Hafra, hwilka bägge
sås wäl tillsamman. Denna bland-såd sås ut
i åkern, och fortfares om Hösten wid skärning och
börning, som med annan såd. Af denna kapp-
säden göres flat-bröd, det är, de tunna bröd, de
som här på orten, hwilket bröd skal smaka oför-
meligen wäl, så at den, som ej ätit det samma,
al ej kunna föreställa sig eller tro, huru behage-
ligt och wäl det skal smaka; men det som i spinner-
et sådes härwid wara märkwärdigt, war, at om
ägon eljest wil försöka, at blanda Wår-Råg och
hafra tillsammans, och deraf göra flat-bröd, skal
det på långt när ej smaka så wäl, som af denna
kapp-säden, då Wår-Råg och Hafra wurit til-
samman på et åker-stycke. Wid kapp-sädens mal-
ning til mjöl bör märkas, at kapp-säden förut måste
vara ganska wäl tarr, innan hon föres til qwar-
ten, annars låter Hafran aldrig så wäl mala sig
under och til mjöl, utan at sådor blifwa deruti,
som och med et sifft ej skola aldeles skiljas från mjöl-
et, hwarigenom sker, at, då en åter af sådant
hafwer-bröd, smakar det något bästt, eller är ag-
ande; emedan de i mjölet qwarblefue fina sådor
icka både på tungan, i gomen och annorstädes,
er de komma at fästa sig.

Färgning. Böndernas qvinnfolk bruka icke stort, at färga på denna orten; emedan de merens dels köpa sina kläder och tyger från utrikes orter, i synnerhet sina Högtids- och Söndags-kläder. Någon enda af dem skal dock färga gult med björt-löf, blått med Indigo, brunt med et slags sten-måsa.

Äkrarna up åt fjällen, 12 Norriska mil unges får härifrån, sade Fältfären, som årligen reser dit up wid Regements-möten, wara så steniga, at den, som ej sett sådana förut, skulle ogörligen wela låta inbilla sig, at der skulle kunna wara något Korn. De bestå snart sagt af bara Klappursten, som här i Norrige kallas Kampsten, hwilken på deras åkrar skal ligga så tjockt och tätt wid hvar annan, at näppeligen något tecken ses til jord eller mull deremellan; men de få likafullt sit Korn och få deri, och är näppeligen någon ort i Norrige, der de få pnyigare och hårligare Korn, än äfwen af desse åkrar wid förenämde fjäll, hwarifrån det föres och försäljes til åtskillige orter uti landet.

Ut så god Bostaps-gödning. Fältfären hölt för bättre, at hålla mindre Kor och Bostap, men föda dem wäl, än at hafwa flera, och fodra dem illa. Han sade sig hafwa försökt, at, då han haft 8 a 9 Kor och födt dem wäl, har han af dem fått både så mycket mjölk och så mycken gödsel; som då han hade 12, och födt dem sparsammare, nämligen då de 8 Kor om Winteren fingo så mycket hö och foder, som tilföre alla 12 Kor na; så gafswo ock desse 8 Kor lika mycket, om ej mera, både mjölk och gödsel, som tilföre alla 12. Desutom war både deras mjölk fetare och gödseln kraftigare, än då de woro flere om Winteren om lika mycket foder.

Talg-ljus. Fåltfårens Kåresta beredde Talgus af en särdeles skapnad, som hon wid war omsigt satte på bordet. De woro utanpå utgrafne spiral, eller sågo ut just som skrufstolparna på i bok-präff. Hon sade, at hon tillagade dem sånda: Först stöper hon ljusen til den storleket och i öflet hon wil; sedan uthållar hon dem med en nif spiraliter som en skrufstolpe på förenämde sätt, tvarest de doppas en eller par gånger ännu i årtan, at de må blifwa slåta utanpå och ojämnheten gå bårt, som wid skrapningen med knifven annat förorsakas.

Wid örterns utwåljande af Boskap, sade fåltfåren sig på sina ångar och betesmarker det varit, at åttfilliga örter äro, dem Boskapen om Sommaren ej åter, utan låter stå orörda, fast kan ej sielf kände, hwad för slags wårter de woro. Det hade han dock märkt, at om Hösten sent, dan förenämde qwarlemnade örter blifwit frosta itne, har Boskapen åtit up dem allesamman, tan at de deraf hafst någon olågenhet; men om Boskapen om Sommaren lämnat dessa örter, efter de hade tilsäckeligt af dem, som då smakade ättre, eller om de om Hösten äto dem i brist af annat, eller om de förut wid Sommartiden wått Boskapen skadelige; men nu mist genom frosten samma deras förgift, det lämnade han alt i erhån.

Gentiana, (202.) major lutea C. B. Baggsöra, ädes wåra på åttfilliga ställen här i orten emellan bårgen, så wål på fasta landet, som på bårna.

Gentiana, (203. β .) corollis hypocrateri fauce barbatis coroll. & calyc. quadrif. kallade här *Stang-urt*; och berömdes, at han är förträffelig mot håll och sting, då hon kokas täpt Spaniskt win, och det samma drickes af Patienter. Samma cur och nytta af denna finnes förut utferverad i min Bohus-låhnska resa p. 202. Det är der öl i stället för win.

Störbjugg, hwaraf en man wid Christiarland varit ganska illa plågad, särdeles i sina fötter och ben, hvarsföre han på Fältfärers och Doktorers inrådande skal hafva brukt åtskilligt; men haft deraf ingen hjälp. Änteligen har en karyobotat honom dermed, at hon tagit blommorin *Helleborus* (*Linn. Flor. Svec.* 474.) *Ranunculum mont. aconiti folio*, flore globoso C. B. koft det i watten, och lätit Patienten sätta sina ben i samma warmas watten, hwaraf han änteligen blifwit frisk.

Syra (295.) *Acetosa pratensis* C. B. skal wärd til myckenhet på denna orten. Christian Månson Groofs berättade, at längre up i landet skoen del af menige man samla bladen deraf, lägga en så eller et kar, slå kallt watten derpå, låta stå en dag eller mera, då samma watten drager förlighet til sig. Watnet tappas af, allt som behöfwes til dricka.

Den 28 Decemb.

Strax efter middagen följde jag Capitain HANE ut til Lotsarna, som bodde en fjerdels mil Wäster om Grönstad. Den häftiga stormen fö

som litet derefter tog til, nödgade of och flera, at förblifwa der både denna och den följande dagen. Jag fick då tillfälle, at prata härstädes med gamla Lotsar och andra Sjömän om åtskilligt.

Waterns minskning här på orten. Jag ha de nu tillfälle, at här om anställa åtskilliga frågor til förfarna Lotsar, som woro här församlade, och somlige öfwer 60 år, då största delen af dese gamla män gofwo mig det swar, at de aldrig märkt, det watern här på samma sätt aftagit, som i Öster-sjön och Bohus Låhn. Wål, sade de, tager watern här ibland mycket af; men så stiger det åter derefter så mycket högre, och warar detta hafwets stigande och fallande årligen, ja hwar wecka, hwilket alt härrörer ej så mycket af Ebb och Flod, som här ganska litet eller snart sagt icke märkes, åtminstone håller här ingen wis gång; utan förnämligast af wädret och winden uti hafwet. Ja en del gamla Lotsar för-säcktade ifrigt, at klippor, som wid medelmåttigt watten i deras barndom lågo antingen uti eller under wattu-brynet, ligga åfwen denna tiden wid medelmåttigt watten lika djupt. Det nekade de ej, at somlige intwikar äro nu grundare, än fordom; men det tillskrefwo de den myckna gyttja, slem, åtskilliga slags sjö-gräs- och hafswårter, med mera, som hafwet med storm årligen där inkastar. Således tilstodo de of, at hafwet på de ställen, där stora floder falla från landet uti hafwet, wid och näst omkring Elfs-mynningen blifwer årligen grundare; men det sade de härröra af den myckna åsja, gyttja, sägspar ut. som floden eller elfwen där förer med sig och lämnar wid utloppet.

Jag

Jag hade så när ändrat all min tanke om wattenets aftagande, där icke en del utgamla män berättat mig, huru de erfarit, at små klippor, som i deras barndom, och då de började minnas, antingen stodo under eller uti sjelfwa watten tubrynet, men denna tiden wid medelmåttigt watten stå något litet ofwan för watten-Horizonten, hwilket alt de förklarade på det sättet, at de säga bärger och klipporne i hafwet gro, det är, wäxa och skjuta up. Härtill komma följande Rön: måst på alla där, ehwar man som hålft gräfwet, der jord är, finner man på 2 a 3 alnars djup Ostrons Muskel- och Snäckeskal. Samma finnes uti åttifilliga wid hafwet belägna hamnar wid brunnars gräfwande, ofta til 18 fot ned i jorden, samt underkundom lera och skal, som ligga hwarstals 1 a 2 mil ifrån hafwet uppe i landet hafwa bönderne wid brunnars gräfning funnit strata af Ostron- och Muskelskal.

Wid en bäck, som strart Wästan om Christiansand faller i hafwet, har jag nästan en half fjerdedels wäg ifrån hafwet och til par famnars högd öfwer hafswatten-Horizonten funnit under 3 a 4 famnars jord uti Bäckes-backen et stratum af Musflor och Snäckor, som bestod af den Cochlea, som i Bohus Lahn kallas Kupunge, se Linnæi Wästg. N. p. 169. samt af Conchis 1333. 1339. och 1344. uti Herr Archiater LINNÆI FAUN. Svec. til et ofelbart tecken, at hafwet i forna tider stått där; emedan alla dessa Testacea endast hafwa sitt tilhåll i hafwet och salt watten.

En hederlig man i Christiansand förtälde mig, at, då hans Swärfader för 20 a 30 år sedan gräfde

gräfsde en brunn uti sin gård i staden belägen 3
nufquet-skätt ifrån hafs-stranden, har han efter
2 a 10 alnars gräfsning funnit et skepps-Åntare
ned i jorden, fast nu måst af rost upåtit.

En gammal man af dem, som bodde här midt
uti Grömslad, berättade, at han wid sin gård lå-
t it gräfsa en brunn af 18 fots djup, då han ända
il botten, sedan han kommit några få fot ned i
orden, fått strata af lera och Ostron-Muskel-och
Snäckeskal skiftewis lagda öfwer hwarandra, så
t, då det ena stratum war af lera, war det an-
ra af sådana slags skal, hwarwid märktes, at
ran alltid war ren och utan blanning med skal;
men de hwarfwen, som bestodo af dessa skal, wor-
o tillika mycket blandade med sand. På åtskilliga
tällen af samma ö, som Lotsarna bodde på, sade
e, at allehanda slags sådana skal, äfwen midt
å den, skola finnas wid minsta gräfsning i jorden.
Här någon på backarna här omkring Grömslad,
wilka ligga mot sjelfwa sjön, får han se en myc-
enhet af sådana skal bland mullen, ofta til par
annars perpendiculair högd öfwer wattu-brynet.
Samla fiskare lade härtil, at Ostron-skal funnits
2 mil up i landet från hafswet, då någon gräfwit-
ar alnar ned i jorden, och skal ej wara owanligt,
t der finna dem. De trodde, at Ostron-skalen
egat der sedan synda-floden. Märten Groofs be-
ättade det samma, at Ostron-skal funnos en mil
p i landet ännu hela och ofkadde, äfwen Mus-
br, fast han likafullt nekade watnets förminsk-
ing här på orten.

Orsaken, hwarföre watnets aftagande här på
orten så litet kan märkas, är twifwelsutan hafs-
wets

wets ständiga stigande och fallande, ibland mera, ibland mindre.

Slutet af de margfalliga Spörssmål jag i denna saken haft med ganska många Fiskare, Lotsar och Sjömän, blir, at hafswatnet här på orten wäl småningom aftager; men det ganska litet, och på långt när ej i den proportion, som wid Döster-sjön. Märkwärdigt synes det ock wara, hwad en och annan gammal man försäkrat mig, at watnet i floder och bäckar här i Norrige denna tiden ej är så myckert, som det warit i forna dagar.

Ängar. På den ön, som Lotsarne bodde, woro några små ängar emellan bärgen. De hörde til största delen tilförene warit åkrar; men woro nu allesamman lagde til äng, emedan denna marken nu icke war tilräckelig til åker och äng för 5 Lotsar, i stället här tilförene endast warit en. Således höllo de för bättre, at köpa sig säd, och brukte all den lilla jorden til äng, hwarmed en och hwar af dem kunde hafwa 2, 4 til 6 Kor för sit hushåll. Men på det de måtte hafwa desto mer nytta af sina ängar, handtera de dem på det sätt, at all den gödsel de få af Boskapen, låta de ligga et år at brinna ihop. Sedan föra de den fist i April-månad på ängarna, sprida den strax wäl och tunt ut, lämna den så at ligga, til dess den tiden i Maj-månad, då Boskapen plår tagas af ängarna, til at lämna gräset frihet at wäxa, då raka eller räffa de bärt all denna gödning af ängen, hwarpå den sedan ej brukas til något widare. Ängen befrias för Boskapens widare betande om Wären. Af denna gödning sade de ärligen wäxa en så stor ymnighet af gräs på dessa deras små ängar, at det står

står dem til midjan och längre, samt är helt tått. När stark torka infaller, är gräs-wårten här, som på andra ställen, nog liten. De bruka ej, at så gräs-frö på sina ångar.

Den 29. Decemb.

Hummern (se pag. 47. och 53.) sadet ej wilja frypa in i Hummer-tinor, när stark köld är, utan endast i lindrig wäderlek. Här i Norrige samlas årligen en stor hop Hummer, som sedan köpes af Holländare och öfverföres i deras fisk-båtar härifrån til Holland, samt andra orter. Fiskarena härstädes förwara dem utan mat i sina Hummer-sumpar, eller som de här kalla Hummer-fistor, til des de af Hummer-köparen blifwa afhämtade. Jag frågade af de här församlade Lotsar och Fiskare, huru länge de mente, at en Hummer kan lefwa utan mat? De swarade enhälligt, at Hummern i en sådan Hummer-tina eller sump kan bärga sig öfwer år och dag utan mat. En gammal Fiskare berättade, at han en gång varit med sin Fader ute, at fiska efter Hummer, då de lagt 9 stycken Hummar i en Hummer-tina. Kort derefter dödde hans Fader: han sjelf kom at wistas Hemman ifrån en långan tid. Andteligen wid hemkomsten fick han se, at samma Hummer-tina ännu låg qwar, utan at någon under hela hans frånwars hade rört henne. Han drager henne upp, finner deruti samma 9 Humrar, hwilka efter hans berättelse worden fetare och bättre, än någon Hummer, som han wörligen fångat, fastän desse varit i denna Hummer-tina mer än halst-annat år utan mat. Lotsar

Gentiana, (203. β .) corollis hypocraterif. fauce barbatis coroll. & calyc. quadrif. kallades här *Stangurt*; och berömdes, at han är förträffelig mot håll och sting, då hon kokas täpt i Spaniskt win, och det samma drickes af Patienten. Samma cur och nytta af denna finnes förut observerad i min Bohus-låhnska resa p. 202. dock är det öl i stället för win.

Störbjugg, hvaraf en man wid Christianland varit ganska illa plågad, särdeles i sina fötter och ben, hvaraföre han på Fältffärers och Doctorers inrådande skal hafva brukt åttifilligt; men haft deraf ingen hjälp. Änteligen har en kuring botat honom dermed, at hon tagit blommorna af *Helleborus* (*Linn. Flor. Svec.* 474.) *Ranunculus mont. aconiti folio*, flore globoso C. B. koft dem i watten, och låtit Patienten sätta sina ben i samma warma watten, hvaraf han änteligen blifwit frisk.

Syra (295.) *Acetosa pratensis* C. B. skal wärdä til myckenhet på denna orten. Christian Månson Groofs berättade, at längre up i landet skola en del af menige man samla bladen deraf, lägga i en sä eller et kar, slå kallt watten derpå, låta stå en dag eller mera, då samma watten drager en förlighet til sig. Watnet tappas af, alt som det behöfves til dricka.

Den 28 Decemb.

Strax efter middagen följde jag Capitain HANE ut til Lofsarna, som bodde en fjerndels wäg Wäster om Grönstads. Den häftiga stormen,
 som

dd; men sedan Solen gått upp, är ej möjligt, så honom; ty han bidar då icke det ringaste. m han då ligger på botten, och någon wil med Låpp eller annat röra wid honom, skuter han wägs så fort, som en blixt, just i det sam- i en måttar med något åt honom. Med timmer bruka Fiskare här, at fiska allehanda igs fisk, då de förut hugga Hummerens kött i sken och sätta deraf til agn på kroken.

Stor wattu-flod. De talte om tvenne dana här på denna orten, hwilkas like ej tilföres eller åtminstone i manna-minne warit sedd, det a år 1717. om sielfwa Jul-dagen efter nya sty- 1; den andra år 1740. ungefär wid 20:de dags ren, då watten i Grömsfad stigit upp i de när- ist sjön belägna hus, ända midt på Lakel-ug- 2. Wädret har då warit helt stilla och lugnt. en senare warade en half dag eller litet mer.

Sjö-bällar. Så kallades här af Lotsfar och Fare det has-djur, som Herr Archiater LIN- us uti desß Faun. Svec. 1289. nämmer Echinus globosus, vërtice plano. Swenska sjömän la dem Sjö-äpplen, hwilket namn dem sådes gifwas wid Bergen. Dese finnas sällant wid lnder, utan merendels på 16 a 17 fatnars djup, atest de ofta krypa in i Hummer-tinorna; men a der för öfrigt ingen skada. Merendels fås på Glunder-garn. Det köttaktiga, som sitter i detta djuret, ätes ej, ej eller wiste någon, om kan brukas til något; men skalet fantis i Lotsfar- b stugor uphängt öfwer bordet, och påsång-krants- , tabletter samt hyllor. De hworo då antingen bara,

bara, endast at köttet blifwit tagit utur skalet, eller som måst brukades, öfverkläddes på särdeles sätt, med sidentygs lappar och medulla af Juncus (*Linn. Flor. Svec.* 278.) lævis panicula non sparsa C. B. nämligen just det samina, som de i Bohus-lån brukta til wækar i lampor. Vigorna här på orten gjorde sig i synnerhet den mödan, at krusa dessa Sjö-bällar eller äpplen, hwilket skedde på det sätt, at, sedan köttet war uttagit och skalet wäl torkat, sinetade de sidentlappar af grön, röd, gul, blå, swart eller annan färg, fast wid Sjö-bällen med ägge-hwita. Med öfswannämde hwita medulla af Juncus gjorde de allehanda figurer deromkring, såsom hjärtar, runda tallrikar, trehörningar och många andra figurer, mer eller mindre krusade, så nämligen, at sjelfwa botten eller corpus och superficies af figuren bestod af sidentlappar; men peripherien omkring af medulla utaf Juncus, hwilken så wäl som sidentlapparna, war med ägge-hwita fastklistrad. Dessa Sjö-äpplen sågo så lunda ganska wäl ut.

Sistens minskning på denna orten mot det den varit i förna dagar, war här en afgjord sak, som alla wiste tala om. Gamle män sade, at, hwat de som hålft i sin barndom satt ut sin fiske-bragd, hafwa de fått en ganska stor HÆrens wälsignelse; då de deremot på samma ställen nu för tiden få söga eller aldeles intet. Jag frågade efter orsaken härtil? då en del gaf samma swar, som öfswanförre är omtalt, at Hummerens utödnings wärd förenämligast wällände dertil: andre, at HÆren togit bårt sin wälsignelse för landets synders skull. Men Lots Aldermannen, en gubbe om 64 år, sa de

g ej kunna begripa, at Hummerens utödnings
: rätta orsaken; utan han mente, at det i syn-
et kommer deraf, at nu äro långs efter hela
anten långt mera Fiskare, än det någonsin
t tillförene; ty på de ställen i skårgården, der
st en Fiskare bodt i hans barndom, äro nu
5 stycken, och at det måst är så öfveralt,
rest han hade sig skårgården bekant, så an-
gen har folket sedan hans barndom ökat sig-
nle bönder up i landet hade samma berättelse
folkets tillökning, nämligen, at der i deras
dom varit allenast en bonde och landtman,
nu ofta 3, 4, 5, som delt sins emellan, hwad
tillförene ägt i åker och äng m. m. Gubben
de således, at denna folkets förökning nu gjor-
t mycket, at fisken så ansenligen aftagit: eme-
de äro så många, som af honom skola hafwa all-
ödda, och således hjelpas de åt, at utöda bo-
u. Nu, sade gubben, sättes ofta på et ställe
zarn, der de i min barndom ej hade mer än et:
ettil bidrager det icke litet, at råm-torffen nu ut-
s af Fiskare om Winter-tiden, innan han får
pa sin råm. Det samma sker äfwen med an-
: fiskt; som likaledes fångas i leke-tiden. Imed-
d kunde han ock icke neka, at ju Hummerns
Ena utödnings äfwen gör mycket til saken; ty
immer-rämnen skal vara Lårskens förnämsta
z, hvilken i myckenhet, wid en wis tid om året
slar sig på de orter, der Hummern släpper sin
um. Wid Gull-rämnen hade han märkt, at,
nart han släpper den samma, sjunker rämnen
dätten, och fäster sig, wid hwad han råkar,
arsföre ock ofta både Lång och andra Sjö-gräs
: och hållne dermed finnas öfvertäckte. Det

twets ständiga stigande och fallande, ibland mera, ibland mindre.

Slutet af de margfalliga Spörsmål jag i denna saken haft med ganska många Fiskare, Lotsfar och Sjömän, blir, at hafsvatnet här på orten wäl småningom aftager; men det ganska litet, och på långt när ej i den proportion, som wid Öster-sjön. Märkwärdigt synes det ock wara, hwad en och annan gammal man försäkrat mig, at watnet i floder och bäckar här i Norrige denna tiden ej är så mycket, som det varit i forna dagar.

Ängar. På den ön, som Lotsarne bodde, woro några små ängar emellan bärigen. De hade til största delen tilförene varit åkrar; men woro nu allesamman lagde til äng, emedan denna marken nu icke war tilräckelig til åker och äng för 5 Lotsfar, i stället här tilförene endast varit en. Således höllo de för bättre, at köpa sig säd, och bruk all den lilla jorden til äng, hwarmed en och hwar af dem kunde hafwa 2, 4 til 6 Kor för sit hushåll. Men på det de måtte hafwa desto mer nytta af sina ängar, handtera de dem på det sätt, at all den gödsel de få af Boskapen, låta de ligga et år at brinna ihop. Sedan föra de den sist i April-månad på ängarna, sprida den strax wäl och tunt ut, lämna den så at ligga, til des den tiden i Maj-månad, då Boskapen plår tagas af ängarna, til at lämna gräset frihet at wäxa, då raka eller räffa de bärt all denna gödning af ängen, hwarpå den sedan ej brukas til något vidare. Ängen bestias för Boskapens vidare betande om Wären. Af denna gödning sade de ärligen wäxa en så stor *ymnighet af gräs* på dessa deras små ängar, at det *så*

b. fönstret på dörrväggen. Vid d. står kofelugnen af järn, wid e. en sparlakans fång, wid ee. är en särdeles art af fång, som här på orten brukas öfweralt, nämligen på väggen emellan stugan och köket är et hål så stort och långt, som fången är, hwaraf sker, at halsparten af fången är inne i stugan och den andra uti köket, så at, då 2 ligga der tilhopa i en fång, ligger den ena uti köket, och den andra i stugan. Dese fångar äro ej öppna, utan byggda ut omkring med bräder, at de se aldeles ut, som et långt och stort kläd-skåp, så i stugan, som i köket, och är äfwen på bägge ställen dörrar på fången, at en kan stiga dit in så wäl uti köket som i stugan, och så råppa igen dörrarna efter sig. Således tager denna fången icke stort rum bårt, hwarfen i köket eller i stugan. På somliga ställen hafwa de, utom denna art af fång, äfwen et annat slag, som likaledes liknar et stort skåp, men är så gjord, at den öfra delen aldeles är et skåp, deri de hafwa mat, kåril &c. men nedra delen är en fåll-bänk, som om astoneu släppes ned och om morgonen hakas up, at då ej annat kan ses, än som wore det altsammans et skåp. i. och k. äro dörrarna til wist-huset, f. är stället, der köks-spisen står. Längs efter gastvel-wäggen och dörrväggen äro gemenligen bänkar eller säten. Et långt bord står wid gastvel-wäggen twärt öfwer stugan på samma sätt, som hos bönderna i Sverige: farm-stolar här och der. Omkring wäggarna, i synnerhet dem, som icke hafwa fönster, äro en eller par långa hyllor, hwarpå de sätta Ten och Porcellins-kåril. Gemenligen får en se mycket Ten-kåril hos hwar Lots, samt Silf-skedar, dem de dock ej oftare bruka, än då de hafwa främmande.

mande. På de väggar, som fönsterna äro, stå gemenligen åtfylliga små tafser med grofwa målningar på. I bordsvrån är merendels et litet skåp eller Tablette, hwarpå de hafwa sina böcker, e. g. Psalm-böcker, samt merendels hos en och hwar en Dansk Postilla. Somligstads woro husen inuti brädslagne: fönster-karmar och dörrar woro måst färbäde. Öfwanpå förstugan war en nattstuga, med eller utan spis, deri främmande vin nätterna frigo ligga. Spisen i köket war af tegel, köpt från Helland. In uti rummen är öfweralt sparr-tak eller horizontela; ingenstädes åstak eller uphöjde. En stor del af bönderna up i landet brukade spis och ej järn-ugn i sina stugor. Spjällen woro så gjorde, som på de flästa ställen i Sverige, dels ock som i Bohus-län in uti stugan; men aldrig utanföre på korstenen.

Qwinfofken här på orten bruka allesammans; at kasta en kåpa öfwer sig, swart, randig eller af annan färg, då de gå ut, at göra visite. Öfwen brukade de ock mycket swarta hufwor. I öfritt woro de klädde, som qwinfofken i Sverige

Spån-räck med hjul bruktes äf Lotsarnas qwinfof, hwarpå de spunno Lin och Hampa, som de af de häriligande skepp sig tilhandlat.

Peruqver af hwoita lam-skin brukades af man-folken til en stor del här i Norrige, då de om winteren woro på resor. Det ludnq af lam-skinnet wändes ut, och war kårt-hårigt, fast krusat. In uti woro de fodrade med får-skin eller annat warmt. De woro så stora, at de helt wäl öfwertäckte både nacka, öron, kinben &c. de kunde ock knäppas tilhopa under hakan.

Litet för middagen följde jag dem hem, som bodde i Grönstad.

Den 31 Decemb.

Usp (*Linn. Flor. Svec. 819.*) *Populus tremula* L.B. brukades här på orten ofta i stället för Gran och Furu til timmer, at bygga hus af. I vårt wärter hos Christian Månsson Groofs woro alla wäggstäckarna i den ena stugan af bara Usp.

ANNO 1748.

Den 2. Januar.

Järn=ugnar brukades öfweralt här i Norrige i stället för kakel=ugnar i stugor och kamrar, at göra dem warma med. På alla ställen jag war här i landet, både hos förnåma och gemena, såg jag ej någon ugn af kakel, utan endast af järn, äst der dock skal finnas några af de förnåma, som yrka ugn af kakel. Ej war, snart sagt, någon bonde, som icke, åtminstone i den stugan han wistades och låg, hade en sådan järn=ugn. Längre up i landet hade ock en stor del bönder spis, men ej järn=ugn i sin stuga. Dessa järn=ugnar woro alla fyrkantiga, och til skapnaden lika med dem, som tilförene p. 40. äro beskriwne. Hela ugnen bestod således af en fyrkant, som hade 6 stycken, nämligen 4 sidor, samt en botten under, och en ofswanpå. Dessa stycker woro af gutit järn, mot en Swenskt tum tjocka. Högden af en sådan järn=ugn war gemenligen 5 Swenska qwarter, längden en aln, bredden 2 qwarter och 1 a 2 tum. Den war lika wid och bred ofswan, som nedan til.

Ugnen mellan-botten war inuti. De 6 stycken, hwaraf ugnen bestod, woro tätt ihopfatte, och fogningarna med kalk tillsmetade. Öfre botten war på hwardera sidan ungefär 2 tum bredare, än hwaraf sidorna, så at denna kranzen stod på hwardera af alla 4 sidor, et par tum utom det andra. På sidorna woro åttskilliga figurer gjutne, som gåfros tilkåuna, under hwilkens wälde och regering de blifwit förfärdigade, e. g. ibland stod på hwardera långsidan Danska Konunga-wapnet med en Sol derofwanpå, samt dessa ord: Deo & Populo; på twärsidan den Danska Konungens namn inbundit, med en Krona öfwer, som regerat, den tiden ugnen blifwit guten, e. g. 2:ne inbundna C. eller 2:ne inbundna F. Andra ugnar hade på långsidan den Konungens bröst-bild, som regerat; på ugnen gjordes, jämte en Krona och dess namn öfwer, men Danska wapnen på twärsidorna. Ibland stod ock på hwarje långsida både Drottningens och Konungens bröst-bild tätt wid hwarandra. På några woro andra figurer, som Pyramider, Fruntimmer m. m. Dessa järn-ugnar stodo altid i et hörn på huset, och woro gemensamt paralela med wäggarna och ad angulum re-ctum. På något enda ställe såg jag dem ad angulum acutum med wäggarna. Distancen emellan wäggen och ugnen war et godt qvarter; men wäggen lämnades här mot kakel-ugnen ej bar, utan war på bägge sidor i wrån til lika högd och widd med kakel-ugnen öfwerklädd eller öfwermurad med hwit Holländsk stis-sten, eller den hwhita med blå figurer öfwerdragna släta Holländska sten, hwaraf Holländska krus äro gjorda. De som icke förmått skaffa sig sådant, hade i det stället öfwersdragit

agit wäggen omkring järn-ugnen med tjock lera, och fast fallan, med Holländsk klink. Dens mur kallades brand-mur. Allt detta skedd, så at wäggen ej måtte af ugnens hetta taga skada, eller förorsaka eldswåda, dels at härigenom i wärman in i rummet; emedan desse stenar, de af ugnen blefwo warma, hettade nästan lika mycket ifrån sig, som järn-ugnen. På den ätt eller smal-ändan af ugnen, som wändes ut, war dörren nedantill om 9 tum högd och bredd, härigenom weden lades in uti ugnen. Sielfwägen stod ungefär 3 qvarter från gällswet, ansetten på 4 tjocka trä-fötter eller stolpar, eller på ännu breda stoder af tegel-sten, en under hwar ätt ändan. Korstens-pipan gick up bak i ugnen: den af Holländsk klink eller ler, antingen fyrkantig eller trind. De trinda woro utanpå öfwerklädde med groft lårst, som war fastlimat wid pipan, och den öfwaris utanpå färgadt eller öfwergnidit. Wid rutan af korstens-pipan öfwanför ugnen war ett spjäll, som kunde dragas up och skjutas igen. anför ugnsdören wid dess basis gick och botten got ut til et quarters längd och lika bredd med ännu, och formerade der en botten til skapad med en sten-panna, hwarit kolen och askan sammanhölls och kunde således ej falla på gällswet. Långsörne woro så gutne, at de wid hwarit hörn på ännu woro tjockare, och formerade der såsom en löpe. Eljest gick botten och på alla sidor par tum om sidstyckerna. En del ugnar woro litet större, andre något mindre. Med en sådan ugn woro de i stånd, at hålla et stort rum om kallaste wintern warmt, då de eldade 3 gånger om dagen. När de i smärre rum eldade 3 gånger, hade

Norriska kallades *Wrist*. Fiskare wille helt wißt försäkra, at *Sillen* alrid går i stora hopar tätt tillsammans, och då skufwar den ena fjällen af den andra, hwilket fjäll strax ätes up af den *Sill*, som först kommer efteråt. Eljest sades *Sillen* tjena til föda för allehanda slags fisk, och den aldrabästa til agn på krot. *Tårskens* förnämsta föda, sades af åttkilliga wara *Hummer-råmm*, den tiden han kan få den, samt deremellan *sjö-löf*, (är en art af *oniscus*) som skola wara bruna, af en någels längd, och liten grand smalare, mångfotade; skola finnas i myckenhet på sjöbotten, och jämnwål mångfaldigt i *Tårskens* mage, då han rånsas. *Zwirling* sades föda sig måst af *Sill* och *Råkor*: *Slundror* af *Sill*.

Ostrons generation är en sak, som ingen ännu upptäckt. Jag frågade af gamla Fiskare, som hella sin lifstid idkat *Ostron-fiskeri*, hwad de trodde om denna saken? Mig lämnades af dem detta svar: Om *Wår* och *Höst* på en wißt tid kommer fullt med liffa som små gryn eller sand flytandes i hafswatnet. När detta råkar mot bärg eller klippor, sjunker det ned, fäster sig wid bärgs sidan, och blir så deraf antingen *Ostron* eller *Musflor*, då nämligen, när det råkar en sådan botten, som det wil gro på; men i annor händelse drifts det ut til haf, eller eljest förgås.

Den 5 Januarii.

De *Tecken*, som de här på orten boende hafwa til instundande wäderlek, har jag sökt göra mig underkunnig om, och äro i synnerhet desse: När wid *Hösten* eller *Wintern* watnet wid *sidorna af floder* och *ålfwer* snart isar sig, och det då
 woid

Det samma starkt brakar och rister i samma is, tecken til Sunnan- och Löwäder. När Norden stå mycket högt, skal det betyda storm; men de lågt och ibland lifasom låga eller flamma up, det betyda en jämn och stadig wäderlek. När astar sig på watnet i wikar och floder wid lin- wäderlek, är det bland de säkraste tecken til innan-wäder. När et slags Snäckor, som kallas Käungar, och i Bohus-Län Kupunge, Herr Arch. LINNÆI B.N. p. 169.) om Sommar- frypa up efter bärg, ofta til par fammars högd, man säker, at Östan-wäder kommer. När net om Sommaren wid stilla wäder om mornen och sedan hela dagen faller ut; men om aftnen, efter Solens nedgång, stiger en eller par högre, wäntas säkert Östan-wind. När wat- börjar stiga mer och mer, wäntas Wä- wäder. När Himmelen synes mycket svart Solens nedgång, följer storm straxt derpå. Här wid stranden är medelmåttigt och ordi- rt watten, så är antingen lungt eller mycket fukt wäder uti hafwet; winden blåser der då gemenligen ifrån den kanten, som den blåser på landet, til exempel: är winden här på det Nordan, så är den likaledes i sjön. När tret här wid stranden stiger ganska mycket, så wänt säkert Wästan wind och storm uti hafwet. Högre watnet stiger, ju starkare är stormen uti wet. Orsaken, hwarföre watnet här stiger, är enhälligt af alla wara Wästan-wädret, som far in watnet utur Nord-sjön i den stora hafsen, som är emellan Norrige och Jutland. Til här af löper ingen förfaren Norrif Sjöman, ärnar sig til England, Holland eller andra i

mande. På de väggar, som fönsterna äro, stå gemenligen åtskilliga små tafbor med grofwa målningar på. I bordsvrån är merendels et litet skåp eller Tablette, hvarpå de hafwa sina böcker, e. g. Psalm-böcker, samt merendels hos en och hvar en Dausk Postilla. Somligstads woro husen inuti brådslagne: fönster-karmar och dörrar woro måst färdigade. Ofwanpå förstugan war en nattstuga, med eller utan spis, deri främmande om nätterna frigo ligga. Spisen i köket war af tegel, köpt från Helland. Inuti rummen är öfweralt sparrtak eller horizontela; ingenstädes åstak eller uphöjde. En stor del af bönderna up i landet brukade spis och ej järn-ugn i sina stugor. Spjällen woro så gjorde, som på de flästa ställen i Sverige, dels ock som i Bohus-län inuti stugan; men aldrig utanföre på korstenen.

Owiofolkten här på orten bruka allesammans at kasta en kåpa öfwer sig, swart, randig eller af annan färg, då de gå ut, at göra visite. Öfwen brukade de ock mycket swarta hufwor. I öfrigt woro de klädde, som qwiofolkten i Sverige

Spån-räck med hjul bruktes äf Lofsarnas qwiofolk, hwarpå de spunno Lin och Hampa, som de af de härloggande skepp sig tilhandlat.

Peruqver af hwoita lam-skin brukades af man-folkten til en stor del här i Norrige, då de om winteren woro på resor. Det ludng af lam-skinnet wändes ut, och war kårt-hårigt, fast krusat. Inuti woro de fodrade med får-skin eller annat warmt. De woro så stora, at de helt wäl öfwertäckte både nacka, öron, kinben ic. de kunde ock knäppas tillhopa under hafan.

Bohus-Lån, stryker den längs utan för stranden ungefär från S. til N.; men uti wikar kan dock ske här wid landet, at strömen går annorlunda.

Sill fås tämmeligen på denna orten. När Wintrarna äro stränga, söker den ut på djupet, då det hånder, at de den följande Sommaren gemenligen få mindre deraf, än eljest. Twärt om, då Wintrarna äro mycket lindriga, fås om Sommaren derefter ymnogt. Den hålles för en föda nästan för allehanda slags fisk, och hwart den går, följer altid fisken, såsom Lärst; stor Sill ic. efter. Om Wår-tiden leker den här på orten, hwar af sedan blir en oändelig myckenhet med små Sill, som i början äro så små, at de näppeligen kunna ses med bara ögon; men wäxa mer och mer til. Dese små förblifwa här på reddan tils mot Michaelis tid, då de följa med strömen, som här wid Norriska wallen gemenligen går åt Wäster, och färdas så denna små Sillen widare til Bergen i Norrige. Deraf skal det ske, at sent om Hösten och Wintern fångas omkring kusterna wid Bergen en sådan myckenhet af allehanda slags fisk; ty som denna små Sillen gått härifrån dit, så följer och allehanda slags fisk efter honom, hwilket och nog skönjes deraf, at så snart denna små Sillen gått härifrån, så lika som försvinner Torst och åtskillig annan slags fisk, dem de dock sedan få til stor ymnighet något derefter wid Bergen.

Den 6 Januarii.

Sphagnum ramis deflexis (Linn. Flor. Svec. 864.) brukades här öfweralt i stället för annan måsa, at lägga emellan stäckarna uti husen, eller

at myfsja dem med: åfven som jag ock såg i Ryssland, at Sphagnum derstädes til samma nytta brukades. Jngenstädes blef jag warse, at de här omkring bruka Hypnum dertil. Och som Hypnum, hålft under Enebuskar tagit, når det i wäggarna brukas, wil mångastådes i Sverige fyllas före, at hafwa wägglöfs med sig i följe, så torde Sphagnum åfven i det afseende wara rådeligare, at bruka i träwäggar, hålft det ock senare rutnar, än de flästa andra slags Mosar.

Den 7 Januarii.

Folket här i Norrige längs efter hela Sjö- kusten gottwo sig måst til sjöfart och seglation. Hade en af de der boende någon Son, så drog fadren strax omsorg, at gåsen, så snart han hunnit til 14 a 15 år, och ofta förr, fick tillfälle, at blifwa antagen til Matros, kocks- mat eller dylikt på något Coffardie- skepp, at dymedelst i tid lära förtjena sin föda. Orsaken, som förmådde folket, at så mycket lägga sig derpå, war den goda förtjenst, som de härigenom hade. Längs efter hela denna kusten hade nu på många år i rad blifwit ganska många skepp bygde af Ek. Mig försäkrades, at förleden Winter hade här wid sjö- kanten, innom 11 Norrsk mils distrikt, blifwit byggde 14 skepp. Huru Ek- skogen genom alt sådant blifwer uthuggen, är ej swårt at finna, och der det så wil continuera, lära barnen efter 50 år mångfaldigt sucka öfwer sina faders wårdslöshet, som så litet tänkt på deras wälfärd och utkomst. Immed- lertid må de nu häraf wäl; ty sedan de byggt sig skepp, förtraffa de dem så til handlande här i landet, som til utlåningar, hwarigenom de förtjena

otroligt. Derföre ses ock här åttskillige, som åga 3, 4 och 5 skepp, eller ock del i så många. När kotsar tagas undan, så finnas efter hela sidkanten nästan inga andra hus, än de som höra til Skeppare, Styrman, Båtsmän och Matroser, hvilka alla på sådant sätt förvärfa sig ansenlig egen- dom. Häraf sker ock, at då en någon tid varit Skeppare eller Styrman, gör han sammanskott med andra, och bygger et skepp, hvarigenom vinsten ökes. Är lyckan honom blid, så kan han således komma i stånd, at bygga det ena skeppet efter det andra, antingen ensam eller i sällskap med andra, och så låta det gå för frakt på och från åttskilliga orter. Deraf at nu så många begifva sig på seglation, hånder jämväl, at fiskeriet här på orten icke så starkt idkas, som för några år tilbakt. Inbyggarena hafva frihet, at bygga så många Ek-skepp de vilja; men de må ej sälja dem til utlänningar, innan de sjelfve brukat dem väl i 10 år. Ek-wirket är aldeles förbudit at utföras, fast det likväl otroligt mycket sker i löndom. Med bjälkar, bräder, mastar och annat trä-wirke utskippas härifrån årligen en gruswelig myckenhet; men det wore artigt at weta, huru tilståndet här i Norrige låter bli på adertonhundra talet, om werlden står så länge, och huru Norrige då låter se ut, i fall folket får alt framgent så leka med skogen, som de gjort här intil.

Skor brukades här öfweralt sådana, som i Sverige, nämligen af läder med klackar under; men när bönderne om Wintern körde i skogen, hade de utom skon et slags Snö-säckar, hvilka wore af yllestyg, färgadt eller ofärgadt.

hade de så varmt, som de wille sig önska; m
 war rummet ej desto bättre timradt och mysigt
 fingo de ofta wid häftig winter hålla eld i ugn
 näst hela dagen. Dese ugnar sadas blifwa gut
 på åtskillige ställen wid järn-werken Öster ut i la
 det, och betalas för en sådan 12 Danska Riksk
 ter, utom dörr och spjäll; som betales särskil
 På somliga ställen stods 2 a 3 sådana öfwer h
 andra, men hade allenast en dörr nederst. Dese w
 ma starkare, och tros så wara en besparning för w
 När en järn-ugn rått handteras, och ej eldas
 starkt, så at den spricker, kan han hårda ut 2 a
 ja flera mans åldrar.

Tacksägelse = Fåsten för Norriges befri
 firades i dag öfwer hela Norrige, til en åminne
 at detta landet genom högstsalig Konung CA
 er XII:tes dödsfall wid Friedrichshall undg
 at blifwa ryckt från Dannemarks Herravåd
 Öfwerheten har således befallt, at en högtid, s
 en stor Böne- och Tacksägelse = fåst, på denna
 skal begås i hela Norriget. Den lyckta Gud
 lånt våra forna Konungars rättmätiga wapn, h
 mer gifwit anledning til flera sådana ärliga hö
 der, både i Rykland och Norrige. De Guds o
 som blifwit utwalde, at förklarar wid detta tilfå
 woro följande: Ottesångs = Texten Psalm
 12, 13, 14, 16, 17. Högmåfs = Texten Psalm;
 4 = 8. Afstonsångs = Texten Psalm 95: 1 = 4.

Matrill (Scomber *Linn. Faun. Suec.* 28
 fångas här på orten ärligen til myckenhet; d
 hafwa de det ena året fått mera än det and
 Fiskare berättade, at här nu ej fås deraf så myc

deras barndom. 14 dagar för Michaelis tid den vara aldrasetast. Den fångas både not och krok. De försäkrade för helt wist, akrillen strax efter Michaelis tid får en hinna ögonen och blir blind, ger sig ner til bortner, gger i detta tilståndet i dwala hela Wintern, til Wären, då hinnan på ögonen försvin och han från sin dwala kommer up i wattung. Här af sädes och ske, at de aldrig om leten, eller ganska sallan skola med fiskande god Matrill, och at den de då få, har en hinnoter ögonen. Mårten Groofs säde, at åta Giffare hafwa föregående berättelse; men not bisdill han hållre deras mening, som säja, akrillen wid Michaelis tid går här ifrån ge Canalen til Spanska sjön, det de slusar, at något efter Michaelis-måsan fångas i i ymnighet emot Canalen, sedan i Canala widare i Spanska sjön. Den tages not om Sommaren ut på djupet sålunda, prest de blifwa honom warse, kastas ut på några små Sillar, då den samlas omkring til tusendetal, at åta dese Sillar. På sättet då antingen et stycke af en Sill, eller af en Matrill, och så snart kroken kastas båten, nappar Matrillen genast derpå, at hinna annat, när lyckan är god, än kasta ten och draga up. Således kunna 3 Perosta i en timas tid få båten full med Matrill. eller not, brukas, när Matrillen löper efter må Sillen in i någon wist, då den der om-

Mars föda sädes vara åtskillig. Sillen
 skwerhet föda sig af sina egna fjäll, som på
 Norrige

Ugnen mellan botten war inuti. De 6 stycken, hwaraf ugnen bestod, woro tätt ihopsatte, och fogningarna med kalk tillsmetade. Öfre botten war på hwardera sidan ungefär 2 tum bredare, än sjelfwa sidorna, så at denna kranen stod på hwardera af alla 4 sidor, et par tum utom det andra. På sidorna woro åttskilliga figurer gjutne, som gåfwo tilkänna, under hwilkens wälde och regering de blifwit förfärdigade, e. g. ibland stod på hwardera långsidan Danska Konunga-wapnet med en Sol derofwanpå, samt dessa ord: Deo & Populo; på twärsidan den Danska Konungens namn inbundit, med en Krona öfwer, som regerat, den tiden ugnen blifwit guten, e. g. 2:ne inbundna C. eller 2:ne inbundna F. Andra ugnar hade på långsidan den Konungens bröst-bild, som regerat, då ugnen gjordes, jämte en Krona och dess namn öfwer, men Danska wapnen på twärsidorna. Ibland stod ock på hwarje långsida både Drottningens och Konungens bröst-bild tätt wid hwarandra. På några woro andra figurer, som Pyramider, Fruntimmer m. m. Dessa järn-ugnar stodo alltid i et hörn på huset, och woro gemenligen paralela med wäggarna och ad angulum re-ctum. På något enda ställe såg jag dem ad angulum acutum med wäggarna. Distancen emellan wäggen och ugnen war et godt qwarter; men wäggen lämnades här mot kakel-ugnen ej bar, utan war på bägge sidor i wrån til lika högd och widd med kakel-ugnen öfwerklädd eller öfwermurad med hwit Holländsk flis-sten, eller den hwita med blå figurer öfwerdragna släta Holländska sten, hwaraf Holländska krus äro gjorda. De som icke förmått skaffa sig sådant, hade i det stället öfwerdragit

dragit wäggen omkring järn=ugnen med tjock lera, eller ock, fast sällan, med Holländsk klink. Denna mur kallades brandsmur. Allt detta skedd, dels at wäggen ej måtte af ugnens hetta taga skada, eller förorsaka eldswåda, dels at härigenom öka wärman in i rummet; emedan desse stenar, då de af ugnen blefwo warma, hettade nästan lika mycket ifrån sig, som järn=ugnen. På den twär=eller smal=ändan af ugnen, som wändes utåt, war dörren nedantill om 9 tumms högd och bredd, hwarigenom weden lades in uti ugnen. Sielfwa ugnen stod ungefär 3 qvarter från gällswet, antingen på 4 tjocka trä=fötter eller stolpar, eller på twänne breda stoder af tegel=sten, en under hwardera ändan. Korstens=pipan gick up bak i ugnen: war af Holländsk klink eller ler, antingen fyrkantig eller trind. De trinda woro utanpå öfwerklädde med groft lärft, som war fastlimat wid pipan, och med hwarits utanpå färgadt eller öfwergnidit. Wid början af korstens=pipan öfwanför ugnen war et litet spjäll, som kunde dragas up och skjutas igen. Utanför ugnens=dören wid dess basis gick ock botten något ut til et quarters längd och lika bredd med ugnen, och formerade der en botten til skapnad som en sten=panna, hwarit kolen och askan samkades och kunde således ej falla på gällswet. Långsidorne woro så gutne, at de wid hwarit hörn på ugnen woro tjockare, och formerade der såsom en stälpe. Eljest gick botten ock på alla sidor par tum utom sidstyckerna. En del ugnar woro litet större, andre något mindre. Med en sådan ugn woro de i stånd, at hålla et stort rum om kallaste Wintern warmt, då de eldade 3 gånger om dagen. När de i smärre rum eldade 3 gånger, hade

hade de så varmt, som de wille sig önska; men war rummet ej desto bättre timradt och mysjadt, fingo de ofta wid häftig winter hålla eld i ugnen näst hela dagen. Dese ugnar sadess blifwa gutna på åtskillige ställen wid järnwerken Öster ut i landet, och betalas för en sådan 12 Danska Riksdaler, utom dörr och spjäll; som betales särskildt. På somliga ställen stodo 2 a 3 sådana öfwer hwarandra, men hade allenast en dörr nederst. Dese warma starkare, och tros så wara en besparing för wed. När en järn-ugn rätt handteras, och ej eldas för starkt, så at den spricker, kan han hårda ut 2 a 3, ja flera mans åldrar.

Tacksägelse = Fåsten för Norriges befrielse firades i dag öfwer hela Norrige, til en åminnelse, at detta landet genom högstfölig Konung CARL den XII:tes dödsfall wid Friedrichshall undgick, at blifwa ryckt från Dannemarks Herrawälde. Öfwerheten har således befallt, at en högtid, som en stor Bønes och Tacksägelse = fåst, på denna dag skal begås i hela Norriget. Den lycka Gud förlånt våra forna Konungars rättmätiga wapn, hafwer gifwit anledning til flera sådana ärliga högtider, både i Rykland och Norrige. De Guds ord, som blifwit utwalde, at förklarar wid detta tilfället, woro följande: Ottesångs = Texten Psalm 66: 12, 13, 14, 16, 17. Högmåns = Texten Psalm 75: 4 = 8. Åstonsångs = Texten Psalm 95: 1 = 4.

Mastrill (*Scomber Linn. Faun. Suec. 287.*) fångas här på orten ärligen til myckenhet; dock hafwa de det ena året fått mera än det andra. Fiskar e berättade, at här nu ej fås deraf så mycket,

som

som i deras barndom. 14 dagar för Michaelis tid sadades den wara aldrasfeta. Den fångas både med not och krok. De försäkrade för helt wist, at Makrillen strax efter Michaelis tid får en hinna öfwer ögonen och blir blind, ger sig ner til bottnen, och ligger i detta tilståndet i dwala hela Wintern, ända til Wåren, då hinnan på ögonen försvinner, och han från sin dwala kommer up i wattungbrynet. Hwaraf sadades ock ske, at de aldrig om Winterten, eller ganska sällan skola med fiskande få någon Makrill, och at den de då få, har en hinna öfwer ögonen. Märten Groofs sade, at åtskilliga Fiskare hafwa föregående berättelse; men deremot biföll han hållre deras mening, som saja, at Makrillen wid Michaelis tid går här ifrån genom Canalen til Spanska sjön, det de sluta deraf, at något efter Michaelis-måhan fångas Makrill i ymnighet emot Canalen, sedan i Canalen, så widare i Spanska sjön. Den tages med krok om Sommaren ut på djupet sålunda, at hwarest de blifwa honom warse, kastas ut på watnet några små Sillar, då den samlas omkring båten til tusendetal, at äta desse Sillar. På kroken sättes då antingen et stycke af en Sill, eller magen af en Makrill, och så snart kroken kastas utom båten, nappar Makrillen genast derpå, at de ej hinna annat, när lyckan är god, än kasta ut kroken och draga up. Således kunna 3 Personer ofta i en timas tid få båten full med Makrill. Wa, eller not, brukas, när Makrillen löper efter den små Sillen in i någon wik, då den der omringas.

Fiskars föda sadades wara åtskillig. Sillen skal i synnerhet föda sig af sina egna fjäll, som på Norrige

Norrsta kallades Wrift. Fiskare wille helt wißt försäkra, at Sillen altid går i stora hopar tätt tillsammans, och då skufwar den ena fjällen af den andra, hwilket fjäll strax ätes up af den Sill, som först kommer efteråt. Eljest sadet Sillen tjena til föda för allehanda slags fisk, och den aldrabästa til agn på trof. Tårstens förnämsta föda, sadet af åtskilliga wara Hummer-råmmi, den tiden han kan få den, samt deremellan sjö-löf, (är en art af oniscus) som skola wara bruna, af en nagels längd, och liten grand smalare, mångfotade; skola finnas i myckenhet på sjöbotten, och jämnwäl mångfaldigt i Tårstens mage, då han ränsas. Zwirling sadet föda sig måst af Sill och Råtor: Glundror af Sill.

Ostrons generation är en sak, som ingen ännu upptäckt. Jag frågade af gamla Fiskare, som hela sin lifstid idkat Ostron-fiskeri, hwad de trodde om denna saken? Mig lämnades af dem detta svar: Om Wår och Höst på en wißt tid kommer fullt med lika som små gryn eller sand flytandes i hafswatnet. När detta råkar mot bärg eller klippor, sjunker det ned, fäster sig wid bärgh sidan, och blir så deraf antingen Ostron eller Musflor, då nämligen, när det råkar en sådan botten, som det wil gro på; men i annor händelse drifs det ut til haf, eller eljest förgås.

Den 5 Januarii.

De Teckert, som de här på orten boende hafwa til instundande wäderlek, har jag sökt göra mig underkunnig om, och äro i synnerhet desse: När wid Hösten eller Wintern watnet wid sidorna af floder och älfwer snart isar sig, och det då
wid

det samma starkt brakar och rister i samma is, ecken til Sunnan- och Löwäder. När Nord- en stå mycket högt, skal det betyda storm; men de lågt och ibland liksom låga eller slamma up, det betyda en jämn och stadig wäderlek. När istar sig på watnet i wikar och floder wid lin- wäderlek, är det bland de säkraste tecken til nnan-wäder. När et slags Snäckor, som kallas Käungar, och i Bohus-Län Kupunge, Jerr Arch. LINNÆI B.N. p. 169.) om Sommas krypa up efter bärge, ofta til par fammars högd, nan säker, at Östan-wäder kommer. När net om Sommarens wid stilla wäder om mör- en och sedan hela dagen faller ut; men om af- n, efter Solens nedgång, stiger en eller par högre, wäntas säkert Östan-wind. När wat- börjar stiga mer och mer, wäntas Wäs- wäder. När Himmelen synes mycket svart Solens nedgång, följer storm straxt derpå. Här wid stranden är medelmåttigt och ordi- t watten, så är antingen lungt eller mycket kert wäder uti hafwet; winden blåser der då gemenligen ifrån den kanten, som den blåser på landet, til exempel: är winden här på et Nordan, så är den likaledes i sjön. När net här wid stranden stiger ganska mycket, så elt säkert Wästan-wind och storm uti hafwet. högre watnet stiger, ju starkare är stormen uti wet. Orsaken, hwarföre watnet här stiger, enhålligt af alla wara Wästan-wädret, som jar in watnet utur Nord-sjön i den stora hafs- en, som är emellan Norrige och Jutland. Til här af löper ingen försaren Norrsk Sjöman, ärnar sig til England, Holland eller andra i

S. W. belågne orter, ut här ifrån Norrige, så länge, som watnet stiger här wid stranden, fast han ock wid landet hade den bästa Östan-wind, emedan han är förwisad, at han uti hafwet skulle få motwind och Wästan-wäder. Stiger watnet endast långsamt och litet i sänder, så är Wästanwinden i hafwet fogelig. När watnet här wid stranden faller ut, är säkert Östan-wind uti hafwet; faller det långsamt och sagta ut, är fogelig wind i sjön; men faller det mycket och starkt ut, då är man säker, at i hafwet är Östan wind och storm. Orsaken til watnets fallande sadet enhåligen af alla wara, at Östan-wädrer drifwer watnet ur wiken emellan Danmark och Norrige uti Norr-sjön. Anmärkning: Dese 3 sista anförda tecken hålles här för de aldrawisaste. När Nordstjernen arbeta sig långt på himmelen, at de komma up mer och längre, än midt på den samma, (eller högre up från Norden, än til Zenith) så plår gerna Sunnan-wind och rustogt wäder följa derpå; fast det ock ej skulle ske, förr än tredje dagen derafter. När watnet om Sommaren wid wacker wäder hela eftermiddagen faller ut, wäntas Wästan-wind följande dagen. När Korpen, som på Norriska kallas Nannen, ropar mycket, plår det gerna wara et säkert tecken til blidt wäder. Derifrån, som om Sommaren står en molubank, och om Wintern en glämma eller öpning i skyn och molnen, wäntas winden. Swad hafs-strömen widkommer, så går den, efter alla Lotsars, Fiskares och Gjöföls berättelse här på orten, wid Norriska wallen nästan altid ifrån Ö. til W. Men deremot wid Jutland skal den nästan altid löpa ifrån W. til Ö. då den kommer til Halland och

Bohus-Lån, stryker den längs utan för stranden ungefär från S. til N.; men uti wikar kan dock ske här wid landet, at strömen går annorlunda.

Sill fås tämmeligen på denna orten. När Wintrarna äro strånga, söker den ut på djupet, då det händer, at de den följande Sommaren gemenligen få mindre deraf, än eljest. Twärt om, då Wintrarna äro mycket lindriga, fås om Sommaren derefter ymnogt. Den hålles för en föda nästan för allehanda slags fisk, och hwart den går, följer alltid fisken, såsom Lärsk, stor Sill &c. efter. Om Wår-tiden leker den här på orten, hwar af sedan blir en wändelig myckenhet med små Sill, som i början äro så små, at de näppeligen kunna ses med bara ögon; men wåxa mer och mer til. Dese små förblifwa här på reddan tils mot Michaelis tid, då de följa med strömen, som här wid Norriska wallen gemenligen går åt Wäster, och färdas så denna små Sillen widare til Bergen i Norrige. Deraf skal det ske, at sent om Hösten och Wintern fångas omkring kusterna wid Bergen en sådan myckenhet af allehanda slags fisk; ty som denna små Sillen gått härifrån dit, så följer och allehanda slags fisk efter honom, hwilket och nog skönjes deraf, at så snart denna små Sillen gått härifrån, så lika som försvinner Torrk och åtskil lig annan slags fisk, dem de dock sedan få til stor ymnighet något derefter wid Bergen.

Den 6 Januarii.

Sphagnum ramis deflexis (Linn. Flor. Svec. 864.) brukades här öfweralt i stället för annan måsa, at lägga emellan stäckarna uti husen, eller

at myfsja dem med: åfven som jag ock såg i Ryssland, at Sphagnum derstädes til samma nytta brukades. Ingenstädes blef jag warse, at de här omkring bruka Hypnum dertil. Och som Hypnum, hålft under Enebuskar tagit, när det i wäggarna brukas, wil mångastådes i Sverige skyllas före, at hafwa wägglöf med sig i följe, så torde Sphagnum åfven i det affeende wara rådeligare, at bruka i träwäggar, hålft det ock senare rutnar, än de flästa andra slags Moskar.

Den 7 Januarii.

Folket här i Norrige längs efter hela Sjö- kusten gotsio sig måst til sjöfart och seglation. Hade en af de der boende någon Son, så drog fadren strax omsorg, at gåsen, så snart han hunnit til 14 a 15 år, och ofta förr, fick tillfälle, at blifwa antagen til Matros, kocks-mat eller dylikt på något Coffardie-skepp, at dymedelst i tid lära förtjena sin föda. Orsaken, som förmådde folket, at så mycket lägga sig derpå, war den goda förtjenst, som de härigenom hade. Längs efter hela denna kusten hade nu på många år i rad blifwit ganfska många skepp bygde af Ek. Mig försäkrades, at förleden Winter hade här wid sjökanten, innom 11 Norrsk mils distrikt, blifwit byggde 14 skepp. Huru Ek-skogen genom allt sådant blifwer utbuggen, är ej swårt at finna, och der det så wil continuera, lära barnen efter 50 år mångfaldigt sucka öfwer sina faders wårdslöshet, som så litet tänkt på deras wälfärd och utkomst. Imedertid må de nu här af wäl; ty sedan de byggt sig skepp, förfrakta de dem så til handlande här i landet, som til utlåningar, hwarigenom de förtjena

otro

otroligt. Derföre ses ock här åttskillige, som äga 3, 4 och 5 skepp, eller ock del i så många. När lotfar tagas undan, så finnas efter hela sidkanten nästan inga andra hus, än de som höra til Skeppare, Styrman, Båtsmän och Matrosar, hvilka alla på sådant sätt förvärfa sig ansenlig egendom. Häraf sker ock, at då en någon tid varit Skeppare eller Styrman, gör han sammanskott med andra, och bygger et skepp, hvarigenom vinsten ökes. Är lyckan honom blid, så kan han således komma i stånd, at bygga det ena skeppet efter det andra, antingen ensam eller i sällskap med andra, och så låta det gå för frakt på och från åttskilliga orter. Deraf at nu så många begifva sig på seglation, hånder jämväl, at fiskeriet här på orten icke så starkt idkas, som för några år tilbakt. Inbyggarna hafva frihet, at bygga så många Ek-skepp de vilja; men de må ej sälja dem til utlåningar, innan de sjelfve brukat dem väl i 10 år. Ek-wirket är aldeles förbudt at utföras, fast det likväl otroligt mycket sker i löndom. Med bjälkar, bräder, mastar och annat trä-wirke utskippas härifrån årligen en gruswelig myckenhet; men det wore artigt at weta, huru tilståndet här i Norrige låter bli på adertonhundra talet, om werlden står så länge, och huru Norrige då låter se ut, i fall folket får alt framgent så leka med skogen, som de gjort här intil.

Stor brukades här öfweralt sådana, som i Sverige, nämligen af läder med klackar under; men när bönderne om Wintern körde i skogen, hade de utom skona et slags Snö-säckar, hvilka wore af ylle-tyg, färgadt eller ofärgadt.

räckte öfra delen af skon så, at ingen snö kunde komma in i dent; men räckte ej up til knå, som i Sverige brukeligt är, utan endast ungefär et quarter öfrån för skon, det de bundos til om benet.

Vibrål item Pilor kallades här på orten en färdeles art af fisk, som ofta gör Fiskare stor skada; och ingen wet ännu, om den är nyttig til någon ting. Det berättades endast, at den är mycket skadelig. En Fiskare hade i dag hem 3:ne stycken med sig, den han wille wisa åt mig. Den finnes (som jag tror) ej beskriwven hwarken i *ARTEDI* werck eller i Herr Archiater LINNÆI skrifter; den är en art af Petromyzon eller Meindgon, utan fjäll; färgen violet; men under buken är han hwit. Af de sista kallades den Jageris Pilt, af somliga Sugare; äfwen af en del *Enschwizer*. När jag lade honom uti et stort bäcken med friskt hafswatten, och han legat deri en tima, blef watten helt fullt af et hwitt och segt slem, eller rättare: gelée, hwilket såg ut som et ljusst och pellucidt limm, så at, när en penna, pinna eller annat sattes deri, och drogs sedan upp, följde detta sega hwita pellucida limmet med ända från bäckenet til pennan. När denna pennan weskades några gånger omkring i watten och drogs så upp, följde detta gelée med, til en tumstjocklek, och hängde då från pennan, samt såg aldeles likt ut den klaraste droppis eller is-pigg. Det blef på slutet så segt, at när jag drog up det, följde fisken äfwen med. Jag kastade bort detta limm lika watten, och lade fisken i nytt hafswatten. Då han legat deri $\frac{1}{2}$ tima, war det watten lika dant, som det förta, nämligen som et gelée.

Chri-

Christian Månsfon Groofs berättade, at om båten står mer än half af watten, och en sådan fiskeblifwit lämnad deri, skal efter några timars förlopp alt watten i båten blifwa fullt af et sådant limm. Detta djur gör stor skada; ty då krossar eller nåt sättas ut, och åtskillig slags fisk, som Lärsk, Kollor &c. fastnar derpå, komma dessa Ingeris-Viltar, och fästa sig fast i Lärskan eller hwarad fisk som der hållt är, suga sedan så hårt blodet på fisken, at endast innom få timar ej mera är kvar, än skiinn och ben. Merendels bita de håll på fisken, och krypa in i honom, då de på sätt, som sagt är, suga honom upp; men Glundror och Räckor få wara i frid för desse Viltar. Orsaken efter deras mening war, at Glundrorerna gerna wälta sig ned i gytjian, och Räckor äro så hwaska, at de ej kunna få håll på dem. De äro för denna sin oart ganska förhäteliga för Fiskare; emedan de igenom sit sugande tilfoga dem ofta ganska stor skada. När jag lyfte dem utur watten, fick jag tydeligen se, at de släppte denna stemmen från sig, så genom nares och munnen, som per anum. Likaledes när jag handterade dem emellan fingren, krytades utur sidorna en hwit saft lik mjölk. De woro af köld half stela, när jag fick dem; men så snart de blifwit släppte i friskt hafs-watten, qwicknade de wid, efter en ligen stund, slingrade sig i watten omkring som en Al af och til; men efter 3 a 4 timar blefwo de dock döde. Det förenämde limmet låt draga sig hel långt, blef omsider så fint, som det finaste silke, war ock nog segt och starkt. Mon ej detta kunde användas til någon nytta, som til limm &c.? Mon denna är Petromyzon corpore annuloso &c. Art. Gen. Pisc. 64.?

hvaruti skeppen om Vinteren läggas. Af detta färsta watten hafwa skeppen den förmon, at, om under på skeppet sutte af allehanda slags testaceis och matkar til en tvåshands tjocklek och mera, då de läggas dit, så falla de dock innan Wären så aldeles lösa och hårt, at skeppet blir helt slätt under och utan någon sådan ohyra.

Hafsströmmen. På Östra sidan af Christianland löpa 2:ne tämmeligen stora floder ut i Hafwet; den ena, eller Torridals Elfwen, stryker tätt wid staden förbi, och den andra, eller Toftdals Elfwen, litet längre nedanföre, der hon äfwen faller i samma inwisk, som gör Christianlands hamn. Bägge löpa med tämmelig stark ström, så at alt hwad som flyter på watnet, drifwes ut til hafwet, ja båtar, som färdas från staden, drifwas ofta af den starka strömmen, som af desse floder förorsakas, hela 3 fjerdedels wäg ned åt. Sådän är altså strömen ofwan på watnet och i wattungbrynet; men ned wid botnen sadet wara en hel annan ström, som förorsakas af hafs-watret, och går ned wid bottnen från hafwet up til staden, hwilken ström förer med sig en myckenhet Manietter ända up til stranden wid staden.

Den 17 Januarii.

Bostaps Foder. Efter middagen språkade jag med Conrectorn i Christianland, Mag. MONTAN, som war barnfödd i Trundheim, om hus-hållningen och tilståndet der på orten. Han sade, at Norr om Trundheim wid hafs-kanten taga de Lång (Zostera Linn.) ur sjön, breda den på stenet at torika, lägga den så i stäckar at förwara.

Om

ljus. Ingen särdeles värma blir qwar i dessa stugor, som i synnerhet äro brukelige up mot fjällen. Deribland finnas stugor, som äro ganska gamla, hwilka äro byggde af Furu-stimmer; men så stora, at wäggen består endast af 4 stäcker; taken inuti äro ej sparr-stak eller horizontela, utan äs-stak, eller uphöjde från bägge sidor, ad angulum acutum.

Den 12 Januarii.

Grömslad är en liten by, belägen wid hafstrandens 2 mil Wäster om Arendal, och 5 mil Öster om Christianland. Hafswet gör här en liten inwisk emellan Klipporna, wid hwilken den ligger, och har på Södra sidan hafswet, på Wästra och Östra höga bärg, at Norra sidan små täppor på en mot sjön litet sluttande backe. Bredden och längden af byen kan wara ungefär et godt musquet-skott. Husen äro kringströdde emellan och på små Klippor här och der, byggde på det här wid sjökanten wanliga sättet, nämligen alla af trä, utanpå brädslagne, somlige, fast få, rödmålad, somlige tjärade utanpå. Gemenligen war wåningar höga, alla husen täckte med taktegel. De, som här bodde, woro mästa delen Skeppare och Styrmän, eller annat sjöfolk, några få handwerkare, såsom en Stråddare, 3 Smedar; en Stomakare, Snickare, Gullsmid 2c. Någon enda födde sig med fiskerie, allenast 2:ne små Köpmän, som dock sådes äga stora Capitaler. En del woro Redare i skepp, antingen at de ägde det allena, eller woro i Compagnie med andra. Den förnämsta Köpmannen war ägare af 5 stycken tämmeligen stora skepp, nämligen så, at han ägde allena några, uti andra war han deltagande.

Deſe gingo ſå inſom utomlands för frackt. Orten har i forna tider haft Stadsfrihet, och då war Arendal at räkna ſom aiſintet häremot; men ſedan Arendal har börjat tiltaga, har Grönſtad miſt ſina Stadsfriheter, ſåſt der ännu drifwes handel med åtkilligt ſnått. Hamnen härwid är mycket god, ſå at stora ſkepp kunna lägga näſtan intil ſelſtwa ſjöbodarna. Den är oct 10 a 16 famnar djup. På W. N. och O. ſidan ſtyla de högga bårgen före, at ſkeppen af ſtorm från den kanten ej kunna taga den ringaſte ſkada. På S. ſider haſsſidan ligga en ſtor hoy klippor, ſom aldeles hindra haſs-wågens inbrytning, och åſtven från den kanten göra hamnen trygg för ſtorm. Det ſkal wara en mycket hård och ſtrång winter, när Is kan lägga ſig i hamnen, och ſker det ſällan före än wid ſlutet af Januarii-månad, eller oct, efter deras berättelſe, ſom här bodde, då det fallit mycket Snö, ſom minſkat haſs-watnets ſälta, at jag må införa deras egna ord, och fylt watnet, ſå at det ſedan ſnarare fryſer. Således är denna hamnen en af de bästa, ſom kan gifwas. Här war ingen kyrka i byn, utan de betjente ſig af Sockens kyrkan, ſom ligger en ſierdedels mil härifrån, och är af ſten. Denna orten är mycket äldre än Arendal. De ſom här bodde, ågde hwarken åker eller ång, utan de köpte all ſin föda af andra, ſå ſom oct hö, wed ic. Wid ſomliga gårdar fantſ någon liten krydgårds-tåppa, deri de hade blå eller brun kruſ-kål, ſamt litet Perſilia och dylift.

Den 13 Januarii.

Til at inhämta kunſkap om landets beſtaffenhet och huſhållning, med mera, företog jag mig t dag

dag en resa til Christiansand, som är belägen **W.** om Grömstad, 5 mil sjöledes och 7 dito til lands. Framresan til Christiansand skedde sjöledes med båt. Wi lämnade altså Grömstad kl. half 12. f. m. och hade hela denna dagen stark motvind, så at wi ständigt måste med loverande hjelpa of fram och ibland med roende. Klockan 1. e. m. woro wi en stund uppe i Hamborgsfund, som är en bekant hamn för sjöfarande, belägen 1 mil **W.** om Grömstad. Följande natten lågo wi i Bräckestö, som äfwen är en hamn, 2 mil **W.** om Grömstad.

Den 14 Januarii.

Om morgonen fortsattes resan, och wi hade hela vägen så godt som stam mot, så at wi alt med loverande måste hjelpa of fram. Om afton kl. 7. anlände wi lyckeligen til Christiansand, och togo vårt herbärge hos en gammal Skeppare wid namn Jöns Gregerson, et mycket godt folk.

Hummer-tina. På et ställe, der wi spisade middag, fingo wi se en art af Hummer-tinor. Hon war hel och hållen af trä, giord af smala björksqwistar: skapnaden som en cylinder, längden 6 quarter, diametern mot en aln, hade ingång i bågge ändar äfwen af trä, och et hål på sidan, at taga ut Hummern derigenom.

Båts-Ankare. Fiskare och Lotsar hade allestädes ut med hela sid-kanten små ankare i deras båtar, som woro således giorda, at de huggit stammen af en medelmåttig Tall eller gran tillika med 3 a 4 af de stora qwistar, som gå från stammen, hwilka qwistar tjente i stället för ankar-klor eller lik-

som händer, at gripa fast i botten med. Strax ofwänför qvistarna war wid stammen en hålla eller sten fastbunden, af större eller mindre storlek, alt som behöfdes. Längden på stammen eller ankar-läggen war 4 a 5 quarter, och af qvistarna 2 a 2½ quarter. Af dessa ankare behjena de sig, då de ligga ute i hafwet på grund at fiska. Herr Professor LECHE har i anledning häraf lämnat mig en figur på de båts ankare, som brukas wid de Skånska fiske-lägen, hvilka jämwäl äro af trä, med en aflång sten midt uti. Se hosstående figur.

Sångar. På somliga ställen woro sångar gjorda, som skåp, hvilka hel och hållne stodo i stugan, och ej, som här gemenligen brukas, halfparten uti det ena och halfparten i det andra rummet. På dessa skåp-lika sångar woro dörrar, igenom hvilka de krupo in i sången, at lägga sig; men om dagen stodo de igentäfte. Sådana skåp ock brukas på somliga ställen i Sverige; men de äro mycket osunda; ty ångan blifwer om dagen innestångd.

Zafs-strömmen. At wid blås-wäder märka, huru strömmen går, hafwa de för et tecken, at om det är Västan-wäder och strömmen köper W. ut, blifwa wågorna hel små och fårtä, och lika som afbrutna; men är vinden och strömmen enahanda, då äro wågorna långa, större och icke så afbrutne.

Den 15 Januarii.

Smör. En del af bönderna här på orten sas des hafwa gult smör hela vintern, hwilket de lik wäl kârna samma års-tid. Wår wårdinna, som war hemma up ifrån landet, försäkrade, at de beskomma det gult om Winteren sålunda: Då de af grädda kârna smör, så, i stället at ljumt watten eljest plågar slås deri, så slå de ljum sötmjölk i kârnan. Här af blifwer smöret, efter hennes berättelse, äfwen om Winteren gult. Eljest berättade samma wår wårdinna, at, då en del bönder om Winteren ej hafwa mjölk, och endast litet smör qwar sedan Sommaren, taga de e. g. en mark af gult Sommar-smör, slå det i en kârna full med ljumt watten, och kârna, då de i stället för en mark få mot 2 mark smör, men är nu hwitt, grynigt och nästan utan des ordinaira fetma.

Den 16. Januarii.

Maniet. Manietter (*Medusa Linn. Faun. Svec. 1286.*) finnes om Sommaren til ymnighet här i Hafwet; men om Wintertiden dö de alla bårt. Om Wåren tidigt, då alle ting börja gro, taga dese jämwäl på wåra. De äro i början hel små, som en hafel-nöt och mindre; men tiltaga alt mer och mer tils in mot Hösten, då de ofta blifwa af en alns diameter och mera. Om Wåren, så länge de äro hel små, ätas de af Tårst, Hwitling och annan fiff; men sedan de blifwit litet större, wil ingen fiff här hafwa dem til mat.

Zammens förmon i Christianssand. Uti Östra hamnen wid Christianland, der Torridals floden har sit utlopp i hafwet, är färstt watten, hwaruti

hvaruti skeppen om Vinteren läggas. Af detta färsta watten hafwa skeppen den förmon, at, om under på skeppet sutte af allehanda slags testaceis och matkar til en tvårhands tjocklek och mera, då de läggas dit, så falla de dock innan Wären så aldeles lösa och hårt, at skeppet blir helt slätt under och utan någon sådan ohyra.

Hafsströmmen. På Östra sidan af Christiansand löpa 2:ne tämmeligen stora floder ut i Hafwet; den ena, eller Torridals Elfwen, stryker tätt wid staden förbi, och den andra, eller Toftdals Elfwen, litet längre nedanföre, der hon älfwen faller i samma inwiß, som gör Christiansands hamn. Bägge löpa med tämmelig stark ström, så at allt hwad som flyter på watnet, drifwes ut til hafwet, ja båtar, som färdas från staden, drifwas ofta af den starka strömmen, som af desse floder förorsakas, hela 3 fjerdedels wäg ned åt. Sådan är altså strömen ofwan på watnet och i wattubrynet; men ned wid botnen sades wara en hel annan ström, som förorsakas af hafs-watnet, och går ned wid bottnen från hafwet up til staden, hwilken ström förer med sig en myckenhet Manietter ända up til stranden wid staden.

Den 17 Januarii.

Bostaps Soder. Efter middagen språkade jag med Conrectorn i Christiansand, Mag. MONTAN, som war barnfödd i Trundheim, om hushållningen och tilståndet der på orten. Han sade, at Norr om Trundheim wid hafs-kanten taga de Tång (*Zostera Linn.*) ur sjön, breda den på stekar at torða, lägga den så i stäckar at förwaras.

Om

Om Winteren blandas denna Tång ut med hö eller halm, och ges åt boskapen, som skola begärligt äta den. Han sade, at han ofta på sin födelse-ört wid Trundheim sett Kor om Sommaren wada ut i hafswatnet under halsen, endast at få denna Tången. Defutom berättade han, at de på många ställen, Norr om Trundheim wid fjörlanten, samla fisk-husfruden, blöta dem i watten, ge dem åt Boskapen, och således dermed föda dem om Wintern; men mjölken skal likwäl deraf få någon särdeles och föga behagelig smak. Upp mot de der belägna fjällen samla bönderna häst-dynga, blanda den ut med litet smält hö, och dermed föda sin Boskap om Wintern.

Bark-bröd. Folket Norr om Trundheim up mot fjällen skola i dyr tid, efter Conrectorns Mag. MONTANI berättelse, bruka bark-bröd af Furu-bark til sit uppehälle. Ja, hwart år, fast och sådes-wårten wore tillräckelig, utblandas Hafstran eller Bjuggen med Furu-bark, och deraf baka de sig bröd, hwaraf de äta, hwilket sker endast för det orsaken skul, at ej afwänja sig från sådan föda, der miswärt skulle infalla.

Soder för Hästar. Fjäll-bönderne der på orten taga samma Furu-bark, hwaraf de plåga baka sit bröd, mala den små, blanda Haftra deribland, slå warmt watten derpå, och ge åt sina Hästar. Conrectorn sade, at, ehuruwäl de köra hela Wintern starkt med dem, äro de ändock om Wåren hel feta och wälmående.

Soder för Får. Dertil skola de dersamma sådes barken af Björkar och Aspar, lägga den
uti

uti et åmbare eller Så, så hett watten derpå, och gifwa så Gären at äta.

Ulm=bark's nytta. Ulm=bark skola en del här i Norrige i dyr tid bruka i stället för Furu=bark, at baka bröd af. Den som äter af sådant bröd, skal wäl blifwa fet; men benen i kroppen så- des blifwa lika som utmattade.

Den 18 Januarii.

Måslupen mark. De ångar och utmarker, som ligga emellan bärigen, ehuru de wore tåmmeligen högländte, och sågo ganska härliga ut til sin belägenhet, woro dock så öfvertäckte med Hypnis Bryis, eller Mås=arter, at det war ynkan wärdt, hwilket lårer komma af boskapens sena betning om Hösten, samt tidiga gnagning och trampning om Wären.

Den 19 Januarii.

Starkwoen bestrefs wara en sid=fogel; til fär- gen beck=swart: skal hafwa endast en tarm: kan sluka en stor fisk i sig; men ger den ock ströp från sig igen. Fiädrarna duga ej, at bruka til fäng=skåder, mera än af Höns. Wid hans fiä- der sadet ock det wara märkeligt, at om de läg- gas i et bolster=war, tränga de sig dock altid igen waret, ehuru tiocft det ock wore. Mon Carbo Aquaticus Auctorum? men underligt, at en sid=fogel kan hafwa odugelig fiäder.

Bråkor sadet ätas af en del här på orten.

Sistmå's (*Linn. Faun. Svec. 125.*) kallas öf- weralt här i landet Måga. Deras Dun skal wara

vara mycket sönt til bålster oc. Deras kött hålles för mycket läckert at ätas, i synnerhet bröstet.

Gaul är en särdeles art: af sjö-fogel, som beskrefs vara stor nästan som en Gås, och henne nog lik, til färgen grå. Den kommer om Vår-tiden ifrån de Södra orter, och flyger här förbi. Skäl och wid sin flyckt hafwa den synnerliga egen-skap, at de flyga alla i en rad, den ena efter den andra, och kan ibland raden räcka til $\frac{1}{5}$ a $\frac{1}{4}$ fjerdels mil. När den, som flyger främst, blir trött, begifwer den sig bak efter de andra, eller sist, och så wäxelwis. De ses här på orten nästan aldrig nedre på marken, utan de skjutas altid i flykten, om någon annors wil få dem. Deras kött hålles här för den största raritet eller läcker-bit. Det är fett, och lika som smälter i munnen. De säjas fortsätta sin flygt Norr ut ända til den så kallade Gaul-måsan, som ligger emellan Trundheim och Bergen, hwarest de hafwa sit tilhåll om Sommarren, och lägga sina ungar. De, som bo der på orten, hafwa sin förnämsta inkomst af dessa foglar; ty då de wärpt en fulla ägg, gå bönderna åstad och taga bårt alla äggen, samt dunen, som ligger i boet, hwarpå Gaulerne å nyo börja at wärpa. Dessa ägg lämnas orörda, så at fågelen får utfläcka dem; men så snart bönderna märka, at ungarna blifwa utfläckte, gå de åter åstad, och bryta det yttersta på det ena wing-benet af eller sönder på alla ungar i hwar bo, undantagandes på 2:ne, en hanne och en hona, i hwar full, på hwilka de lämna wingarna ofskadde. När ungarna blifwa fullwårte, flyga de 2:ne bårt, hvars wingar ej blifwit sönderbrutne; men de andra lö-

pa

pa endast och släcka omkring med wingarna, då bönderna med sina hundars tilhjelp utan swårighet få dem fast. De taga ock då tillika bårt med sig det dunet, som nu efter den senare kullen finnes kvar i boet. Dessa foglars kött bereeds til mat på åtskilligt sätt: antingen ätes det färskt, eller torkas det, eller ock saltas det in ic. och brukas sedan i deras hushåll. En stor del deraf försändes och säljes til andra orter, så in som utomlands. Af fjädrarna hafwa de ock en stor profit. Denna margfalliga nytta har förorsakat, at om Wären, då tiden instundar, at dese foglar skola komma dit åt orten, håller Prästen på Predikstolen en offentlig bön, deri han beder, det Gud wille så laga, at dese foglar måtte i ymnighet utwälja sit hemwist och göra sit näste på deras mäsar och ägor.

Skata. (*Linn. Faun. 76.*) Öfweralt finnes en myckenhet Skator wid byar och gårdar här i Norrige, som ock der göra sina nästen uti trädens strax wid husen och ofta tätt bredewid och utanför fönstren. Deras kött ätes här af en stor del jämnwäl förnämt folk. En ung dräng, som bor här, men är kommen från Finland, plågar samla denna fågelens, så wäl som åtskilliga andra fåglars, så som Anders, Fjädrars ic. fjädrar, som hafwa de skönaste och måst prälande färgor, hwaraf han får färdigar Palatiner, som Fruntimmer bruka om sin hals. Likaledes Mussar, som skola se ganska wäl ut. Åtskillige Glicor här i staden bruka dessa och andra fåglars sköna och af sielfwa naturen färgade fjädrar til det samma, och hafwa dessa musfar m. m. företrädet för dem, som utifrån hiffres emedan de samma, som här på orten förfärdigas,
åro

äro til färgen naturelle; men de utifån färgade med konst.

Korp. (*Linn. Faun.* 69.) Korpar kallades öfveralt här på orten Kamnar. Des fjädrar eller pennor brukas at skrifa med; men i synnerhet hålles de för de bästa til Spinetter, fast och Orns fjädrar äro ännu bättre dertil. På en och annan ort här i landet nyttjas Korp= fötterna, med en del af benet, til fot för et särdeles slags Pocaler, hvilka äro gjorda af Masur, som på Norrsta kallas Wahlbjört. Korpfoten fästes under denna Pocal eller bägare, och florna utbredas, så at Pocalen kan stå och stödjia sig på denna fot, hvilket skal se nog roligt ut. På somliga ställen skola de brukas Orne=flor och fötter i stället för Korpar fötter.

Waterns afstagning och upplandningar. (*)
Följande intygar om Tillandningen wid Christianland. Handelsmannen Thönnnes Paulson, af hvilken jag inhämtat allt föregående under ofwanstående dato, (*una consentientibus aliis*) berättade, 1:o at Hafvet utanföre wid stormväder kastar up til staden en myckenhet sand, hvilken ärligen så öfles, at efter några år så de flytta hufsen längre ned mot stranden. Ja de så såles des en hel ny gata och et qvarter längre ned mot stranden. 2:o då nu warande Prosten Jöns Christian Spidbergs Svärfader för 20 a 30 år tillbaka låtit upgräwa en brunn i sin gård, som dock af alla gårdar i staden ligger längst från stranden och strax nedan för bårget N. B. om staden; så har han efter 8 a 10 alnats gräfning ned i jorden funnit

5

(*) Jämför pag. 77.

funnit et helt ankare, fast det af råst var mycket illa medfarit, til et tydeligit bewis, at på det stål let varit sjo i forna tider.

Brunnar. I denna staden hafwa de i synnerhet den förmon, at de åga en brunn måst i hwar gård, som gifwer et wålsmakande watten. Härwid förtjenar det at märkas, at de brunnar, som ligga längre up mot bärget och midt i staden, gifwa om Høst, Winter och Wår mera ymnigt watten, än de, som äro belagne längre mot stranden, hwilket tros komma deraf, at watnet silar sig til dessa brunnar genom underjordissa ådror från de stora bärg, som ligga ofwansföre; men detemot finnes, at då torra Somrar infalla, aftager och minskas watnet långt mera i dessa brunnar, än i dem, som ligga längre nid til stranden.

Den 20 Januarii.

Akerarne äro ganska stenige på åtskilliga ställen här i Norrige, så at de bestå nästan af barbara klapur-sten; icke desto mindre wårer på dem det utwäldaste Korn i hela Norrige, som i godhet altid täflar med det, som kommer från Angland. Det berättades, at då bönderne pläckt bårt klapur-stenarna från åkeren, har kornet sedan der icke triffwits så wål som förr, hwarföre de med bestwär måst kasta dem tillbaka på åkern igen, då de strax wid första skörd derefter märkt ändring i års-wårten.

Bohwete: Här Wåster på landet sås wiå Nås något litet Bohwete: åfwenledes wid Jäder; men wid Christiania Öster i landet skal det sås i myckenhet, hwadan och de härligaste Bohwetsgryn skola komma.

Christian

Christianstad är en af de 4 Husfmoder eller Stiftsstadder i Norrige, til storlet nästan sådan som Upsala, belägen på en wasker ort wid den delen af Nord-sjön, som ligger emellan Gutland och Norrige, 5 1/2 mil Öster om Näs, hwilket är den yttersta udden i Norrige mot Väster. Staden har Hafwet på S. W. och S. Ö. sidan, Torridals-Elfen på Ö. och N. Ö., den der ock af gammalt kallas Otterå-Elf, hwilken på Östra sidan stryker tätt förbi staden, och der kastar sig i Hafwet: på N. och N. W. sidan ligga höga bärg tätt wid staden: på W. några små åker- och ångs-täppor emellan bärigen, dem en liten bäck genomfår, som på W. sidan flyter tätt förbi staden, och der faller uti Hafwet. Staden är anlagd år 1641. af Konung Christian IV. på det stället han nu ligger. Han berömmet sig deraf, at Högstbemälte Konung sjelf utstakat gatorna och stadsens widd, wid det tilfället, då han låg med sin flotta utanföre, och wille hindra den Engelska och Holländska flottans förenig med den Swenska. I detta krig har Konung Christian i sjö-drabbningen af en trä-spillra mist sit ena öga. På samma ort der Staden nu ligger, har tilföre varit en sand-hed, öfwerwäxt med Furu-skog, af hwilken nu ej mera är qwar, än en enda stor Tall, som står på Ödra sidan om Kyrkan, och är dertföre märkwärdig, at Staden af den samma tagit sit wapen. Jordmånen, hwarpå Staden är byggd, är bara Sand, och det som här i Norrige wid hafs-kanten är sällsynt, at all planen, der Staden ligger på, är bel jämn och slät. Gatorna äro ganska jämna och rätta. Lång-gatorna 10 stycken, de der löpa från S. Ö. til N. W. in linea recta och parallelt med hwarandra.

andra. Tvårgatorna äro 7 stycken, och gå tvärt öfver in linea recta och äro parallela med hvarandra. Således skära de af långgatorna perpendiculart eller ad angulum rectum: bägge, både lång- och tvårgatorna, äro bredare, än jag i någon Stad i Sverige tillföre sett. Somlige af dem woro stenlagde; men de fläste ej, utan folket gick i bara sand. Häraf flyter den förmon, at om det ock rågnade en hel månad, och derefter wore endast en timas Solcken, så blifwa gatorna straxt torra och rena. Deremot skola de om Sommarens hafwa den olägenhet, at sanden, då det blåser starkt från hafvet, yrer omkring och fäster sig i ögonen. Kyrkan, Scholan, Hospitalet, Commendantens hus, samt et par eller tre andra private hus äro allena af sten: alla de öfrige husen af trä nog wackert byggde, merendels 2 wåningar, fast en stor del är allenast en wåning högga. Nästan alla äro utanpå brädslagne och målade på åtskilligt sätt, de flästa med en skön röd, andra med en gul eller blå, grå &c. färg. Nå somliga äro de brädslagne knutar målade med särskild färg från den öfriga delen af wäggen. Fönsterstuckarne äro ock på margfalligt sätt målade med enahanda eller åtskilda färgor. Taket äro antingen efter Swenska eller Italienska sättet byggde och täckte alla med taktegel, köpt från Holland. Utom den ordinära porten för hwar gård, är gemensligen en annan dörr på byggningen ut åt gatan, med trappor derwid, högre eller lägre, på åtskilligt och artigt sätt byggde. Nå somliga ställen, i synnerhet i den delen af Staden, som sista gången undgick branden, äro här och der löfstrån planterade på gatorna. En och annan liten trädgård ses ock i staden. Kyrkan är

vile, på hvissken arm kittlar och grytor häng-
 Ofwan för eld-staden war et fyrkantigt hål
 up i taket wid kropp-åsen, somligstads af en
 längd och en half alns bredd; annorstads af
 arters längd och lika bredd. Detta hål tjente
 til fårsten och fönster; ty då de eldade, stod
 ppit, så at all röken gick der igenom ut. När
 ngen war förbi, täptes det igen, antingen
 et bråde, i hvars centro satt en stång, hvar-
 brådet lyftes dit up, eller med en list, uti
 en satt en utspänd hinna giord af en komage,
 den således war i stället för glas, och hindra-
 af värman icke gick ut. Detta war likales
 skadt wid en stång, hvarmed det sattes up i
 et. Wid en af väggarna war et stort fällbord.
 garna stodo wid sidorna. Längre mot själs
 lsa de somligstads hafwa såsom lastwar up un-
 sket. Väggarna woro sål- swarta af rök;
 om en döer och rök-hålet up i taket fants ej nå-
 öpning på hela huset.

Spanmåls-bodar woro allestads bygde wid
 arna, på det sätt, at de stodo på 4 stycken til
 lns eller 5 a 6 quarters höga stälpar. Hvar
 stälpa war mot öfra ändan rundt om-
 kring inskuren tvårt, på sätt som hos
 stående figur utwisar, då alt trädet of-
 wansför skärningen eller sågningen läms
 nas ordrt; men strax under sågningen
 skärs en del bårt. Detta hindrade mög
 och annan dylik ohyra at kunna kom-
 ma up efter stälparna i boden; emedan
 öfra kanten af stälpen tog emot, så at de icke
 komma längre. Bron eller trappan til be

Vinteren, för det färsta vatnet skil, hvarc
 hafva den förmon, som tilförene är omtalt. I
 ne Östra hamnen är på långt när icke så djup,
 de andra, hvarc före stora lastade skepp ej här
 na lägga til, utan endast små fartog, eller oc
 ra, som förut blifwit friade ifrån sin måsta
 På S. och S. W. sidan om staden ligga 2:n
 steller, eller små låga runda torn, bågge i bi
 doct det ena litet från det andra, hwardera p
 Klippa uti sjelfwa hafs-sjön, hvilka doct hvarc
 genom broar hafva communication med st
 Dese Castell, som således ligga i sjelfwa mil
 til staden, göra orren säker för fiendteligt
 från söd-sidan. Ellest ligger strax Öder om
 et ganska högt bärg, hwaraf en fiende kunde b
 ta bågge dessa Casteller; at förtiga flera höga
 beromkring, från hvilka en fiende kunde ti
 Castellerne och staden skada. I öfrigt är
 omkring staden ingen mur, ja ej något stac
 utan han är på alla sidor öppen. Ej eller bli
 man uti den wärse någon Stads- eller Tull-
 I denna Staden är en Stifts-Amtman, son
 i Norrige är det samma, som en Landsböf
 hos oss. Der är ock en Bisfop, en General-
 jor, hvilken är Commendant; en Stifts-
 Cathedral-Schola, och en hop krigs-solk, son
 ga i Guarnison. Staden drifwer wäl ännu
 meligen handel, såsom den der ligger ganska
 til; men efter allas berättelse skal han på lång
 ej spisa mot det den warit för 30 a 40 år sedat
 en ansenlig del af Borgarena warit stora Ca
 lister. Orsakerna til Stadens aftagande sådes
 ra bland annat följande: 1:o Borgarena h
 utblåttat Landtmannen för mycket genom för se

finnande, i det de ofta om Hösten köpt af Landtmannen en tunna Bjugg för en Rdlr.; men om Våren och Sommaren, då Landtmannen trängt til, har han fått betala 2½ a 3 Rdlr. för samma tunna Bjugg igen. 2:o Nu på några år hafva de lidit en obotelig skada af många skepps bårtmiskestande genom skeppsbrått, så at de förlorat 7 til 10 skepp på et enda år. 3:o år 1734. Den 6 Maj. nov. styl. lade en håstig wädelid 2 tredjedelar af staden, jämte Kyrka och Rådhus, i aska, då mången wid den olyckeliga händelsen miste snart sagt all sin egendom. Konungen i Danmark skänkte wäl då 24000 Rdlr. til Stadens uppbyggande; men det samma war just en olycka för många; ty som samma skänk war gifwen under det förbehåld, at ju större och ziratligare hus en bygde, desto större summa skulle honom tillställas af berörde 24000 Rdlr., så bedrog det många, som ej eftertunnade, at utgifterne tillika blefwo proportionaliter större utur deras egen pung, at slå ganska stort til med sina hus och gårdars uppbyggande, hwilket de sedan ångrat, eller ock derigenom kommit så på kneken, at de måst lemna husen halfbyggda, eller ock blifwit nödsakade, at omsider sälja dem åt andra för deras halfwa wärde. 4:o En afsed, som nu ritat sig in, at en del af Stadens Föreståndare och Borgerskap slå mycket til med måltider och tracteringar, då ingen deruti wil gifwa den andra efter, hwarigenom sker, at mången Borgare tracterar så länge, til deß han sitter i gäld och skuld öfwer dronen. 5:o Hafwa en del af Borgerskapet satt sig i miscredit hos sina Creditorer utomlands, i det de tagit det ena efter det andra på credit, men ej betalt; utan då de wode,

at Utlåningen wille med lag och rätt utfordra betalning, hafwa de genom sina wänner så sp at man gjordt beslag och förbud på deras egendi under förewarning, som stodo de i stor gäld skuld hos den, som dref detta spelet, då Utlången således gått miste om sit. Detta har gjort mycket, at andre, fast ärlige och helt oskyldige, sei icke fått något på credit: At förtiga flera orsaker Stadens aftagande, hwad handelen angår. Jest är orten en god matsort; ty från hela sjöten föres dageligen til Staden en myckenhet af lehandas slags skön och färsk Fisk, Sjöfogel, M. c. och up ifrån landet en rik wålsignelse af Sp mäl, Skogsfogel, Smör, Ost &c. hwilket här således kan fås för et tåmmeligen billigt p

Norriges indelning består nu för tiden delar, efter de 4 Stifts-Städer, som äro Berg Trundheim, Christiania och Christiansand. hwardera af dessa städer är en Stifts-Amt samt en Biskop. Elijest hwad handelen widt mer, så hålles här så före, at Bergen drifwer starkaste handel här i Norrige, och är den i der de rikaste och måst förmögne Köpmån finn Dernäst äro Trundheim och Christiania, so handel täfla med hwarandra om företrädet. Cl tiansand kan i handel och rikedom så mycket n dre liknas mot förenämde 3 Städer, som det n gas at erkänna åtskilliga af de mindre Städer sina öfvermån härutinnan, såsom Arend Drammen, Langesund med flera.

Den 21 Januarii.

Om morgonen begaf jag mig i följe med Christian Månson Groos på återresan från Christi
G

land til Grönstad. Jag utvalde hålst landtvägen, på det jag tillika måtte hafva tillfälle, at se landets och folkets beskaffenhet på denna orten. Vi låto altså sätta oss med båt öfver Torridals-Elfvén. Den tycktes på det stället wi foro öfver, ej wara denna tiden öfver en samn djup. Vi fortsatte vidare vår resa til håst förbi den Kyrkan, som ligger på andra sidan om Elfvén midt emot Christianland, hwilken är af sten, med torn på. Sedan foro wi öfver en ganska bärig ort, hwarest jag med förundran såg, huru behändigt de små Norriska Hästarna kunde bära oss ofta upp och utföra så branta ställen, at mången Kolat trott sig med svårighet til fots kunna der komma fram. Vi hade sedan träsk, små åkrar, ångstämpor, bäriga ställen, moras, Ljungmar, alt skistewis. På alla sidor såtes grusweligen höga bärg, hwars sidor woro ibland mycket branta, ibland något mer långsluttande.

De åkrar, som wi foro förbi, woro små, hade få diken, som ock woro smala: bråddarna tvårdjupa: små åkerrenar af 3 quarters bredd es mellan åkerstyckena: inga wattenfårer; ty här sådes måst bara Biugg. Dyngan låg på några få ställen utförd i små högar.

Zus. De hus och stugor, som på de flästa ställen här brukades, woro merendels i alt sådana, som tilldrene p. 53. äro beskrefne. Af uthusen woro somliga brådslagne. Taket dels af bräder, dels af torf med nåfwer under: somlige med takstegel, några med bräder och nåfwer under, andre täckte med halm.

Röf-stugor. De stugor, som merendels här kedre på landet wid hö-kanten brukas, äro antingen sådana, som tilförene p. 53 och 68. eller liknade de aldeles de Svenska bonde-stugor, med öfver spis och ugn; men längre up i landet och wid själ-len brukas ej annat, än sådana röf-stugor, som tilförene p. 102. äro beskrefne, efter den berättelse Gåltfåren Heins lämnade mig; men som jag nu på denna resan war så lyckelig och fick se 2:ne sådana, så wil jag gifwa här en något nogare beskrifning derpå. Röf-stugan är timrad af trä, som en antikt stuga, taket inuti är et ås-tak, hwars sidor lufa sig mot hwarandra ad angulum convexum acutum. På väggarna finnas inga fönster, ej ellet är på dem någon annan öfning, än dören, hvarigenom de gå in i stugan. Midt uppå gålfvet i stugan är eld-staden, upmurad af stora och tjocka hållar, som ligga horizontela eller parallela med gålfvet. Höjden af en sådan eld-stad war ibland 2, ibland 3 quarter öfwan om gålfvet. Längden 2 alnar a 10 quarter. Bredden 6 a 7 quarter. Wid sidorna war ingen mur, som gick högre up, än hvarwa de horizontelt liggande hållarna af eld-staden, undantagandes på den sidan, som wette mot dören, der en tjock hålla war uprest på kant ad angulum rectam med planen af eld-staden, samt af 3 a 4 quarters högd öfwer den samma. Den största elden gjordes ock i den angel, som den upreste hållan stod. Längden af eld-staden gick i samma situation, som längden på stugan. Bakom denna på kant stående hållan war en perpendiculairt stående stäcf, från hwilken ad angulum rectum gick en lång arm, som kunde

vidas öfwan för eld-staden, och derifrån alt som

en wille, på hwilken arm kittlar och grytor hängdes. Öfwan för eld-staden war et fyrkantigt hål midt up i taket wid kross-åsen, somligstads af en alns längd och en half alns bredd; annorstads af 3 quarters längd och lika bredd. Detta hål tjente både til kärsten och fönster; ty då de eldade, stod det öppet, så at all röken gick der igenom ut. När eldningen war förbi, täptes det igen, antingen med et bråde, i hwars centro satt en stång, hwar med brådet lyftes dit up, eller med en list, utt hwilken satt en utspänd hinna giord af en komage, hwilken således war i stället för glas, och hindrade, at värman icke gick ut. Detta war liksådes fastadt wid en stång, hwarmed det sattes up i hålet. Wid en af wäggarna war et stort fällbord. Sångarna stodo wid sidorna. Längre mot sjäslen skola de somligstads hafwa såsom lastwar up under taket. Wäggarna woro käl-swartha af rök; ty utom en dör och rök-hålet up i taket fants ej någon öpning på hela huset.

Spannmåls-bodar woro allestads bygde wid gårdarna, på det sätt, at de stodo på 4 stycken til en alns eller 5 a 6 quarters höga stälpar. Hwar

stälpa war mot öfra ändan rundt omkring infuren tvärt, på sätt som hos stående figur utwisar, då allt trädet öfwanför stårningen eller sårningen låmnas orört; men strax under sårningen stårs en del bårt. Detta hindrade mög och annan dylig öhyra at kunna komma up efter stälparna i boden; emedan den öfra kanten af stälpen tog emot, så at de icke kunde komma längre. Bron eller trappan til bo

den stod et godt steg från sjelfwa boden. Under boden hade de sin åker-redskap.

Badstugur. Merendels wid hwar gård hade de en Badstuga, som doel ej stod tätt wid de andra husen, utan altid et godt stycke från gården, för eldswåda skul. Dese Badstugor brukades endast at torka Spanmål och annat uti, men ej til badning, hwilket bönderna här i Norrige snart sagt aldrig bruka.

Ätte-högar. På ätskilliga ställen, der wi i dag reste, blefwo wi warse Ätte-högar, som merendels woro af en famns perpendicular högd, samt ungefär 3 famnars diameter wid basin. En stor del af dem woro nu öfverväxte med hög skog. Gemenligen funnos sådana på backar och högländta ställen. Bönderna sade, at Kämpar kastat dem i forna dagar tilhopa, hwarföre de ock kallade dem Kämp-högar.

Landets bestaffenhet. Wi fortsatte hela denna dagen vår resa, och förde et långt stycke up efter Toftdals-Elfven. När wi hunnit 1 mil från Christianland, fingo wi bruka slåda. Elfven war nu belagd med Is, fast somligstads så swag, at Hästen, som lopp för min slåda, på par ställen slog igenom. Denna Elfvens backar eller sidor woro mycket branta, ibland af 3 a 4 famnars perpendicular högd: alla sidor af sand-mark, som på många ställen war täckt med skog. Wi reste denna afton förbi 2:ne Kyrkor af sten, den ena på Toftdals-Elfs-backen med et litet torn på: den andra i en lund utan torn. Hela wågen gaf ej annan utsigt, än som en lādja af fasetigen höga bärg, hwar

hvars sidor ofta woro ganska branta. Swart jag kastade ögonen, wiste sig nästan ej annat. På många ställen lågo nedanföre de högsta bärgen en gruswelig samling af lösa stenar både större och mindre, hwilka fallit och rasat ned från sidorna af bärgen. Detta märkte jag wid många bärg så denna som den följande dagen. Eljest woro deras fullar öfwerwärte nu med större nu med mindre Tallskog. Märkwärdigt war, at jag på hela denna resan från Christianland til Grömslad ej kunde blifwa warse mera än par små Granar, ehuru jag med flit såg derefter. Sidorna på Bärgen woro öfwertäckte med åtskilliga löfstrån, som Asp, Ek, Kis-ek, Hågel, Björk &c. Af Björk syntes jämwäl här och der små Skogar.

Getter. Får. Som jorden och marken af det förelupna töswådet war merendels bar, så hade bönderna här och der släpt ut sina Får och Getter, at söka sin föda på marken omkring gårdarna. Wi märkte ock på denna resan, at de hade Getter i hwar gård, dem de om dagen släppte ut på gården, at gnaga barken af åtskilliga hemförda trån, och woro Ek, Tal, Ask och Alm. När Getterna gnagit af barken, brukades träden sedan antingen til bränste eller något annat.

Åkrar. Åkerstyckerna woro på hela denna orten ej aldeles jämna och plana, utan midt upp på något högre, dock så, at det näppeligen kunde märkas. Ibland woro dese åkerstycken helt smala, twid påß af par famnars bredd, ibland ock dubbelt bredare.

Landets Utsende. Åtskilliga kuddor wiste

sig der och hwar emellan bärigen, hwilka sågo nog tåcka ut. Här och der stod någon Ek; då och då skaf någon bäck igenom lunderna, som gjorde mycket höga bräddar, af hwilka kunde ses, at jordmon här war sand. På et och annat ställe stego höga jord-bäckar up, emellan hwilka lågo djupa och tränga dällder. När någon ifrån en sådan högd såg ned i dällderna deremellan, kunde han just sasa derwid.

Dyng-stack. Et fel märkte jag måst öfwer alt här på orten, som bestod deri, at de lade dyngan wid Få-hus-wäggen, utan at några stäckar, plankor eller bräder woro emellan dyng-stacken och och sjelfwa väggen, hwarigenom dyngan låmuasdes frihet at bärtröta den samma.

Bostaps fällor. Öwier kallades här det, som i Wästergyllen kallas Fäll-ledjor. Se mit Bohus-låhnska R. p. 284. och är den slags hågnad, hwarmed Bostapen om Sommar-nätterna instänges på något wißt ställe. Här bruktes de på ångarna, sedan gräset blifwit slagit, at låta Bostapen ligga ute om nätterna, hwarmed de foro fort, til des nätterna började blifwa så kalla, at de icke widare kunde hafwa Bostapen ute.

Lax-fiske. Lax fås årligen til myckenhet i Torridals- och Toftdals-Elfwer; dock har Torridals-Elfs Laxen företrädet fram för andra.

Korn. Bugg är den måsta sådes-art, som fås här på orten. Bönderne uti den gården, der wi togo wårt natt-läger, sade enhälligt, at efter en tunnans utsåde få de gemenligen i medelmåttiga år 3 2 4 tunnor igen, och at åkern borde wara wäl

bändes.

handterad, om de skulle få 4 tunnor; men på et annat ställe, der jag war följande dagen, försäkrades, at de få 4, 6, ja 10 tunnor efter en tunnans utfäde, ja ibland ock mera.

Åker-bruk. Åkern handterades här på det sätt, at då de sätt den en tid, lämnas den tit at ligga i lunda 2 a 3 år, och under hela den tiden föres den ej up, utan det tros wara en winning, at Boskapen om Sommaren får sin föda af de der på wårta örter. Derefter föres åkern up, och sås med Winter-Råg. Eljest war åker-bruket måst enahanda med det, som tilförene p. 68. är beskrifwit. Här märkes endast, at de aldrig plöja up åkern mer än en gång, innan de så Biugg deri, hwarefter de hafwa ned säden, klappa sönder kornorna och med riswa göra åkern slät. En del göda under, en del på säden: det är, en del föra gödningen på åkern; breda den ut, plöja den ned, och så sedan derpå, andre så först åkern, sedan föra de gödningen derpå, och breda den ut ofwan på åkern, sedan de förut hafwat ned säden och rakat åkern. Frågades: hwilket dera är bättre? swardes, at om rågn kommer strax, sedan de sätt, är då det bättre, som blifwit gödt på sädet; men kommer strax torka, är det bättre, som blifwit gödt under sädet; ty den ofwanpå liggande gödseln bränner wid stark torka hårt säden. Sedan så wäl Rågen som Kornet blifwit skurit, hwilket alt här på orten sker endast med hand-skära och ej med lia, bindes Säden i band, och trådes strax på störrar at torkas, på hwilka den hänger ungefär i 8 dagars tid, alt som wäderleken är til, hwarefter hon föres in i ladan, och torkas efter hand.

På sandjord sades det bästa och stridaste Korn här wåra, fast det i öfrigt ej gifwer så mycket.

Wägg-måsa. På åtskilliga ställen woro wäggarna mysjade med *Hypnum caule subpinna-to, foliis secundis recurvis apice subulatis* (*Linn. Flor. Svec. 880.*); men eljest bruktes här öfweralt *Sphagnum ramis deflexis* (*Linn. Flor. Svec. 864.*) dertil, hwarom tilförene är nämt p. 97.

Morasers uptagande til åker. Öfweralt berättades, at de nu börjat här i landet at uptaga myror och moras til åker, och derwid funnit wäl sin räkning. Wi reste på et ställe förbi et sådant moras, som nyligen blifwit til åker uptagit. De hade genom många och tåta diken skurit det sönder, och med aflöpsdiken afledt watnet. Sedes mera hade de ock upgräfwit jorden på de små stycken emellan samma diken, och gjort henne så fin som en åkerjord.

Zus. Öfwan på stugan war gemenligen et loft eller kammare, ibland med, ibland utan spis, dit resande och främmande blefwo wiste at ligga om nätterna.

Hö-lada. Måst på alla ångar, i synnerhet flögs-ångar, bruktes hö-lador, dit höet samlades om Sommaren, emedan de för moras och bärg då ej kunde få det hem til gården. Höet föres in om Sommaren måst med slåda. Så snart Winter-föret blir, föres det från ladorna hem til gården.

Den 22 Januarii.

Om morgonen fortsattes resan öfwer **Flög-bä-wärta och Yngorlunda jämna orter**, fast då och då
någon

någon brant och hög backa lät sig se. Stogen var måst alt af Furu, fast somligstads litet Björk. Jordmon syntes wara sand, och landet Ljungmo, öfvermåst med Tall. Cederns re reste wi förbi en hopskarwad Kyrka; ty medlersta delen war af sten; men det Östra och Västra af trä. Den hade dock et litet torn. Vidare öfwer åtskilliga hafswikar, backar, träsk, små åtrar, Ljungmoar, samt ömsidert förbi en Stenkyrka. Wi sågo och hela denna vägen här och der höga bärg. Andteligen ankömme wi strax efter middagen hem til Grönstads.

Ättehögar. Litet frän den gården, der wi lägg om natten, woro på en backa en myckenhet af Ättehögar, nog öfwer 30 stycken, måst alle lika store, wid påh til en samms perpendiculär högd, samt 3 famnars diameter wid basis. Alla lägo nog tätt wid hwarandra. Skjutsbondens sade, at då mullen litet kastas af dem, bestå de derunder af bara sammankastade Kullerstenar. De hade funnit penningar, åtskilliga de gamlas strids-gewär, frukor fulla med aska och ben m. m. uti dem.

Bakugn. Måst i alla gårdar hade de bakugn, deri de plåga grädda limpor och annat tjockt bröd, som antingen brukas om Jule-tiden, eller eljest sättes fram för främmande; men hwad deras flat-bröd widkommer, så gräddas det ej i ugnar, utan på en järnhålla satt öfwanpå glöd uti spisen.

Äkrarna woro på alla ställen emellan Christianland och Grönstads ganska små. Aldrig syntes något åker-gårde, som war 400 famnar långt. De fläste woro näppeligen 200 famnar

nar långa. Somligstads, nämligen åt Grönstad-sidan, war fullt med diken på åkrarna, tämligen breda; men sidorna ej branta, utan långskutta. Åkerstyckena emellan dessa diken syntes wara 3, 4 a 5 sammar breda. Åker-renarne mot diket af 3 a 4 quarters bredd. Åkerstyckena nästan jämna, eller ganska litet uphöjde midt på.

Gårdesgårdarna här på orten äro af åttilliga slag. Der ymnig skog fanns, hade de stängsel af gårdsel. Der någon flod rann förbi, hwari Säg-qwarnar funnos, woro gårdesgårdarna gemmenligen af Säg-bakar. Der de ej hade tillräcklig skog, syntes måst gårdesgårdar af ris omkring åkrarna, fast det ock här ej war ovanligt, at äfwen på de skogrika orter se ris-gårds-gårdar. Der skogen aldeles war uthuggen, hade de uprest gårdesgårdar af kullersten, just på samma sätt, som i Bohus-län brukas, och jag i min Bohus-länfka Resa p. 146. och 241. beskrifwit. Höjden af dessa war måst altid 5 quarter, ibland gick den ock til 6. Man fick ej mycket komma wid en sådan gårdesgård, innan den ramlade omkull.

Gödning på åker. Til gödselens förmering bruktes här öfweralt at skära up på backar, bärg, moras och marker den gräs-torf der fanns. Den torf, som togs der Ljung wärte, och kallades af bönderna Ljung-torf, hölts af dem för en af den bästa. Denna upskurna torfswen fördes hem til gårdarna och blandades hwarstals bland den dyngga, som skättades utur Så-huset, så at när de läge et hwarf torf nederst uti dyngstacken, bars utur Så-huset et hwarf färre dyngga derpå, widare et hwarf torf,

torf, och så widare skiftewis. Denna så tillagade gödsel fördes sedan, antingen om Hösten eller Wären, ut på åkern, och lades der i små last. Wi sågo på hela denna resa här och där af denna slags utblandade gödsel, som dock fallit om Sommarens, men war förleden Höst förd på åkern, och der lagd i små last på åkerstyckerna, samt ännu utbredd. Wid Fåhusen blefwo wi på åtskilliga ställen warse högar af omtalte tårk, som war lagd litet från dyngstacken, hwaraf de togo, och blandade bland dyngan, alt som de hade af nöden.

Sommar-Fåhus. Om Sommarens hade de här måst på alla ställen, der wi reste fram, sin Boskap ej hemma om nätterna wid gården, utan de hade byggt sina Fåhus på betesmarken, som här merendels är skogsmark, deri Boskopen låg om nätterna. Orsaken, hwarföre de ej drefwo sin Boskap hem til gårdarna om Sommar-aftnarna, war, at deras små åkrar woro merendels belägne emellan betesmarken och gårdarna, utom det, at betesmarken ofta ligger et ansenligt stycke från gården: då de ej wille lämna Kreaturen frihet, at drifwa genom åkrarna, emedan de lätteligen kunde således komma at skada säden. Qwinfolken gå hwar morgon och afton til dessa Fåhusdar, och mjölka Kornen derstädes, bära sedan mjölken strax hem til gården. Den dynga, som Boskapen om nätterna fälla efter sig i Fåhuset, måtas dageligen ut, och blandas på föreskrifne sätt med torf, hwilket alt sedan om Hösten eller Wintern föres ut på åkern.

Den 23 Januarii.

Marsswin. (*Linn. Faun.* 266.) Vid de en af Fiskarena i dag var ute, at wittja sina der-garn, fick han i dem et litet Marsswin, h här i Norrige kallas Iser. Denna råknade en bland de minsta af det slaget, icke desto n war han från yttersta nåbben til stjärt-ända quarter lång: tjockleken midt igenom (lat transversalis & perpendicularis) der den tjockast, war litet mera än 2 quarter. Under skinnnet hade han ganska mycket ister. tan, som folket här på orten gör sig af denna år, at de slå eller skära först skinnnet af honom dan skära de bårt alt specket, det de dela för långa smala rimför, lägga det sedan antingen gammal gryta at kokas ungefär $\frac{1}{2}$ a 1 tima, i jan eller Tranen sätter sig ofwanpå och bli klar; men det grofwa sjunker til botnen. I klara oljan silas derifrån och förwaras til se bruk, som annan Tran. Eller kasta de speck kårill, låta det stå i et warmt rum i 14 eller en månad, då specket rutnar och förwa sig til en god klar Tran eller olja. Ingen a nytta wiste de at göra sig af denna fisk. Jag gade: om den icke skulle duga at äta? Mig rades af alla enhålligt, det de ej hade sig be at någon någonsin ätit den, utan sedan de specket af honom, kasta de bårt det öfriga.

Slundet-nåten woro färgade bruna, et Fiskare sade ste med Et, och Al-bar hopa kokade. Förmon deraf sadet wara i gehanda: 1:o blifwa nåten mycket starkare mot röta, 2:o styk fisken icke så mycket d

gade garnen, som om de wore hwhita och s
färgade.

Krabbe i Musflor. Af Fiskare köptes i dag
en hopy af Concha (1333.) subviolacea, dem man
beredde til mat på 2:ne sätt. 1:o Kokades de, och
sälunda ätos. Köttet kokadt, war gult och sma-
lade tämmeligen wäl. 2:do lades skalen på glöb
och lämnades at stekas i des egen saft, som war
inne i skalet, då de i min smäl ännu wore bättre,
än då de koktes. Wid det en af oss kom at öppna
en af dem, fant han in uti den samma en hel liten
Krabba, som ej war större än en stor Spinnel,
eller som en liten Hågelndt. Eljest märkes
wid denna Concha subviolacea, at sådana som
oftast funnos på djupet, på hwilka Östron wore
säftwårte.

Den 25 Januarii.

Uthusen, såsom loga, lada ic. wore utanpå
somligstads öfverklädde med löf-qwistar af Ek och
Björk, hwilket skedde at förekomma, det wäggar-
na ej måtte taga någon skada af rågn, samt at det
ej måtte slå igenom wäggspringorna in på såden.
De bytte hwart annat år om dessa löf-qwistar;
emedan de icke längre dugde, emedan löfwen ef-
ter den tiden började affalla. Detta bruktes en-
dast af fattige, som ej hade råd, at bestå sina hus
utanpå med bräder. Löf-qwistarna wore fäste
wid wäggen på det sätt, at längs efter wäggen
woro slagne spjälor, derunder qwistarna trädde,
då början skedde nederst.

Wäderlekens förändring från forna tider.
Jag tilsporde en gammal man, om han tyckte, at
rodders

väderleken denna tiden wore skild från det der varit i forna dagar? Han svarade: I min barndom wore Wintrarna kallare än nu. Dessutom så om Wintern otaligt mera snö än nu; men derens wore Somrarna då mycket warmare än i dessa tider. Stormarna warade ock i den tiden på långa när ej så länge, som nu, utan skedde gemenligt, at då de rasat i 24 timar, saftade de af. Tro om hålla de nu ut hela 8 dagar och ibland med Måst allestädes, hwar jag i mina dagar rest, jag af gammalt folk fått sådant swar om wäderleken i deras barndom och nu. Wäderleken wore wäl ändock varit måst enahanda; men at skilja den består uti det, at de då haft en ung och nu en gammal tropp.

Loga och Lada. Säden-ladorna här i orten wore aldeles byggde på samma sätt, som Bohus-län, nämligen Logan war midt uti och i hwardera ändan en lada. Log-gålfwret war högt än gålfwren i ladorna. På hwardera sidan af loggen utåt gick en bred bro eller brygga up til Logen hwarmedelst de hade den beqvämlighet, at de på ena sidan förde up med sädes-lafet in på logen och sedan lafet blifwit på logen fullstjälpt, to de med toma karran eller wagnen ut på den andra sidan. Slagorna, hwarmed Säden utskas, kallades här Slöjel. Skafet war 2 1/2 nar långt. Klubbens läng 6 quarter, dess diameter i storändan 1 1/2 tum; den war eljest helt trå och med bast fastbunden wid skafet. Tröskning och kastningen skedde på samma sätt, som hos oss i Sverige. Taket på logar och lador wore di af bräder, dels af halm; men längre up en
fitt

skällen skola de bruka nåfiver-taf så på ut-hus,
som på sina röt-stugur.

Folkets sed här i Norrige i forna tiden.
Thönnes Paulson och andre så i Christianland,
som på andra ställen, berättade, at i forna tider
hafwa bönderne här i landet warit grufweligen be-
gifna til slagsmål, i synnerhet wid gästebod, graf-söl,
eller andra samqväm, då de blifwit druckne,
så at leken sällan slöts, innan någon satt lifwet
til. Den som då kom at slå ihjäl den andra, hade
frihet at erlagga böter för sig, och således ungå alt
widare straff. Här af skedde, at ofta, då någon
skulle resa til sådana samqväm, lät han tillika fö-
ra med sig både swep-fläder och lif-kista, hvar i
han kunde läggas, om hans contrapart blefwe
hans öfverman, och toge honom af daga. De
woro ock ofta så bångstyrige, at då Krono-Fogden
kom och wille inkrafswa af dem Kronans ränta, och
han ej uti alt talte dem så til lags, at de då, om
det war Winter, förde honom ut på Isen, och
stucko honom ned under den samma, utan at be-
tymra sig deröfver, at han satte lifwet til; eller
ock afkörtade de hans dagar på annat sätt. När
det så kom dem i huswudet, torde de ock ej draga
ih, at handiera sin Präst på samma wis. Men
sedan Konung Christians Norrste Egg-bok kom
ut, som utan nåde befaller, at mandräpare skola
afflispas, hafwa de smäningom nödgats glömma
där denna sedmanan.

Jätt-grytor. Afffillige af dem, som bodde
här på orten, berättade, at sådana Jätt-grytor
på många ställen finnas här wid sjö-kanten. De
116

tillfredsvo deras uphof någon sten, som kommit at ligga på de ställen dese nu äro, hwilken af hafs wågens squalpande blifwit wriden omkring, och således har så stenen som hafs wågen hulpsits åt, at utåsa och bårtnöta hällebåret.

Den 27 Januarii.

Knutarna på husen woro så hopbuggne, at hugget ej gick perpendiculairt ned i stäcken, utan på bägge sidor nog oblikt inåt emot hwartannat sluttande, så at den sidan eller planum af knuten, som war inbuggen, gjorde en obtus-angel med det planum afbuggit i stäcken, som låg horizontelt antingen på öfra eller nedra sidan af stäcken. Detta hade den förmon, at knutarna ej så lätt spjälktes sönder; emedan de genom denna huggningen blefwo stadigare och starkare. Eljest woro knutarna utanpå ej så långa, som hos oss i Sverige, utan nästan halsparten kårtare. Inuti husen woro i sjelfwa hörnen af knutarna 2:ne perpendiculairt stående bräder, af en tums tjocklek och et quarters bredd, inbuggne i wäggen til den djuphet, som tjockleken af brådet war. Det ena brådet war inbuggit i hörnet på den ena wäggen, och det andra i samma hörn, men på den andra wäggen, så at bägge plana af dese bräder gjorde en angulum planum rectum. Brädernas latera contigua gingo helt tätt tilhopa. Nyttan deraf war, dels at skyla uthuggningarna i knutarna, dels at göra rummet warmare genom det, at bliden hindrades, at tränga sig genom knutarna.

Peder Claufson, som för något mer än 100 år tilbaka utgaf den bekanta boken: *Lorraines oc om*

omliggende öers sansfärdige Beskriffuelse icke har varit en namnkunnig man i sin tid. Hans delsmannen Thønnes Paulson i Christiansand gaf mig följande underrättelse, at han varit Sogne-Präst (det är Kyrkoherde) i Undal, som ligger 7 mil från Christiansand. En af hans anhörige och släktingar hafver ännu hans Portrait, om hvißket han är ganska rädd, och håller det som en heligdom. Målningen wisar, at Peder Clauson haft et ganska långt skägg, samt at han sedt nog bass och bister ut. Han har på en gång och tillika varit Sogne-Präst, Krono-Fogde, Tullare, Mantals-Commissarius, utom andra små ämbeten, som han beklädt.

Til slut, hwad Norriska Nation beträffar, så är den måst i alt lik den Swenska. Uti språk är emellan bägge så ringa skillnad, at ofta det är större afbrytning uti somliga Provincier i Sverige från den rätta Swenskan, än det språk, som i Norrige talas. Folket är stort, starkt, hårdigt, och af den gamla ärlighet och upriktighet, som Norden ifrån urminnes tider varit så allmänt berömd och utropad för. Främmande, som komma dit, blifwa älskade, och all hjälp betedd. Större och oförtrutnare Sjömän kunna aldrig gifwas. Jag har sett Lotsar från Norrige fara ut til hafs emot skepp med en liten båt i en stickande storm, när wågorna gått himmels-högt, och då det varit swårt i et stort skepp at bärga sig. Samma omdöme om de Norriska gifwa alla Swenske, Angelse och andre Skeppare, som blifwit troungne, at söka hamn i Norrige. Många wela bestylla dem, som hatade de icke aldeles wärdwaror;

men jag tillstår, at jag ej sett denna nation wara benågnare dertil, än någon annan. Drwinfolken här se wäl ut, äro kyssa, sediga, lustiga, samt så fåcka hushållerskor, som på någon ort kan finnas.

Den 28 Januarii.

Klockan 10. f. m. begäfwro wi oss i HERRANS namn til sjöf ifrån Grönstad i Norrige til Angsland. Wädert war wackert och winden fogelig, och följakteligen resan lycklig, så at wi den 4 Febr. fingo Ängelska wallen i ögnafigte. På resan föreföll intet synnerligen märkwärdigt, mer, än at wi den 30 Jan. kl. 4. e. m. fingo se en ganska stor fisk, som en lång stund gick framför skeppet i watsubrynet. Då rygg-senorna stodo öfwer watnet, sågo de på långt håll ut såsom segel.

Den 4 Februarii

Fingo wi sigte af Ängelska wallen samt Forelands Fyrbåken, och om natten kastade wi ankare twid Margate.

Thermometrista Observationer anstältes denna dagen så i luften som i hafswatnet. I luften eler i skuggan på Södra sidan om skeppet war Celsii Thermometer kl. 10. f. m. $4\frac{1}{2}$ grad öfwer 0. Då jag den ena gången efter den andra lät tagga up watten utur hafwet, hela åmbare, och satte Thermometern strax deri, lopp qwick-silfret fort som en pil up til 8 öfwer 0, alla gånger, hwarest det ständigt stannade, och gick hwarken högre eller lägre; men då jag tog den utur watnet och håll den i fria luften, föll den inom 2 a 3 minuter igen ned til 4 a 3 öfwer 0. Atskilliga anmärkingar om Thermometerns ändringar uti watten, i fria luften.

Luften strax derpå ic. stola framdeles på flera ställen omtalas, i synnerhet wid observationerna gjorda i krita-brotten uti starkaste Solken m. m.

Den 5 Februarii.

Om morgonen wid Solens upgång fingo wi Lots om bord, då wi strax började at segla up at Themse-floden, wid och uti hwilken utlopp i hafwet ligga oändeligen många bankar. På wänstra handen syntes nu städse Angelfka wallen, som bestod af hwhita krita-bärg, hwilka wid watnet nästan stodo perpendiculairt, och liknade detta landet på långt håll nog kusterna af Estland från hafwet, fast stenslaget här war helt annat. Watnet war hwhitaktigt, som kom af krita-botnen; ty då wi drogo up ankaret, war alt, som satt på ankarsfret, bara hwhit krita, måst uplöst och mjukt, som en tjock gyttja; dock fans deribland små stycken af hård krita; men inga flint-stenar eller testacea blefwo wi warse deri. På landet wiste sig den ena Kyrtan efter den andra med torn på, alt af sten, likaledes wackra gårdar, wäder-qwarnar ic. Bankarna wid segelleden äro utmärkte med swarta eller hwhita tunnor, som flyta på watnet. I denna floden är Ebb och Flod, som går långt up om London. De sjöfarande betjena sig deraf på det sätt, at när det skeddär upføre, följa de skepp och fartyg med, som ärtä sig up til London; men så snart Ebben börjar gå, kasta alle desse sina ankare och ligga stilla; då deremot de, som wilja från London, lyfta ankare och drifwas med Ebben utføre, hwarmed de continuera så länge Ebben råcker, och då den stannar, fälla de sit ankare. På detta sättet komma fartygen både til och från London, utan at de förs
De

Deles bry sig om vinden, som blåser, så framt den ej är för stark. Det står ej at utfäja, hwad otalig myckenhet af skepp och fartyg, som på detta rivieret segla up och ned dageligen, i synnerhet om Sommar-tiden, då fartygen på somliga smälare ställen likasom måste tränga sig fram, och ofta wid det sanma tilfoga hwarannan stor skada.

Den 6 Februarii.

Om morgonen fortsatte wi resan. Wid mid-dags-tiden seglade wi förbi staden Gravesand; på wänstra handen, midt öfwer hwiiken ligger et litet fästnings-werk. Elfwens bredd, en mil wid pass öfwanför Gravesand, war ungefär 3 a 4 musquet-skott.

Båtars styren. På somliga båtar hade de här inrättat styret så, at en kunde sitta fram i båten, och styra honom. På öfra ändan af styret war satt et alns långt bråde tvärsföre, hwilket, då styret wände sig ända bakåt eller i linea recta med båts-kölen, war parallelt med bak-spegeln af båten. På bägge ändarna war fästadt et smalt tåg, hwarmed de wände styret hwart de wille. Således kunde en binda repet wid armen och styra, men likafullt med handen göra hwad han wille.

Landets beskaffenhet omkring Themsen, der wi seglade, war nöjsamt och et af de tackaste jag ännu någonsin sett. Themsen war merendels 3 a 4 musquet-skott bredd. På ömse sidor woro stränderna ibland något höga och branta, i synnerhet längre ned mot Gravesand, ibland helt låga, enkannerligen längre up mot London. Näst wid Elfwen lågo merendels ångar. Längre up
från

från stranden war landet sluttande från högderna ned mot Elfvien, hvarest syntes åkrar, som således woro ganska wäl belagne. Jugga diken kunde wi märka; men i stället för gårdesgårdar woro måst häckar af ätskilliga slags buskar: härliga bygningar måst af sten prälade allestäds; dock sågo wi några små hus här och der af korfbirke, klädde med bräder. En myckenhet kyrkor prydde landet på flera ställen längs wid Elfvien, alla af sten och med torn, högre och lägre. En stor del kyrkornas torn woro byggde på det sätt, som stadsportarna i Moscou, nämligen muren lites ofvansför kyrkan lika som tvärt affuren, med fyrkantiga hål allestäds öfverst ic. Eljest syntes landet ibland fullrigt, dock utan bärg, undantagandes Kritebärgen. På högderna, och äfwen på många andra ställen, syntes löfskog, och sköna lundar, hvars trån woro på somliga ställen nog långa. Kritebrott märktes jämnväl här och der wid Elfsstranden.

Sår och Zåstar wiste sig allestäds på åkrar och betesmarker til stor myckenhet, fast wäderleken ännu war nog fulen. Marken war öfweralt bar, så at ej det ringaste tecken syntes til snö; utan fälten började på somliga ställen wisa sig tämmeligen gröna.

Arundo (99.) vulg. wårte i myckenhet wid Elfsbreddarna. Wi sågo ock den samma uptagen; i knippor bunden och lagd i stora högar på Elfsbackarna. Dermed woro ock trähusen på många ställen täckte.

Wallar woro i brynet af Elfsbrädden, emellan Elfvien och de derwid belagne ångar och åkrar; ungefär 2 alnar höga, och bestodo af muil, samt bräder utansföre emot Elfvien, til at hindra, det

Elfvien

Elfvren ej måtte flöda öfver åkrar och ångar, då stor flod inföll; ty på somliga ställen och wid det floden war på det högsta, stod watnet högre än sielfwa åkrarna och ångarna. Somliga städs woro dessa wallar af bara jord. Framdeles skola de utförligen beskrifwas.

Om aftonen wid Solens nedgång kommo wi til London.

Strax wid ankomsten adresserade jag mig, efter den af Kongl. Wetenskaps Academien mig gifna instruction, til Herr Abraham Spalding, Svensk Handelsman derstädes, hwilken sedan, under hela mit wistande i England, gaf mig all upständelig undervisning, hjelp, råd och ljus i hwarjehanda, recommenderade mig dels sielf, dels genom sina wänner, på alla de ställen jag hade nödigt at färdas, eller något märkwärdigt wore at se, lämnade mig under hela min utrikes resa all hwad jag i penningar hade af nöden, samt desutom bewiste mig mærgfallig ynnest,

Den 9 Februarii.

Mot Liktornar berättades följande säfom en säker bot: Man lagar, at man får en färsk Concha (1333.) subviol. utur den tages köttet och lägges på liktoru några timar, då den hel säkert skal gå bärt.

Den 11 Februarii.

At göra Urter ännu hälsofammare och smakteligare, brukas en qwarn, at mala dem på, så at de brytas midt i tu, och den tunna hinnan eller skalet, hwilket är omkring dem, lösas. Det är bekant,

bekant, at alla örter, så snart yttre himnan går från dem, skiljas eller gå af naturen i två delar. Sedan tages en wanna eller dryfta, med hwilken det lösgångna skalet är widare wannas bärt.

Gurkor insyltas hårda, gröna och nog wäl smakeliga på följande sätt: Sedan en skaffat sig dem färsta och gröna, hälst små, göres en Salt-laka så stark, at et höns-ägg deri kan flyta: häri läggas Gurkorna uti 48 timar. Derefter tagas de up, läggas så til, at Salt-laken wäl får rinna af dem. Deruppå tages winättika, hwaruti Muskor-blomma, Neglikor, Ingefära, Långpeppar, Peppar, samt andra specier blandas. Detta sättas så på elden, at kokas starkt up, lyftes sedan af, slås så kokhet det är öfwer gurkorna, som äro lagda i et tilredt kåril, då tillika litet dill lägges deri, och lämnas at stå i åtta dagar, då man ser til, om gurkorna då hafwa sin gröna färg och äro nog hårda. Om de ej så äro, sättas de tillika med den saucen eller lakan de ligga uti, öfwer en sagta eld, at å nya blifwa ljuma eller något varme, i hwilken sauce då lägges litet alun, stort som en hafel-nött, hwilket gör, at gurkorna främgent hålla sig både hårda och gröna, utan at mjukna. De tagas sedan af elden, läggas tillika med den präparerade ättikan, specierna ic. i en glas-burk eller kruka, hwaruti de sedan förwaras, til des de behöfwas. De kunna således hålla sig hårda och gröna öfwer tu år. Skulle det märkas, at gurkorna, sedan de stått i 8 dagar, ej mista sin gröna färg eller mjukna, är ej af nöden, at lägga något alun deri.

Den 15 Februarii.

Thermometrisk Observationer anstältes i går.
Runes

Rummen, som folket bodde uti, eldades hela dagen från morgonen until aftonen, fast måsta wärman gief bårt genom korstenen; emedan de i London hwarken bruka, eller weta, hwad spiäll är, hwars före ock ej något namm finnes derpå i hela Angeliska Språket. Thermometern sattes först wid sidan af fönstret, då den beständigt blef stående wid 10 öfwer 0; sedan på en wägg, dock ej när spisen, hwarest den ock i början stod stilla wid 10 öfwer 0; men sedan jag för röken skul en stund haft up dören, föll han ned til 8 öfwer 0. Wid mit wilstande i Norrige gjorde jag ock sådana observationer i den stora salen, som wi bodde uti, hwilken endast wärmdes af en liten järn-ugn, och det sällan öfwer 2 gånger om dagen. När det war nog warunt inne, stod Thermometern wid 19 a 20 grader öfwer 0; men då den föll til 15, 14 och 13, tyckte wi, at det war tämmeligen swalt och kallt. Observationerne fortsattes både då kolden war stark och lindrig, ute i fria luften. 3 dag hängde Thermometerna från morgonen til aftonen i samma rum, midt på wäggen, emellan fönstret och spisen, då han hela dagen ömsade emellan 8 och 5 grader öfwer 0. 3 spisen brändes dock ält för et bara sten-kol; men den följande dagen ömsade han ständigt emellan 7 och 4 öfwer 0. Således förhölt han sig jämnwäl alla de öfriga dagarna, och gief aldrig öfwer 10 gr. öfwer 0. Ut i Sverige eldas gemenligen, så snart Thermometern står så lågt, som 10 öfwer 0. 15 öfwer 0 hålles för lagom warmt; men 20 är för stark wärma för de måsta, wäl förståendes, när Thermometern hänger på fönster-karmen.

Den 19 Februarii.

Röfs-kryddgårdar sägas på ättfilliga ställen, tillika med hela stora fälten, dem Trågårds-måstare arrenderat och besätt med alt hward i köket tarfwas. Sångarnas längd och bredd war som i kryddgårdar wanligt är; somlige med tunna planor omkring. De sluttade, fast ganska litet, mot Middags-Solen. Måsta delen woro på denna tiden öfvertäckte med glas-fönster, som kunde bärtagas efter behag. De hade derunder sätt Blomkåls-frö, som redan war upkommit til en tvårhands längd. Rålen stod i jämna rader tvårt öfwer sängen, ungefär $\frac{3}{4}$ quarter emellan hwar rad och hwar planta. Efter köld och snö infunnit sig, så hade de lagt glaset öfwer sängarna, sedan Kuskamattor deruppå, samt halm deröfwer til en tvårhands hand. Således hade de stått tils i dag wid middags-tiden eller litet före, då snön, halmen och mattorne kastades af, och fönsterna restes aldeles up, at Solen och luften fingo fritt spela deröfwer. På somliga af dese sängar syntes inga mattor öfwer fönstren, utan bara halmen låg på glaset. Eljest woro sängarna inuti tillagade på sätt, som med drif-bänkar wanligt är, nämligen häst-dynga nederst, och sin god mull öfwanpå. Öf-rigt war en stor del af detta fält upfyllt med stora glas-fläckor, derunder öfwen Blomkåls-plantor woro satte, 3 a 4 under hwar fläcka. Utom förenämde sängar, woro här långa Sparis-sängar. Högden af dem öfwan jorden war en aln. De hade på sidorna antingen bräder eller endast halm. Öfwanpå woro de liksåledes täckte med glas, mattor och halm, som nu wid middags-tiden alt blifwit astagit. Sparisen derunder war til en tumslängd

långd och ansenligen tjock. På fältet stod en r. Kenhet glas-fläckor med Sparis under. Alla 2 fe glasfläckor hade för kölden och snön sku någon halm, mattor eller annat öfver sig, u stodo aldeles bara. De woro alle af et enda sty Rådiforme woro ock sådde på fångar, som nås lågo horizontelt med marken. Uti snöwädrer de de warit öfvertäckte endast med en matta, som middags-tiden togs bårt. De hade nu bö komma up. Til skärm mot Nordanwädrer i mid somliga fångar på fältet upfatt små hägnar af Arundo vulg. stald perpendiculair, samt en half twårhands tjocklek.

Den 28 Februarii.

Om morgonen reste jag ut på landet til en benämnd Woodford, 10 Engelska mil från Lond uti Essex.

Prospekten af Landet emellan London i Woodford, der wi nu reste, war merendels sån gående endast i små uphögningar. Hela två år ej annat, än et omstifte af wackra hus, fe samma åkrar, grönskande ångar m. m. Gen ligen låg en trågård wid alla hus, fullsatt med stilliga wackra trån. Wäggarna på husen w öfwerdragne antingen med Syringer, Caprifoli Hedera, eller Mespilus pyri folio sempervire eller ock någon annan. På några ställen wa plank, utan häckar omkring trågårdarna af Täl Alm, Hagtorn eller något annat tråd. Allt Lat war indelt i inclosures, eller täppor och täct som alla omgårdades med häckar af alla planterade trån, enkannerligen af Hagtorn, Ebi

Törne, Björnbärs-buskar, Agrifolium, jämte en hop andra trån, hvilka komma at wära i häcken. Somligstads, enfannerligen närmare til London, woro höga mull-wallar upkastade af par gånars högd, i ställe för häck, omkring återn. De bestodo af den här wanliga tegelfärgade leran, blandad med en myckenhet grus och små slåta flintstenar (Gravel and Pebblestones). Dese gårdesgårdar eller mull-wallar behöfwa årlig omlagning. Nu hade mullen på många ställen rasat ned och gjort en öpning, så at Kreaturen kunde gå derigenom. Men de äro ej här så swåra at hålla wid magt; emedan wintrarna sällan äro här så skarpa at det blir någon tjåla i jorden, som annars är i stånd at skada en jord-wall snarare än eljest. Landets täcka utseende måste altsammans tilskrifwas slit och arbete. Det liknar en beständig trä- eller lustgård, för de många lefwande häckar här allestäds finnas. Londons många torn synes långt ifrån, och ehuru klar luften är, synes dock alltid som en töcken stå öfwer staden, hwilket kommer af stenkols-röken, som i myckenhet stiger up af de oräkneliga spisar, hwarest elden ständigt brinner. Wägarne äro fulla af resande, både til fot, med häst, wagnar och karror, som färdas fram och tillbaka, at en ofta likasom måste tränga sig fram. På somliga ställen synes Themsen långt ifrån, jämte de der ut- och upförelseglände många skepp och fartyg. Här och der löpa canaler, somlige gjorde med slit och kost, från Themsen up at landet, at på dem beqwämligen upföra Stenkål och annat, som behöfwas.

Den 4 Martii.

Bot för Brännsår. Bland bot mot Fästår räknas ock det för mycket godt, at så en här brändt sig, beströfkes det brända stället med bleck, hwilket ej allenast förhindrar det at upkomma, utan ock tillika helar, som tillskrifwes Viétrillen i blecket.

Den 7 Martii.

Strart Norr och Öster om Woodford li en wacker löfskog. Jordmon är, som på denna orten, en grof röddaktig eller tegelfärgad som här kallas Gravel, blandad med en fin samt en myckenhet ordinair svartaktig skog. Skogen är högländig. Kaniner och Rådnydes i myckenhet finnas deruti, fast wi icke blånågra warse, då wi foro derigenom. Jaffe kunde wi finna någon ört i denna skogen stå i blom, undantagandes de trån, som nedan nämnas. Eljest war marken öfweralt grön. Den hade ej fått wäxa långa, utan sedan de rit til 1 ½ a 2 famnars högd, hade de huggit dem, til wed eller annat. Swaruppå de slagit ut många grenar, och gjort såsom en Sk

Tråden, som funnos i denna skog, i följande:

ILEX foliis ovatis acutis spinosis. (Linn. Ups. 32.) Agrifolium &c. Raj. kallas på Eng Holly, war här måst af alla trån. Den är måst i buskar, dock ibland til trån af par famn långd. Orsaken til des kårta wårt war, at af de der omkring boende afhögs til wed. De

som hela Vintern qvarhållit sina gröna och tåcka löf, war en prydnad i dessa skogar. Onsketligt wore, om den kunde komma fort i Sverige.

CARPINUS (*Linn. Flor. Svec. 786.*) Afsvens bok på Svenska, kallades af Angelsmännerna Hornbeam, och fans til ansenlig myckenhet: hade til en del sina löf af förra året qvar, fast nog förvisnade. På somliga woro de aldeles affallne.

CRATÆGUS, Zagtorn, i ansenlig myckenhet, fast helt små buskar. Löfven woro aldeles bårta.

FAGUS, Bök, ganska mycket, hade ännu måst alla sina löf från förra året qvar, fast aldeles bårtårkade. Barken war helt slät och liknade Rönn.

QUERCUS, Ek, här och der tåmmeligen mycket. På de gamla woro löfven merendels affallne; men suto til största delen qvar på de unga.

ULEX (*Linn. Hort. Upsal. 212.*) Genista spinosa major, longioribus aculeis, *Raj. syn. 475.* Kallas på Engelska Furze, wårte på somliga ställen, i synnerhet i skogs-brynet, i stor myckenhet. Den stod nu som bäst i blomma och prälade med sina gula blomster. Mr. Richard Warner berättade mig, at den blomstrar måst hela året, undantagandes par månader midt uti Vintern. Som denna wårt år ganska full af taggar, så är swårt at gå fram utan stöflor, der han i myckenhet finnes. På långt håll skulle mången trott, at der varit bara Enbuskar; ty des blan se så ut, och wåper aldeles på samma eller dylika ställen. Om des sto

ra nytta till häckar ic. Skal framdeles för-
målas.

ROSA vulg. samt flera andra varieteter deraf,
wårte här och der. De hade nu inga löf.

RUBUS, Björnbärs-buskar, wårte här och
der, i synnerhet wid gårdes-gårdar. Stjälkarna
woro ofta 3 famnar långa, och deröfwer; men de
stodo ej raka, utan när de wårt mot en famn i
höjden, böjde de sig ned till marken, och sedan
kröpo de långs efter den samma. Det war ej godt
at komma fram, der dese i myckenhet wårte, för
deras långa taggar. Till häckar woro de ej så
öfne. Bladen woro på de mästa affalne; men
på några få woro de ännu qware.

HEDERA (L. F. S. 190.) arborea C. B. Raf: syn.
459. kallades af Angelsmännerna Ivy: wårte på en
stor del af träna, på hvilka den klängt sig upp. I syn-
nerhet hade den tagit sig hemwist uti Kronan, som
blifwit formerad, sedan Carpinus, Bök och Ek
blifwit afbuggane; men stielken gick från Kronan
rätt wid trädet ned till marken. Den hade gröna,
friska och täcka löf.

SPARTIUM &c. Linn. Flor. Svec. 589. wårte
här och der i skogs-brynet.

RUSCUS C. B. wårte på några ställen i skog-
gen; war hel liten. Bladen friska och gröna,
som ock hela Wintern setat på Blomman, hvilken
började nu spricka ut. Bladen slötos med en tagg:
örten war täck at hafwa i kanten på trädgårds-
fångar, der Byrbom nu eljest brukas.

DAPHNE floribus racemosis &c. Linn. Hort.
Ups. 94. wårte här och der i skogen, dock på få
ställen.

Climatet i England är helt annorlunda, än i Sverige, som Jordånarena få tillskrifva dels lands belägenhet mera i Söder, dels och förnämli- gast det rundt omkring liggande Hafvet. Marken war här öfveralt nu helt grön och bar. Endast wid någon enda gårdesgård syntes litet snö ligga kvar, som kommit af den för 14 dagar fallna o- vanliga myckna snön. All Boscäpen gick ute på marken i bet, utan at Landtmannen hade af nöden, at tänka på deras föda: ja ofta gå Hästar, Kor, Får, Swin, Gåf, Höns &c. ute och söka sjelf- wa sin föda på marken hela Wintern. För Korna hafwa de dock hus, at sätta dem stundom uti wid elakt wäder om nätterna, samt en höstäck der bres dewid i nödfall; men Fären bestås aldeles intet hus, utan de gå städse under öppen-Himmel, Som- mar och Winter, Natt och Dag. Det är endast för de små lammen, som de göra sig litet besvär, at de ibland hållas under tak. Wid den sist fallna myckna snön, som låg mycket länge, hållos Fären inqwarterade allenast wid en höstäck, at der haf- wa sin föda, så länge marken låg öfverhölgd med snö. Det är altså på denna orten ingen swårigh- het, at hålla en myckenhet Boscäp. En landtman slipper och det omakel, at göra sig mycket besvär och oro för Boscäps-fodrrets samlande til Wintes- ren. Uti husen, der folket wistas, brinner el- den i spisen hela dagen, och spjäll är et aldeles obekant ting, såsom redan är sagt. Derföre, när det är kallt, sitter folket rundt omkring spisen, då ofta den ena sidan är warm, och den andra fryser. Jorden och marken tager här så ringa skada af köld och frost, at man hela Wintern igenom kan plöja, och är nästan ingen månad i året, som ej

någon sådes-art plågar sås. Vår: Råg, Korn och Arter woro redan sådde på åkrarna. Bönor, Arter och annan kryddgårds-frukt wat sådd til en stor del redan i slutet af Februarii-månad, ja midt uti och i början af den samma. Sidor, Floder och bäckar woro öppna, endast någon silt-dam och liten puf hade ännu i slutet af Februario 73, då den här orwanlige kölden war; men nu woro de alla uptinade. Det anses som en mycket orwanlig ting, då Themse-floden i London blir öfverdragen med 73. En, som der bor, får ej den förmon, at många gånger i sin lefnad råka det utjet. Här faller wäl ibland om Wintern litet snö; men den blir sällan längre liggande än i 3 dagar, och när det sker, anses det som för något orwanligt; hwarföre de här omkring London ej eller weta hwad såda år.

Den 8 Martii.

I blomma stående örter denna tiden funnos ej andra, än dessa följande, som dels äro bland Anglands wilde, dels planterade i deras trädgårdar. Jag undantager här *Genista spinosa* och *Ruscus*, som öfwen nu stodo i blomma; emedan jag litet tillföre nämt om dem. Wi wandrade wida omkring, och upteknade noga, dem wi sågo stå i blomma.

CROCUS (*Linn. H. C. 18. 2.*) *vernus latifolius* C. B. war planterad i trädgårdar wid kanten på ört-sångar, och besynnerligen på ömse sidor af gångar, der den med sin gula blomma denna tiden gjorde en stor prydnad. Den sants ock med hwit, blå och blå-grå blomma, fast sällan.

GALANTHUS (*Linn. H. C.* 134.) var planterad i trågårdar på dylika ställen, som Crocus. Af våra i Sverige wilda växande woro följande i blomma, hvaraf endast numern utur *Linn. Flor. Svec.* anföres: *Alfne* 369. *Lamium* 494. *Senecio* 690. *Bellis* 707. *Corylus* 787. *Primula veris* 61. *Chelidonium minus* 460.

Den 9. Martii.

För middagen gingo wi omkring på de ågor, som hörde til denna byen.

Häckar woro här planterade omkring alla åkrar, ångar, beteshagar, trä- och kryddgårdar, samt ofta omkring den ordinaira man- och fågård. I stället för annat plant omkring åkrar, ångar och beteshagar hade de aldrast först gräfwit up et dike, och kastat mulden bredewid på diksbrådden. Uti samma upkastade mul planterades sedan små telningar antingen af Hagtorn, (*L. F. S.* 399.) Björnbårsbuske (409.) eller Törne, (406.) blandade hwar om annan. Enkannerligen bestodo häckarna måst af Hagtorn; dock war Björnbårsbuskar och Törne här och der inmågt. Hagtorn war wäl 5 gångor så mycket, om ej mera, som de bägge andra tilhopa, och Björnbårsbuskar woro wäl 3 gångor så mycket, som Törnet. I början, så länge dese telningar ännu woro små, hade de uprest bredewid dem en död häck, som war en art af gårdesgård, deri qvistarna af förenämde taggiga trån woro i stället för stängsel. Innan den gårdesgården hant blifwa gammal, woro de planterade träden redan så upwårte, at de sedan kunde utestånga all Boskap och göra fullkom-

lig tjenst. Högden af dessa häckar war gemenligen 1 a 1½, ibland ock af 2 famnar, ibland ock endast 1½ a 2 alnar. Tjockleken war från en aln til en famn och mera. Uti dessa häckar har sedermera handelsen, såsom wäder, foglar, mök ic. planterad åttilliga andra trån, som Ekar och Åskar, äfwen Bökar, (786.) Flåder, (250.) Allmar, (219.) Agrifolium, (Raj. fyn. 466.) Hedera (190.) samt andra löf-trån. Eken hade ej fått wåra högre, än til ungefär par famnars högd, då hon blifwit afhuggen antingen til brånstle eller annat behöf, hwaraf den sedermera utslagit från det afhuggna stället en myckenhet qwistar, som der utbredde sig såsom en Krona, och war et godt skydd för Boskapen wid stark Solsten eller storm. Alla qwistar i denna Kronan blefwo som oftast afhuggne och hemförde til brånstle, då gemenligen andra skott å nyo slogo fram. Ibland, då häcken hade mycket widgat sig ut på sidorna, höggs den aldeles ned. En död häck upfattes i stället. Efter en kort tid hade de afhuggne stammar utskutit en myckenhet telningar, som sedan formerade en den wackraste häck någon kunde begära. Den ofeden såg jag, at desse trån, nämligen Hagtorn, Björnebärsbuskar och Törne hade, at de gerna krypa med sina rötter widt omkring ut mot åkern eller ången, derest de ej med et litet dile strax utanför häcken förkommit sådant. Om de så fått krypa, hade ingen med lita kommit til det gräs, som war närmast intil häcken och wid den sidan. Utom den marginalliga nytta, som desse häckar förorsaka, är bland annat den, 1:o at mycken skog, som ellers skulle behöfwas til gårdsel, härigenom blifwer spard. 2:o Undwikes det besvär, at årligen omlaga gårdsgårdar;

gårdar; emedan desse en gång planterade uthärd
 på snart sagt beständigt. 3:o när någon vil huga
 ga ned en gammal, har han en myckenhet brånse,
 och en ny upkommer i stället innom en liten tid.
 4:o har Boskapen et ganska godt skjul och skydd af
 dem emot stormar och annat oväder. 5:o är det
 et makalöst beskärn för åker och äng, emedan stors-
 men och andra kalla väder härigenom blifwa mör-
 tade, som eljest på stora örnar sålt ofta bårttyna
 och fördärflwa värten, samt åstadkomma stor skad-
 a. 6:o äro de til en otrolig prydnad för landet;
 emedan, hwart en vänder ögonen, ej annat föres-
 kommer, än som hela landet more en täckt och ange-
 näm trågård. Framdeles skal jag utförligen be-
 skrifwa, huru desse häckar aldeles nya anläggas,
 eller af gamla förnyas och ansas, med flera om-
 ständigheter derwid.

Höet war lagdt i stackar gemenligen intwid på
 huset, som här på orten merendels war belägit uti
 någon af ångarna eller betesmarken. Ofwer hös-
 stacken war intet skjul, utan litet halm. Den stod
 under bar Himmel, endast at den war omgårdad.
 Wi tilbragte en lång stund wid den samma, at
 noga efterse, af hwad för slags värter höet här
 bestod, och befunno dem wara följande utaf Flor.
 Svec. Anthoxanthum (29.) Phleum (50.) Agro-
 stis (62.) Aira (67.) Poa (77.) Cynosurus (81.)
 Cynosurus (83.) Avena (96.) Lolium (104.)
 Plantago (123.) Rumex (292.) Rumex (296.)
 Cerastium (379.) Ranunculus (466.) Trifolium
 (612.) Trifolium (615.) Carduus (658.) Chry-
 santhemum (700.) Achillea (705.) Af 62. och
 67. war det mästa, samt tämmeligen af 81.

Den

Den 10 Martii.

Träns plantering. Medan jag vistades i Woodford, umgicks jag ofta med Mr. Richard Warner, en Angells Gentleman. Af sina Träd-drar hade han ärfst wackra gods, dem han på Angells sättet arrenderat bärt til Farmers eller Arrenderatorer, och lefde nu af sit arrende här ute på sin gård, fri från all oro och mödosamt bekymmer. Så kunna liknas wid honom i en synnerlig böjelse, at wara allom til tjenst, både inländningar och främmande. Han hade wackert rest, ägde djup insigt måst i alla wetenskaper, men särdeles i Horticulturen, hwari hans förnämsta nöje bestod. I hans Trädgård woro nästan alla de trån och buskar, som kunde tåla Anglands Climat, och stodo hela året uti fri luft och under öppen Himmel. De woro planterade i Labyrinth och på margfalliga andra sätt. Man kan se en förteckning på sådana trån, som tåla Anglands Climat, uti Mr. Millers Gardeners Dictionary wid slutet af den samma. Jag roade mig ibland om dagarna, at wara tilstädes och se, huru han planterade alla handa slags trån. Han brukade ej mycket kink derwid. Jorden i trädgården bestod af en gulröd mull, blandad med sand. En liten grop gräfdes för det trådet, som skulle planteras, hwilket ibland endast war af 3 eller 4 quarters, men ibland til 3, 4 eller 5 alnars högd. Gropen påhades då efter rötens storlek. Han beslitade sig gerna derom, wid det trådet blef uptagit utur trä-scholan eller fria fältet, at nog jord fölgde omkring och med roten; men så skedde ock ofta, at rötterna woro helt bara. När de nu sattes i gropen, lades ej någon gödning under eller omkring rötterna, utan den jord,

jord, som blifwit upkastad, då gropen gräfsdes, kastades på och omkring rötterna, som sedan trampedes til; men det märkte jag ibland brukas, at sedan roten på trädet war satt ned i gropen, togos par spad-blad fulla af den öfversta jorden, som låg under de 2 a 3 år tilförene planterade löftrån, hwilken jord lades närmast omkring roten, samt ibland litet under den samma, innan den öfre jorden östes derpå. Rötterna af *Agrifolium furo*s ej af wid det de sattes nid; men på *Taxus afficars* ändarna på fibrerne rundt omkring. Wid *Barrtråden*, såsom *Taxus*, *Gran* och *Tall*, märkte jag, at vansedt det war rångaktigt wäder dagen efter, sedan de blifwit planterade, blefwo de dock om aftonen nog starkt wadnade omkring och öfwer deras rot. Orsaken sadess wara den, at de derigenom snarare taga rot och fåsta sig. Wid somliga trån, som om Hösten förut blifwit planterade, war gräs eller torkadt hö, lagdt på mulden eller jordkupan, hwilket sadess wara skedt, at förwara rötterna första Wintern för köld.

Den 11 Martii.

J går och i dag, samt några af de följande dagar, föl tåmmeligen Snö, fast det war at räknas som intet mot den Snö, som hwar månad om Wintertiden faller hos oss i Sverige. Zmedlertid sadess måst alla Angelsmän, at på ganska många års tid ej warit så mycket Snö här i Angland som nu. Denna Snön låg och ej qwar stort öfwer en wecka, innan den war aldeles bårtsmålt.

Hvad förmon en Engelsk Bonde wid sit landtbruk har framför en Swenskt. Det är bekant, at Wintrarna i Anglaud (jag talar här enkannerligen om den Södre delen och omkring London; ty längre til Norr, äfwen i Anglaud, äro de skarpare) kunna på intet sätt liknas med wåre Swenska. Snön ligger sällan öfwer 2 a 3 dagar på marken. Kor, Hästar, Får och andra Kreatur gå här ute hela Wintern och föda sig af gräset, som står grönt och wårande hela året igenom. Ingen månad är om året, på hwilken de ej kunna plöja och så åkrarna. November, December, Januarius, Februarius och Martius äro sålilan så kalla, at någon tjåla skulle hindra at bruka jorden; detsföre finnes ock i Engelska hushåldsböcker för en och hwar af dessa månader utfatt, hvad plöjande och åker-sysslor de i dem hafwa at förrätta. Ingen är här, som wet hvad Glåde är; emedan Snön sällan ligger så länge qwar, at någon skulle kunne betjena sig deraf. *Sledge*, som Lexicographi göra i Angelskan til samma, som Glåda i Swenskan, är ej annat än en Glåpa. Huru det är längre til Norr, lämnar jag derhån. Wintern kommer här mycket sent, och går ganska tidigt bårt, om jag eljest får kalla det Winter; ty Engelska Wintrarne äro gemenligen sådana, som September i Osterbotten och October i Stockholm. Af et sådant Climat och så milda Wintrar tilflyter en Engelsk Farmer eller Landtman många förmoner, som en Swenskt Bonde ej får fågna sig af. En Engelsk Farmer slipper största delen af wåra Winter-körslor. De milda Wintrar göra, at han kan betjena sig af Ris i skillet för wed til brånse, och ej har af nöden, at

nmedan

använda en stor del af Vintern til vedes förning. Hans bränse är af hans häckar, som gemenligen ej äro långt från gården, utan kan bäras eller föras hem, allt efter som det behöfves. Aldrig må han förspilla någon tid med gårdsfels huggning, förning och klyfning, samt stafvars hemförning; emedan han har omkring sina åkrar lefwande gårdsgårdar, hvilka långt ifrån at rutna ned, snarare växa til, der de rätt ansas, och förse honom således årligen med tillräckeligt bränse, icke allenast til eget behof, utan ock at sälja åt andra. Husen, som äro bygde af sten, befria honom från timmers förning, och taken af tak-tegel, som aldrig rutnat, från näfvers, tak-trädens, tak-bråders och takspåns huggning och hemskaffande. Den öfver hela Vintern bara och grönskande jorden, som gifver Kreaturen merendels deras födo tillräckeligen, gör, at han på långt när ej har af nöden, at samla den myckenhet af hö och foder, som en Svensk Bonde måste göra, om han annors wil komma fort. Äfwen är det stor förmon, at så plöja och handtera jorden när han wil och har begjämlichkeit, utan at behöfwa så bråsta och hast, som i Sverige, derest alla skolor til födans skaffande för folk och Kreatur komma lika som på en gång. At så föda Fären på Roslanden med Roswor hela Vintertiden, at slippa Får- och Får-husbyggnad, at hafwa grönt utur löfs-kryddgården för största delen af året. Ja, at aldrig behöfwa frukta, at lida skada til sin Boskap af Watgar och Björnar, som der ej finnas.

Den 12 Martii.

Häckar i Trågårdar brukades här af *Essex*.

ga slags trån, som dels wåra wildt i Ängland, dels äro difförde från andra orter; men äro nu så wande wid Climatet, at de tåla stå ute hela året, och uthårda merendels Wintrarna wäl. Herr Warner hade sig ej bekant, om någorståds i Ängland brukades några Americanska löf-trån til häckar, eller ock några andra Americanska trån dertil. Jag wil indela dessa til häckar brukeliga trån i 2 delar, nämligen:

1. Trån til häckar, som altid hafwa gröna löf.

TAXUS (*Linn. Flor. Svec.* 825.) brukas mycket härstädes, låter wäl klippa sig, och ser mycket wacker ut. Jag såg icke af något trä så många häckar i trågårdar som af denna, hwilken desutom war klipp i Pyramider och hundrade slags andra former.

ILEX (*Linn. Hort. Upsal.* 32.) *Agrifolium* (*Raj. syn.* 466.) Af denna brukades flera varieteter så med som utan taggar, samt med folijs ex albo variegatis, jämte flera. Af denna kunde man få häck til par famnars högd och mera. En häck här af war en af de tåckaste en någonsin wille se, och wore at önska, at detta trä kunde tåla wåra Wintrar.

ULEX (*Linn. Hort. Upsal.* 212.) *Genista spinosa vulg.* (*Raj. Syn.* 475.) Som denna blomstrar merendels hela året, så är den för sina wackra gula blommor rätt wacker.

PADUS (*Linn. Hort. Upsal.* 126.) *Lauro-Cerasus.* *Clus.* Denne fans måst i alla Trågårdar. Somligståds brukades den til häck, som war mycket wacker.

VIBUR-

VIBURNUM (*Linn. Hort. Upsal. 69. sp. 2.*)
Tinus Chuf. Lauro-tinus vulgo, brukades på några ställen til häckar; men de äro ej särdeles beqväma dertill. *Se Millers Gard. Diction.*

PHILLYREA, måst alla sorter deraf hafva blifvit brukade; til häckar; men då hårda Vintrens insfalla, gå de ut, utom andra svårigheter.

QUERCUS (*Linn. Hort. Cliff. 448: 2.*) *Ilex folio oblongo ferrato C. B.* jämte åttskilliga varieteter häraf, brukades alla til häckar omkring Wildernesser eller Labyrinther och irrgångar, samt andra quarter. Dese häckar woro ganfka tätta, låto väl klippa sig, och sågo mycket vackra ut.

MESPILUS spinosa: foliis lanceolato-ovatis, crenatis &c. *Linn. Hort. Cliff. 189: 2.* *Pyracantha quibusdam J. B.* brukades på många ställen til häckar, och såg väl ut. Enkannerligen hade de plantetat den samma mot stenhus, wäggarna på den sidan af husen, som wände sig mot wägen; der den klängde sig längs up efter wäggen, och med sina gröna blan hela året igenom gjorde wägen behagelig.

BUXUS arborescens C. B. brukades på åttskilliga ställen til häck, så uti, som omkring trågårdar och ordinarie gårdar: låt klippa sig mycket väl och gjorde en af de tätaste och vackraste häckar.

2. Trån til häckar, som hwar Zöst fälla sina löf.

ULMUS (*Linn. Flor. Svec. 219.*) *Ulm*, brukades nog til häckar, och wäxte ansenligen hög. De hade i synnerhet af denna 2:ne slag, en som wäxte ganfka

ganska hög, och brukades til häckar på någondera staden af trädgården, at afvärja bläst; en, som war mindre, hwilken brukades til smärre häckar.

TILIO Dod. (*Linn. Flor. Svec.* 432.) Lind. Rämte andra varieteter deraf, brukades på dylika ställen, som Alm, och wärte nog hög.

CARPINUS (*Linn. Flor. Svec.* 786.) war ibland dem, som ganska mycket brukades til häckar uti trädgårdar. Den klipptes merendels af, at den ej fick wäxa högre, än til ungefär 2 alnars högd.

ROSA sylv. foliis odoratis C. B. The sweet Briar or Eglantine. Denne brukades nog til häckar, såg ganska tåck och tät ut, när den war grön och bladfull.

MALUS, Äppleträd af åttifilliga slag. Dessa gjorde ej några ordinaira häckar, utan brukades til det, som kallas Espaliers, hwilka ändocf göra samma nytta, som en häck.

CRATÆGUS, Hagtorn. Denne brukades på många ställen til häckar i träd- och kryddgårdar; men enkannerligen rundt omkring små köks-kryddgårdar, samt ibland rundt omkring innangården; emedan den wärte ganska tät, war taggig, och genom klipping kunde göras mycket wacker.

CORYLUS, Hassel, brukades mångastäds til häckar.

PRUNUS sylvestris C. B. Slån, brukades på många ställen til häckar, men måst omkring köks-kryddgården och mangården, på samma sätt som Hagtorn.

RIBES (*Linn. Flor. Svec.* 195.) Uva crispa L. Grossularia J. B. Krusbärs-buskar, brukades på somliga

somliga ställer uti trädgårdar til häck, war både vackert och nyttig.

SAMBUCUS (*Linn. Flor. Svec. 250.*) Gläder, brukades ganska mycket til häckar omkring löttes kryddgårdarna wid London.

Den 13 Martii.

Stenkols nytta &c. Det brännse, som snart sagt endast och allenast brukas i London, är Stenkol. På de orter, som lågo närmast rundt omkring London, war och Stenkol deras mästa brännse, fast de der och spådde under med risqvistar, huggne i häckarna; men på Svenska mil från London, och dit de ej hade något flytande watten, af föra båtår lastade med Stenkol up efter, brukades merendels bara ved, antingen af de trån, de huggit ned, wid häckars omlagning, eller af upgräfna trårötter, eller af annat, som Ormbuntår, Genista spinosa, m. m. Tenn- och Silfverföräfflingar togo snart en svart färg af Stenkols rök; om de ej ofta blefwo skurade eller rengjorde. Upreste stoder efter forna Konungar, såsom efter Kung Carl I. Kung Carl II. Kung Jacob II. sågo ut just som hade en Morians eller Korstens fäjäres bild blifwit upfatt, endast i Konungslig dragt. När Endn legat på taken, började han få en svart färg. Husen woro alla antingen svartaktiga eller grå af Stenkols rök. För en främmande och owan war denna Stenkols rök mycket beswärlig; ty den lade sig allt för mycket på bröstet, i synnerhet om nattetid. Jag fant hos mig sjelf, at ehuru sti jag war för hosta, när jag då och då för in til London från landet, fick

jag den alltid, så snart jag varit der en dag, brotet aldrig slog felt, äfwen längre in på Sommeren, då luften war varm, och det ej eldades ståt i Staden; men så snart jag kom från London och varit par dagar ute på landet, miste jag i hösta. Samma tal hade alla, äfwen insöb Angelsmän, som bodde långt ut på landet, och ej woro wane wid Stenkols-rök, då de någ gång för sina angelägenheter kommo in til London. Men när någon varit en tid i London, hade han icke mer så mycken uppenbar känning häraf. Där är jag icke aldeles obenågen, at tro, at denna ståtta Stenkols-röken är äfwen en af de orsaker, som wälla, at så många i Angland plågas af Lung och Hectique. Affan af Stenkol blandad med ler, hwaraf Tegel slås, skal göra Teglet mycket fastare och starkare, än eljest. Samma affa för på lergrunds-åkrar, är en makalös gödsel. Farmers eller Landtmän, som bo många mil från London, köpa och föra den hem en lång wäg, at ge da sina åkrar dermed. Uti trågårdar sådes det och wara ganska god och af förträffelig nytta.

Den 14 Martii.

AGRIFOLIUM *Raj. syn. 466.* är et trå, som i myckenhet finnes i skogarna uti Angland, och med sina beständigt gröna blån gör dem täcka i wren midt i Wintern. Trådet deraf brukas til lekker för barn: liksåledes til kniffkast, emedan det hårdt. Ruskarnas piffkast bestå merendels här af; ty det är tillika böjligt. Förnämsta nytta som de göra sig af detta trå, är til häckar, som äro både tätta och wackra, samt wara nästan ewige. Mr. Warner berättade sig känna en, hwaras sal

för 60 eller flere år sedan låtit plantera alla häckas omkring sina ågor endast af detta träd, hvilka häckor äro ännu denna tiden äro så tätta, at en hund ej kan komma derigenom. En häck af agrifolium har framför andra priset derutinnan, at han behåller sina gröna och vackra blån både Winter och Sommer, och således är et godt skjul för Får och annan Bostap wid blåst och elakt väder. Af barken göres fogelslim. På skogsösa orter nyttjas ock detta till bränste.

Den 15 Martii.

Fären i England tyckas nästan wara mera hårdade, at utstå elakt väder, än hos oss i Sverige. Hela denna tiden war snöglopp, kallt och obloggligt väder hwar dag. Celsius Thermometer stod ock ibland uti fria luften ända till 3 under 0. Hårtill kan jag lägga det, at samma Thermometer i det rum, der jag låg, som ej blef eldadt, stod näst hela dagen i går i grad under 0, och i dag morgon kl. 7. 2 grader under 0 eller frysningspunkten, hvaraf kan slutas, huru kallt det då varit ute på fria fältet. Jcke desto mindre, och såst Snön nu öfvertäckte-marken nästan till en tvårhands högd, gingo dock Fären natt och dag ute i täckterna eller de små instängda betesmarker under öppen Himmel, utan at hafwa något hus eller skjul, at gå under. Jag undantager små lam och deras mödrar, som blefwo satte under tak. Den förmon hade dock Fären, at Snön låg så lång hela dagen öfwer all marken, utan et och annat ställe blef snart bart, der de kunde söka sin föda. Den myckna ullen de nu hade på sig, tycktes ock tämmeligen kunna bewara dem för köld. Sjöt
helt

hade de frihet, at natt och dag löpa omkring betesmarkerna; men på ganska många ställen brukas ock, at låta Fären om dagarna gå ute autingen på åkrar, ångrar eller betesmarker, at beta; men hwar natt sättas de i fällor på något åkersstycke, der de ej allenast med sin dynga och urin göda åkren, utan ock komma at stå i fällan helt tätt och nära bredewid hwarandra, emedan fällan med slit war gjord så trång, at de således måtte wärma hwarandra. Efter par dagar wid påhörnades fällan til et annat rum, på det all åkren måtte blifwa lika gödd.

Den 16 Martii.

Om morgonen reste jag in til London, at få wiß underrättelse, huru snart något skepp skulle gå derifrån til Norra America.

Zusens byggnad. På alla ställen, der jag fór fram uti Essex, brukades Stenhus. De woro alla murade af tegel; men hos en del Farmers war teglet muradt emellau forskwerk af trä, som war uprest både ad angulos rectos & acutos. Något enda uthus, som Lador och Logar, at tröskas såd uti, häst-stall m. m. war så wida af trä, at wäggarna woro byggde af bräder, slagne horizontaliter öfwer hwarandra. De ordinaira husen, hwar i folket wistades, bestodo ofta af 2 a. 3 wåningar, fällan af bara en enda. Jag talar här om Farmers eller Bonde-gårdar. Taket på husen woro alla af tak-tegel, både af det fyrkantiga och flata slaget och af det, som liknar råmor, eller sådant, som hos oss i Siverige brukas. Det förre eller det fyrkantiga och flata slaget brukades *mest*. Detta tycktes hafwa företräde för det

concava eller rånnor liknande; emedan, om en eller flere stenar af detta spracc sönder, kunde watten ändock ej rinna ned derigenom, som måst alltid ske på det concava. På somliga ställen hade de wid takets läggning af sådant fyrkantigt och flatt tak, tegel smetat ler under stenarna, hwarigenom hindrades, at hwarken rågn eller snö kunde af wäder och blåst drifwas in på skullen. Korfstenarna woro gemenligen byggde wid någondera gaswelwäggen, ofta så långt ut, at gaswelwäggen gjorde en sida af korsten, och de 3 andra woro aldeles utom byggningen. Detta hade den förmon, at om sotet kom at brinna i korstenen, och korsten spracc sönder, war dock sällan någon fara af eld i byggningen.

Den 17 Martii.

Zuru Hästar spännas före, köras 2c. De äro don, som här i England brukades, äro Wagnar och kårer. Gläda weta de, som fört är sagt, ej af; emedan. Snön, som sällan ligger på marken öfwer par dagar, icke lämnar dem den förmon, at nyttja den samma. För ordinaira Kuffwagnar spännes et par hästar i bredd, som hos oss i Sverige, eller, der de äro tyngre, tu, try och flere par efter hwarandra; men för andra wagnar, hwarpå allehanda saker föras, samt för kårer, der de äro stora, spännes hästarna på et helt sådeles sätt, nämligen ej i partals eller i bredd, som för kuffwagnarna, utan alla i en en rad, den ena efter den andra. Jag har en gång sett ända til 8 sådana hästar spända alla i en rad efter hwarandra; dock är rart, at få se så många. Gemenligen brukas 5 a 6 hästar för en af de stora trof-wagnar.

så spånda i rad. De äro bundna wid och efter
 hvarandra med starka järn-kådjor, hvaraf
 en går på hvardera sidan om Hästen, och det den
 kommer ibland at röra wid Hästens sida, är
 den öfverdragen med läder, at den ej må gnö-
 ga hästen. Tyngden och tjockleken af dese kådjor
 är sådan, at andre, än Angelska hästar, svårli-
 gen skulle kunna hårdas ut dermed; ty de hästar,
 som här i England brukas för dessa wagnar, äro
 som de aldrastörsta Ryttare-hästar i Sverige,
 feta och af en ogemen styrka. Med lokarna drog-
 hästarna lafet eller wagnen, som är fastad efter
 dessa järnkådjor, och med tvärhands breda remmar,
 som ligga tvärt öfver hästryggen, bäras samman
 kådjor up. Sällan brukas några tömmor-til hela
 denna långa hästraden, utan de äro wande, at
 endast med Kuffens hvarjehanda och särskildta rop
 styras hwart han wil, stanna eller gå fortare m.m.
 Man ser ock aldrig mer än en enda kart följa och
 föra en wagn med 6 hästar, spånda alla i en
 rad. Alla Angelska hästar, så många jag sett,
 hafwa haft swantsen afbuggen wid på et qwarter
 från swants-roten, at hela swants-stumpens längd
 endast varit en tvärhand eller et litet qwarter. På
 min tilfrågan om orsaken härtill, hafwa en del
 Angelsmän gifwit til swar, at det är landsens
 bruk, at hafwa hästarna så stumpswantsiga; men
 monne ej det får räknas för et skäl, at swantsen blif-
 wit afbuggen, på det, när de spännas alla i rad och
 tätt bak efter hvarandra, den föregående hästen
 ej må slå med sin oreua och gyttjofulla swants den
 andra i ögonen, eller full med orenlighet. De
 wagnar, som här brukas, äro fasetligen stora, med
ganika höga hjul, och blifwa lastade med en flö-
ndrant.

undrans-wård tyngd. Hwaraf sker, at inga wågar här i landet kunna stå bi, utan de stora och tunga wagns- och kår-hjulen skära sig djupt ned i wågen, på sätt, som det sker på wågarna wid wåra Bergslagor i Sverige.

Den 18 Martii.

Påfoglars nytta. En del Ängelste Gentlemen höllo hemma hos sig en stor hop Påfoglur, så Hanar, som i synnerhet Honor, hwilket de gjorde, dels efter desse Foglar äro mycket sköna och prälande, dels och förnämligast derföre, at deras ungar äro en bland de wälsmakeligaste stekar, som kan önskas. De föddes om Wintertiden med fäd på samma sätt, som Höns.

Rena gälfz. Gementligen hafwa Ängelste qwinsfolken den egenkapen, at hålla gälfz, trappor och dylikt ganska rent. De tycka ej särdeles om, at någon kommer in med orena skor, och sölar ned deras granna gälfz, utan bör han förut ganska wäl stryka skor och fötter rena, om han annors wil hafwa frid med dem. Häraf är, at utan för hwar port står et fastslagit järn, hwarpå mansfolken stryka mulden och annan orenlighet af skon, innan de stiga in. Qwinsfolken lämna i förstugan sina *Pattins*, det är en art af trä-skor, som stå på en hög järn-ring, i hwilka trä-skor de tråda sina ordinaira läder- eller tyg-skor, och gå så dermed hel fria från all orenlighet in i rummen. Ut i förstugan, och sedan wid hwar dörr, om der wöre än så många innansför hwarandra, ligger en matta, täcke eller annat, at ännu stryka nogare mulden af skon, så at det snart sagt aldrig blifwer följest afstrukt.

Den 19 Martii.

Frufost, som här i England måst öfweralt brukades af de förmögnare, war, at dricka Théé, dock ej på det sätt, som hos oss i Sverige, at wi tage til oss en hop warmt watten på nycter marga, förutan något annat dertil, utan det Engelska sättet war något mera naturligt; ty de äto tillika en eller flera stikwor af Hwete-brödd, som de först halstekt wid elden, och, när det warit som warmast, bredt Smör derpå, samt sedan staldt det litet från elden i spisen, at Smöret måtte wdt hadda in i brödet. Om Sommarens bruka de ej at steka hwete-brödet, utan breda endast Smöret derpå, innan de äta det. De kalla rummen här i England om Wintern, samt at Smöret af kölden då är hårdt och icke låter så wäl breda sig på brödd, hafwa til äfrenturs gifwit dem anledning, at således steka brödet och breda Smör derpå, medan det ännu är warmt. Måsta delen bruka, at slå litet grädda eller söt mjölk i Théé-kuppen, då de skola dricka deraf. Tjenstefolket i London få ock gemenligen sådan frufost; men på landet få de låta nöja sig med hwad annat, som kan wankas.

Middags-måltiden bestod ej mera här, än hos andra folkslag, af enahanda mat; men så hade dock Engelska Nationen deruti något synnerligt från andra, at kött-mat gjorde hos dem största delen och de förnämsta rätter. Köttet tilreddes på ärfkalligt sätt; dock i gemen at säja, war det antingen kokadt eller stekt. När jag nämmer, at det war kokadt, må ingen inbilla sig, at det war lagt i såppa; ty hwad wi i Sverige kalle supas-mat, ses nästan aldrig wara i bruk hos Engelsmän.

Sålledes

Således äro allehanda slags soppor, de må hafwa hward namn de wela, liksåledes gröt, wälling, nästan all slags mjölk-mat &c. hos de flästa Angelsmän en aldeles obekant sak. Deras kommer, at de i Angland wid måltiderna nästan aldrig bruka stek til annat, än at ösa saueen på stek, taga roswor, Poteter, Morötter &c. från fatet och lägga dem på tallriken med. Det är wäl sant, at man ibland får et slags kött-soppa eller så kallad Broth; men det är närmare et kött-späd, än en kött-soppa; utan kokadt kött brukas här på samma sätt, som wi hos oss bruke en kokadt skinka, bringstycke &c. Orskött kallas Boef, Kalkött Veal, Fårkött Mutton, Flåsk Pork. J unga Ragouer, Frecaseer, Bläckfink &c. får en se hos dem, utan köttet kokas i stora stycken. Stek är Angelsmännernas delice och förnämsta rätt, hwilken dock ej alltid blifwer stekt til den hårdhet, som hos oss i Sverige. De Angelske stekarne äro i synnerhet för tvåanne ting märkwärdige. 1. Har allt Angelskt kött, ware sig af Öre, Kalf, Får eller Swin, en fetma och en behagelig smak, antingen at det förträffeliga betet, som består af så kraftiga och wälluktande höslag och wärter i detta land, der ångskötseln blifwit drifwen til så stor högd, eller något Slaktarena älena bekant sätt, at goda Kreaturen, eller något annat, är orsaken dertil. 2. Förstå Angelsmännerna nästan bättre konsten, at wäl steka en stek, än andra folkslag, som ock ej är underligt; emedan de fläste Angelsmäns köks-wetenskap icke sträcker sig til stort annat, än stek och Pudding. Pudding brukas liksåledes ganska mycket af Angelsmän, dock ej så ofta, som kött-mat; ty wärdigen måltid sker utan Pudding. Men ej tror jag, at någ

gon Angelsman, som rår sig sjelf, ännu ätit någon middags-måltid utan kött. Puddingar beredas här på margfälligt sätt, med eller utan Rusin, Corinther och dylikt uti; men alla förtjena dock det låsford, at de äro wäl tillagade. Poteter brukas nu ganska mycket tillita med steken. De äro kokade som wi koke Rostwor, och antingen lagda på samma fat, som steken, eller på et särskildt. En kupp med finålt Smör står bredewid, at stå på dem. När de hafwa kokadt kött, lägges hela Morötter wid sidorna på fatet. Gurkor brukas mycket wid deras stek, insyltade på sätt, som tilförene är omtalt; äfwen ätskilliga slags gröna sarter, som Lactuc, Gallat, grön Kål och annan Kål, beredd merendels som Lactuc eller Spinat. Rostwor brukas här likaledes på samma sätt, som Poteter. Äfwen ätes mycket gröna Arter, när de kunna fås; men eljest, utom gröna, ätes Bönor och Arter mycket sällan. Appel-mos brukas också ofta wid stek. Deras Pies, som måst äro en art af Tårter och Pastey, ses också stundom. Ost sluter måst altid måltiden. Gemenligen sättes fram en hel, stor och wäldig Ost, då hwar efter behag får deraf. Mjölk-mat ses nästan aldrig wid deras måltider, hwarken middag eller afton, utom hwad deraf tages til Puddingar, samt i Théé om morgonen. Smör sättes sällan fram på bordet. Deras dryck är ätskillig. De, som förstå, bruka måst win, andre öl, Cyder, swagdricka; men alla Angelsmans lifdryck är Punch. Efter måltiden sitter man gemenligen ännu en stund qwar wid bordet, åtminstone så länge, til des wißa skålar af alla äro druckne, som gemenligen äro Konungens, Prinsens

af Wallis, den Kongl. Familiens, de främvarande wänners ic.

Aftron-måltid brukas af en del Angelsmän, men af somliga aldeles icke. Den är dock hos dem, som äta henne, mycket sparsamt. Sällan består den af mer, än en rätt, som gemenligen är köttmat, måstendels stekt, samt litet Ost deraf. Ostia består den endast af kall mat och det, som om middagen blifwit öfver. Som Angelsmänna äta sent Frukost och sent Middag, så behöfwa de ej så stark aftonmåltid.

Den 20 Martii.

Om morgonen reste jag ut til Woodford.

SPARTIUM ramis inermibus &c. (*Linn. Flor. Suec.* 589.) kallades på Engelska Broom, och växte i ymnighet på håglandtare betesmarker, det jordmon bestod af en grof sand. Näst alla qwasstar, som ute på landet brukades, at sopa husen med, woro deraf gjorde. Då hon war färst, hade hon en synnerlig ej särdeles behagelig luft. Efter Herr Warners berättelse toges denna af en del Bryggare, och brukas i stället för Humla, då drickat, som brygges dermed, blir mycket starkt, och gör dem, som dricka deraf, snart druckna.

Den 21 Martii.

Stenwålter brukades här mycket i Trä och Kryddgårdar. Sjelfwa Wälten bestod af en art hwit kalksten eller grof Marmor-art; men det öfriga, hwarmed den drogs, war merendels af järn. Storleken ätstillig, alt som en wille bruka dem til. En af dem, som låg uti Mr. Warners träs
gård

gård, war 4 $\frac{1}{2}$ qvarter lång; diametern 3 $\frac{1}{2}$ qvarter; somlige dersammastades woro mindre. De brukades, at draga längs efter gångarne i trädgården; som här på orten woro beströdde med grus och grof sand, at dymedelst trycka ned uphögningsarna af gruset och göra gängen jämn och slät. Detta skedde flere resor om Sommare; allt som jorden på gångarna af hwarjehanda tilfällen, så som Maskars gräfning x. påste up; men til grässwallens eller gräsets tömnande betjente de sig icke af stenwältar, utan endast af träwältar.

Den 22 Martii.

Rokor i myckenhet, skadeliga för åkrar, och huru de utrotas. Wid alla byar här på orten fans en grusfwelig myckenhet af et slags Råkor, som af Zoologis kallas *Cornix frugilega*, och af Slänningarna i Sverige Roka. (se *Linn. Faun. Svec.* 70.) De hade byggt sit bo up i öfwersta skatan af Allnar, Ekar och andra böga löf-trän, dit ingen kunde komma til dem. Ofta syntes i et enda trä öfwer 10, 12, 16, 20 och flera sådana kon, alla gjorde detta år. Det war derföre beständigt, men i synnerhet om mornarna bittida, et sådant skrik i dese trän, at den ena näppeligen kunde höra, om en wistades der när wid, hwad den andre sade. Dese Kreatur gjorde åt Farmerne eller Landtmannen en otrolig skada; ty så snart Hwete, Korn, Hafra, Arter, med et ord, hwad slags säd som helst war sädd, öfwertäckte dese åkern; och plöckade up, så mycket de kunde komma åt. När Arterna säddes, som skedde måst allt i drill eller i rader, och började titta up, samlades Rokorna dit i stor myckenhet, började följa längs efter rader,

den, såsom Ärtorna voro sädde, och ryckte up
 la dem de kunde finna, så at ej stort af Ärtorna
 ef qvart. Jag såg den Farmer, som hade dem
 i Bår besatt med Ärtor et stort land åker, hvil-
 t af desse skade-foglar blef så aldeles fördärvad;
 han nödsakades plöja det up och beså det sedan
 ed Hafre; emedan näppeligen en enda Ärt var
 oarlemnad. Fogel-stråmslor voro upsatte på
 träarna; men kunde icke injaga någon råddhoga i
 m. Mången skulle tänka: emedan de altid hade
 ia bon uti trån wid byarna, at det ej wore svårt,
 antingen skjuta dem der ihjäl uppe i träden, el-
 : förstöra deras bon, eller klifva up i tråden,
 h med långa stänger rifva ned deras nästen, el-
 : på något annat sätt hindra deras föröfvel-
 . Hårtill svaras: Ja visserligen, om man haft
 f dertil; men som Rökorna gemenligen varit så
 iga, at bygga sina nästen i sådana trån, som
 do utanför Gentlemens och Herre-folks gårdar,
 h hörde de samma til, så voro de från alt fiendte-
 ut anfall befriade; emedan sällan någon Gentle-
 an vålde, at någon fick skjuta eller röra dem i
 ns trån, utan tyckte sig likasom vara befogad,
 flydda dem; emedan de tagit sin tillflykt til hö-
 m, och likasom anhöllo om hans försvor. En
 entleman kunde så mycket lättare göra det, som
 här i England gemenligen aldrig sielfve brukar
 ia åkrar och landtgodts, utan arrendera dem bårt
 Farmers, och lefva på de deraf instående pen-
 ngar. Farmerne utrota wäl dessa Råkor me-
 lst skjutning, då de träffa dem på åkern, eller
 t taga de Råf-låkor, kokade i watten, blöta så-
 u eller Ärtorna, som skal säas, deri, kasta dem
 ut. Då Rökorna äta härav, blifva de vta i
 hustrou.

hustrudet, at de strar, då de flyga up, falla ni tillbaka, och antingen dö, eller af Farmernes förlås ihjäl utan all barmhertighet. Säden säd icke taga någon föda af denna födning. I tiden wid Farmernas gårdar syntes inga sådana bö

Den 23 Martii.

Om morgonen reste jag til London, och kom ut tillbaka til Woodford efter middagen samma dag.

Orenligheten på gator icke weta de uti landet at göra nytta af. Jag såg så wäl allestädes London, som i de större byarna emellan Woodford och London, kårer endast gjorda dertil, at bära föra den orenlighet, som af folk, hästar, allehanda slags boskap, samt mångfalliga andra tillfälle samlas på gatorna. Hvad sopor och annat af skrap, som i London samlas i husen, kastas i tjänstefolket ut på gatan, der de sedan af kårer skämmas tilhoppa i högar, och läggas i dyngwagnarna, at föras utom staden til någon wist ort der de afhjälpas. En sådan wagn eller kårer som brukas til stadens rening, har den förmodat han ej får på gatan ur wägen för hwem som helst honom möter. När Farmers och andre föra någon ting til staden at säljas, föra de sällan med toma last hem, utan de taga merendels wagn full af denna gödseln ut med sig från de ställen, der den är samlad. Somlige af dessa ställen äro sådana, at grunden, der orenligheten lägges hörer andra til, som arrendera den ut at en annan, hwilken ej tillåter någon taga et le derifrån, som ej betalar något wist derför.

ställen igen skola wara af den beskaffenhet, och hwar har frihet, at taga orentligheten, utan at betala någon ting dertföre. Fårdrdenskul, hwilka ej bo långt från London, ej om, at söka efter Marle och annan gödsel as egna ågor, emedan de hafwa så godt till at skaffa sig utwald gödsel från London. Om sälja denna orentligheten, säges skola hafva inkomst om året deraf; och en Farmer eller man drager intet betänkannde, at betala några för hwar last, han wid återresan från London låta föra hem på den eljest toma wagnen.

Den 24 Martii.

nista spinosa vulg. *Raj. syn.* 475. Kallas af smännerna *Tu. ze.* Den brukas på somliden här i landet til häckar omkring åkrar, ån n. m. men detta är ej så allmänt. Orsaken, n så litet brukas dertil, sadet wara förs gast, at, när den stått 3 a 4 år, begynna dersta qvistarna at wixna, torkas och falla hwarigenom häcken blir nedantil gles, så at diut kunna kroya derigenom; men det kan botas således, at några frön ärligen säs dert häcken. Äfwen om qvistarna skaras af, och sjelfwa stjälken nedantil; så står den ut nya nya telnigar. Eljest brukas den mycket til te i frågårdar. Nyttan af denna buska är des, at den på denna skoglösa orten brukas te til bränste, hwaraf sker, at den här fallan sära til någon högd. Eljest skal den trifwas så at, der den en gång fått fäste, låter den lätt utrota sig, hwarföre och Bänderna istand a stor osägenhet, der den fått rog inom alla sig

på återn. Öwistarna brukas mycket, at tända up eld med; emedan de hafwa samma egenskaper, som Enris eller halm, nämligen, at de fladdra til, och hastigt fatta eld, samt stiga up i en stor och ljus låga. På många ställen gjordes här af ut-hus och liders-wäggar, på det sätt, at lider-staket stod på stälpar: emellan hwar stälpe woro störra up-rätte, en half aln eller litet mera från hwarandra; emellan dem woreds Genista spinosa på samma sätt, som sprötorna uti en kol-skrinda äro flätade i ormlika krökningar. Får äta des telningar, då de nyss uprunnit; men det sker endast af hunger och i brist af annan bättre föda. Kaniner skola mycket äta den samma. Det är skada, at den ej skal tåla vårt Climat. Ho wet dock, om den icke worde kunna wäxa ned i Skåne?

Den 25 Martii.

Om morgonen företog jag mig, på Herr Vice-Præsidenten BARON BJELKES kostnad och anmodan, en resa til Mr. WILLIAM ELLIS, som bodde uti Little Gaddesden i Hertfordshire. Mr. William Ellis war en man, som hade et stort beröm för sin Practique i Landthushållningen; men ännu mera för sina många skrifter i samma wetenskap, dem han i dessa senare tider ärligen utgifwit. Jag gaf mig på resan kl. 9. f. m. tillika med Jungström och en man, som war wår wägwisare.

De förnämsta byar och städer, wi denna dagen fore igenom, woro följande:

WALTHAM ABBEY, belägen 6 Engelsk mil ifrån Woodford, är nu en liten Stad; men har i forna tider warit mycket större. Josef-af-tämmes

tåmmeligen goda; Kyrkan bygd på et gammalmodigt sätt. När in til henne war et gammalt Klostet. I denna Staden sågo wi uti en Herres trädgård et det största Tulipan-trä, som finnes i England, hwilket täflade med de största Almar i högd. Frukten hinner dock icke blifwa så mogen, at den kan duga at så.

WALTHAM CROSS, en wacker By, belägen en Engelsk mil från sistnämde ort, samt wid början af Hertfordshire; ty härtils hade wi varit uti Essex. Här sågo wi en af Englands antiquiteter, en särdeles uthuggen pelare, uprest i forna tider til en Drottningens åminnelse.

CHESHUNT, en liten, men täck By, belägen en Engelsk mil från Waltham Cross. Här sågo wi åttilliga härliga och kåstamma trädgårdar. En bäck, som war med konst grafwen mot 60 Engelska mil genom landet, flöt igenom denna byen ned at London. Det är til en del från denna bäck, som watnet ledes genom underjordiska Canaler och pipor in i hus, kök och kallare i London.

St. ALBANS, en tämmelig stor och täck Stad, belägen 12 Engelska mil från Cheshunt, och 20 från London. Den har i forna tider varit mycket stor, och räknas för en af Englands äldsta Städer, samt är märkwärdig för sina många antiquiteter. En der warande Kyrkas särdeles byggnad wisar, at hon måste wara mycket gammal. Näst wid samma Kyrka står ännu en port qwar, som skal wara upbyggd af de Romare, den tiden, de hade detta landet inne. Porten är dock nu omringbyggd, och samma hus brukas til fängehus.

3 Staden äro 4 Kyrkor; men en af dem nyttjas nu til marknads-plats.

HEMPSTEAD, belägen 5 Engellska mil från St. Albans, och 25 från London. Staden är liten; men tämmelig wacker: ligger ned uti en dälld, har en Kyrka med et högt torn.

LITTLE GADDESSEN är en lång by, belägen 30 Engellska mil från London. Wi kommo hit klockan 6. e. m. Jag får framdeles mera tillfälle, at beskrifwa denna ort. Nu wil jag anföra åtskilliga anmärkningar, dem jag i dag gjorde på resan emellan Woodford och Little Gaddesden.

Utsigten af landet, som wi i dag rest igenom, war rätt wacker. Der fanns ej det ringaste tecken hwarken til bärg eller gråsten. Det war ej aldeles jämt och slätt, utan gick i continuerliga buktar up och ned, så at det war lika som en samling af högder och dällder; dock woro högderna merendels på alla sidor mycket långsluttande ned i dällderna. Emellan dese uphögningar sådt ibland någon liten bäck. Jord-mou war här den samma, som uti Essex och Hertfordshire, nämligen öfwerst svartmjölka, men strax derunder en rödgul eller Ocherfärgad lera, utblandad med en ymnighet af flintstycken, samt på negden wid Essex af en lika färgad gravel eller groft grus. Omkring Hempstead i Hertfordshire bestodo en del backar af bara Krita. Alla dese högder och dällder woro indelte i åkrar, ångar, betesmarker, rum för städer eller byar med träd och krydd-gårdar det bredetwid, samt här och der sköna parker af allehanda slags träd; hwilka til största delen woro omgärdade med flera wande bäckar af hwarjehanda löf-träd, som ge

wecke

menligen bestodo af Hagtorn, hopblandad med Björn-hårs-buskar, Elden, Ask, Ek, Agrifolium, Alln, m. m. Dese sista namde hade merendels af åtskilliga händelser, som af foglar ic. blifwit ditförde. Jag säg ej det ringaste tecken til en sådan gårdesgård, som i Sverige brukas, om icke de döda häckar, som resas up på de ställen, der en gammal lefwande häck blifwit nedhuggen, at så en ny at wäya i stället, kunna kallas en art af gårdesgård. Herres och Bondesgårdar woro strödde här och där. Husen wid de förra woro präctigt byggde, och wid de senare ganska wackert, alla af sten. Med et ord: hela landet, så i Essex som Hertfordshire, der wi foro fram, liknade öfweralt en trågård, så at hvarken Naturen eller Konst och slit här spart något, som til et lands behagelighet fordras.

Husen, som wi på denna resan sågo, woro måst alla af sten; dock ej allestäds helt och hållne deraf, utan på några ställen woro kornverkens wäggar. Merendels woro husen 2 eller 3 wåningar höga. Wid den Engelska husbyggnaden märkes, at husen gemenligen äro så bygda, at öfwersta wåningen, som hos oss i Sverige endast plår wara en wind, består här af kamrar och rum, hwaruti tjenstefolket gemenligen ligga, så at taket sluttar just tätt uppå detta rumet, utan at sedan någon Skulle eller Wind är deröfwer. Wäggarna i de öfra wåningarna bestå ofta af tunna bräder och spjälor, öfwerstruken så på utan som innan sidan med ler och kalk, at det synes, som de woro af sten. Sådana tunna bräderwäggar kunna i detta landet gå an, der Wintarna äro så milda. Ea
ter

Ten utanpå husen äro måst af tak-tegel, h
 dock ej är concavt, eller har lika rännor, so
 of i Sverige, utan gemenligen helt flatt och
 fyrkantigt och aflångt. De äro fastade i
 sättet, at på undra resningen af taket, hwilt
 står af upresta spiror, äro slagne horizontel
 lor af trä hwarstals längs efter taket, den e
 liten grand öfwer den andra, eller wid på 3
 finger emellan hwar spjåla. På dessa spjålo
 tumstjocka, dock fyrkantiga spröten hängi
 flata tak-teglet, då början sker ned wid tak-
 och går så upåt imbricatim. Uti desse tak
 äro wid öfra ändan tu hål i bredd, i hwiika
 trä-pinnar, som på nedra eller inra sidan l
 3 eller 4 tum långa; men på öfre sidan affå
 jämt med öfra superficies eller ytan af tak-
 Alltid finnas tu hål i hwart tak-tegel, fast d
 ej sätta mer än en pinne i ertdera af hålen;
 Dan en sådan pinne tyckes göra tillfyllest. E
 watnet kan ej röta bårt dessa pinnar, emed
 alltid äro wid öfra ändan af det tak-teglet öfwo
 te, som lägges näst derofwanpå. Taken h
 des se fördenkul utanpå aldeles ut, som i
 och andra tak hos of i Sverige, täckta me
 lantig spån, endast at färgen gör någon st
 På en stor del af ut-husen och på en del af de
 gares stugor (hwiika dock woro af sten) besto
 ten endast af halm. Tak-resningen war här
 hög och mycket brant, at snarare affdra rågn
 net, då ock taken mindre rötas. Somli
 syntes något ut-hus af trä, hwars wäggar b
 af Eke-bräder. Gålfwen i husen woro mer
 af Furu eller Gran-bräder, dem de köpt i Lo
 I den nedersta wåningen brukades ofta tege

annan sten til gälf. Korffstenarna woro ofta byggde (som förre är anmärkt) i selskwa gasweln på huset, och det stundom så, at måst hela korffsten stod utanför hus-gaswelen, dock at gasweln gjorde en sida af korffstenen. Uti et så blidt Climat, som England har, war detta godt, i fall elden någon gång fastnade i korffstens-sotet; men eljest tycktes det föga duga, at baksidan af spisen, hwaremot måsta elden spelar, skal stå utanför byggningen.

Åkrarna woro öfweralt, der wi reste, ganska wäl belägne. Jag har nämnt förut, at landet består af bara högder, som slutta på alla sidor. Åkrarna ligga derföre så til, at de hafwa särdeles gagn af morgon- middags- eller afton-solen, emot hwilken de ligga. Ibland finnas ock åkrar på Norra sidan om högderna; dock war merendels brukeligt, at lämna den sidan antingen til betesmark, ång eller andra Parcker. Jord-morr war här öfweralt den med sand utblandade tegelfärgade feta leran, som omkring London är nos allmän. På åkrarna låg en myckenhet af ordinaira flintstycken, somligstads så tjockt, at mången skulle undra, huru säden kunde der så någorum, at rota sig. Jag blef aldrig warså något dille på åkrarna, utom dem, som stundom funnos wid de häckar, hwilka woro planterade rundt omkring åkern. Men de mångfalliga wattu-sårer på åkern gjorde här gagn för dikes; ty måst alla åkrar woro så lagde, at det icke war mera än en alm emellan hwar wattu-sår. Bredden på en sådan wattu-sår war 1½ a 2 quarter ibland, samt djupet 1 a 1½ quarter. De woro måst altid dragna från högden på åkern utföre, at watten måtte

hafwa fritt aflopp; men der åkern stupade för mysket, woro de dragne parallelt med dalden, och ej ända ned til den samma, på det en stor wattenflod ej måtte bärföija jorden och såden. Inga åker-renar midt på åkern, utan endast rundt omkring på sidorna wid häckarna; men dessa renar woro måst alltid aldeles öfwerflupne af måsa, som de värsta våra måslupne, ångar. På somliga ställen war ej så tätt med watten-sårar, utan åkern war lagd i broad land, det är, i jämna och breda stycken ungefär 10 alnar emellan hwar sår. Rummen emellan watten-sårarna woro lagde i små ryggar, som här kallades *fitches*, hwilka woro högst midt på, och sluttade på bägge sidor mot watten-såren. Således syntes här inga balkar af jord, som skulle hindra watten, at flyta ned i såren.

Magra orter finnas ock i England. Wi sågo i dag emellan Cheshunt och Bell Barr et stort fält, dock ej jämnt, utan hade uphöjningar, som gingo up och ned, hwilket war föga bättre, än våra magra Ljung-hedar i Sverige. Detta fält räckte mot 4 Engelska mil tvärrt öfver, samt widden proportionerad därefter. Jord-mon war tegelfärgad lera. En myckenhet af den allmänna Ljungen wärte der på. Eljest war fältet öfwerwärt med Ljung-tuswor, emellan hwilka fanns en myckenhet både af Ormbunkar och måsa; men endast något enda gräs-strå. Såren gingo nu här i bet. På somliga ställen wärte nog Afwen-hot, af en samms långd, tämmeligen tjock. Skatarna woro afhuggna til brånse. I öfrigt war det af ingen särdeles nytta. Detta war et Common land eller *allmanning*, och lærer dertill blifwit lämnad i

Sådan

sådan värdslöshet, utan at någon bättring der-
wid blifwit gjord.

Kaniner finnas på många ställen willa här i landet. Wi sågo på förenamde hed några af dem wid en backa, til färgen grå. Nu rundt om dagen woro endast någre få uppe; men dex stora myckenhet af hål, som syntes öfweralt der i backen, jämte våra följeslagares berättelse, at de i synnerhet äro framme om nätterna, försäkrade oss, at der låret wärit en ganska stor myckenhet af dem, fast de nå höllo sig ned i jorden. De sådes höra en Herte til, som ej bodde länge derifrån, samt at ingen utom hans tilstånd hade lof, at töra dem.

Sår gingo måst allestäds i bet på högderna, der betesmarker funnos. På somliga ställen, der högderna woro långslutte, syntes wattu-sårar dragne med plog längs ned efter och iblandt snedt öfwer sidorna. Orsaken sådes wara, at dymedelst laga at wattnet et fritt aflopp, at det ej måtte stanna och syra, och dymedelst göra gräs-wårten ohälsosam för Fåren.

Krita syntes på många ställen emellan St. Albans och Hempstead utspridd på åkrarna til gödning. Åkerstyckena woro deraf måst krita hwita; emedan den somligstäds war lagd i täm- melig ymnoghet. De tänkte nu wid första tilfalle plöja ned henne. Jord-mon, på hwilken hon war utlagd, war den ofta för omnämnda grofwa rödgula sanden, utblandad med en rödgul lera och flintstycken. När wid Hempstead sågo wi en hel backe, som endast bestod af krita.

Ko-bynga låg på några ställen utförd på återn, lastats bredvid hvarandra; men ännu ej utspridd.

Måssa, både af Bryum och Hypnum, växte i grusförlig myckenhet på alla utmarker, ångar, samt åker-renar, som lågo wid häckarna. Den hade på dessa ställen merendels starkt intrötat sig; ja många af deras ångar och utmarker liknade det utinnan de måst måslapne ångar hos oss.

Eldsvåda i London. I dag sedde eljest den stora wädeliden i London, då öfwer 100 hus wid Börshen brunno up. Det hölts allmänt före, at i London icke varit så stor brand sedan den stora wädeliden 1666. Wid den eldsvådan, som i dag timade, war märkwärdigt, at, ehuru stor den war, funnos dock ganska många i London, så af mina bekanta, som andre, hwilka icke ens wiste af någon wädelid, förr än om aftonen sent, sedan alt war släckt, eller fingo de först weta det om följande dagen af de Avisor, som i London dageligen utkomma, hwilket dels härrörde af Londons ofanteliga storlek, dels ock af den myckna och tjocka stenkols-röken, som i synnerhet denna tiden på året swäfwar öfwer Staden. Wi blefwo ej på war resa warse någon rök af denna branden; ej eller wiste wi gifwa akt derefter.

Den 26 Martii.

Om morgonen gick jag at hälsa på Mr. Ellis; men han war då redan utgången på sina åkrar. Därföre tog jag tillika med Jungström mig före en spatsers-gång ut på åkrarna omkring Little Gaddesden, at bese de samma, höllt som allmänt

hållas före, at i Hertfordshire och på denna kanten skola vara de bästa åkerman i England. Vi funno nu här en del åkrar ganska wäl omlagade, at de måst lågo som kryddgårds-sångar, andra igen nog wårdsloft handterade. Samma beskaffenhet war merendels med de inclosureer eller täppor, som woro lagde til ångs-marck, at en del war mycket wäl skött, gräs-wårten ganska tät, icke et tecken til måsa derpå. Andre stodo hårlige af Wapling, St. Foin och dylika höslag; men så woro och någre, som förtjante war medömkan. Måßen hade der så tagit öfverhanden, at den utrotat måst i grund de hårliga höslag, som fordom blifwit ditsädde. De liknade, med et ord, wåra måst måslupna ångar. Efter en stund råkade wi en gammal Farmer, och tillsporde honom: hwem den åkern tilhörde, som war med så mycken slit upbrukad? Sw. Det är wäl min, om jag får lof at säja. Fr. Hwem råder om denna inclosuren eller täppan, som står så grön och frodig af wapling, och hwarpå icke finnes et mås-strå? Sw. Den är min; den är Mr. Williams ic. Fr. Hwem är ägare til denna åkern, som til en stor del står under watten, och är så illa håfdad? Sw. En så kallad Mr. Ellis. Mr. Ellis, swarade jag? Ni måste hafwa försagt Eder; eller är här mera, än en Ellis? Nej, swarade mannen, det är ej mer än en Ellis här, och honom hörer åkern til. Fr. An hwem råder om den täppan der härta, der måßen fått så gräseligen taga öfverhand? Sw. Samma Mr. Ellis. Jag hade af sådana sällsamma swar snart förlorat all min Latin; frågade ders före, om det är den Mr. Ellis, som är så namnkunnig för de många wackra wext han utgifwit i

Landet

Landthushållningen? Mannen svarade, at det är aldeles den samme, och hwad Mr. Ellis hårliga böcker i hushållningen angår, dem lämnade han i sit wårde; men det sade han sig wara säker om, at om Mr. Ellis icke förtjente mera genom det han sitter och skrifwer böcker, och säljer Manuscripterne åt Boktryckare, än det han förtjenar med sit Landtbruk, skulle han snart få gå och tigga; ty Mr. Ellis sitter måst hemmån i sin kammare, och skrifwer böcker, och går ibland hela weckan ej en gång ut på sin åker eller äng; at se efter arbetet, utan litat måst på sin dräng och unga Son, som ännu är en gäffe. Jag fruktade, at Farmern sade detta af afund, och lämnade dertfore en sådan lättare, sedan han truongit mig, at åtminstone i mit sinne tilstå, det han hade en ganska stor förfarenhet i Landtbruk. Wi hade nu wandrat genom en stor del af deras åttar, ängar och inclosureer, och ändtelligen kommit in på Kyrkogården, at bese Kyrkan, när Mr. Ellis sielf kom of til mötes. Han hade af någon fått höra, at främmande män från utrikes orter woro komne, at besöka honom. Wi gjorde då, på hans begäran, honom följie hem, at se de inventioner han upfunnit til Landt-hushållningens bättring. Han wiste of en blar-ming af en särdeles gödsfel, den han hade under et halmtak. Han sade, at denna gödsfel ej skulle hafwa sin like, at åstadkomma en mångfaldig sådens förökelse; men wi kunde ej förmå honom, at upståcka, hwaraf denna gödsfel war sammansatt. Han wiste of sedan sin fyrhjulta drill, plog, den han hölt af det wårde, at den ej med gull kunde upwagas. Denne finnes nu ofritad uti Mr. El-lises Farmers Instructor, wold Titul-bladet. Ge-
don

dan den dubbla Hertfordshire-plogen, på hwilken finnes både ritning och beskriwning i Mr. Ellis Agriculture improv'd. Item et Säll med stål-trå, at rånfa de små Hwete- och Bjugg-kornen från de gröfsta, at derigenom erhålla utwaladt och siride Sådes-korn; 3:ne små Tractater, som lågo färdige och renskrefne, at lämnas til trycket, de der handlade om Fårens skötsel och Fårarherdens söfsla. Dese Tractater wånte på den Boktryckaren, som wille betala måst för dem. De äro sedant tryckte under namn af The Shepherd's Sure Guide, jämte en hwy bref til honom, samt åtskilliga, dem han sjelf skrifwit.

Jag frågade Mr. Ellis, om han hade hemma hos sig alla de slags Plogar, som han talar om i sina skrifter, och i synnerhet dem, hwilka han berömde så högeligen för deras nytta? Han swarade nej, och föregaf til orsak, at om han hade dem hemma, fick han icke hafwa dem i fred, emedan dels Gentlemen toge bårt dem, dels blefwe de bårtstulne af andra. Jag frågade, om han då ej hade hemma de nyttiga plogar och andra slags werktug, som han sjelf upfunnit? Han swarade: Nej, och gaf samma orsak dertil. Jag frågade: om någon åstundade dem, huru en kunde få dem gjorda, och om någon wore här på orten, som förfärdigade dem? Han swarade, at ingen kan göra dem här? ty det fordras et enkomp förståndigt hufwud dertil; utan han hade en man, som bodde 30 a 40 Engellska mil från Little Gaddesden, hos hwilken han lät göra alla sådana af en och hwar af förnåma och andra, som bestälte dem. Det är då deras skyldighet, som wålla hafwa

en sådan plog eller verktyg, at betala omkostnaden så för des försel från Snickaren til Mr. Ellis, som derifrån til London, eller til hwad ort, som helst någon åstundade dem.

Wid mitt wistande i Little Gaddesden frågade jag, wid åtskilliga tillfällen, ej en, utan ganska många af dem, som här bodde, Farmers och andre män, hwarest och hos hwilken de trodde, at Mr. Ellis lät göra sina verktyg, plogar &c. De svarade, at alla verktyg, som Gentlemen och andra, hwilka läst hans skrifter, beställa af honom, blifwa förfärdigade af Plogmakaren, som bodde uti Little Gaddesden just bredewid gården, der jag logerade; ty Mr. Ellis gifwer och beskriver för honom modellet derpå, samt tingar med honom, hwad han skal hafwa för trä-werker; men Smeden förfärdigar järnen, som bodde strax wid parken, efter det modell och beskrifning Mr. Ellis honom lämnat, samt at han får af Mr. Ellis den betalning, som de kommit öfwerens om. Sedan sätter Mr. Ellis sjelf hwad price han wil på plogarna eller de verktyg, som af honom blifwit bestålda. Dese Farmers nekade aldeles, at Mr. Ellis låter göra sina verktyg hos någon annan man längre härifrån, som han dock sjelf berättade.

Ännu föreståtte jag ej en, utan flere gångor, dem, som här bodde, följande frågor:

Fr. Om Mr. Ellis brukar eller har brukat på sina åkrar andra slags verktyg, än de andre Farmerne här i Parishen eller Byen? Sw. Alla svara råde enhälligt, at han aldrig brukat andra eller flera, än de, och at de plogar, som han brukar, äro de samma, som de brukat från urremnes tider;

men det sade de, at han någon enda gång för sitt nöje skul brukat några andra, för hända en tima. De intygade enhälligt, at han säljer en ymnighet af samma verktyg, som han beskrifvit i sina böcker, åt åtskilliga Gentlemen.

Fr. Om Mr. Ellis brukar på sina åkrar någon annan slags gödsel, än de andre Farmerne i Little Gaddesden? Sw. Absolut ingen annan.

Fr. Om Mr. Ellis får ärligen af sina åkrar ymnigare skörd, än de andre Farmerne? Sw. Aldrig mera än andre; ty om han skulle få mera på sin åker en gång, så de mera en annan.

Fr. Om Mr. Ellis brukar föra och handtera sina åkrar på annat sätt, än de andre Farmerne härstädes? Sw. Aldrig, utan aldeles på samma sätt.

Fr. Om han har större myckenhet af Får? Sw. Ej mer, än de andre Farmerne, utan sinare rare mindre.

Fr. Om han har en myckenhet af Kor? Sw. Var stycken; ty i hela Little Gaddesden finnes näppeligen 20 Kor in alles.

Fr. Om han har en myckenhet af tjänstefolk? Sw. En enda piga och en gäffe, utom sin Son och Dotter; ty här på orten är den seden, at en Farmer ej håller mycket tjänstehjon, utan brukar alltid dagsverks-folk, för hwilken orsak i hwar by bor en myckenhet af fattiga, som låta lega sig, at arbeta för penningar. De gifwo här 8 a 10 pence om dagen åt en Karl, som derföre är förpliktad, at arbeta från klokar 6. om morgonen til kl. 6. om aftonen. Det beröm sade de sig bära
lemna

lemna Ellis, at han aldrig låter någon arbetskarl wänta på betalning, som eljest är mycket gängse, utan han gifwer dem hwar afton sin dagspenning. På samma sätt betalar ock han straxt hwem som arbetar något åt honom.

Farmerne påstodo, at Mr. Ellis förnämsta góromål består i, at skrifwa Böcker, samt at sälja åt Gentlemen de Blogar och werktug, som han deruti berömt, fast han fallan försökt dem sielf.

Han har eljest varit en tid Tullbetjent; äfwen en lång tid hos Bryggare i London. Den Tractat han skrifwit om Bryggning, berömdes af ärtkilliga i Angland, såsom den bästa af alla hans skrifter; emedan han talar deri af egen försärenhet. När han först kommit til Little Gaddesden, har han varit nog okunnig i Landthushållningen. Han hade lärt det mesta der; dock wille hans grannar ej ännu erkänna honom för så god Landtman, som många af dem, utan sade, at han ej brukar sina åkrar och ängar så wäl, som de andre. Med sin nu warande och andra Hustru har han fått et rikt gifte, och med hennes penningar köpt den gården, han nu sitter på. I början har han anställt ärtkilliga försök i Landthushållningen och annat; men har ej varit särdeles lyckelig dertwid, utan mesta delen, hwad han haft öfrigt af det han fått med sin hustru, har härigenom gått sin kos, så at han blifwit nog fattig. Hans Hustru har förgt så mycket deröfver, at hon ännu ej kunnat komma sig före. Efter den tiden, sedan han gjort flera resor omkring i Angland, at anmärka hwarjehanda i Landthushållningen, satte han sig ned, at skrifwa Böcker, och at låta förfärdiga hwarjehanda

handa åker-redskap, at förvitra åt andra, hvarwid han funnit bättre sin räkning, så at han nu tåmmeligen kommit sig före igen, fast han just ej är särdeles rik. Genom denna trängna böckers skrifning sker, at hans åker och ång äro wärre ansade än grannarnas. I medleertid förtjena hans Skrifter deras goda och stora wärde, samt synnerliga beröm; emedan han deri utfört, hwad han på flera resor genom England med mycket besvär och stor idoghet samlat i alla delar af Landthushållningen, hwaraf ganska mycket är, som fåfångt letas efter i andra Böcker, och som aldrig förut blifwit nämnt, mindre beskriwit. Han twckes dock wara för wildlöftig, för mycket in, som icke hörer til saken, och ibland finnes et mål infördt på 10, 20 och flera ställen i hans Skrifter. Wänt är, at en ej kan bygga på hwad deri säges; ty han har varit för låstrogen, och tagit för sant, hwad hans skalkaktiga grannar ofstajort sig et näje af, at gifwa honom wid handen, genom falska och updickeade berättelser, hwilket flere förjaktat mig.

Harfningen, som wi i dag sågo på en åker wid Little Gaddesden, der åter harfwades med, war något synnerlig. De hade tagit 6 harfwar. Hwardera harfwoen, som war förkantiq, bestod af 4 träar; och i hwar trä 5 stycken järn-pinnar, så at hela harfwoen hade 20 pinnar. De hade bundit alla dessa 6 harfwar i bredd, genom det de lagt en lång stång tvärs öfwer dem, och bundit dem fast wid stången. Framför harfwarina wore 6 hästar spände i bredd; en häst för hwar harf. Med dessa harfwar, sålunda stälte, harfwades åkern, i det en ung gåse gick och ledde en af sid-hästarna, samt

en annan gick bakfester, och dref på dem. De ha de härvid den förmon, at åkeru blef snart harfswad, samt at de til 6 harfswar och hästar ej behöfde bruka mera, än 2 personer. Jordmon war här ganska lös och fin, så at harf-pinnan lätteligen kunde rifs wa den sönder.

Den 27 Martii.

Mr. Ellis gjorde mig den äran, at tilbringa en stor del af dagen hos mig. Han hölt för et stort nöje, at språka med mig uti åtskilliga ting af Landt-hushållningen; dock tyckte han mera om, at fråga, än frågas. När jag tilsporde honom om et och annat, fick jag sällan annat swar, än at han wiste mig til någon af sina Skrifter, der jag skulle finna den saken tillräckeligen afhandlad.

Han sade sig rest omkring måst alla orter i England, at se och skrifwa up deras hushållning. Ofta, då han fått höra, at någon i Oeconomien förfaren man bodde på något ställe, och war nannskunnig för särdeles insigt i någon wis del af Landt-hushållningen, hade han rest enkom til den samma, fast den oc wistades 20, 30 och flere Engelska mil utur wägen. Då han märkt, at den andra warit mon om sit, och icke welat ut dermed, hade altid Mr. Ellis något angenämt och behageligt i någon af samma man ålskad del i hushållningen at berättat, då den andre sedan, til at betala det igen, börjat förtälja något för Mr. Ellis, och så ymsom, tils Ellis fått weta alt hwad den andre hade sig bekant. Ofta har han stått sig, som hans affigt ej warit, at lära någon ting, endast, at så

Desto bättre insigt i hvad han ville; emedan de andre då ej tagit sig til vara för honom.

Sedan några af hans böcker blifwit tryckta; har han sjelf rest omkring, och haft med sig några exemplar, at sälja åt Gentlemen. Han reste då incognito, lät ingen weta, hwem han war; utaf gaf sig et annat namn, och sagt sig vara sänd af Boktryckaren, at sälja Böcker. Detta har han gjort, dels at samla flera observationer, dels at höra andras omdömen öfwer sina Skrifter.

Jag frågade, hwad han tyckte om Mr. Bradleys Skrifter? Han svarade, at Bradley skrifwit mycket wäl om Horticulturen; men i Agriculturen och Landthushållningen dugde han icke; emedan han war aldeles okunnig i Landtbruk. Mr. Ellis sade ock, at han aldrig tänkt skrifwa någon ting i Landthushållningen; men då han fått läsa Bradleys Skrifter, och sett, huru illa de hängde ihop, har han fattat i pennan, at skrifwa något bättre.

Mortimers Böcker i Landthushållningen såde han sig ej sett, mindre läst.

Switzers Skrifter hölt han i mycket vara ganska goda.

Ejst berättade han sig nu vara en man nägot öfwer 60 år; ty han sade sig vara född på 80 talet i förra Seculo. Måst hela sin lefnad hade han varit och war ännu rätt frisk, endast at han då och då haft plåga af Podager. Med Mr. Sherard såde han sig varit i skyldskap.

När jag sade, at han med sina Skrifter åstadkommit, at Little Gaddesden fått et oobdeligt namn, och at ingen för hans tid roetat, om et Little

Gaddesden varit til, svarade han: No Prophet is accepted in his own Country. *Luc. 4: 24.*

Tobaken, som han hade med sig, och hvaraf han rökte, var starkt utblandad med Anis, hvaraf den ock luktade wäl. Han hölt en sådan Tobak för mycket hälsofam.

Bot mot Ormbett. Mr. Ellis sade sig weta et souveraint läkemedel mot ormbett, hwilket bestod deri, at då någon blifwit buggen af en orm, måste han strax slå ihjäl ormen, taga hans fett eller ister och lägga på det särade stället. Detta försäkrade han skulle öfwergå alt annat härtills upfunnit. Jag har sedan på mina utländska resor hört af ganfka många detta utgifwas som et af de säraste läkemedel mot ormbett.

Bot mot sära ögon. Mr. Ellis försäkrade, at sära ögon med ingen ting skola så wäl botas, som genom fett och ister af Ormar och Swin, hwilket Sir Hans Sloane först skal hafwa upfunnit och sedan gjort allmänt genom trycket.

Wid det Mr. Ellis wille göra sig underrättad om Lapparnas lefnads-sätt m. m. nämnde jag för honom, såsom något synnerligt, at en nästan all drig skal finna någon Lapp bekäjad med **Störbjugg**, lade ock til, at Herr Archiater LINNEUS tilskrifwer orsaken Lapparnas diät, som är, at all drig bruka salt, eller äta salt mat, samt at man deraf tyckes hafwa anledning at tro, det salt torde wara förnämsta orsaken til denna sjukan. **Ellis** berättade jag honom, at så af Lapparna bruka bröd, och mången af dem, tör hända, har aldrig **fett** det, utan at de betiena sig af torrlade **Wit** och **Sk** i det stället ic. Men jag märker, at Mr.

Ellis ej rätt fattat min mening; ty uti en Bok, som han sedan den tiden gifvit ut, och den han kallar The Country Housewife's Family Companion, säger han p. 22. och 23. at han af mig inhämtat, det Lapparne aldrig äro plågade med Störbjugg, af orsak, at deras bröd är torkad till 2c. Der jag dock ej allenast tillskref saltet första och måsta, om ej endaste, grund-orsaken til denna sjukta, och tvärt om, at der salt ej brukas, wet man ej af den; utan ock förtälde för honom den frågan, som den store Boerhave gjorde til vår witska Linnæus: om ej alla Lappar woro fulla af Störbjugg, emedan de bodde uti et så kallt Climat? samt Herr Archiater Linnæi swar derpå. Detta har jag funnit nödigt, at här införa, på det ej något måtte stå för min räkning, som jag icke låns wid.

Den 28 Martii.

Om morgonen spatserade wi ut på åtskilliga stätt och åkrar, de der lågo omkring Little Gaddesden. Wid hela senare delen af denna månad war marken här aldeles bar och grön, wäderleken ibland tämmelig wacker; men med alt detta syntes in til denna dag näppeligen tecken til, at träden wille stå ut fina löf, mindre blomsträs; så at efter alt utseende låra de ej se träden i löf härstädes särdeles långt förut om Wären, än som i de Södre Provincierna af Sverige. Hafel- och Nil-arter blomstrade nu, men nästan inga andra trån.

Et stort fält låg på N. W. sidan om Little Gaddesden, der en myckenhet får gingo i bet. Der war en högd af landet, långsluttande på alla

sidor. Jordmonn var samma Gravel och grus af rdd-gul eller tegelfärgad färg, som förut är omtald. Här och der wiste sig nog tufwor. Hela fältet war öfwerwäxt med Genista spinosa, Ormbunkar och litet gräs på somliga ställen. Marken war, på de från Genista spinosa och Ormbunkar befriade ställen, ganska mycket måslupen. Orterna omkring Sköfde i Wästergöthland, då Billingen undantages, likna mycket England til utseigt, fast der finnas grästenar, i stället at på dessa orter i England ligger flinta på åkrar och utmarker.

Orter, som stodo i blomma denna årstiden, uppteckades, at deraf må kunna någorlunda dömas om skillnaden emellan England och Sverige i den saken, och woro följande:

VERONICA flor. folit. fol. cord. incis. &c. Linn. Flor. Suec. 17. war här et argt ogräs på åkrar.

PRIMULA veris vulgaris. Raj. syn. 284.

NARCISSUS &c. Linn. Hort. Ups. 74. sp. 2. Påst-liljor.

Smultron.

RANUNCULUS, Linn. Fl. Sv. 460. Chelidonium minus. Dod.

LAMIUM fol. cord. obtus. &c. Linn. Flor. Sv. 494.

DRABA, Linn. Fl. Sv. 523.

ULEX, Linn. Hort. Ups. 212. Genista spinosa.

LEONTODON, Linn. Fl. Sv. 627. Dens Leonis.

TUSSILAGO; Linn. Fl. Sv. 680.

BELLIS, Linn. Fl. Sv. 707.

Safel.

SALICES.

DAHPNE, *Linn. Hort. Ups.* 94. Laureola semper virens, flore viridi &c.

GENISTA SPINOSA vulgaris, *Raj. syn.* 475. var den, som på förenämde fält af alla örter värte måst. Utaf det, at den af folket blef beständigt afhuggen til brånse, var den nu näppeligen til en tvårhands högd. Tvänne gåsar gingo på et ställe, och med en särdeles art af lia eller yra högg af den samma tätt wid marken. Järnets längd på denna lia var en half ala, bredden 1 kvart, tjockleken wid baken ungefär 3 lin. Geom. Han var hvar på ena sidan, så at han allenast kunde brukas af den, som var högerhänt, eller som wid det han håller i skafvet med bägge händer, har den högra handen främst eller närmast til lian. Sjelfva lie-järnet eller bladet gjorde med skafvet, som var af trä, och den delen af järnet, som skafvet var fast wid, en mycket obtus angel, så at kanten derigenom slapp, at luta sig wid det han högg til. Gåsarna höggo således med denna lia ned både Genista spinosa, Ormbunkar, gammalt gräs, och hvad som förekom, hwilket alt de sedan råffade tilhopa uti högar, bandt dem uti knippor, och brukade de smala skatten af Björnbårsbuskar (*Rubus Linn. Flor. Svec.* 409.) til band, at binda dem med. Det var derföre högeligen af nöden för den, som skulle binda dessa i knippor, at han hade goda wantar eller handskar; emedan både Genista spinosa och Björnbårsbuskarne äro af de taggigaste träslag eller buskar. Wi säga ätskiliga högar af sådana knippor, de der lågo här på fältet, hwilka skulle föras hem til brånse. *Den*

na Genista spinosa med sina taggar gjorde, at då någon wandrade, der den wårte, ref. den stora skrämor i skorna, och der den kom wid strumpvorna; skontes de icke. Den stack argt på benet. Wi blefwo sedan på flere ställen här i orten warse gifbar slå ned den samman på förestrefne sätt til brånke.

Slinta af det ordinaira och wånliga slaget, som brukas at slå eld med, samt på skjut-gewar, låg på åkerstyckena gånka mycket. På somliga ärrar war en sådan ymnoghet deraf, at en swårigen kunde se någon bit af jorden för den samman. Den fanns här både af den ljusare och mörkare Sorten, samt ibland i större, ibland i smärre stycken. De største som wånliga flöt; men måst woro de helt små som knytmaswar och mindre. Emedan man på denna orten icke ser det ringaste tecken til gråsten, så brukas ofta, at taga slinta til grundwalar på hus. På et och annat ställe äro ut-husen til måsta delen murade häraf. Eljest brukas gemenligen tegel både til grundwal och wåga.

Den 29 Martii.

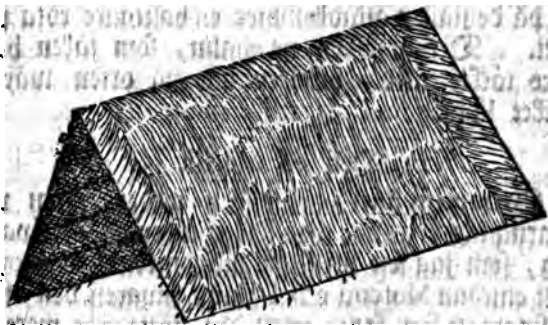
Såe funnos allestäds här i landet til stor myckenhet, hwilket härörde dels deraf, at de singo sälja desto mera ull, dels ock; at som ingen Nation är, som äter så mycken kött-mat, som Skotsmännerna, och bland den samman deras Nation eller Färastel icke är at förakta, så har det Farmer en ansentlig profit, som är ägare af en myckenhet Får, at färtiga annat deras nytta. Nåstan alla deras Får woro hwita. Bland hundrade fanns näppeligen et, som war swart eller brun. I et af annan färg. Gemenligen hade de anna

på ryggen, nacken, hufvudet eller annorstäds allen färgad på et och annat sätt röd med rödkrita och watten tilhopa blandade, genom hwilket färgande hwar och en kände igen sina Får. Största delen af dem hade 2 horn. Hwar Farmer hade gemenligen et Får, som bar en skälla på sig. De små Lammen hade mycket lång swants, hwilken räckte nästan ned til marken; men så snart de blifwit wid på et halft år gamla, stans halsparten af samma swants bort, hwilket sedes ske, dels at Fåren så lunda sågo bättre ut, dels och förnämligast, emeddan wid den långa swantsen gemenligen fäste sig en möckenhet wrenlighet. De Ängsta Fåren woro föga flygga, åtminstone på långt när ej som våra Svenska. De gingo dag och natt ute på bettesmarkerna under öppen himmel; utan at hafwa något hus eller tak ut. gå under. På något enda ställe såg jag, at en gäse gick med dem wall; men gemenligen och måst öfweralt lämnades de litan wall-hjon aldeles för sig sjelfwa. Hemma wid husen hade de somligstads små skjul upbyggda på stackuga stälpar, samt taket på skjulet utaf halm, derunder Fåren kunde gå, när det rågnade, eller eljest war elakt wäder. Någre hade och andra uthus, dit Fåra herden wid dylikt tilfälle och somligstads hwar aften dref in Fåren. Somliga Farmers hade hemma midt på fågården under öppen Himmel uprest lika som en krubba eller bäck af 2:ne smala grindar, hwilka fästades nedantil tilhopa, emellan hwilka lades fint hö, hwar af Fåren fingo äta om nätterna, då de stodo hemma på gården. Fåren klippas här icke mer än en gång om året, och det om Sommaren. De

om Wären, och längre, på Roslanden, hwar om bättre fram skal nämndas: Grindarna, hwar med och innom hvilka de fällas, äro af 4 almars längd ungefär, samt 7 qvarters högd, hvilka grindar fastwas tätt utmed hwarandra i en rad, i det en påla slås ned i jorden emellan hwar, och man sålunda, allt efter myckenheten af Får, gör en större eller mindre fälla. Från fällan går genmenligen en småt gång, gjord af dylika grindar till någon af de lefwande häckar, hwarmed återn är omstångd, at Fären i elakt wäder må kunna gå till en sådan häck, och skola sig der. Wid Får-fällan är merendels en ho, sammanslagen af 2 bräder och angulum acutum, eller litet mindre än en angulus rectus, samt en brädlapp wid hwarbera ändan, at ej fodret må rinna ut. Då det är elakt wäder, lägges i denna hon Korn, Hafra eller Arter, at låta Fären äta deraf.

Halm-tak bruktes mycket här på orten, så på ut-hus som på stugor, hwarit folket bodde. Det war altså härstädes ej swant, at se wackra sten-hus med halm-tak öfwer. En stor del af ut-husen woro dock af trä, nämligen wäggarne gjorde af tjocka Ek-bräder. Taket på husen, antingen de då woro af takstegel eller halm, woro ganska branta och tvåra, så at det aldeles war omöjligt, at gå på dem, som hos oss i Sverige, hwarest halm-tak brukas, utan til alt sådant borde man hafwa stega, at stå på, der något war at förrätta på taket. Rågn-watnet kunde också icke länge dwäljas på et så tvårsuttande tak. Halm-taken woro här gjorda på det sätt, at man *best. ut. up. ställningar* af trä-wirke, hwar på halm-

taket skulle läggas, genom det, af spiror af trä törs
 re upreste från bägge långväggarna, hvilka spiror
 rör med nedre ändan stödde sig på taksveten; men
 med den öfre slutade de tilhopa midt öfver hufsen,
 och formerade der en angulum acutum. Twärför
 öfver och öfswan på dessa spiror woro slagne hori-
 zontala spjälor alt längs up efter spirorna, ända
 til klappåsen, den ena raden af spjälor öfswans för
 den andra, ungefär en half aln emellan hwar rad.
 De hade sedan börjat lägga halmten ned wid tak-
 sveten, sålunda, at halm-taket kunde blifwa en
 half aln tjockt; ibland mer, ibland mindre. Halm-
 ten lades der således, at stor ändan på halmten
 wändes ned åt, och den mindre eller smala just öf-
 swans för; men ytterst wid sidorna mot röstet wredes
 han så, at han der ej låg parallelt med den andra
 på taket, utan snedt före, nämligen nedre ända
 snedt ut mot röstet, och den öfre mera åt
 inre delen af taket, som ses af hosstående figur.

Halmten fastades sålunda, at när han war lagd, som
 man wille hafwa honom, bands den om wid öf-
 ändan med en widsja af Wide eller Sabel, och för

fast wid någon af de ofwännämde horizontela spjålor. Nämligen, den nedersta raden af halmen bands först sålunda fast wid tak-bandet; sedan lades annan halm på den nyss fastbundna, dock litet ofwänföre, så at den senare kom at öfvertäcka öfra delen af den förut lagda och fastbundna halmen, samt då tillika banden, hwarmed den blifwit fastbunden. Härmed continuerades hwarstals ända up til kropp-åsen, til des hela taket sålunda blifwit täckt. På krops-åsen lades af lång-halm så mycket och tjockt en wille, tvårt öfver, då den bögdes och wreds sålunda ned på ömse sidor om krops-åsen, samt bands sedan på ofwännämde sätt fast på båge sidor om samma ås. På dessa halm-tak woro ej lagde några Rissor eller annat, at nedtrycka eller qwarhålla halmen mot storm och wäder; emedan halmen war så wäl fastbunden, at det icke war af nöden. Desutom hafwa sådana tungder på halmen den plägenhet med sig, at rågn-watten gerna komma at stanna deremot, och på de ställen åstadkommer en hastigare röta på taket. Det war Hvete-halm, som taken här woro täckte med, hwilken här på orten wäret mycket lång.

Den 30 Martii.

Swartmyllan, eller den jorden, som på åkrarna låg öfwerst, war här ej af en sådan svart färg, som jag sett uti Ryssland omkring Moscou, samt emellan Moscou och Tulou, hwarest den öfser swart ut som krut; utan den stötte här merendels något på rödgult eller en Ocher-färg, hwilket twifwelsutan kommit af den strart derunder *Jula* *strigade* *Graveln* och *lexan*. **S**wartmyllan under

gräs-wallen på backar och dylika ställen war oc gemenligen af samma Ocher-färg.

Wåpling, eller *Trifolium purpureum majus sativum*, *pratensi simile*, *Raf. syn.* 328. som af Angelsmän kallas *Clover*, war sådt här på en stor del af åkrar och inclosureer eller små täppor, och det alltid, hwarest jag såg det, på broad-cast-land, eller på måst jämntlagt land; och ei på det, som låg i höga ryggar. Sedan denna är sådt, hårdar den sällan ut mer än 2.år, innan den går ut, och måste säas om på nytt. Sömliga hafwa den til 3 år; men aldrig mera. Här brukas den at säas med något sädeslag. Andra Commaren efter, sedan den är sådd, bärgas den en, ja ofta 2 gångor. Derefter plöges landet up, och besäas med hwete, til dess det åter efter några få år lägges til ång igen.

Åkrarna på denna orten, som stodo fädd med hwete, woro merendels lagde i stiches eller four thorough land, det är, at hela återn war lagd uti små ryggar, hwardera ryggen endast af fyra fåror, med tåta wattu-fåror emellan ryggarna. Bredden på ryggen emellan wattu-fårorna war en Svensk alm. Ryggarna eller desse stiches woro så gjorda, at de lågo högst midt på, och sluttade sedan på bmsse sidor mot wattu-fåren. Wattu-fårorne woro dragne från den högst belåagna delen på återn til den delen deraf, som låg djupast ned mot bälderna, alt i linea recta. Djupleken af wattu-fåren war et qwarter, ibland mer, ibland mindre; bredden en half alm wid pass. Vid bågge ändarna på wattu-fårorne, både öfver och neder, woro dragne 4. Adana stiches ~~och~~ ryggar

ryggar med wattu-sårar emellan, alla af lika bredd som de andra, tvärts öfver återn, eller at de fitches och wattu-sårar, som gingo från öfversta til nedersta delen af återn, gjorde med dessa angulos rectos, eller stodo perpendiculairt på dem. Dessa tvär-ryggar lära kommit at göras för den orsaken skul, at då man plöjer up och ned efter återn, lämnas wid bägge ändarna alltid en bit oupplögd, den nämligen, på hwilken dragarne wändas omkring, som sedan måste på detta sättet plöjas up tvärts öfver.

Zumla blefwo wi på intet ställe warse planterad wid gårdar och byar här i Hertfordshire, hwarest wi färdats fram. Jag frågade Farmer-na, om de icke hade Humla här? De swarade, at de här på orten ej plantera någon Humla, utan de böpa, alt hwad de deraf behöfwa til sit behöf, ifrån Kent och de orter i England, der de i synnerhet lägga sig på Hummel-plantering. Iti England brukas ganska mycket den hälsosamma seden; at näst hwar ort lägger sig på något wist i Landthushållningen at upodla, nämligen det, som bäst wil der triffwas och komma fort, och lämnar det andra til en annan ort. De tro sig winna mera härigenom, än om de idkade alla dekar af Landthushållningen; ty utom det, at den, som har många järn i elden, måste nödwändigt bränna somliga, så tycka de ej böna mödan, at tvinga Naturen. Således är Åkerbruket deras förnämsta göromål i Hertfordshire, Hummel-skötsel och Kirsebärs-träns-culturen i Kent, Gärs-skötseln på en annan ort, Boskapens på en annan ic. De sälja då sin egen Wara, och böpa sig, hwad de

säljroe

sielfve ej äga, eller ock byta de Wara mot Wara.

Tjenstefolk. En Farmer här på orten håller sielf ej mycket tjenstefolk. Då han har en dräng och en piga, har han nog. Mången Farmer är ock, som icke har någon dräng. Mig förri förtades, at i hela Little Gaddesden ej skulle wara 12 drängar, som tjena såsom drängar för års lön. En här är den seden, at hwar Farmer brukar måst dagswerks-karlar, som arbeta för dagspenning, at förrätta alla sina syflor med, både på åker, äng, i lada med tröstning &c. hwarmed de tro sig mycket lättare komma ut, än at sielfwa hålla och föda mycket tjenstefolk til sit landtbruk, för många orsaker skul. Det är ock derföre, som i hwar Stad, Socken, By (Town, Parish och Village) bo en stor hop arbets-karlar och fattigt folk, som endast föda sig och de sina dermed, at de gå och arbeta hos Farmers, Gentlemen och andra förmögna för dags- eller wecks-penning. Här i Little Gaddesden får en arbets-karl 8 a 10 pence a 1 shill. om dagen. Uti Woodford i Essex gaf min wård 9 shilling i weckan åt hwar arbets-karl, som han hade hos sig at trösta, samt hölt dem defförutan med swag-dricka. När en arbets-karl får här i Little Gaddesden 1 shilling om dagen eller litet mindre, så bör han sielf hålla sig mat, och bestås honom då af Farmern, eller den, som legt honom, ingen ting widare, utom swag-dricka eller spis-öl, som öfweralt är brukeligt, at låta dagswerks-karlar så för intet. Timber-karlar, som satte up et nytt plant, fingo af wår wård 18 pence om dagen, och höllo sig då sielfwe mat och alt.

Kor hade de ej i särdeles myckenhet här i Little Gaddesden. En Farmer hade sållan öfver 2 a 4, ofta mindre. Det försäkrades mig, at i hela Little Gaddesden moro näppeligen öfver 20 Kor. Hela Vintern, ända til Maji-månad, hållas de hemma wid gården i hus; och födas med tort hö; men sedan få de frihet, at sin Sommaren gå ute i betes-hagarna, och der söka sin föda. Orsaken, hvarföre de här i denna och andra här omkring belägna byar hafwa så få Kor; sådes vara den, at de hafwa så liten betes-marf och ångar; emedan det mesta är bara åker; men på andra seter längre härifrån, der de hafwa stora betes-märker, sådes vara ynnoghet af Kor.

Getter brukades ej här. En enda Farmer, Mr. Williams, hade dock 2:ne stycken, nämligen en Bäck och en Get, hvilka wistes mig, sejt något rart, det de trodde jag ej sett förut. Han såde sig hålla dem måst i stallet, emedan han war af den tanka, at hästarna nådde wäl deraf.

Ormbuntar, Pteris (Linn. Flor. Svec. 843.)
 Filix ramosa major, pinnulis obtusis non dentatis C. B. conf. *Rej. syn.* 124. växte til ganska stor ynnoghet på högderna, wid och uti bäckar, samt annorstäds. Hos en Farmer såg jag denna som lad, torkad, hemsörd och der lagd i två högar, hwardera af dem så stor, som et litet hus, samt täckte noga med halm. Jag frågade, hwar til de skulle bruka denna myckenhet af Ormbuntar; Mig swartes: Til allehanda slags bränse; hwar til de jest brukas wed, Genista spinosa, med mera. **Öfverbet** såde de sig bruka denna wid **Mått** der
 redning

redning och torkning, bryggning och dylift. Wid mina spatsergångar sedan, på åtskilliga kanter omkring Little Gaddesden, fann jag denna alltid wåra i stor myckenhet på alla betesmarker eller högder. Af den goda jordmon war den gemenligen här wuren til större högd och frödighet, än hos oss i Sverige. Wi sågo ock åtskilliga ställen, der de huggit af den samma, och samlat den til brånse. Uti Hertigens af Bridgewater-Park, som låg tätt wid Little Gaddesden, war et stort Tegelsbruk, der en myckenhet Tegel blef slagit. Det brånse, som der brukades, at läggas i Tegelsugnarna och brånna Teglet med, war små knippor och qwistar af Bock, men enkannerligen desse Ormbunkar. Wi sågo stora högar häraf ligga wid Tegelsbruket, täckte med halm. Folket sade, at desse Ormbunkar gifwa wid bränningen en mycket starkare hetta, än många träslag: Genista spinosa sades ej på långt när derutinnan gå up mot denna. En gammal hederlig Farmer försäkrade mig, at Ormbunkar böra räknas bland det bästa brånset, som han af långlig försarenhet kunde intyga. Han brukade den til bakning och mycket annat. På många ställen ses ock den samlat, och strödd bland annan halm under Bockapen i fågården, at der ligga och rutna, samt dymedelst öka gödseln. Likaledes brukas den, at lägga nederst på botten under Swete-Art och Kornstackar.

Den 31 Martii.

Förmiddagen gingo wi öfwer åtskilliga åkrar, ångar och betesmarker, at bese orten och landet, til des belågenhet.

Ärter woro här sådda på ganska många ställen, och det alt uti broad-cast-land, eller på jämna åker-stycken. Hwårt cast eller rum emellan wattungsfären war ungefär 10 alnar bredt. En tvärsfår gick nederst wid ändan. Men jag såg ej, till hwad nytta; ty den lade lika som en mull-bänk der nedre, och qwarhölt det watnet, som flöt ofwanfrån dit ned, då det hade rägnat; ty banken wid wattungsfären war så stor och bred, at den dämde mot det nedslyfande watnet, och hindrade dess arinnande. Ärterne woro här antingen sådde på samma sätt, som wi så war såd, eller ock i rader.

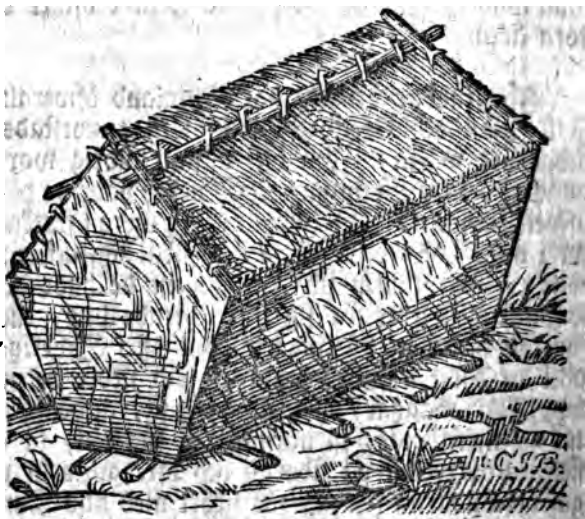
Belägenheten af Byarna eller en *Parish* war gemenligen sådan: Gårdarna woro byggda alle i en rad, ibland helt tätt wid hwarandra, ibland längre emellan. På eua sidan om och längs wid byen låg altid betes- och ut-marken, och på den andra deras trågårdar, åkrar, ångar och beteshagar. På den sidan, som ut-marken war, gick altid en gata eller wäg tätt wid och längs efter Byen. Ibland syntes Kirsbärs-trån, Wälnötts-trån, Bökar och dylika trån planterade utan för Portarna, dock ej tätt. På den andra sidan om Byen, som åkrarna ic. lågo, war närmast wid gården deras krydd- eller trågård. Derefter tog gemenligen åkrarna emot, dock ej altid, utan de omsade med ångar och betes-marker. Alla dese woro instängde och omgärdade med häckar, som bestodo måst af Hagtorn; men inblandade deribland Stårkebärs-buskar, Björnbärs-buskar, Törne, Agrifolium, &c., Lind, Salices, Star, ~~för~~ ~~gel~~ Kirsbärs-trån, samt ofta en myckenhet af stots-Bökar, med mera. På somliga ställen lågo

Boarna

Byarna på högder, annorstädes i dälder, så at dertvid ej war något wist. Somlige Byar lågo dock ej på detta sättet, i synnerhet de, som woro uti Vale land; utan husen woro der byggde merendels kringströdde, som uti en Stad, fast mycket glesare. Åkrar och instängda täppor syntes der på alla sidor. En myckenhet af allehanda löf-trän woro planterade både inuti Byarna, utan för husen och längs efter gatorna, samt rundt omkring utan för Byarna, hwilket alt tjente til en prydnad för Byarna eller Parishes, som lågo lika som uti en trädgård, samt til en skydd emot bläst och kalla wäder, som uti Vale land spelade öfwer de stora åkrar.

Hö-stackar bruktes här i Angland öfweralt, så i Essex och Hertfordshire, som annorstäds, hwar jag warit. Jag blef nästan aldrig warse någon hö-lada på ångarna. Således hade de höet afwen hemma wid gårdarna nästan mera i stackar, än i hus. Skapnaden på Engelska hö-stackarna war på alla ställen lika, nämligen de hade den skapnad, som et för sig sjelft stående hus, eller som en hö-lada på ångarna hos oss i Sverige; dock är talet nästan brantare, och nedre delen, som liknar wäggar, är gerna gjord så, at den sluttar ju mera inåt, ju närmare til marken, så at sjelfwa tak-foten på sidorna och öfre gäfweln på gäfwel-ändarna (at jag för likhet med hus så må kalla dem) stå längre ut, hwilket alt är gjordt, at watten och rågn så mycket mindre må skada höet. Öfwanpå äro dese stackar gemenligen wäl öfwer-täckte med Hwete-halm. En hö-stack göres här på följande sätt: När höet är wäl tort, föres det till de

den ort, stacken skal göras, hwarefter höet lägges i förenämde fyrkantiga huslika form, och trampas väl. När hö-stacken aldeles fått sin rätta skapnad som et hus med röst uppå, börja de täcka den samma med Hwete-halm, som sker sålunda: Litet ofswansför taf-suten af hö-stacken stickes hål här och der horizontaliter efter hela hö-stackens taf med en käpp: derpå tages lång Hwete-halm, på hwilfens ena ända göres et weck, och wrides halmen med wecket tishopa. Öfwersta delen af halmen eller wecket stoppas då med en käpp uti hålen, som äro gjorda uti höet, hwarmedelst den fastnar.

När halmen sålunda blifwit stoppad in under höet hela raden längs öfwer tafet, börja de en på en eller mera ofswansføre, at göra likaledes öfwer hela tafet, dock så, at denna raden blir

rallel med den förre eller nedra, då denne instoppade halmen täcker öfver öfra ändarna af den nedra raden. Sålunda fortfares, at instoppa halmen under höet ända til röstet eller öfversta toppen på taket, då alltid den öfre halmen täcker ändarna af den nedra. Längs efter röstet, som liknar en Kropp-ås, lägges först Ormbunkar, och så halm derpå, hvilken fästes öfverst sålunda, at långa spjälkor eller språtar läggas öfver halmen tvärts

öfver taket, hvilka fästas fast med flera qwister, som hosstående figur utwisar, och med nedra ändan slås ned i höet, så at Kroken öfwantil trycker ned spjälken och håller fast halmen. På bägge sidor wid gaslarna gå från högsta ryggen långa språtar eller stänger ned efter hörnen på taket, hvilka äro på samma sätt fästade med dylika Krotar, som hålla fast halmen, och hindra, at icke wädret kan föra bort honom på hörnen. Jag har frågat åtskilliga gamla Farmers och Landtmän, hwi de ej bruka lador här, at förwara höet uti? De hafwa swarat, at de höllo hö-stackar, när de blifwa wäl täckte med halm, långt bättre än Lador. Orsaken sade de wara, at då höet lägges i Lador, blir gemenligen den delen deraf, som ligger närmast til wäggarna, til 1 eller 2 qwarter från wäggen skämt, unligt och möjligt, mister sin behageliga luft, at Boskapen ej wil gerna äta det; men tvärt om behåller det i stackar sin söta och angenäma luft, ätes ganssка begärligt af Boskapen, och är endast utan af den otäckta delen, som tager liten skada af rågn; men blir ändock ej så elast, som det, hwilket lägges näst til wäggen i Lador. Allt hö, som war satt i stack på de orter

i England, der jag rest, tages ej utur stacken på samma sätt, som hos oss i Sverige brukligt är, nämligen at man riswer af det öfversta först, och continuerar så ned åt; utan alt hö skäres utur stacken med en särdeles dertil gjord knif, hwilket ser sålunda: När de behöfwa något hö utur stacken åt Bostapen, böria de at skära på en af gasivelsändarna af stacken först, nämligen de begynna aldradstwerst wid ryggen eller tåppen at skära löst fingor ungefär af en alns bredd eller mera, alt som de wela. Således fortsares med skärningen tvärts öfwer hela gasivelsändan upifrån ned til, alt som behöfwes. Wid denna skärning märkes, at det icke skäres perpendiculairt ned, utan ju mera en kommer nedåt, ju mera skäres snedt inåt stacken, så at altid den öfre delen af stacken, der en skär, lutar öfwer och utanför den undra, på det höet i stacken icke må taga någon skada af wåta. På detta sättet skäres stacken sönder, tills nästan intet hö mera är qwar. Angelsta höstackarna hafwa altså den förmon, at de ej taga skada af rågn, hwarken då de röras eller icke röras. Swaremot det Swenska sättet gör, at en antingen skal taga hi hela stacken på en gång, eller löpa fara, at elakt wäder skal skada honom, sedan han en gång blifwit rubbad ofwanpå; at förtiga, det structuren på den Angelsta, på alt sätt förekommer wåta, det en del Swenska deremot tyckes mera befördra. Derjämte tro Angelsta Farmerne, at höet, sålunda skurit litet i sänder från stacken, smakar Bostapen mycket bättre, ätes hållre af dem och behåller längre sin behageliga lukt, än om de wille upriswa stacken på en gång, då åtminstone en stor, om ej första delen af höets behageliga lukt skulle förlorast.

St. Foin var sådd i en eller annan täppa. Vi sågo ibland hela täppan sådd härmed och det alltid i broad land. Här hade inga Får eller andra Creatur betat denna Wår, hwarföre den stod här nog wacker, wårte merendels i klasar, och war nu til 3 twärfingers högd. Orten, der den wårte, låg emot Morgon-Solen; men en stor myckenhet af Måsa hade rotat in sig på de lediga rummen emellan denna *St. Foin*. Jordmon war den samma, som här öfweralt. När denna blifwit sådd en gång, kan den wara uti 15, 18 a 20 års tid, om det endast hwar tredje år gödes öfwanpå grunden, der den wårer.

Clover (*Trifolium purp. sativ.*) war sådt i en och annan inclosure eller täppa, och det alltid i broad-cast-land. På de ställen, som syntes warit sådda förledit år, stod den ganska grönn, tät och wacker, af par twärfingers högd. På äldre ställen war den något glesare; men dock af lika högd. *Lucerne* brukas aldeles icke at sås på denna orten; emedan de tycka, at den ej lönar mödan.

Stogs-lundar syntes här och der. De bestodo af allehanda här i England wildt wårande löf-trån; ty af bart-trå har jag ej sett något, der jag rest i Essex och Hertfordshire, utom dem, som med slit warit planterade ut wid gårdar, och somligstads på fälten. Bøkar woro dock de högsta trån i lunderna, som på denna orten wårte til en anseelig myckenhet. Fogel-kirsbår, Lind, Ask, Hagel, Ek, Aspar, Salices, Poplar, Hagtorn, Lörne, Glån, Hedera, Agrifolium, Björnbårs-buskar, Lönn, med flera, tästade ofta med hwarandra i myckenhet. Afwenbot war här wara

fet rar. På ömse sidor om dessa lundar lågo an-
 tingen åkrar ångar, betes-hagar, trä-gårdar, ut-
 marker eller byar. Agrifolium och Laureola sem-
 pervirens, samt Heder, som klångde sig up ef-
 ter träden, prydde dessa lunder nu Winter-tiden
 med sina täcka gröna blan. Jag såg et och annat
 stånd af Björnbårs-buskar, (Rubus maj. fructu
 nigro J. B.) som behållit sina gröna löf hela Win-
 teren, fast somliga af dem blifwit bruna och lika
 som brända. Genista spinosa wiste sig här ibland,
 och kunde på långt håll bedraga en, at tro, det
 han wore en Embusse, så lit syns han. Hans
 naturella jordmon är högländta, torra och ma-
 gra sand-marker och backar.

Mullwadar finnas i stor myckenhet så i Essex
 som Hertfordshire, och tilfoga Landtmannen ofta
 stor skada. Jag såg på åttskilliga ställen i Essex
 den ena Mullwads-högen bredewid den andra,
 och det i stor ymnghet, samt merendels på åkrar.
 Här i Hertfordshire syntes liksåledes en myckenhet
 af deras upkastade högar. De wäja ej för någon
 jord, som är torr. Uti Essex hade de sit tilhåll
 under svart-myllan, äfwen så i Hertfordshire;
 men så såg jag och här uti Little Gaddesden, at
 de upkastat sina högar i bära krita på en krita-bagga
 twid en åker. De fångas gemenligen här med en
 särdeles art af fällor, som sättes ut för dem i des-
 ras hål. Drångarna roa sig gemenligen, at sätta
 ut efter dem dessa giller; emedan Farmern eller des-
 ras husbonde betalar dem något wift, när de les-
 werera til honom så och så många Mullwadar på
 en gång; dertfore samla de dem flitigt och hänga
 dem up i knippor, til des de kunna hinna til den
 begä

begärta quantiteten, då de upvisa den samma åt sin husbonde och få den lofwade betalningen. Dese Mullwadars fallor skola framdeles beskrifwas och afritas.

Åkerrenar funnos wid somliga åkrar; dock mycket sällan. Bredden af dem war en Svenssk aln. Dese woro endast på de större åkrar, och tjente som skillnad emellan Farmernas tegar.

Åkrarna woro här måst öfweralt indelte i små inclosurer eller täppor, altid med lefwande häckar omkring dem i stället för gårdesgård; men der häcken war nedhuggen, stod en död häck eller gårdesgård upfatt, til des en ny häck toyrut up. Se menligen woro måst alle dese inclosurer fyrkantiga, fast de ibland liknade Quadrater, ibland Oblonger; dock hade de ock ibland någon annan figur, som en någotlunda circular, trapetziformis &c. men de woro dock nog sällsynte.

Ångarna och Betesbagarna woro indelte på samma sätt, merendels i lika storlek och figur, som Åkrarna. Största delen, om ej alla, af dem, hafwa tilförene varit åkrar, och blifwa per ordinem successionis åkrar igen; emedan Ängelsta bruket merendels är, at ymsom lägga åker til ång och ång til åker. Största delen af dem woro så öfwerwårte med Måsa af Bryis och Hypnis, at wåra måst måslupne ångar i Sverige näppeligen kunna wara wårre. Hwad orsaken härtil må wara, wet jag ej. Fåren gå i bet på en stor del af dessa, hela året, dag och natt, i torka och wåta. Men deras trampning, samt betning, wid det marken ofta är nog wåt, gör, at gräset blir så

dadt, samt upryckt med rot och förtynat? eller mon landet är mycket benägit för måsa? Jag skulle tro det; ty en mark ligger här ej länge, sedan hon blifvit brukad och lagd igen med plog, innan hon blir öfverluppen med måsa. Mon de rundt omkring planterade löf-trån bidraga något hårtill? Det synes mycket silt; ty man skal gemenligen se, at måsta måsan håller til wid och under löf-tråden, samt hålst i deras skugga, i synnerhet på Norra sidan om dem, hvidan den flyttar sig mer och mer ut på landet. Jag såg dock här och der en och annan täppa, som måst aldeles war fri härifrån, och deri gräs-wårten war tät och mycket wacker, och när jag såg nogare til, så war dynagan eller gödseln spridd ut öfwer gräs-wallen derstädes.

Ärter tröskades på somliga ställen ännu denna tiden. Wid en stor sädes-lada, som war bygd för sig sjelf långt från andra gårdar wid åttar, sågo wi en stor stack af Ärt-halm ännu otröskad. Den bestod af de slags Ärter, som här kallas Maple Pea, och brukas til föda för Swin. Ärt-halm-stacken hade samma skapnad, som hö-stackarna härstädes, nämligen at den liknade en hö-lada. Dess längd war 10 alnar, bredd 8, högd wid sidorna 9 quarter; men midt på gäfwels-ändan eller til det, som liknade kropp-ås, 5 alnar. Öfwan på war den täckt med Hwete-halm. Rundt omkring war den omgärdad med Glån, som war satt tät bredewid den, och förhindrade, at Creatur ej kunde komma den när.

Ros-kåls eller Ros-blads nytta til Sallad eller grönkål. Det är bekant, at här i *Stige*
land

Land är den sedwånjan, at så Roswor på åkrar til föda för Får, hwaräst de gå i bet, hwarom mera längre fram. Rosworna stå altså denna tiden här på åkern. Orvinsfolken plåga skära af de unga flena bladen, som denna tiden skjuta ut, samt tillaga dem på samma sätt, som wi tilreda Spinat i Sverige, med litet Smör, och äta den så tillika med deras stekar. En, som ej ätit häraf, skulle hafwa swårt at föreställa sig, hwarod behagelig och wälsmakande rätt detta är. De sade, at Ros-bladen ej duga någon annan tid på året härtil, än denna.

Igelkottar finnas här på orten willa. Kar-larna förde en til mig, som de tagit på marken, hwilken sedan practicerade sig ut genom dörens ratten derpå. En gammal Farmer berättade, at dese suga mjölken af Korna, då de ligga ned på marken, samt eljest göra dem skada.

Roddynga war född och lagd i små lask tått bredewid hwarandra på åkern; men ännu outbredd; Den bestod merendels af Holm-hysia; ty här brukas, at breda en myckenhet halm ut på få-gården under Hosskapen, der de ligga, hwilken halm sedan skämmas tilhopa i högar, lämnas at ligga och rutna litet, samt föres sedan ut på åkern. Denna utförde dyngan skulle efter få dagar bredas ut, plåjas ned, och landet besås med Korn eller Roswor.

Grindar brukades måst wid alla täppor eller inelosurer, hwarigenom man skulle föra med häst eller ock drifwa Fären. Grindens högd war dock sällan öfwer 6 a 8 quarter, ofta nog ulla. Hwar inelosure hade gememligen en sådan grind.

grind. Man måste lyfta den både up och igen. Eljest der någon gång våg gif genom någon inclosure, war gemenligen wid häcken en klif-stätta på något ställe, der öfver en kunde komma; ty häcken Larna, som bestodo af taggiga Hagtorn, betogo en snart den lusten, at klifwa eller tränga sig öfver eller genom den, utan man måste gå genom grinden eller öfver stättan.

Den 1 April.

AGRIFOLIUM *Raf. syn. 466.* hade af sig sjelf växt på somliga ställen här wid Little Gaddesden tätt utan för gårdarna på betesmarken. De der wid boende hade ständigt klippt af de samma med flit, så at dessa trån ej fingo wäxa i längd, utan widgag sig ut med sina grenar til en ansenlig widd. Orsaken, hwarför de sålunda klippt dem, war, at qwinfolken måtte få lägga sina lin-kläder, som de twättat, derpå at torlas, hwartil de nu woro ganska tjenlige.

Såg-ställen, hwarest de sågade sönder stäcker och klabbat til bräder och annat, hade de här i Hertfordshire wid de bästa gårdar, samt på et behändigt sätt gjorde. I stället för, at wi hos oss i Sverige hafwa Såg-bäckar, på hwilka wi med mycket besvär måste lyfta de stäcker, wi wilje såga sönder, hafwa de här grävt en graf ned i jorden om en famns djup, mer eller mindre. Längden af samma graf är gemenligen 3 a 4 alnar; bredden 1½ a 2 dito. På alla sidor inuti är den gemenligen fodrad med bräder, at ej mulen må rusa ned från sidorna in i den samma. De Sågar, som här allmänligen brukas, äro et bredt Såg-blad

med handtag i hvardera ändan. En Karl står derföre ned i gropen, och den andra ofswansföre, som hålla i hvar sin anda af Säg-bladet. Ståcken hafwa de wältrat tvärs öfver gropen, då de wela säga den tvärt af, eller längs efter den samma, när de wela säga den til bräder. De slippa således, at lyfta stäckarna up på Säg-bäckar eller höga ställningar. När någon af Snickare eller andra köpa sig en hel Bok i skogen eller wid någon af åkrarna, säga de först omkull den samma tätt wid marken, och sedan de således fått trädet omkull, göra de sig ej den omkostnaden, at föra hem hela trädet, som det fallit, utan de säga det i mindre stycken på stället, der det wuxit, gräfwa der en samns djup grop, eller af den skapnad, som nu beskriwren är, hwarest de säga trädet sönder, antingen til bräder eller hwad de wela.

Snails eller Sniglar kunna ofta åstadkomma stor skada på åker och ång. Mr. Ellis wiste mig i går et bref, som han fått från en lärde och förfaren Gentleman, hwilken har stor lust för Landthushållning, uti hwilket bref denna Gentleman berättar, at, då han efter sin Faders död emottog egendomen, fanns wid en sten-wall på des ågor en gruswelig myckenhet af Snails eller Sniglar, som om morgonen för Solenes uppgång woro ute på gräset och åkrarna, der de gjorde stor skada. En gång märkte han, at då Swinen släptes ut om morgonen, och kommo at gå förbi denna wallen, lämnade de all annan föda, och begynte endast upleta och äta dessa Sniglar: Han fick häraf anledning, at låta gåsar gå ut om morgonen, medan daggen ännu låg starkt qwar på marken,

och samla dem i korgar, samt försöka, at gifwa dem hemma åt Swinen, då han hade det nöjet, at se, huru Swinen med den begärlighet äto dem, som hade det varit deras utvaldaste föda. Han lät sedan ej förtryta sig, at hwar dag låta samla här af, samt föda Swinen härmed, som ej alls näst blefwo smålfeta, så at håret föll af dem, utan ock, då en Gris, som härmed war född, slaktades, befans des kött wara det wälsmakligaste, som någonsin kan gifwas af det släktet.

Tegelsten sönderstött til fint pulfver eller mjöl, bruktes här, at skura eller polera allehanda järn och måsingswerk uti et hushåld, som liusflakar, ljus-saxar, knif-kast, eldstänger ic. Något af detta pulfver lades helt tort uti en klut, hwarmed järn- eller måsings-redskapen gneds. Om detta pulfvret är wått, blifwer redskapen, som gnides dermed, ärgig derefter.

Den 2 April.

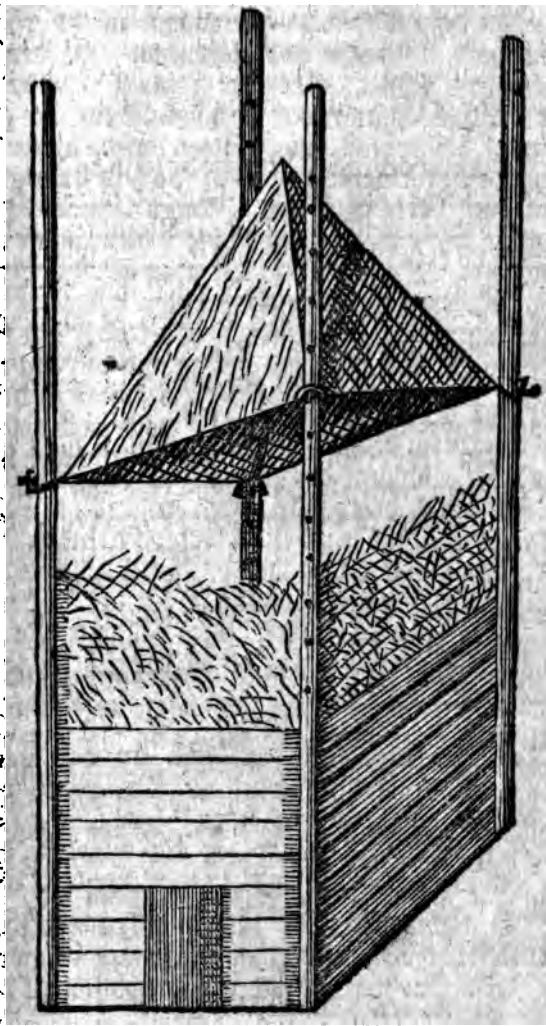
Förmiddagen gingo wi omkring uti den Parken, som låg S. W. om och tätt wid Little Gaddesden, och hörde til Hertigen af Bridgewater, som nyligen uti sina helt unga år afidit, och lämnat egendomen åt sina Syster och yngre Broder, hwilken nu war 11 år. Sjelfwa Sten-huset, som war mycket wackert, låg midt uti Parken, från hwilken gingo Prospekter til 4 kanter midt igenom Parken, huggne in linea recta. Parken bestod enkannerligen af höga, tjocka och tätta Böktr, med någon Ek blandad deribland, Hagtorn, Ask, Sabel och dylika syntes der ock på somliga ställen.

Hjortars föda och nytta ic. Vi sågo en ganska stor myckenhet Hjortar, både större och mindre, som höllos här i denna Parken. Några få af dem woro snö-hvita; men de flästa merendels af sådan brun-grå färg som Harar. En man, som följde oss, försäkrade, at der woro öfver 1000:de stycken, som nu här höllos, hwilket wi och ej hade swårt at tro, i anseende dertil, at wi sågo stora hopar här af på hwart ställe wi kommo i Parken. På åttifilliga ställen lågo neder huggna och lagda färsta unga Bökar, Åskar och Hagtorn, hwaraf de gnagit Barken, så at de ske trån nu woro aldeles utan bark. Åst war dock, som af alla trån war måst lagd för dem, och hwaraf de måst gnagit. Dessa åttikalade trån woro, sedan de blifwit torra, et ståtligt brånse. På et och annat ställe war hus upfatt, som gemmenligen bestod af et taf på stolpar: der midt inundet gick en lång häck, hopfatt af 2 grindar, som med nedra delen woro tilhopa fogade, at höet kunde läggas emellan dem. Här hade Hjortarna uti elakt wäder sit tilhåld, och fingo sin föda af det hö, som då blef lagdt för dem uti häckar. Om Sommaren fingo de sin föda utaf gråset i Parken, men om Winteren af det hö, som om Sommaren til den ändan blifwit fördt i lador, hwaraf här i Parken woro flere. Det är bekant, at Hjortbanarna hafwa horn, men honorna icke, samt at banarna fälla sina horn en gång hwart år, då nya wåxa i stället. Det war altså denna tiden på året, som de begynte fälla sina horn. Vi sågo dem, som nu endast hade et; det andra war redan affallit. Nyttan, som följde af desse djur, utom det nöjet, ägaren hade af dem, är, at de

tet hålles för en delice: skinnen äro stättliga til byxor ic. hornen begärliga af ätstilliga handtverckare til knifskast och dyligt, samt det, at de säljas til Apothecare för deras Medicinska nytta.

At förekomma höets hopbrinnande. Uti en af de lador, der hö war samlat för Hjortarna, wistes of et sätt, huru de förekomma, at nyss infördt hö ej må taga någon skada af hopbrinnande, som skedde sålunda, at de slagit ihop trummor eller fyrkantiga tuber af 4 bräder, til en famns längd, mer eller mindre. Bredden af hwar sida war $\frac{1}{2}$ aln. Dese sattes här och der perpend. uti höet, då det lades i ladan, samt lagades så, at wädrret genom de hål de lemnat, kom at spela igenom höet, hwaraf den warma ångan, som förorsakar höets brinnande, kom at drifwa bårt. Dese canaler ställas i höet, då det lägges i ladan, och när det är inpackadt, dragas de up, då de lämna et hål efter sig, hwarigenom ångan går up. Somliga betjena sig af tunnor eller fjälningar hartil. På lika sätt brukas dese, då en nödgas lägga ej aldeles torr såd i lador.

Höslada med tak, at lyfta up och ned. Bland andra lador, hwar i hö förwarades för Hjortarna, fingo wi här se en, som war på et synnerligt sätt gjord, det är, at när något af det hö, som låg uti heune, togs bårt, kunde tafet säljas ned derefter, så at det nästan alltid låg tätt på höet, der så ästundades. Sättet war detta: De hade i fyrkant slagit ned 4 stälpar, en i hwar horn. Stälparnas längd war 15 alnar: widden emellan hwar stälpe war 7 alnar. Nederst woxo emellan

emellan dessa stälpar gjorda wäggar af Etkräder, som woro fastslagne wid stälparna. Höjden på wäggarna från marken war 4 alnar. Öfwanför brädwäggarna war et halm-tak emellan stälparna, hwilket tak hängde öfwer huset, war convext, och formerade absolut en half octogon, som dock bordt haft litet oblonga latera. Takbanden woro af trä, inhuggne i hwarandra wid ändarna. De gingo alla tätt utan för stälparna, så at stälpen stod tätt i angeln, som 2 sidor af takfoten gjorde med hwarandra. Et krokigt trä war sedan slagit fast med ena ändan wid den ena takfoten, och med den andra wid den andra af dem, som formerade en rektangel, dock på det sätt, at denna krok kom at lita som formera i höjnet en liten triangel, då samma krok gjorde en latus och de andre två formerades af de två takfötterna, då stälpen kom at gå midt igenom denna triangeln. På andra jag sett, har takbanden gått innanför stälparna, och kroken utanföre, alt som en welat. Uti stälparna woro åtskilliga hål midt igenom dem, det ena litet öfwanför det andra. När nu halm-taket skulle lyftas högre up, så steg en karl wid hwar horn, och med axeln lyfte det up, då en tjock järn-pinna sattes uti något af hålen, så högt en wille hafwa det, hwar på taket sedan hwilade. När taket lyftes up, följde fotbandets horn tätt ut med stälparna. Wille en fälla det längre ned, togos pinnarna ut, at det sakta föll ned, så långt som åstundades. Tjockleken af halmen på halm-taket war 1½ quarter. Stacken war nu full af hö, uplastad til par alnar under taket.

Uf hwad wårter høet härstådes bestod. Som grås-wårten på ångarna och betes-marken denna tiden war så stackig och af Creaturen afbiten, at jag omdieligen kunde taga reda på de wårter och örter, hwaraf grås-wårten der bestod; så använde wi en par timar, at ransaka høet här i ladorna, och at utleta samt uptefna alla slags wårter, som deri fanns, at wi deraf måtte kunna döma om høets godhet. Jag wil, så mycket gørligt år, ställa dem i ordning efter deras myckenhet, så at de wårter, som funnos här i största ymnighet, och mera, än af de andra, få den heder, at stå främst; men de, af hwilka här funnos aldraminst, komma at lämnas sist. De woro följande:

LOTUS. *Lóti corniculatæ major species* J. B. Raj. syn. 334. Jag kunde ej finna, hwaruti denna war skild från Lotus s. Melilotus pentaphyllos minor glabra C. B. som finnes hos oss i Swerige i synnerhet. En gåse, som war med oss, kallade det Ladyfinger Gräs. Jag bar sedan et stånd deraf hem til Mr. Ellis, och frågade, om icke detta wore hans Ladyfinger Gräs, som han så oförlifneligen berömmier, och sätter fram för alla andra gräs-slag uti sin Modern Hufbondman, för the highest perfection the most proper Hay for feeding Saddle-Horfes, Deer, Sheep and Rabbits, samt för Cattle; med flere uphöjande ord? Han swarade, at det war just det rätta och samma, som han på förenämde och flera ställen så högeligen berömt. Detta fanns bland høet i stor myckenhet och måst af alla slagen.

Röd Wåpling *Linn. Flór. Sv. 615.* i stor myckenhet.

Swit Wäpling *Linn. Flor. Svec.* 612. mycket, dock ej som föregående.

KAMBEYING *Linn. Flor. Svec.* 81. måst af alla gräs-slag.

GRAMEN lanatum Dalech. *Linn. Fl. Sv.* 67. tåmmeligen.

Sundåring *Linn. Fl. Sv.* 83. tåflade i myckenhet med nyf föregående *Gramen lanatum*.

CENTAUREA *Linn. Flor. Svec.* 709. *Jacca nigra* prat. lætifolia C. B. tåmmeligen.

LATHYRUS 599. fylv. lut. fol. viciz C. B. något.

PHLEUM, Ång-kampe, *Linn. Fl. Sv.* 50. tåmmeligen.

Ång-zafre *Linn. Fl. Sv.* 96. något litet.

ANTHOXANTHUM *Linn. Fl. Sv.* 29. något.

HIERACIUM, en Sort deraf med fol. lin. hirsut. något.

FESTUCA *Linn. Flor. Svec.* 93. något stånd.

CHRYSANTHEMUM. *Bellis major*. J. B. dito.

BRIZA. dito.

AGROSTIS. Arift. maj. prat. dito.

SERRATULA. C. B. dito.

LINUM catharticum. dito.

VICIA, Mus-årter. dito.

FILIPENDULA vulg. dito.

PLANTAGO. fol. pubesc. *Linn. Flor. Svec.*

123. dito.

MILLEFOLIUM vulg. alb. C. B. et enda stånd.

Flera kunde vi ej finna här, ehuru vi länge letade derefter. *Papilionacca* gjorde allena inemot dubbelt så mycket, som de andra. En del af hdet hade unknat något; men mycket deraf var offadt, och luktade ganska wål.

At bestia Sâdes-stackar för möß. Uti Herrens af Bridgwaters gård fingo wi se et särdeles utt, at så bygga Sâdes-stackar, at ej mößent ulle nåskas til dem, i det botten, hwarpå Sâdesacken stod, ej war ned på marken, utan stod å pelare, 6 qvarter ifrån jorden. Sâdes-stackens öften, som war af trä, war antingen fyrkantig ler rund. Den hvilade på 8 a 10 pelare, utom en annan dito, som stod midt under botten. Pelarna woro i fyrkant murade af tegel, hwar sida 4 lin bred. Längden af pelarena war 5 qvarter. Öfwanpå hwar pelare war altid lagd en tjock håll i eller sten, som räckte et qvarter på alla sidor tom pelaren, och således förhindrade, at möß öfveligen kunde komma up til stacken. Öfwan på ega hållar war botten sedan lagd. På somliga åspar låg ej en sådan hålla öfverst, utan öfre delen af pelaren war til 2 qvarters högd på alla sidor öfverklädd med en tunn polerad måsing, som å lika sätt förekom mößens upstigande; emedan de möjligan kunde få fötfäste på denna polerade måsingen. Dessa Sâdes-stackar hade desutom en förmon, at wâdret fick spela under dem. Öfwanpå betäcktes de wäl med halm.

Wattu-konst, at draga up watten med: Förberörde Hertigs gård war belâgen på en af Kritackarna härstädes, hwarest ingen källa war, at å godt watten utur; dershöre hade de låtit grâfwa en ränn ned igenom Kritbacken til ganska många åmnars djup. At få up wattnet utur den samna, oar et stort hjul bygd, som hade ett tjock arel-läck, omkring hwilken gingo stora rey, som på wårdera ändan hade en stor balja fästad, dock på det

Åkerens gödning. Om gödligt år och tiden tillstäder, låter han göda sin åker hwart år med den gödsel, som blir efter Kor, Går och Hästar, på det sätt, som nedanföre skal nämnas. Tiden, då han låter föra ut denna gödsel, är om Wintern, på de dagar, som wäderleker är sådan, at han kan bruka hästarna til annat åkerbruk. Om gödning med Krita hade han samma tal, som p. 239. tilförene förmålt är.

Nedhuggna häckar til bränse. När han hugger ned någon gammal häck, at få en ny at wäxa i stället, använder han, som wanligt är, en del af den nedhuggna häcken til en ödd häcks upfattning; men det andra, som sedan blir öfwer, och är det mästa, ware sig qwistar eller tjockare wicke, låter han hugga kättare til 6 qwarters a 2 alnars längd, binder det i små knipp, och säljer til bränse at de fringliggande, som tarroa sådant, eller lämna det til betalning at dagswetts-kättare och dylikt folk, som arbeta hos honom. För 2 a 3 klappar af det gröfre wicket, af hwilka hwarde-ra är litet tjockare än en arm, får han lika mycket, som för en knippa af qwistar.

Artland. Wi fölgde honom öfwer en af des åkrar, som hel och hällen war besädd med årtilliga slags Arter. Åkern bestod af 10 Acre land. Arterna woro nu mot 3 twär-finger höga. När Artstjälken blir 3 a 4 twär-finger lång, löres med wälten öfwer åkern, at göra den slät. Han sade, at Arterna taga alsingen skada deras, utan det är dem nyttigt. En del af dessa woro sådda för 8 weckor; Maple pea för ungerar 3 dito.

Vicia 2c. sådde för hästar. På åttilliga lerstycken hade han låtit så *Vicia* eller *Wicker* af flera arter. Et af dessa slagen berömbes mycket. De der woro sådda sista Höst på broad land, ade den egenstapen, at de tålte Winter-kölden, och woro redan 3 twår-finger höga. Uti Maj-månader han så dem, och gifwer den gröna halmen til hästar, som är dem ganska hälsofar, rånsar em och gör dem feta och wälmående. Sedan de ledes uti Maj blifwit afflagne, så de stå och växa, antingen at widare slås en annan gång mot hösten, eller at lämna til at samla frön af. Somme slag af *Vicia* woro sådda nu i Wär. Med lever war ock et och annat stort äcker-stycke beadt, som nu stod ganska härligt och grönt.

Gropar, der de fördom tagit Krita. Wi lgo på flera ställen uti åkrarna och äfwen på besmarkerna stora djupa gropar, der de i forna dagar tagit Krita, antingen til åkrarnas göbning eller til något annat. Uti flästa delen af sådana gamla gropar war icke allenast bottnen öfverdragen med tjock gräs-wall, utan i somliga stodo höa och tjocka Bökar. På alla backar rundt omkring denna trakten syntes sådana gropar.

Bökar, skadeliga för häckar. Allestädes är i häckarna rundt omkring åkrarna wärte stora öga Bökar. Många inclosureer woro så omgifte deraf, lika som af en häck. Mr. Wiljams sade, at desse tjente åkrarna til föga nytta; ty dels drog de med sina widt utspridda rötter födan både från de på åkern sådda sådeslagen och de andra träden i häcken, dels och förnämligast, at de genom sin tunga och wättnets droppande från deras grenar och

bring dem, det är, at de med en gräfte eller hacka, hvars järn är helt trubbigt och nästan rakt på ändan, samt inemot et quarter bredt, hugga bårt en del af de sådda Kosvorna på det sätt, at emellan hvar Koswa blir 9 tum. Detta mellanrummet hackas med samma instrument så up, at jorden deremellan blir helt lös. Det är då i denna lösa jorden, som Kosvorna så anseuligen tiltaga, at de växa til större storlek, än en mans hustru. De brukas sedan til åtskilligt. Antingen släppas Får på Koslandet, dock på en liten del i sänder, genom en fälla, då de der ej allenast hafwa en ynnig föda af Kosvorna, utan göda och samma åter ansenligen genom sin dynga och urin; eller tagas Kosvorna up til föda åt Får eller andra Kreatur hemma i huset, eller säljas de til sådana, som hafwa Får eller andra djur at göda, med mera dyligt, så at de på mångfalt sätt hafwa nytta häraf. En gammal Farmer berättade mig, at han af et enda Acre land, när Kosvorna wille någorlunda fort, gemenligen kunde förwärfwa sig 14, 16 til 18 Pund Sterlings inkomst, som dock allenast en wih tid om året tagit in detta Acre land. Obs! Hoings-instrumenterne, som de brukade här på alla ställen, liknade aldeles de hackor, som de i Sverige, e. g. wid Utkuna, bruka wid Tobaksboande, hwilka töt hända först kommit i modell här ifrån England.

Mr. Ellis fyrhjula Drillplog. Efter midnatten var jag hos Mr. Ellis, som då wiste mig nyttan af sin nyh uppfundna fyrhjula Drillplog. Han sådde denna dag litet hwete genom den samma. Landet war förut wäl brukadt, harfwadt och lagdt i broad-land. En Karl gick och drog Plogen, och

den

Älligen en stor myckenhet ollon, hvarmed Swin-
nen föddes, hvilka här af skola må ganska wäl och
blifwa mycket feta. Likaledes samlas Ek-ollon till
Swinens föda; dock sälla de samma i godhet till
deras föda ej up emot Bök-ollon. Somliga misst
en stor hop Swin förledit är, som skedde deriges-
nom, at de gifwit dem Ek-ollon at äta, innan de
samma fört ligga någon tid och lika som präpare-
ras, hwarigenom Swinen dogo, hvilket aldrig skal
se af Bök-ollon, dem de kunna äta utan skada,
så snart de falla ned från trädet.

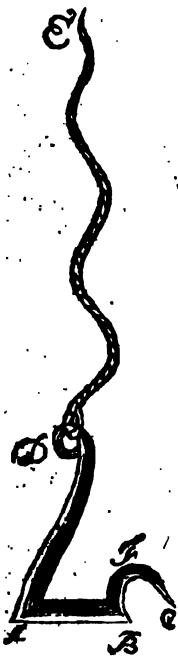
Genista spinosa, at bränna tegel med. Jag
har förut nämt p. 199. at de måst öfweralt på dessa
wedlösa orter bruka *Genista spinosa vulgaris* Raj.
Syn. 475. till bränse i spisar. Nu berättade Mr.
Williams, at den samma likaledes brukas här på
orten, at bränna tegel med, då de samla den i
små knippor, torka och stoppa under Tegel-brän-
ningen dessa knippor i Tegel-ugnen, i stället för
annan wed. Jag såg och sedan wid Tegel-bruket,
som hörde Hertigen af Bridgwater till, at denne,
afwen som Ormbunkarna, war samlad och lagd
der i högar knipptals, at wid Tegel-bränningen
betjena sig deraf till bränse.

Ussa till gödsel på ångar. Han hade strödt
Ussa öfwer gräs-wallen på en och annan af sina
ångar, dels at utrota måkan, dels at härigenom
öka gräs-wårten; ty han räknade Ussan för en
härlig gödsel på ångar.

Dices Jod till gödsel. Med uti en härd war
er Dike mysligen upkastad. Jorden, som blifwit för-
gri derutur, war lagd i högar wid ena öfsta af

1778

af järnbröddar, som de bruka, då de wela klifwa up i något trå, antingen at taga Zkorn-ungar, Kråksbou eller något annat; ty som tråden här, til exempel Hökar 20. års til många sammar nedan till aldeles utan quistar och helt slåta, så kunna de ej på annat sätt komma up, än med stegar eller med dese järnbröddar. De förre woro för kostsamma

och beswärliga at bära allestäds med sig; men de senare ej så. Deras skapnad kan bäst ses af hess stående Figur, hwarest C B A D wisar hela brådden, som är af järn, och D E remmen eller bandet, hwarmed den bindes fast wid benet. A B är den delen af brådden, som kommer at wara under skon, hwarpå en står, då en klifwer up. Längden af rummet emellan A och B är just passad efter bredden på skon. C är själwa udden på brådden, som alltid är på inra sidan om foten mot trådet. Längden från F til C är just två twårfinger. Den är slipad hwarf, som den skarpaste och hwarfaste knifsudd, at en så mycket bättre må kunna hugga in i trådet med den samma. Denna udden sluter sig ej i en acumen, som en knifs-

udd, utan är mera trubbig, och liknar närmare en smal hugg-bår; dock är udden ej aldeles så trubbig, utan mera oval. Wore den så smaluddig, som en knif, torde den ej wara så stark, utan snarare springa af.

Åkern bör och vara mycket lös och torr; der denna Vög skal kunna brukas; ty om åkern ej är lös och torr, såde han sig aldrig bruka denna; emedelt en då blir för tung, så at inga hästar ärta draga en. Vögåsen och trä-wirket bör och vara ganska starkt, om den attnars skal hålla. Med et rd: uti lös-mylla och sand-jord skulle denna göra stor tjenst; men ej så uti lera och hård åker.

Salin af Korn, Hvete, Ärtor, Bönor &c. till gödsel. Här och der på hans få-gård stodo åkern under öppen Himmel, at lägga foder i för Boskapen. Häckarna woro sammansatte af 2:ne långa grindar, sådana som i Sverige brukas; i käll för hästar; at lägga deras hö uti. 2:ne sådana långa grindar woro wid nedra ändan tilhops ihltade, och de öfre ändarna utwidgade från hwarandra, at de sålunda formerade en häck, hwar uti fodret kunde läggas. Denna häck stod på war bäckar af trä, nämligen en under hwarandra ändan, af den högd, som war beqvämligast, at Boskapen kunde hinna up til fodret. Uti desse häckar lades halan af Hvete, Korn, Hafre, Ärtor &c. Bönor, samt hö, hwaraf Kor och Får fingo ita om nätterna. Korna stodo hemma hela Wintern dag och natt, och äto af fodret i desse häckar, när de wille; ty de gingo lösa i få-gården; men hären woro endast hemma wid gården, då det var rågnaktigt och elakt wäder; ty eljest sållades de om nätterna ute på åkrarna, eller gingo i utlofurena. Af denna halmen i häcken äto Kreaturen en del, och en del draga de ned under fötter, wa, hwarilken sedan blifwer utbredt öfwer hela få-gården, och lämnas åt dem, at lägga och trampa

på. Således fortfares hela året, hvaraf tjockle-
 ken af halmen, som ligger kungspridd öfver hela
 fågårderna, ansenligen ökas. Kreaturen falla stän-
 digt sin dröga och urin derpå, utom hvard. annat
 afftrap, som dit kastas. När denna samling stig-
 git til någon myckenhet, skåttas den tilhopa i stro-
 ra högar, som gemenligen sker om Vår-tiden, och
 lämnas så, at ligga och brinna tilhopa en tid,
 nämligen i 3 a 4 weckor, ej mera; emedan den får
 skada, hvarigenom en Färmer kan få en mjöcken-
 het skön och utwald gödsel för sin åker. Detta sä-
 ter, at skaffa sig gödsel, brukas af en och hvar Far-
 mer, så här i Little Gaddesden, som i Parishes
 eller Söknarna rundt omkring. Jag såg ej alle-
 näst fågårdarna fulla af nedtrampad halm af alle
 ofwannämde sådesarter, utan mångenstäds Drö-
 bunkar blandade deribland, at öka gödseln. Wid
 eller utanför gårdarna blef jag allestäds warse stora
 halm-högar hopstättade, som äro lämnade, at lig-
 ga och brinna tilhopa. Denne så preparerade
 gödsel föres sedan wid lägligt tillfälle ut på åkrar-
 na med kôrter, hvarrest den lägges i småslaf. Ett
 bredewid hwarandra, breddes ut och föres med.
 Enkannerligen föres den ut då, när wätaktigt wä-
 der hindrar, at bruka hästarna til plögning. När
 denna halmen måkas eller skåttas i högar, kastas
 näst altid någöti mull öfver häknen, eller läses
 den dermed, at ej Soles må skörka den för mjö-
 ket, och draga kraften derifrån. Dese hopstättade
 högar ligga altid under öppen Himmel, fast
 skul torde wara bättre.

Afstilligt slags foder de Hästar. 1114. 1115.
 foder af yti sit stall, och se på hwar.

bönläta föda och fodra sina hästar. Här hade han med stål-qvarn låtit sönderkroa de Art-slåg, som kallades Maple pea och Grey pea, uti grofva stycken, blandat dem med Malt-dust eller Malt-fän, samt hvit och svart Saffra, hvilket han flere gånger om dagen lät gifva åt sina arbets-hästar, som deraf trufdes oförlitneligen väl. Detta foder gafs dem morgon, middag och afton, och allt som behöfdes; men deras vanliga föda var följande harskelse: Han hade låtit skära sönder halmen af Korn och Arter, Svete-agnar och ay, hvarvid satt litet af Halmen til en tvårhands längd mer eller mindre, samt hö. Detta allt var så fint sönderskurit, at det föga var gröfre, än grof karfvad Tobak. Sedan hade de blandat alla dessa tillhopa, och lagt det tørt uti kribban för hästarna, som äto det gerna och mädde väl deraf.

Strata uti Krite-gropar. I den backen, hvar på Little Gaddesden war bygd, war et Krite-brott, hvarvid de i forna tider tagit Krita. Här voro strata i denna ordning.

1:o Öfverst svart-mollan eller den tegelfärgade jorden, bestod af förruttnade märker och den tegelfärgade lera och Krita, somligstads en half aln, annorstads en aln.

2:o Krita af det ordinaira lösa slaget, 6 alnar.

3:o Et stratum af den tegelfärgade leran, netto et halft qvarter.

4:o Sedan bara Krita ända til botten.

Målrhus. Utom det, at Mr. Wiljams war en stark Farmer, så hade han tillika stor förtienst dermed, at han maltade Malt, och sålde deraf til
alla

alla omkringliggande. Här wiste of Målt-huset, som war nog stort. Gålfret war gjort af den sten, kallad Freestone, som upgräfdes 6 Engelska mil härifrån, hwilken bokas sönder til stoft, blandas ut med watten, och tilredes som ler, same göres sedan deraf gålf i Målt-hus. Gålfret war något sluttande, så at watten kunde rinna af från Måltet. Denne Freestone, tillika med grufwan, der den toges, skal framdeles beskrifwas.

Stål-qwarnars bruk, at mala Malt och Arter. Här wistes of 2:ne Stål-qwarnar, af hwilka han brukade den ena, at mala Malt uti, och den andra, at söndertrösa de Arter, som han blandade med Hafra ic. til föda åt Hästarna. De hade hwardera et stort swång-hjul, som gjorde arbetet lättare för den, som skulle draga bettet.

Den 5 April.

Om morgonen togo wi en af de finaste Farmers eller Landtmän, som war bekant om åters bruk och Landthushållning, med of, och begofwo of på wägen til Ivinghoe, hwilket låg uti Buckinghamshire, 4 Engelska mil från Little Gaddesden uti N. W., hwilket låg uti Hertfordshire ytterst på gränsen mot Buckinghamshire. Utgiften med denna spatsersgång war, at få se österna omkring Ivinghoe; emedan Mr. Ellis berättade, at utsigten af landet och jordmon war aldeles skild ifrån hwad den war wid Little Gaddesden; ty i Little Gaddesden är Chiltern land; men omkring Ivinghoe Vale land. Chiltern land kallas det land, som består af höga backar och Kritt-bärg; Vale land åter, der landet består af stora fält och slätter, och ligger merendels i dalar.

Agri-folium ansefelig stor. Vid en häck, li-
t från en gård, blefvo vi warse et trå af *Agri-
folium Raj. syn.* 466. som war et af de jidrefta jag
artits fett uti England. Wi tyckte, at högden
f denna *Agri-folium* war 18 alnar, och hade den
väl warit högre, om den icke up i skatan warit
fbuggen. Wi måtte peripherien en aln ofwan
än roten eller märken, hwarest den war 9 qwar-
r. Stammen war til 8 alnars längd från roten
krak och slät, endast at här och der utampå bars
in warit små knolor, til storlek och figur merens-
els som *Hafelsnötter*. Dese woro hårda och af-
å; men syntes icke hafwa någon communication
med själwa trädet inom barken. Wi hade tilföre-
er funnit på *Bökar* just dylika knolor och, af same-
ka beskaffenhet. Katlen, som fölgde oss, wiste
igen annat nytta af detta trädet, än at det bruns
til brånfle.

Sådes-stack på stälpar. Vid en och ana-
an gård sågo wi Sådes-stackar bygde på samma
tt, som tilförene p. 229. är beskrifwit, nämligen
ående på stälpar. Stälparna woro midt uppå
mslagne med polerad måsing, at hindra mödens
pgång til Sådes-stacken, som här bestod af *hwete*,
och föllades af vår *Följeslagare* a *Wheat frame*.

Stått-lårre. En gåse kom skjutandes med
en ansefelig stor *Stått-lårre*, lastad med *Genista*
pinosa til brånfle, den han huggit på de stora
lårre fälten, hwilka sågo här tått bredewid. *Stått-
set* på lårren war bygdt som en skinda, endast
t wid bakdelen eller mot skalmare war ingen grind,
tan den stod der öppet. Råtteligen, här woro
bga grindar, hwarest på ordinaira *Stått-lårre*
ro bräder framme och på sidorna.

Scott-fält. Wärdde hela vägen ända inemot Ivinghög på högra handen inclosurer eller med lefwande häckar omgärdade täppor af åkrar, ängar, betesmarker, samt ibland någon gård men på vänstra handen war et mycket stort fält och utmark, som i utsigt någorlunda syntes likaså våra torra magra Ljungshedar i Sverige; endast at ingen Ljung fanns här på; samt at landet låg här ej flätt, utant uphöjde sig småningom, och småningom tog af igen, eller sluttade nedåt. Det war måst alt öfvermåst med Genista spinosa; hwilken här ej war stort öfver en två-hand hög; emedan den af fattigt folk altjämt afhögs; tätt wid marken; och fördes hem til bränsla. På ät illige ställar infanno sig Ormbunkar: som ät gåds upat nog tusen. Några grässtrån wile sig här och der emellan Genista. Jordmon war den brun och rödgula jorden, Hela fältet, med måst mera; hörde Hattigen af Bräggwäter til.

Jordmon i dälarna, en flint-sand och dess nytta. Det war curieus; at merendels sed; alla dälder emellan högderna bestod jorden måst af bara flint-grus eller en grof sand, som hi war sedan, som war måsta sand i Sverige, andeligen af Quartz, utan den bestod af bara flinta, i hån som här öfweralt finnes; hwilken war öfvermåsten så til en gröfre som finare sand. Af någon liten Kvit-fords blanning här ibland war färgen på den en rost-färg. Hi sökte med lit länge, om hi icke kunde blifwa warse något sand-torn af Quartz men så fångt. Ej eller fanns här någon annan sand-art, större eller mindre, än flinta. De, som bo här på orten, blanda denna sand med ler,
brackaf

waraf de göra och bränna tegel; och då de mura us, blandas den med kalk.

Kalk af Krita. Jag frågade af Karlen, som sålde oss, hwad slags kalk de bruka här til sina us, samt hwar de få den samma? Han swarade, at de gräfwa up ordinair Krita utur Krita-båren, lägga den samma i högar, och bränna den på samma sätt, som wanligt är, at bränna Kalk af Kalk-sten, då Kritan, sedan hon blifwit bränd, nåslas sönder til et fint pulver eller mjöl, hwilket är en ordinair Kalk. Af denna Kalk, blandad med flint-sand, mura de alla sina stenhus. Alla som bodde här rundt omkring, berättade jämswäl, som en ganska bekant och allmän sak, at Krita brännes hos dem öfweralt til Kalk, i det som lägges i Kalk-ugnar, och efter bränningen slås ut, hwarom mera längre fram.

Nåslor til grön-kål. När Nåslorna först om Båren upkomma, plåckas de af qwinsolkten, och tredas til grön-kål, måst på sätt och wis, som wi i Sverige tillaga Spinat. De hålla här så fbre, som Nåslor, sålunda, eller ock på annat sätt tilredas och ätne, skola vara mycket hälsofamma, och stärka bloden.

Dagg-mastar, en begärlig mat för Ankor. Mellstads på fälten, så wid Little Gaddesden, som Sparna och Sotnarna rundt omkring, ses hela marken full med mast-hål. Wid alla dessa hållnans små högar af fin mull, hwilken massen håst på, då han gjort hålet. Omkring Wood-ward i Essex är marken på lika sätt full med mastar och deras hål. I dag blef jag warse, at en Ankor lupo omkring på fältet, och likasom sökte efter

gärna, och då han gief hem, hade han 2 brådet af den längd som klubben, hopplagne wid sidorna ad angulum rectum, dem han lade som et taf öfver klubben, at den ej måtte taga någon skada af ågn.

Måssa nog på Kvitjord. Jag har tillbrede sagt p. 364: at all jordmon på denna trakter war ej annat, än Kvitgrund. Icke desto mindre märkte jag, at mågen wille otroligen wäl trivas på den samma; ty måst alla ångar, återwenat mot häckarna, betes-hagar, utmarker, med et ord: all gräsgrund, som ej ofta blef omlagad och ödd, war så öfwerbårt med måssa af Brys och Hypnis, at våra måst måslupna ångar i Sverige näppeligen kunna wara wärre. Wi märkte, at på somliga af dessa måslupna ställen woro här och der gröna plättar af et frodigt grodt gräs; hwilket wi tillstrefwo Färens dönga och urin, som de låra sålt på dessa ställen, eller något annat gånande ting.

Lurus Bötter fallas omtull. Här på orten är Bötten den måsta bland alla trån. Hon hugges fallan ned med yxa, utan sägas med en lång säg omtull, hwilket sker helt tårt wid marken, eller näppeligen en tvårhånd öfwaufde den samma. När således något mer, än halsparten af trädet, blifwit affsågadt, och det med sin tyngd böjar trycka ned på säg-bladet, at det ej kan dragas fram eller tilbaka, slå de in järn-wiggan i sjelfwa häket eller rännan, som säg-bladet gjort, och således lyfta på en sida up trädet, at det med sin tyngd icke kan hindra säg-bladet.

Bötters sönderfågning och sägspåns nytra. Då en af åktrarna höllo par taktar på, at säga (Bn
v)

ras hem til brånfle. Detta brånfle war en samning af Genista spinosa, Ormbunkar och torrenna af gräs, hwaribland dock Genista spinosa iorde det mästa.

Buxbom planterad på torra backar. På 1 af de här warande mycket höga Krit-backar, hvar af Hertigen af Bridgwater låtit plantera; dels i form, som häckar, dels i form, som små skogar, en utskänhet af Buxbom (*Buxus arborescens* C. B.). Ångden af dessa träar war 8, 10 til 12 qvarter. De tress här ganska wäl. Orten, som de wärte på, war en af de högländaste och aldratorraste, som kan gifwas, der gräs och andra wärter af torran; tör och hånda af jordmons magerhet, alderis hårttwinat och dödt ut; ty desse lågo just för starkaste Sol-baddet, litet nedanför högsta kullen på Södra sidan af en hög backe. Til utsigten, forkan och magerheten, liknade backen nog Solafs-backarna wid Upsala; men jordmon war icke helt annan, nämligen den gula Krit-jorden, som det, at denna backen war emot 2, om ej 3 gånger högre, än förenämde Solafs-backe. Hertigen af Bridgwater låter sälja mycket af denna Buxbom til London åt Handtwerkare.

Åkrarnas belägenhet, jordmon icke omkring Ivinghoe. På Södra sidan omkring Ivinghoe, ungefär en Engelsk mil, innan en kommer til samma ort, ligga fasetligen höga Krit-bärg, som på näst alla sidor äro branta; men aldranäst på den, som wäster åt N. W. Nedanför dessa Krit-bärg åt N. W., N. och N. Ö. sidan ligga mycket stora åkrar, hwarika merendels äro helt jämna, och likna i utsigten nog åker-sälten i Upland. Åkrarna

Det var meget lätt, at mäta diametern på stocken; ty den var med såg fullsgad. Längden af denna stock från storändan til den lilla var 14 alnar och 3 kvarter. Saf-ringarna räknades sedan i lilla ändan, som der utviste trädets ålder til 65 år. Diametern var här 3⁷ kvarter och en tum. 5 kvarter ofswanføre, der trädet var afhugget wid roten, var diametern af det samma 9 kvarter och 2 tum: peripherien på samma ställe var 4 goda alnar.

En Eks ålder. En Ek-stubbe mättes, huru gammal den var, då vi af saf-ringarna surus, at dess ålder varit 40 år. Diametern af denna var 2 kvarter och 1 tum: Saf-ringarna mycket tjocka. Eken har efter en Gubbes berättelse, som rådde om återu, blifwit nedhuggen för 2 år och häriförd, så at vi således ej kunde få se dess längd. Jordmon för dessa trån var den samma; som ofta förut är beskrefwen.

Flinta jämn på en sida. Vi fingo här et stort flintstycke, som på ena sidan wär så jämnt och slätt, som et bråde. Bredden och längden på den släta sidan var wid påf litet mera, än et kvarter. Men denna flinta i början varit en lös krita, som kommit at ligga mot något slätt bråde stycke, eller blifwit buggen med en yxa? Utan på den släta sidan war blandad med en half petrificerad krita. At ej lämna i förästenhet, wil jag nu påminna, at här på orten rundt omkring Little Gaddesden ej finnes något annat sten-slag, än ordinair flinta och sammangytringar deraf.

Arbers-karlars stor. De stor, som arbetskarlarna

wåtaktiga, hwilket kom af den starka frosten, som war natten förut, hwars qwarlemnade wåtska So-
len ännu ej hunnit upstorka; men då wi mot afto-
nen gingo hem, war mullen på åkrarna helt torr.
På de wåtaktiga wågar, der jorden blef mycket
trampad, såg den aldeles lika ut med et Kalk-bruk,
som arbetas til murning. Hjulen på kårorna,
hwarmed de körde på wågarna, woro häraf så fär-
gade, som hade de kört i et Kalk-bruk med dem.
Det war synnerligt, at ingen flinta syntes på åkrar-
na, om ej någon enda bit, som dock är owist,
huru den kommit dit, då deremot åkrarna omkring
Little Gaddesden och i alla Chiltern land woro
helt fulla häraf; utan i det stället ligga här stycken
af denna hårda Kritan. På samma sätt syntes i
alla backar, hwarest de tagit jord, hela brottet be-
stå af sådana hårda Kritastycken; men ej en enda
flint-bit deribland, undantagandes på något enda
ställe. Swete sades wåra ganska wål i denna jor-
den: Korn tåmmeligen: swart Hafre något båt-
tre. På wåtare ställen skola Bönor triffwas gan-
ska wål; men Arter sades icke wela fort.

Sår i fällor på wyß sådda Korn-åkrar.
De höllo nu här som bäst på, at så Korn, som
skedde i broad land, och harswades säden strax ef-
ter såningen ned. Den Plog, som här öfweralt
brukades, war endast och allenast den så kallade
Fot-plogen (the foot-plough). Mången skulle
tänka, emedan den tu-hjula enkla Hertfordshire-
Plogen (the two wheel single Hertfordshire
plough) har framsför andra Plogar så stora förmos-
ner, det de och skulle nyttja den; emedan den allmänt
och nästan allengast brukas i Hertfordshire, som ligg

Åkerens gödning. Om görligt åt och tiden tillstäder, låter han göda sin åker hvarrt år med den gödsel, som blir efter Kor, Får och Hästar, på det sätt, som nedanförse skal nämnas. Tiden, då han låter föra ut denna gödsel, är om Wintern, på de dagar, som wäderleken är sådan, at han kan bruka hästarna til annat åkerbruk. Om gödning med Krita hade han samma tal, som p. 239. tillförene förmått är.

Nedhuggna häckar til bränsele. När han hugger ned någon gammal häck, at få en ny at wäxa i stället, använder han, som wanligt är, en del af den nedhuggna häcken til en ödd häcks upfattning; men det andra, som sedan blir öfver, och är det mästa, wäse sig qwistar eller tjockare wirtle, låter han hugga kårtare til 6 qwarters a 2 alnars längd, binder det i små knippr, och säljer til bränsele at de fringliggande, som tarfwa sådant, eller lämna det til betalning at dagswettks kårtare och dylikt folk, som arbeta hos honom. För 2 a 3 flabbar af det gröfre wirtlet, af hwilka hwarde- ra är litet tjockare än en arm, får han lika mycket, som för en knippa af qwistar.

Ärtland. Wi fölgde honom öfwer en af des åkrar, som hel och hällen war besädd med ärtill- ga slags Ärtar. Ätern bestod af 10 Acre land. Ärtarna woro nu mot 3 twär-finger höga. När Ärtstjälken blir 3 a 4 twär-finger lång, föres med wälten öfwer återn, at göra den slät. Han sade, at Ärtarna taga alsingen skada deraf, utan det är dem nyttigt. En del af dessa woro sådda för 8 wæ- ter; Maple pea för ungetar 3 dito.

återna under öppen Himmel, och tyckas ej hafva särdeles varmt på vida fältet, när et starkt Jordan-wäder blåser; emedan åkrarna här äro anskå stora och ligga öpne för samma wäder; men om Sären klippas här endast en gång om året, och et midt om Sommaren, så kunna de wäl bära sig.

Klädes-klutar til gödsel på åkern. På de åkrar, som woro sådda med Hwete, sågo wi här och der klutar eller små lappar af gammalt kläde, som war nedplögt i åkern. De, som bo här omkring Ivinghoe, och ligga 34 Engelska mil från London, låta sig ej falla beswärligt, at af Stråddare och andra i London köpa allehanda gamla klädes-klutar, dem de föra derifrån hem, skära sönder i små bitar, strö öfwer åkern, som de ärna så med Hwete, plöja dem ned, och så Hwete deri. De sade sig näppeligen weta någon ting, som så göder åkern och främjar sädes-wårten i sådan jord, som de der hafwa; ty dese lappar hålla länge qwar fruktbarheten, äro en skön gödsel, med flera förmoner.

Åkrar utan häckar eller stångsel. Alla dese stora flacka åkrar, som woro belågna ned i dalarna omkring Ivinghoe, lågo helt öpna, utan någon hägnad eller stångsel, hwårken af häckar eller årdsel. Jag frågade, hwårföre de ej planterat häckar omkring åkrarna til stångsel, såsom på alla andra orter der i negden? Mig swarades af närra, at häckar icke wela fort i denna jorden. Andre sade, at åkrarna ligga här allt i teg-skifte om wårt annat, så at det således icke gärna låter göra sig; ty om den ena wil fram, wil den andra tilbaka, och om den ena wil plantera, wil den andra

och löf tika som dödade de häckar och träar, som warte under dem, hwarpå allstads syntes röteliga prof; ty under alla dessa träar wore häckarna mycket tle och gles, at förtiga, det desse med sin skugga orroligt mycket befordrade Måskans wårt och tillagande, särdeles på Norra sidan om dem belägna ångar och betes-hagar, hwareft alltid fans, at Måskan under deras skugga trefse opdrabbt, och derifrån widgade sig sedan ut på den öfriga delen af marken. Men Farmerne måste tälla detta; ty de hade ej löf, at hugga ned så nytiga och för lördet prydliga träar, mer än de nödvändige behöfde; emedan så af dem ägde helfwa de gårdar, de bodde på, utan arrenderade dem af andra.

Sot til gödsel. Utskilliga åkrar mistes öf nu sådda med Swete, på hwilka Mr. Wilkint låt tit strö sot til gödning. Här har låtit föpa det skning i London, och fört det derifrån hit; så at det kostat honom 10 pence busheln, innan han fått det hit, hwilken kostnad han dock ej ångstades emedan han räknade sot för en bland de utwärdiga gödningar på åkern. Han hade äfwen låtit strö häraf öfwer gräs-wallen på några af de instängda små ångar; hwilket han sade wara dels ganska gödande, dels at Måskan derigenom utrotades.

Et bark är Garfware. Ungefär 3 eller 4 weckor här efter börja de falla ned Klar, så barken af dem, den de sedan sätta til Garfware. De så nu gemenligen en Thilling för gard deraf, eller bark upstaplad til en Cub af en gard.

Öf och Skollon til föda för Smind öf de öfvar, som här i synlighet warte, föruddes
 2
 deligen

dels at få wågarna genom byen beqwåmligare och torrare, at gå på, dels och förnämligast, at deris genom förskaffa sig tilböfning på gödsel för återn; ty denna halmen eller byfsjan blifwer af folk, hästar och andra Kreatur nedtrampad, blandas ut med Kreaturens dynga och urin, samt den gyttja och jord, wågarna bestå af ic. När det således legat någon tid, skåttas det wid wågen tilhopa i större eller småre högar, hwilka merendels hafwa skapnad af en cub eller oblong. Deras högd är sällan under 6 qvarter, men wål mera, ända til en famn. Gemenligen kastas litet mull öfwerst, at Solet ej må torka det för mycket. Här får det stå liggja hela Sommarens i hög, at rutna och brinna tilhopa, hwarest det utföres på återn, som en skön gödsel.

Sådesstackar på stålpar. I Ivinghoe sågo wi en stor hop Sådesstackar wid deras gårdar, hwilka alla stodo på stålpar, wid på 6 qvarter från marken. Stålparna woro måst af Freestone, huggna i fyrkant. På ändan af hwardera stens stålpen war lagd en flat hålla af samma stenslag, som råckte långt utom stålpen på alla sidor, at så rekommen, det möß icke måtte slippa up i stacken. Somliga hade stålparna antingen midt på eller mot öfra ändan rundt omkring klådde med en tunn ganfka slät måsings eller blåck-stifwa, hwilken liksom således hindrade mößens upklifwande til stacken, emedan de ogörligen kunnat få fäste på måsingen eller blåcket. Dock war tillika nödigt, at ej några stänger, verktyg eller annat kom at resas mot stacken, hwaraf de lätt kunde betjena sig, at komma up. Dese Stackar woro dels fyrkantiga,

ligga någon tid; men sedan skulle den söras på de fern, spridas ut och blandas med den öfriga åkers mulden, såsom en gödsel. Denna jorden, som var upgräfven utur diket, var måst en stön svartmjölla.

Lyttan af the two wheel double Hertfordshire Plough, eller den tvåhjulade dubbla Hertfordshire plogen. Vi följde sedan hem med Mr. Wiljams til dess gård, der han wiste of the two wheel double Hertfordshire Plough, som ingen annan i hela Little Gaddesden utom honom hade. Det är bekant, at denna Plog består enbart af en Plogås; men på den samma äro 2:ne Plogar, den ena framföre, den andra bakfester. Plogåsen gör en krok emellan bägge Plogarna, hwarigenom sker, at hwardera Plogen plöjer en särskild och ny får, så at den senare Plogen redder sin får uppå den fären, som den främre Plogen gjort. Således upkastar denna Plogen 2 fåror på en gång, och som alla svete-åkrar härstädes merendels äro lagde in two bout lands, eller hvad de här kalla four-thorough stiches, så ästade man mer denna dubbla Plogen den förmon, at, då andra måste plöja 2 gånger fram och 2 gånger tillbaka, at göra sådana four-thorough stiches, eller ryggar, bestående af 4 fåror, behöfwer han med denna Plogen ej föra mer, än en gång fram och en gång tillbaka, då åkern således blifwer så lagd. Han wiste mig helt stora åker-stycken, som han med denna Plogen lagt uti Two bout lands. När denna Plogen brukas, måste alltid 3 par hästar sättas för den samma, i stället det för andra Plogar ej behöfwer mera än 2 par och mindre.

Åkern

ras bäst och längst i sina egna frö-hus. Nederst på botten breddes hålft ut Genista spinosa, Hagtorn, eller Slån, och stundom Urmbunkar. Dese taggiga trån brukades i synnerhet til botten dervöre, at om någon händelse födt möß i stacken, skulle deras taggar betaga dem det nöjet, at wistas länge der, samt elsest hindra andras upstigning. Red wid marken woro stackarna altid smälare, och bredast midt på, der deras tak lyftades, på det sidorna ej måtte taga skada af rågn, som dröp ned från tak-foten på stacken. Art- och Bönestackarna woro täckte med halm på samnta sätt, som Sädessackarna.

Wält. På en betesmark uti Ivinghoe låg en stor Wält, hwilken war gjord på det sätt, at eswanpå wälten war likasom et tak, hwarpå stenar kunde läggas, då en wille göra wälten tyngre, och åter tagas af, när en wille wälta något, som icke behöfde så mycken tyngd. Diametern af wälten eller stacken war 3 qwarter.

Bladen på *Hedera* til föda för Får. Bladen af *Hedera arborea* C. B. sades samlas här af goda Hushållare, som gifwa dem gröna åt sina Får, hwilka skola äta dem ganska begärligt. Karlen, som fölgde oss, wiste äfwen berättat, at af trädet göres som små ärter, hwilka läggas i får, at hålla dem öppna med.

Beskrifning på Ivinghoe. Ivinghoe är en Parish eller stor by, hvars inbyggare til största delen föda sig med återbruk. Dock woro här och några få Köpmans-bodar, såsom wanligt är i alla Parishes eller stora byar i England. Husen
eller

eller gårdarna äro ej bygda alla i en rad, som i Little Gaddesden, utan mera i en rundt form, som i en Stad. Midt i Parishen står en wacker sten-kyrka med torn på, dock ej bygd på det wänliga sättet i England, nämligen öfwerst affkurit, utan med spir-torn, hwaruti satt en tim-fläcka, utan wisare. Alla hus i denna Parish, utom en del uthus, hwilka woro af Ek-bräder, woro bygde af sten eller tegel, dock alt emellan kors-werke, som gick både ad angulos rectos & acutos. Taket nästan alla af halm, wäl bygda och ganska branta. Allestäds wid gatorna och rundt omkring husen woro trån planterade, så at orten låg måst uti en trågärd. Dyen ligger eljest måst uti en dal. På östra sidan äro höga Krit-bärg, på hwilka åkrar gå ända til öfwersta kullen.

Sågs-spån af Bök til bränste. På somliga ställen blefwo wi warse, at de uti sina liden hade bland annat bränste äfwen högar af Bök-spån. Deras nytta, då de blifwit torra, sadet endast wara den, at eld derigenom kan hållas i spisen; men at de icke duga, at koka mat med. Några qwistar läggas altid nederst i spisen, hwaruppå sedan dese kastas.

Flinta til gälf och grundwal på hus. Somligstäds bestods Förstugu-gälfwen endast af Flinta, som der war lagd i ler, så at den flata sidan kom at wändas up. Mångenstäds war jäms wäl grundwalen på hus, ofta til en eller 2 alnars högd från marken, endast murad deraf.

Allehanda slags halm til gödsel. I hwar och en fågård war Hwete, Korn, Hafre, Bönor

ört och annan halm i ymnighet strödd under Kor, t derigenom föröka gddseln; på sätt, som tilföres e p. 251. beskrefwit är.

Åkrarnas belägenhet 2c. Norr om Ivinghoe.
 De, som lågo närmast byen, woro belägne på Norra sidan om et Krit-bärg, så at de sluttade immeligen. På dem syntes hwarcken renar eller ifen, utan endast usla och söndriga häckar omkring dem. Alla woro lagde i broad lands. Bredden af hwart broad land war gemenligen 10 alnar. Jordmon war hwit och af samma beskaffenhet, om 258. år beskrefwen, nämligen af en mycket ård Krita, utan någon blanning af flinta deriland. Den sades hafwa den egenskapen, at wid ark torcka spricker alt sönder i djupa och breda kinnor, ofta til 2 a 3 tumms bredd. Men nedre elen af åkrarna Norr om Ivinghoe, de nämligen, om lågo nederst på slätten uti dalen, woro lagde å et helt annat mgner, nämligen i Ridge half acre land, samt Ridge Acre land, det är, hela berrn låg i stora ryggar eller uphögningar, hållt midt på, och sedan sluttande åt bågge sidor, just å samma sätt, som åkrarna äro lagde i Wesmannd och Nerike i Sverige. Hwar rygg war här gemenligen så stor, at den innehölt et helt eller et allst Tunnelands land. Bredden af hwar ridge ler rygg war 10, 12, 14, 16 och flera alnar. erpendiculara högden af dessa ryggar midt på, ut det de woro i botten af watten-sären, war 3, 4 ler 5 qwarter; ty somliga ridges woro höge, än andre. De nödgas ligga sina åkrar på detta st; emedan de ligga så lågt och äro mycket beligne för wåta, samt emedan här ej brukas nå

gra andra diken, än wattu-sårar emellan dese breda ridges. Deraf kommer ock, at det, som stått närmast wattu-såren, aldeles blifwit dränkt och fördärwat af watten. Nästföregående år woro dese låga ställen sådde med Bönor. Alla ryggar och wattu-sårar woro dragne från högden af åkern ned til dällderna, at watten så mycket fortare måtte afriinna. Djupast ned i dällden lopp en liten bäck, nåppeligen större än et ordinairt dike. Gåslan syntes någon flinta, mindre någon annan sten på dessa åkrar, som nu denna Sommaren lågo i tråde, och skulle om Hösten sås med Swete; men ännu war ingen början gjord, at föra up dem, utan de woro i samma stånd, som då Bönorna affkuros.

Åkrar och annan jordmon &c. Wi gingo sedan öfwer förenämnda bäck, hwarest åkrar på andra sidan togo emot, som woro af en hel annan färg, än dem wi nyss beskriwit, fast de endast af en liten bäck woro skilde från de andra; ty jordmonen war här icke mera hwit, utan af en mörkaktig färg, samt hade nog flintstenar. Den tycktes ock ej wara så styf, som den hwhita jorden, utan mera lös och liknade mylla. För sin låga belägenhet skul war den likaledes lagd uti breda ridge lands eller ryggar; dock woro ryggarna här icke aldeles så höga, som de förra eller på andra sidan om bäcken, hwhilka aldeles liknade Westmanlands åkrar; utan dese woro mera lika våra åkrar i Merike, hwarest ryggarna ej äro så höga. Det war förundrans wärdt, at en liten bäck af 1 a 1½ alns bredd skulle göra en så stor skillnad, hällst som samma bäck ej war öfwer en aln djupare, än

hwhita

sjelfwa wattu-fårarna i åkren på bägge sidor. Dr
 saken torde wara denna: Bäckten löper från W.
 til D. På Södra sidan ligga höga Krit-bärg af
 den hårda Krit-arten, hwilka långslutta mot bäck-
 ten. På Norra sidan om samma bäck ligga til 2
 eller 3 Engelska mil, små högder af annan jord, el-
 ler litet mörkare, som äfwen slutta mot bäckten;
 men deras sluttning är så liten, at det näppeligen
 går från horizontal-strefet. Den hwita jorden,
 som på Södra sidan om bäckten finnes i dällderna,
 har twisfvelsutän blifwit nedfölgd från de närwid
 belagne Krit-bärgen; emedan jordmon är enahan-
 da; men at den ej kommit på andra sidan om bäck-
 ten, lärer stedt deraf, at watten i bäckten, som
 rinner tämmeligen fort, altid fört det samma bärt
 med sig. Jag skulle ock inbilla mig, at i första
 början har jorden på Södra sidan om bäckten war-
 rit i dällderna af samma swarta färg, som den är
 strax på andra och Norra sidan; men har sedan
 blifwit öfwerhölgd af den hwita jorden, som blif-
 wit nedfölgd från Krit-bärgen; ty den swarta jor-
 den på Norra sidan om bäckten lär så tacka bäckten
 för det den fått behålla sin färg. Här på Norra
 sidan om bäckten blef ländzt åter indelt i små inclo-
 surer, eller med lefwande häckar omgårdade täppor
 af åkrar, ångar och betes-marker, fast här ock
 mötte öf ganfka stora åkrar eller Common fields,
 de der lågo i teg-skifte, samt woro uphögde som å-
 krarna i Merike. När wi kommo par Engelska
 mil Norr om Ivinghoe, fingo åkrarna ännu en
 swartare färg, så at jordmon der war måst som en
 svart-mylla. Alla woro lagde i 10 alnars breda
 ridges, tämmeligen höga, aldeles som åkrarna i
 Wesmanland, endast at en stor del af desse ridges
lands

lands woro så, at längs midt efter högsta ryggen war dragen en liten wattu-sår til 1 a 1½ quarters djup. Wattu-sårarna emellan ryggarna woro nu måst fulla med watten. En stor del af dessa åkrar hade förledit år warit besädda med Bönor, och woro nu lämnade denna Sommar i träde. Måsta delen af åkrarna lägo lågt och på wattenaktiga ställen. Några deraf woro nu sädda med Bönor, och det i broad cast, samt sedan nedplögda. Detta land, hwarest Bönorna nu blifwit sädda, hade, om Sommaren förut, warit sädt med Hwete. At detta landet war lågländt och wått, kunde åfwen ses af åttfilliga Juncis aquatilibus, hwilka wårte på sifswa åkerstyckena.

Dikes-jord til gödsel på ång. När wid tiden war på et ställe et dike, hwarigenom en stor del af wattnet hade sit lopp, som kom från nyss nämnda åkrar, de der bestodo af en swart jord. Detta dike, som blifwit igenfyldt af den swarta jorden, hwilken wattnet fört med sig från åkrarna, war nu uprånfsadt. All mullen, som blifwit tagen derutur, war lagd i en hög lång banke längs wid diket på marken, hwarest den nu skulle lämnas at ligga någon tid i öfna luften, at likasom tempereras. Derefter skulle den föras hem til gården, kastas uti dyng-stacken, der den skulle ligga en tid, at draga til sig mera saft från den samma, och derefter föras ut på åkern eller ången, och spridas ut öfwer gräs-wallen, hwarest den otroligen skal öka gräs-wårten, i synnerhet om rågn råkar falla strax efter, sedan den blifwit utspridd.

Åkrarnas belägenhet ic. vid Carrington. p Carrington, som låg par Angelsta mil Nörr yinghoe, bestodo åkrarna af en jord, hwilke var måst svart, som krut, ganska fin och lös, såg nästan ut, som den swarta jorden, den råfwa utur våra karr i Sverige. Sällan s. någon flint-sten deruti. Hela åkern war i breda ridge lands, eller ryggar, på summa som i Mexike. En del af dem war nu besmed med Hwete, hwilket nu stod grönt och ganska fært. Midt sårags efter högsta ryggen gick en wattu-sår af et quarters djup, eller ibland mera. Bredden på hwart och et ridge lands rygg war merendels altid 10 alnar. Hwets jade altid blifwit sått på ordinairt sätt och rplågt.

Halm til brånfle. Wi sågo på en åker stobgar af Hwete-halm, samt åfwen på et och at ställe wid gårdarna denne halmen lagd i hö, dels under skjul, dels icke. De berättade, de skulle bruka förenämde halm på denna wedorter til brånfle wid wattens lokning, distars tning ic.

Korn såddes. Allestäds, der wi i dag drade omkring, höllo de på, at så Korn, på jämna åker, stycken och på breda ögda ryggar. När Kornet är sådt, harfwa et neder. Gemenligen woro 3 eller 4 harfwar dna i bredd, på sätt, som tilförene p. 193. är rifwit, samt en håst för hwar harf, så at de drogo i bredd. En enda liten Gåffe förde dessa håstar och harfwar, så at til 3 och i sammanbundna harfwar, samt lika många ar, behöfdes endast en liten Gåffe.

Stora åkerstycken sådda med Bönor. Åkrarna, som lågo strövt Norr om Ivinghoe, hvilka voro mycket lågländta och wåta, woro nästan hel och hållna besädda med sådana slags Bönor, som de här kalla Horse Beans, eller Håst-Bönor. Det är med dem, som Håstar och Swin födas största delen af året; men åt Får och Kor gifwas de ej gerna.

Tjenlig markt til Får-bete. En och hwar, som jag derom tillsporde, wistte berätta, at fälten och åkrarna här omkring Ivinghoe icke äro goda til Får-bete; emedan de äro wåta och lågländta; ty då rågnaktiga Somrar infalla, bekomma Fårren gemenligen här Röt-sjukan och wattu-soten, och dö ofta bårt til stor myckenhet. Twårtom höllode alla Chiltern land, det är, de på högderna eller Krit-bärgen belägna orter, för de aldrattjenligaste och hållsammaste åt Får, och der de triffas was aldrabäst, hwilket alt en långlig försarenhet har wist wara sant.

Kalk af *ordinair* flinta. Åtskillige i Ivinghoe berättade, at de, som bo 20 mil derifrån, bränna sin kalk af den *ordinaira* flintan, som i Hertfordshire finnes öfweralt på alla åkrar. Jag gjorde det inkast, at det torde wara någon art af Kalksten, som liknade flinta? De swarade nej, utan at det war samma *ordinaira* flinta, som här finnes på åkrarna, och den som brukas, at slå eld med; men sättet, huru den brännes til Kalk, wistte de ej beskrifwa. Smeden i Little Gaddesden, och en annan gammal man, bejakade icke wän sedan det samma, nämligen, at de på somliga orter bränna Kalk af flinta: lade och dertil, at
denne

inne Kalk blir ganske god och stark, samt bättre än annan Kalk: äfven, at det skal vara et särdeles sätt, huru de bränna Flintan til Kalk, vilket desse män dock icke hade sig bekant. Mr. Ellis berättade ock för mig; at han hört för säkert uttäljas, at Kalk brännes på sonaliga orter af linta; men at han sjelf aldrig fått se det. Särn lärer dock komma derpå ut, at det är någon icke således Kalkstensart, som til färg, skapnad och tyngdhet tämmeligen liknar Flintan, hvaraf Kalken utvinnes, och den främmande låra taga för en linta; ty det är något svårt at tro, at ordinair linta skal så lätt gå til Kalk.

Petrificater i Krita. Ut i Ivinghoe berättade äfven ättskillige, at här öfveralt brännes Kalk af ordinair Krita; men som jag gjorde det först, at det torde vara någon art af Kalksten, som liknade Krita, gick Husbonden i gården och utgräfde fram et stycke ordinair Krita, samt wiste, at det war af denna, som Kalken här brännes. När vi begynte se på Kritstycket, funno wi ättskilliga Muselskal inwärta deri. Vi slogo sönder Kritstycket, då likaledes Muselskalen funnos inuti det samma, hvilka alla woro af det slaget, som kallas Ectinites. De woro alla mycket små. Et ofelaktigt tecken, at Kritbärgen i forna tider varit höjda, int at Krita är et senare tidens barn, om anders desse så kallade Muselskal icke äro lufusaturer.

Uyttran af den hårda Kritjorden wid Ivinghoe. Den hwita jorden, som grofs up på det våta stället wid Ivinghoe, nedan för Kritbärgen, af det hårda slaget eller Hurlok, såg just ut, som

som et Kalk-bruk. Karlen, som följde oss, berättade, at de bruka här, at mura med den samma; emedan den är ganska bindande. De stycken här af, som blifwit mycket hårda och lifasom half petrificerade, föras ut på wågar, at fylla dem dermed. Eljest brukades ock ordinair flinta ganska mycket, at föras på wågar, och at dermed fylla de djupa spåren, som hjulen af de stora och tunga karror och wagnar, hwilka brukas i England, åstadkommit ofta inemot en alns djup i marken.

Häckar af Bök. På et och annat ställe emellan Ivinghoe och Little Gaddesden bestodo häckarna omkring inclosureerna förnämligast af små Bök, hwilka med flit blifwit dit planterade. Och som Böken här på orten behåller sina gamla löf qwar hela Wintern ända til Wåren, då de nya börja spricka ut, så är en sådan Bök-häck deruti af synnerlig nytta och fördel, at den är et ganska godt skjul för Fåren om Winter-tiden i elakt påder och kall blåst; då deremot de andra häckarna stå löflösa.

Ändring på jordmon. Så snart wi kommo 1 ½ Engellsk mil Söder om Ivinghoe, fick jordmonen en hel annan färg och utseende. Den hwita tog af, och den gulröda, hwaraf alla åkrarna rundt omkring Little Gaddesden bestå, låt åter infinna sig. Åkrarna blefwo fulla med flint-stycken, backarna beklädda med en ymnighet löfstrån, och frodiga häckar omkring alla åkrar. Swad orsaken war til en sådan förändring, kunde wi ej finna; ty facies och utseendet af Krit-bårgen, så vid Ivinghoe, som här, hwarest denna ändring af jordmon begyntes, war den samma, som omkring Little

Little Gaddesden, endast af dålderna emellanåt woro här mångfalt större och jämnare. Mån dålderna i forna tider stått under watten, då högderna deremot, som warit uppe, blifwit cultiverade och bebodde, samt swartmyllan eller myllan efter förruttnade wårter och Kreatur haft mångfalt flera 100:de års tid, at föröka sig, och genom sammanblanning med Kritan fått den gulröda färgen? Men då tyckes, at rågn och wattu-stoder bårtfölja myllan från högderna ned i dålderna. Mån den hwita jorden omkring Ivinghoe torde få efter några 100:de år samma rödgula färg, som jordmon omkring Little Gaddesden och der omkring? Mån skillnaden i Kritans mognad eller hårdhet här rörer af tiden och åldren, sedan Krit-bårgen kommit at stå ofwan om wattnet, eller under det samma?

Släckar af särstid jordmon. På somliga ställen af utmarken, hwilken bestod af den rödgula jorden, funnos plättar af en hel annan färg, nämligen måst beckswarta. En sådan släck kunde wara ungefär af en famns diameter. Karlen, som följde of, berättade, at de kalla dessa släckar Lands Springs, det är Lands-källor: at de somliga tider äro mycket wåta och sura: at, om på det stället gräfwes helt djup ned, fås dock ingen annan färg på jorden, än denna swarta, hwilken är likasom en ådra af hel annan färgad jord bland den andra. Mån et långligt wattnets sprande gjort denna färg? Mån under Krit-bårget finnes en swart jord, och at någon wattu-ådra går derifrån up i dagen? Mån något minerale åstads kommer detta?

Stillnad på Hwetebroddens grönska och längd. Det är bekant, at de här i England icke få ätt sit Hwete på en tid, utan: somt förr, somt senare; somt i September; annat i October, November, December, Januario, Februario &c. Alltså måste ock brodden blifwa skiljaktig från hwar annan. Wi sågo i dag af alla slag: somt war helt grönt, långt, tätt och ganska wacker, annat mindre och mindre, allt efter tiden det blifwit sätt, så at somt hölt just på, at komma up.

Skada af Tegskifte eller *Common fields*. 3 dag hade wi mångfalt tydeliga prof derpå, hwad skada och hinder det är för en Landman, at hafwa alla sina ågor i tegskifte med sina grannar, samt deremot hwad förmon, at hafwa en enstaka gård och ågorna för sig sjelfwa, der han får handtera och föda dem efter eget godtycke. Omkring Little Gaddesden och på alla Chiltorn land hade hwar Farmer merendels sina enstaka ågor, dem han sedan med häckar indelt i små täppor. Der war en täppa besädd med Hwete, en annan med Korn, Roswor, Arter, Hafra, St. Foin, Clover, Trifolius, Viciis, Poteter, eller hwad han wille. Han kunde, den tiden åkern skulle ligga i träde, besä den med Roswor, föda Får derpå, och sedan nedplöja de qwarlämnade asbitna Rosworua, samt hafwa derigenom mångfalt större fördel, än om han lämnat honom i träde. Kärteligen, han kunde på tusende sätt förbättra sina ågor, och förtjena penningar. Twärt om, här omkring Ivinghoe, der tegskiften brukades öfweralt, syntes inga häckar. Icke eller blefwo här några Art eller gräs slag sädde til föder för Får, Kor, Hästar och

Swin. När Hvete, Korn, något Hafra, Bönor, samt Kofvor hos någon enda undantages, så hade de ej mera. Ej eller hade de något Kofland, at föda Får på. Alltså var dem betagit den förmodt, at få sälja några fetta Får eller annan Boskap &c. Orsaken til alt detta, föregofswo de wara, at deras åker war Common field, eller en allmänninge, som låg i tegskifte, och sålunda kom at ligga hwart annat år i tråde; då alltid den ena fick råtta sig efter den andra; men den förnämsta orsaken af alla sådes wara, at på et Common land har ingen frihet, at iustånga sit, utom en speciel permission och act af Parlamentet.

Den 6 April.

Om morgonen företogo wi oss åter, med samma man, som följt oss dagen tillföre, en spatsersgång til en ort, hwarest de gräfwä up den hwhita hårda kritaktiga stenen, hwaraf Kyrkor, Hus &c. här på orten byggas. Denne stensarten kallas här Freestone, och skal strax nedanföre beskrifwas.

Åkrarnas belägenhet &c. Åkrarna emellan Little Gaddesden och Dagnal lågo merendels på långsluttande jidor om Kritbårgen. En stor del af dem woro lagde i broad lands, enkannerligen de, hwarpå Kornet nu såddes. Dese broad lands eller breda åkerstycken lågo måst helt flata, så at de ej woro högre midt på. Emellan hwart broad land eller sådaut jämt åkerstycke gick alltid en wattu-sår dragen från högden på åkern ned til dålden. Medre wid, der wattu-sårarna och broad landen ändades, war en wattu-sår dragen tvärts öfwer; men gemenligen märktes det felet derwid, at ~~de~~

na fåren lagt en mull-bank i ändan af hvarje på henne nedlöpande wattu-sår, utan at ågaren gjort sig den mödan, at skåta up mullen. wår de långs ned efter åfern löpande wattu-sårar, at således lämna watnet fri utgång i tvårfåren. Mr. Ellis åkrar woro härutinnan ingen ting bättre, än de andras. Det tyckes ock swåriligen slå felt, at watnet, om en toåt Sommar skulle infalla, kommer här at dånmas up och skämmer wårtem.

Halm-tak. På mästa delen af husen, der wi i dag gingo fram, så i Dagnal, som annorstädes, woro taken merendels af halm, bygda på det wanliga och förr bestrefna sättet, mycket branta, samt af en half alns tjocklek. Ibland war åfwen öfwersta delen af gaswel-wäggen, til inemot halsparten af gasweln, upifrån öfwerklädd med halm, eller gjord som et halm-tak, så at somliga af desse tak någorlunda liknade de så kallade Italienska taken. Karlen, som följde oss, sade, at desse tak äro uheldfastade stor fara för eld och eld-gnistror, hwadån sker, at de nu börja släpa sig tegel-tak, så fort de hinna. Det tak-tegel, de här bruka på sina tak, är måst altid af det fyrkantiga slaget, samt slätt som tak-spån. De göras och brännas af den gula jorden, som här öfwerakt finnes. Wångenstäds hade de åtminstone tak-tegel på stugan, hwaruti eldades. Dock woro nästan flera stugor täckte med halm-tak.

Tre-hjulad wagn, at föra såd m. med. Wid Dagnal såge wi en liten wagn med 3 hjul, at föra såd, härswar, plogar m. det med ut på åfern, samt til annan nytta. **Diamant-tern** på hjulen, som alla woro lika stora, war et **aln.** Öfwanpå lårren woro en strida om 3 goda **aln.**

alnars längd och $1\frac{1}{2}$ alns bredd. Hjulen voro satte så, at et stod framman til, och 2:ne bak efter i bredd, som på en kärva. Främsta hjulet var fast wid och loyp uti skalmarna aldeles som hjulet på en stätt-kärva, der det dock varit bättre, om det blifwit ställt så, at det wid wändningen kunnat wida sig omkring på samma stätt, som främre hjulen under en wagn.

Rariteten af källor, bäckar och äar här på orten. Det war märkwärdigt, at på hela denna orten war det ganska rart, at få se en källa. Paris herne eller byarna lågo dels på Kretsbergen, dels i dälberna wid de samma, dock gemenligen utan at hafwa tilgång til någon källa. Så war det wid Little Gaddesden, så wid andra byar. Ut det watten de hade, skulle tagas utur brunns eller dammar. Således war måst told hwar by en eller flera stora dammar med stit grädda, hvilka skulle wara som samlingsplatser för watten. Hät tog folket sit watten, och här släckte Kreaturen sit törst. Somligstads i beteshögarna woro äfwen olika dammar för Boskapen skul. Landet är här söga annat, än en samling af Kretsberg, till som satte bredwid hwarandra, långsluttande måst på alla sidor. Emellan dessa Kretsberg äro djupa dälber, der landet på andra ställen i werlden går i sådana bugter up och ned, eller består af en kädja af högder och dalar, löper gemenligen alltid en litten, om ej större, bäck ned i dälberna emellan högderna. Så har jag sett det i Ryssland, så är det i Sverige, så här jag sedermera funnit det i America; men här ej så. Sjelfwa botten i dälberna består antingen af åkrar, ängar, beteshöggar eller

gra andra diket, än wattu-fårar emellan dese breda ridges. Deraf kommer ock, at det, som stått närmast wattu-fären, aldeles blifwit dränkt och fördärwat af watten. Nästföregående är woro dese låga ställen sädde med Bönor. Alla ryggar och wattu-fårar woro dragne från högden af återn ned til dällderna, at wattnet så mycket fortare måtte af rinna. Djupast ned i dällden lopp en liten bäck, nåppeligen större än et ordinairt dike. Gållan syntes någon flinta, mindre någon annan sten på dese åkrar, som nu denna Sommaren lågo i tråde, och skulle om Hösten säas med Hwete; men ännu war ingen början gjord, at föra up dem, utan de woro i samma stånd, som då Bönorna affkuros.

Åkrar och annan jordmon 2c. Wi gingo sedan öfwer förenämnda bäck, hwarest åkrar på andra sidan togo emot, som woro af en hel annan färg, än dem wi nyss beskriwit, fast de endast af en liten bäck woro skilde från de andra; ty jordmonen war här icke mera hwit, utan af en mörkaktig färg, samt hade nog flintstenar. Den tycktes ock ej wara så styf, som den hwhita jorden, utan mera lös och liknade mylla. För sin låga belägenhet skul war den likaledes lagd uti breda ridge lands eller ryggar; dock woro ryggarna här icke aldeles så höga, som de förra eller på andra sidan om bäcken, hwhilka aldeles liknade Westmanlands åkrar; utan dese woro mera lika våra åkrar i Nerike, hwarest ryggarna ej äro så höga. Det war förundrans wördt, at en liten bäck af 1 a 1½ alns bredd skulle göra en så stor skillnad, hålst som samma bäck ej war öfwer en aln djupare, än

selfwa

och Bönor, de der stodo på stälpar, huggna af den hvita så kallade Freestone. Höjden på stälparna war 5 a 6 qvarter. Deras skapnad, samt stackarnas byggnad, i öfrigt aldeles samma, som tillförne p. 265. är beskrifven. Men utom dessa slags Sädes-stackar fingo wi äfwen så i Edgborough och Eaton, som wid andra gårdar, se en annan byggnad af Sädes-stackar, som war sådana Sädes-stacken eller helfwa säden war satt på en botten af träddor, hwilken botten stod på 6 stälpar af trä. Längden på hwardera stälpen war 4 alnar. Midt på den samma, eller 2 alnar ifrån marken, war et jämblect af et quarters bredd lindadt om stälpen, at hindra mösens upgång til den samma. Öfwan til i ändan woro stälparna inhuggna eller bandna tilhopa med de horizontela stackar, hwilka lägo på dem, och gjorde botten i stacken. Ned wid marken stodo dese stälpar på klappar, at de ej måtte rötas bärt i ändarna af markens fullighet. Öfwan på war stacken ganfka wäl täckt med halm. Gemenligen woro dese stackar af den fyrkantiga skapnad, som ses l. c. En dödd Kråka war merendels hängd derpå, at skräma andra af samma slagte. Wid dessa Stackar war den förmon, at de jämnwäl kunde brukas som et skjul och lida, at förwara allehanda redskap under för rågn; ty kårnor, plögar, harswar ic. woro gemenligen ställda under dem; men då måste noga tillses, at ej något af denna redskapen blef så lagd, at det kunde tjena mösen för en stega up til stacken. Dese och flere slags Sädes-stackar brukades endast af dem, som hade stora farms eller gårdar af mycket åker om händer; ty de, som woro små Farmers eller Landtmän, hade ej sådana af nöden; emedan de suart humo trösta ut sin Säd.

Såten, at sitta på woid spisar. På frogarna war den sedwänjan, at karlarna suto woid och omkring spisen, och antingen rökte Tobak, eller drucko. Det är förut nämnt, at inga spjäll brukas här, samt at dören sällan i rummen låtes igen, i synnerhet på kallare och frogar, så at wädret har fri ingång nästan från alla sidor. På spisen ligger alltid eld och brinner. Dersföre, när det är kallt, kan en ofta wärma sig på den ena sidan, och frysa på den andra. At förekomma detta, brukades här mångenstäds en art såten eller bänkar, gjorda af bräder, til skapnad som Säckor, med mycket hög karm bak åt ryggen, at då en satt deri, kunde hufwudet icke ses bakifrån. Dese Säckor gingo ej i en linea recta, utan woro kröfite, som et stycke af en cirkel; emedan de, som såto i denna Säckor, sålunda hade bättre fördel af wärman i spisen, hwilken kom likasom från hjelwra centrum. Allt efter deras storlek kunde 6 och flere personer sitta i rum, at sitta deruti. När någon satt i en sådan fram för spisen, war han alltid fri för drag bak på ryggen; emedan den höga karmen af tät ihopslagna bräder förhindrade sådant.

Winterföda för Bi. Karlen, som följde oss, berättade, at den bästa föda, som kan gifas was åt Bienen om Winter-tiden, är Salt, som stötes fint sönder, och sättas för dem. Han sade widdare, at Bienen här på orten födas gemenligen om Wintern med Säckor och Håning, som dock på långt när icke skal wara så godt, som detta, nämligen Saltet, ehuru orimligt det synes för den, som det aldrig försökt. Han försäkrade, at ibland 100:de, som hålla Bi, äro ej 10, som hafwa sig detta.

Detta bekant, ej Mr. Ellis, sjelf; hwilket Earlen lit-
wål sade sig många resor försökt, at föda Biot
med. Han trodde sig ock wara öfvertygad, at
jag en gång skulle tacka honom detsföre.

Såren bette på Zwete brodd. Swetes
åkrarna stodo nu här mångenståds härliga och: ge-
na med frodig brodd, på hwilken Säre-hopat word
alleståds släpte, at der gå i bet. Som detta war
et Vale land, eller i dälerna af stora fält bestående
land, så brukades här ej mycket inclosurer, eller
med lefwande häckar instängda täppor, utan me-
rendels Common fields, eller land, som låg i teg-
skifte, hwarföre wi ock ej sågo här några täppor
besädda med Roswor eller gräs-frön til Särens föda.

Korn såddes. Folfket war denna dag alle-
ståds på åkrarna spelsatt, at så Korn, hwilket
skedde på jämna åker-stycken, då det utsåddes på
fält, som hos oss sker, och harfwades ned.

Åkrarnas belägenhet. På Norra sidan om
Eaton woro ganska stora åkrar, hwilka lågo emel-
lan Krit-bärgen uti dalar på nog lågländta och
wåta ställen. De liknade mycket åkrarna i Up-
land deruti, at dese woro stora, samt lågo
helt flatta och ej på högder. För det de lågo så
lågt och woro så mycket wåta, woro de alla lagde
i Ridge Acre lands, eller på Wesmanländska
maneret. De skildes endast derutinnan ifrån dem,
at midt långs efter högsta ryggen gick en liten wat-
tusfår af 1 a 1½ quarters djup, och lika bredd of-
wantil. I wattusfårarna emellan ryggarna stod
uu en myckenhet watten. Inga andra diken synt-
tes. Swetet war sät på en del af dessa åkrar

och

och nu höllo de som bäst på, at få Korn på det andra.

Snäckor uti ymnoghet. Wi gingo igenom en inclosure eller täppa, hwarest war en liten flögslund af löfstrån. I den samma låg ned på marken under träden en ganska stor myckenhet Snäckor.

Breda åkerrenar wid häckar, och hwaraföre. I måst alla små inclosureer och täppor af åkrar här på orten, så i Little Gaddesden, som ännorstädes, woro gemenligen renarna mot häckarna ansenligen breda, af par famnars bredd och mera. Härtill frågades orsaken? Swartil swarades, at, som på alla dessa orten finnes mycket litet ång, så woro de mone derom, at härigenom förskaffa sig mera hö. Desutom är ej rådligt, at hafwa den plögda åkern för när til häckarna; ty som träden, hwaraf häckarna bestå, med sina rötter ränna under jorden ut åt åkerstycket, så kan ingen säd wäxa när wid häcken; emedan rötterna på träden draga då bärt all födan utur jorden; hwaraföre det ock finnes, at den säd, som säs för nära til häcken, likasom twinar bärt och döer ut.

Beskrifning på Tatternels Sten-grufwa. Wi gingo sedan til det stället, hwarest den hwhita stenen hugges, som här kallas Freestone, och hwaraf af kyrkor och andra hus m. m. byggas. Stället, der den tages, är et af de högsta Krit-bärgen, som här på orten finnes, belägit uti Bedfordshire, wid påß 6 Engelska mil Norr om Little Gaddesden. Den närmast dertil belägna byen kallas Tatternel; hwarefter grufwan eller Sten-brottet likaledes fått

sit navn. På somlig- a ställen voro deßa Krit-bärg långsluttande, annorstäds brantare. Somligstäds voro åkrar akrafverst, hwarest jordenon syntes roa hwit, dock ei aldeles som Krita; twifvelsätat emedan den tid efter annan blifwit utblandad med allehanda stors äddsel, som blifwit förd på ålern. Här wero åkrar mångenstäds ofwanpå deßa Krit-bärg, hwarest just under de fannna, många famn- nar in i backen, wero stora gångar, der de höggos och upgräfsde denna stenen.

När backen på någon sida betraktades, der den war brant, och all gräs-skärpan war bärta, at klara hwita Krit-backen wiste sig i öpna dagen, så låg den merendels i denna ordning: Öfwerst war gräs-skärpan med den näst derunder warande svartmyllan (eller hwad jag må kalla det) til en half åns tjocklek, dock ibland litet mindre. Sedan tog den ordinaira Krita emot, hwilken dock war utblandad med den hårdare arten af Krita, som här kallas Hurlok, och är så hård, at en ei kan rita med henne. Ju djupare en kommer ned, ju mera möter af denna Hurlok, och ju mindre och mindre af ordinair lös Krita, til deß efter 3 eller 4 famnars perpendiculairt djup icke finnes an- nat, än bara Hurlok. Bland Krita och Hurlo- ken syntes mer än sällan någon flint-sten, så at flinta är här gansta rar. När en kommer än län- gre ned, börjar denna Hurlok blifwa utblandad med Freestone, då Hurloken, alt som en kom- mer djupare, tager mer och mer af, men Free- stone deremot til, in til deß en långst ned ser ej an- nat, än bara Freestone.

Denna Freestone grofs djupt under backarna: Här woro 3 ställen, der de nu för tiden huggit den samma, och hwarest gingo gångar ned wid foten af backen långt under jorden eller Kritsbårget. Jag war längst intil ändan på tvåanne deraf, af hwilka den ena war längre än den andra. Den förra gief ända til 40 Pole under jorden. (en Pole är litet mera, än 8 Svenska alnar.) Wid ingången i backen war den samma til par samnar mürad omkring, som en Port af denna Freestone, at förekomma, det ej Hurloken på de branta sidor i backen måtte få rafa ned och täppa igen ingången; men sedan en kom längre in, war ej något vidare müradt, utan taf och wäggarna bestodo allt af Freestone, sådan som Naturen satt den dit. När någon årnade gå hit in, tändes i början af ingången up et ljus, som bars i handen, af hwa sig med; ty sedan en kommit 6 eller 7 samnar in i grufwan, war intet ljus mera af dagen, utan så hål-mörkt, som en natt. Bredden af dessa gångar, under jorden war merendels 3 alnar; högden 3 å aln. Dock war bredden och högden ibland litet större, ibland åter något mindre. Allestäds så lade sig nu watten ned genom tafet, eller hwalfwet i gångarna ofwan ifrån backen, hwilket sådes komma af den snö och rågn, som om Winter-tiden samlat sig på backen; men om Sommaren skal, efter Karlarnas enhålliga berättelse, här wara så torr allestäds, som på torra lands-wägen. Karlarna betjena sig af detta wattenet, som således silas ned, då de skola hwåsa sina werktug, hwar med de förrätta sit arbete; men til intet annat. Både taf och wäggar woro mycket ojämma; ibland gingo kanter ut, ibland bugter in, allt som de

de råkat, at hugga stenen, och delt den til sig. Gångarna in i Krit-bärget gingo måst horizontelt; dock sluttade de litet ned på somliga ställen. På bägge sidor wid den stora gången gingo andra gångar in, både ad angulos acutos, rectos & obtusos, så at, om ingången af alla dessa tvårgångar varit öppen, hade detta funnat wara för en obekant den argaste Labyrinth och irrgång, som funnat gifwas; men dessa ingångar woro nu måst upfyllda med de lösa bitar af Freestone, hwilka wid huggningen blifwit söndersmälade.

* Stenen delte sig här i grufwan alt uti råmnor eller springor, som alla gingo öfwan ifrån ned åt, mer eller mindre perpendiculairt; men aldrig gingo några råmnor horizontelt eller ock mycket snedt före på den samma, hwilket ock war Karlarnas ena hålliga berättelse. Dessa råmnor woro ibland bredare, af et quarters widd och mera, ibland helt smala; men måst alla mycket djupa, så at en par alnars lång täpp kunde stickas in i dem, utan at nå til ändan. Dessa Stenar skära af hwarandra någorlunda perpendiculairt ad angulos rectos, eller at hela undre delen af Krit-bärget inuti lika som består af fyrkantiga pelare, ställda perpendiculairt, dock af olika tjocklek, nämligen, at somlige af dessa fyrkantiga pelare woro större, andre mindre. Likaledes äro ock sidorna ej altid lika breda, så at, då på den ena pelaren alla 4 sidor äro af lika bredd, kan på en annan endast de 2:ne emot hwarannan stående sidor wara lika breda, nämligen til exempel: 2:ne af de emot hwarannan stående sidor kunna wara af 3 alnars bredd; men åter de 2:ne andre gent emot hwarannan

stående sidor äro då ej af mera, än 2 alnars, en alns, eller 3 qvarters bredd, o. s. w. Man fordrar icke här en absolut Mathematisk likhet i bredden af alla 4, eller de 2:ne sidor, som stå midt emot hvarannan, utan man är nögd, endast de någorlunda blifwa lika breda. Således stå dessa stenor af hvarannan utaf naturen perpendiculairt på alla sidor, och formera likasom perpendiculaira sidor af cuber och oblonger; men aldrig blifwa de af naturen afförne horisontelt, utan all horisontel afförning måste ske med konst, i det, at då karlarna wela hafwa en sten bruten horisontelt af någon perpendiculair högd eller tjocklek, hugga de med sina haxor en horisontel rand, der de wela hafwa honom delat, och slå så wiggat af järn deruti, hwarmed de spränga honom horisontaliter löst til hwad tjocklek de wela.

De lösprängde stycken föras sedan ut på en låg wagn, hwilken i stället för 4 hjul har 2 kaxlar af Ask, en wid hwardera ändan. Hwardera kaxlens diameter är mot en half aln. Skräfwet på wagnen är gjord af stadigt Ek-werke. Denna wagnen med den stenen, som derpå ligger, drages af karlarna längs efter gången, til dess de få den ut i dagen; och då de sedan wela hafwa den up för backen wid ingången af grufwan, windas han up efter wågen med en wiind eller Spelsstock, samt drages så til den ort, der de tänka hugga och tillarbeta honom.

Stenen war ned i grufwan, och, då den först höggs, af en grå eller ler-färg, samt så blidt, at den kunde skäras med knif så lätt, som en hårdnad eller torlad spitslera. Likaledes kunde en då med
håna

händerna och fingerna bryta den i stycken, så framt styckerna icke word för tjocka; nelt då hatt kommit up i dagen, och legat i fria luft ett tid, blef han mycket hvit, fast ej addeles som en Krita; ty det kunde synas ansenlig skillnad, om någon uttade med et stycke Krita på en vägg, mittad af denna sten, hvilket jag försökte, och den man, som hade upseende öfver grufwan, öfwen wiste mig. Likaledes har han ock den egenkapen, att sedan han kommit i fria lusten, hårdnar han allt mer och mer, allt som han blir gammal till; och kommer at ligga längre tid i öpna dagen. Häråf sker, at så snart han kommer utur grufwan eller Sten-brottet, arbetas han af Karlarna, medan han ännu är mjuk, till allt hvad de wela och det kan brukas till.

Allt desse Krita-bårg, hwarest denna sten hugges, ej warit sådana från werldenes början, tycketas de åtskillige heterogenea witna, hwilka öfwa under huggningen finnas i den samma, och hwara af wi märkte följande:

1. Resbällar, merendels runda och klotlika, ojämnna utanpå, ibland utanpå ocher-färgade, ibland gläntsfande som en Swafwel-tes. Då de slogos sönder, syntes, at et centrum war nästan mitt i stenen, hwarifrån radii och strålar utgingo till alla sidor af peripherien. Karlarna kallade den *Crows gould*, d. å. Kråke-guld, och wiste ingen nytta af dem. I elden lagda, brünno de, och osade starkt Swafwel. Dessa suto här och der i stenen. De hade en ansenlig tyngd, nästan som et lika stort järn-stycke.

2. *Trårötter* af gamla förrottnade trä. Arbetskarlarna sade sig ibland finna stycken i denna sten af den tjocklek, som en karls arm, hvarpå ej allenaft barken kan ses och skiljas ifrån hellsiva trädet inuti, utan ock tydeligen märkes, at de äro små stycken af Ek. Sådana stycken finnas här sällan af mer, än en half alns längd. Jag war så lycklig, at så här en sten, hvaruti en sådan qvist eller rot satt, hwilken karlarna högg löst, tillika med et stycke af stenen, och skänkte mig det, som en raritet. Qwisten uti samma sten är ungefär af den tjocklek, som et lill-finger.

3. *Concha, Pectinites dicta*. Denna fans til stor myckenhet i dessa stenar. Sällan war någon fnda på en sten slätt huggen, hvarpå ej fans et, om icke flere, Skal deraf. De woro af olika storlek. Antalet af strimmorna war äfwen icke lika på alla. De små af en nagels storlek gjorde här måsta antalet.

4. *Concha, Ostrea dicta, ordinaria* Ostron Skal. Wi sågo här af 2:ne stycken, som sutto i sidan på en stor sten, den wi ej hade frihet, at hugga sönder. De woro så naturella, som hade någon nyligen tagit et Ostron Skal och krammat det in i stenen. Den mannen, som hade upseende öfwer grufwan, sade, at sådana naturella Ostron Skal skola ganska ofta finnas inuti denna stenen, då den hugges sönder. Dessa Ostron Skal, så wäl, som förenämde Pectinites, ligga altid, efter Upsyningsmannens berättelse, horizontela uti stenen, då han står i grufwan, eller at de wända den convexa sidan ned och concava up.

Flere heterogenea kunde wi ej blifwa här wara: ej eller wiste Upsyningens-mannen eller arbets-arlarna at berätta om flera slag, ehuru wi sporde om derom.

Nyttan af denne Freestone, och hwartil den brukas, är mångahanda. Den förnämsta är, at mura hus deraf, då den förut här wid grufvan blifwit huggen i en fyrkantig aflång form. Likaledes brukas han til Ramar och Dörr-Poster, samt antisar omkring spisar, fönster och dörrar, til åttilliga slags stälpar och pelare, botten i bakugnar, med mera sådant. De flästa fyrkor här på orten äro alla upmurade af denna sten, hwilket utmärker denna Sten-grufwans höga ålder. En nyckenhet här af föres omkring til åttskilliga Gentlemans gårdar, at mura hus och annat deraf. De så stycker, hwilka slås och småslas sönder i grufvan, då stenen brytes lös, brukas dels at föras i wägar, at fylla igen de djupa wagns- och Lärrensul-spåren: dels föras de af somliga Farmers em, bokas sönder til et fint pulfver, blandas med watten, och arbetas til et bruk, hwara af så väl gälf i målt-hus göras, som botten i logar, at baka på; emedan detta, således präpareradt, binder sig ganska starkt tilhopa. Jag frågade Karlars, om kalk kan brännas af denna sten? De svarade alla: nej, lade och dertil, at en må bränna honom, huru länge en wil, kan han dock aldrig blifwa til kalk; hwilket jag lämnar derpå. Likaledes sade de, at han icke duger, at lägga til is; emedan han blötnar och måras sönder af watten, som kommer at syra derpå.

Werktygen och annat, som arbetskarlarna
 här wid sit arbete betjena sig af, äro följande:
 In i grufwan, der stenen hugges lös, brukas en-
 dast hacka, järnwigg och klubba. Hackorna els-
 ler yrnorna likna aldeles de hackor, som wi i Swe-
 rige bruka, at hacka qwarnstenar med, endast at
 desse Angelske äro mycket hvarsa och slipas ofta.
 Järnwiggarna och klubban äro som ordinaira.
 De betjena sig af den tilförene p. 290. beskrefna
 wagnen, at föra de större stenar utur grufwan;
 men små bitar föras ut med skättkärra. Allt ar-
 bete i grufwan förwättas wid ljus; emedan ej det
 ringaste af dagsljuset kan komma til de ställen, der
 de arbeta, utan när ljusen äro utsläcste eller bär-
 tagna, är der kol-mörkt. Sedan de fått stenen
 på det stället de wela, hugga de honom med före-
 nämde hackor, af hwilka somliga äro större, an-
 dre mindre. Några äro bredare, andre smalare.
 Med desse hugges stenen tämmeligen jämn och slät
 på sidorna. Wil någon hafwa en stor bred sten,
 eller annan smalare sten midt i tu, brukas en lång
 säg, hwarmed en eller 2:ne karlar säga honom så
 sönder, som de wela. Allt få sidorna jämna och
 hörnen råta, brukas lineal och winkel-hake. At
 sedan få all ting helt slätt och glatt, betjena de sig
 af et skaf- eller slät-järn, hwarmed de skafwa den slätt.

Med i grufwan, som gick under jorden, futo
 här och der på wäggarna wid gångarna fastlib-
 bade torra qwistar af Timjan, Lörn-rosot &c. som
 hwilka karlarna berättade, at, då desse om Som-
 mar-tiden sättas färska dit, kunna de sitta der gä-
 na, och som färska, samt wälluktande; i par-
 naders tid. Atskilliga, som nysskenheten drifwit

ned, eller in i denna grufwan, hade ritat sina namn med årtalet på wågarna.

Jag frågade karlarna, om de, som ständigt arbeta i dessa grufwor, finna sig anfäktade af någon särdeles sjukdom framför andra? De svara rade, at de merendels få njuta en god helsa, och weta sig ej wara underkastade några flera sjukdomar eller krämpor, än andre. Det skal ock wara mycket sällan, som någon sten af sig sjelf faller ned från hwalfwet i gångarna. De påminnte sig ock ej mer, än en olycklig händelse, som timat i så måtto, at en karl blifwit ihjälslagen derigenom, at en sten fallit lös från hwalfwet, och krosat honom ihjäl. Denne lærer twisfwelsutan warit den Gudsförgåtne mannen, om hwilken Mr. Ellis talar uti sin Shepherd's Sure Guide p. 231. och 232. Karlarna sade sig ock ej hafwa märkt något tecken til instundande wäderlek af denna grufwa.

När denna stenen hugges, riswes eller skrapas med et järn, luktar och stinker han aldeles som en Orsten.

Stället och ingången til grufwan war wäl mot 20 famnars perpendiculairt djup under öfwersta högden på Kritt-bärgen, om ej mera.

På åtskilliga ställen syntes fasettgen stora gropar, hwilka nu på bottnen wore öfwerwärte med gräs, der de i forna tider huggit up denna sten. Arbetskarlarna berättade ock, at wid hwar och en af samma gropar finnes et hål eller gång inunder jorden; men at ingången dertil wore nu igenfallen. Det djupaste hålet, som war 40 pole in i backen, hwarest de nu arbetade, och hwari jag war, sades wara öfwer 500 år gammalt. Hela grufwan sades wara arrenderad för 1000:de år. Et eller annat

en ofta warma sig på den ena sidan, och fry den andra. At förekomma detta, brukades mångenstäds en art säten eller bänkar, gjord bräder, til skapnad som Säckor, med mycket karm bak åt ryggen, at då en satt deri, i hufvudet icke ses bakifrån. Dese Säckor g: i en linea recta, utan woro kröfte, som et te af en cirkel; emedan de, som säto i de Säckor, sålunda hade bättre fördel af wärm spisen, hwilken kom likasom från sjelfwa cent. Allt efter deras storlek kunde 6 och flere personer sitta deruti. När någon satt sådan fram för spisen, war han alltid fri för bak på ryggen; emedan den höga karmen af ihopslagna bräder förhindrade sådant.

Winter-föda för Bi. Karlen, som de of, berättade, at den bästa föda, som kan ges åt Bion om Winter-tiden är Salt

under hwardera raden, hwarföre det ock wid ingången i källaren deltes i 2:ne grenar. Han försäkrade, at drickat om Sommaren aldrig surnar i denna källare, utan af det underrinnande waternet hålles mycket swalt. När han wille, kunde han altid utestänga waternet utur källaren, allenast hålet täptes igen, hwarigenom det rann in, då det flöt sin gång i sjelfwa bäcken, som lopp tätt förbi källaren.

At stiga til hästar från en trappa. Alltids här wid gårdarna på landet och i de små städerna war en liten trappa, murad af 6 quarters a 2 alnars högd, med trappesteg intil högsta högden deraf, på hwilken karlarne, men i synnerhet qwinfolken, gingo up, när de wille sätta sig i sadelen på hästar. Denne trappa war ibland murad in wid muren på husen; men stundom stod den ock för sig sjelf allena ute på gården, eller ute på bäcken.

Qwarnar. På fälten, der wi i dag gingo, sägo wi 2 eller 3 Wäder-qwarnar bygda på samma sätt, som hos oss måst är brukeligt. En Wattu-qwarn blefwo wi ock på et ställe warse, som i ingen ting war skild ifrån våra, mera, än at här upphöllt sig en faselig myckenhet af et slags wäldiga Rättor, dem de kallade Hannoveriska Rättor.

Åkrars belägenhet ic. På Södra sidan om Edgeborough syntes ganska stora åkrar. De woro alla lagde i broad land och tegskifte; men ej den ringaste åkerren eller dike fants derpå. Dese senare behöfdes ock icke; emedan de lågo nog sluttande. De woro nu lämnade til sädesland för denna Sommaren. Wi märkte här, hwilket wi
 E f åkroen

åfwen tillförene funnit på alla mycket sluttande och stupande åkrar i hela denna orten, at wattu-fårarna emellan landen woro ej dragne från högsta delen på åkern til den lägsta, utan twärs öfwer, och måst parallelt med sjelfwa dällderna, hwilket alt war sedt, at watuet woid starkt rågn ej måtte följa bårt mulden och den sådda säden, som det annars til en del skulle göra, om wattu-fårarna lupo ända fram från högden til dällden, hwilket genom åkerns och fårarnas utdragning på förnämde sätt förefommes.

Fårafällar på åkrar, och dessa Kreaturs mångfaldiga nytta. Får-dynga och urin håles här för den utwaldaste gödsel på åkrar, och Fårens fällning på trådesjord räknas för en så nyttig ting, som ej med penningar kan betalas. Det är och endast genom Får, som mången fattig man har all sin föda och utkomst. Saken förhåller sig så: En fattig man lagar genom arbete, eller huru han kan, at han fömår skaffa sig några Får, ju flera, ju bättre. Derpå går han til en Farmer eller Landbrukare, och tilbjuder sig, at få fölla sina Får om nätterna på hans trådes-åkrar, endast Farmern wil gifwa honom en ställig betalning dertföre. Farmern är aldeles nögd med et tilbud, som så mycket gagnar hans åker, och kommer med Fåremannen öfwerens, at betala honom en wis summa för hwart Acre land, som han med sina Får fällar åt honom. Om nu Fåremannen ser, at Farmern ej wil gifwa honom så mycket, som han tycker sig hafwa fog at begära, talar han til en annan Farmer dertom, och sluter altid accord med den måstbjudande, eller der han får förtre

fördelar. När accordet är ingått, drifwer Färemannen sina Får om dagarna i bet på Commonland eller allmänningar och betes-åkrar, eller ock på Farmerns eget land, der han altid har frihet, at beta dem; emedan de med sin urin och den dynga, de lämna efter sig, altid betala, hwad de äta. Den ymnighet af allehanda slags ogräs, som wäxer up på åkern, ger dem äfwen en ymnig föda. Färemannen går sielf wall med dem, och om astone drifwer han dem ut på dens trädes-åkrar, som han slutit accord med, der de fällas om nätterna på samma sätt; som tilförene p. 259. är omtalt och beskrifwit. Ju mera Färemannens Får ökas, ju flere Acre-land kan han göda om året, och följakteligen ju större är hans winst. När det är mycket elakt wäder, föder han dem hemma om natten med allehanda slags halm och hö, det han sedan förwandlar til gödsel, på sätt, som tilförene är omnämmt, samt säljer den samma. Luftens blida art här i England, som tillåter Fären, gå ute och beta hela året, Sommar och Winter, samt följakteligen måst all den tiden fällas på åkrarna, gör, at profiten genom en liten fåra-hjord blir ansenlig, då den Englands förmon lägges dertil, at de här aldrig hafwa af nöden, at frukta för Wargar, hwilka ej finnas der i landet. Färens ull, och den hemma wid owäder samlade gödseln af halm, samt Färens urin och dynga, hwilket alt Färemannen kan sälja, jämte det han kan föbryttra då och då något Får til slaktare, betalar rikeligen de få penningar, han lagt ut för hö och halm åt Fären, den tid owäder twungit honom, at hålla dem hemma. Somliga försäkrade, at, när en man är ägare af 30 eller 40 Får, kan han,
endast

endast genom det han fällar dem på andras åkrar, förvärfva sig om året från 10 til 20 Pund Sterling. Andre sade, at, om en man hafwer 150 Får, så kan han på 2 veckors tid wid pass med dem gödda et Acre land, och får gemenligen af Farmern 16 Shilling i betalning för hwar Acre land han således göder. Fåren hållas ej mera, än en natt på hwar ställe af åkern; men de stå dock tåmmeligen tått. Farmern lämnar mannen gern frihet, at beta sina Får på sin egen grund, och betalar honom ändock ofwannämde summa för hwar Acre land. Gvmliga af desse Får, mån sälja om Wintern bårt sina Får, och köpa sig om Wåren andra i stället från de orter, der de hålla mycket Får. De göra det för den orsaken skul, at de midt om Wintern ej så lätt kunna fälla Fåren på åkern, utan nödgas då ofta hålla dem hemma, och föda dem med allehanda slags halm och hö.

Om aftenen sent kommo wi tillbaka til Little Gaddesden igen.

Den 8 April.

Kyrkostak af halm eller Ljung. Mr. Ellis berättade, at han på sina resor sett uti Suffolk Kyrkor murade af sten; men, i brist af annat, täckte med halm, på sätt, som hus med den samma här täckas. Et sådant halm-stak sade han kunna vara 100 år. En Gentleman från Cumberland förtälde då tillika, at på et och annat ställe äro Kyrkorna i Cumberland täckte med Ljung.

Löf til brånfle. Mr. Ellis berättade, at fattigt folk plåga samla löfven, som falla ned af träna, torka de samma, och bruka det til brånfle.

Zuru Kalk brännes af Krita. Vid det jag i dag frågade Mr. Ellis om processen, huru Krita brännes af Kalk, bad han mig, göra sig följe til et ställe, där de bränna den samma, hwilket jag gjorde, och fant det ske på följande sätt: Här war en ordinair murad ugn, hvari Tegel brändes. I den samma brändes Kalk och Tegel tillika och på en gång. Kritan gråfves förut up i större och mindre stycken utur Krit-bårgen, och föres til Tegel-ugnen. När en då wil bränna Tegel, muras öfwer ugnarna närmast til elden med bara Krita, och det i den myckenhet, som en wil hafwa Kalk til, eller har Krita, dock ej mera, än at teglet öfwen må hinna genombrännas. De största stycken af Kritan läggas närmast til elden, och de mindre der öfwanpå. Öfwanför Kritan läggas de Tegel-stenar, som skola brännas på wanligt sätt. Derefter göres eld i ugnspiporna, hwilka här woro 2:ne stycken. Aldraförst lägges grof wed in, hwarmed ugnen göres het. Sedan brukas endast små knippor af Ris-qwistlar, Genista spinosa med gräs och måsa, eller ock Ormbunkar. Med dessa fortsättes bränningen i 3 eller 4 dygn, då både Teglet och Kritan blir fullbränt. Sedan Teglet och Kritan hunnit någorlunda svalas, täckas de öfwanpå med måsa och Genista spinosa tilhopa blandade, sådana som de skuric och bundit tilhopa på fältet. Dermed stoppas ock alla ugnsmunnar igen, at ingen fulltighet må draga sig in. Derpå tages först Teglet och se-

dan Kritan ut, hvilken Krita är nu efter brännin-
gen mycket lättare, än förr. Den släckes då med
vatten, som annan osläckt Kalk, då den faller
sönder til et fint hvitt mjöl eller pulfver, som är
den Kalk, hvarmed de här mura hus, göda åter
och äng, med mera.

Får-bete, som är godt. Jag frågade Mr.
Ellis, hurudant Får-bete var i de Provincier här
i England, hwarest de hafva de bästa Får och den
ätrwaldaste ullen? Han svarade: Alla Får-beten
i samma Provincier bestå af bara höga Krit-bärg
eller backar; dock med den åtskillnad från dessa or-
ter här i Hertfordshire, at der äro inga häckar,
utan allt Common land och öfna fält. Han sade
vidare, at Fåren icke wela trifwas så wäl på den-
na orten, hwarest äro för mycket inclosurer eller
med lefwande häckar omstångda täppor, fast betet
i sig sjelft är nog godt; men aldraminfi wela de
komma fort på wälta platser och Vale lands, der
de altid fara illa. Han lade dertil, at den ort,
Fåren skola trifwas bäst på, bör wara torra hög-
der, der wädret på alla sidor har fri tilgång, och
ej hindras af häckar &c. Tunga sumpiga ställen
böra wara der. Ju högre orten ligger upe i wä-
dret, ju bättre för Får. Om ängarna ligga låg-
ländt; men bestå af salt-gräs, må ock Fåren täm-
meligen bra, fast de ej få så fin ull.

Hushållningen i Cumberland. Af en man
ifrån Cumberland lärde jag följande: Der fin-
nas inga Krit-bärg, utan endast höga gräs-bärg.
Fåren äro mycket smärre, än de i andra delar i
England, och ullen ansenligen samre; men ~~stort~~
godt. Hästarna ej af så stort slag, som här. ~~Får~~
ra

en gå ute och beta hela Vintern. En myckenhet Ror hålles der. Osten, som der göres, är ej så god, som på andra ställen i England; men Smöret är skönt, och köpes derifrån til många orter. Swinen äro der sköna och feta, och drifwes ärligen en myckenhet derifrån til London. Hwete sädeser ganska litet; men Råg mycket, och än mera Korn och Hafra, af hwilka tu senare deras mästa rödd består. Jord-wallar brukas mäst til stängelmkring deras åkrar. Wid åker-körfel betjena de sig mäst af Hästar. I den floden, som flilier i Cumberland från Skottland, finnes den bästa Lax, som gifwes i England. Farmerne äro merendels elfwa ägare af sin Farm, eller de hemman de ättä på. Rart, at finna här någon Bök; men i skog nog. Jnga Getter hållas der. Husen omhögstads bygda af ler och halm tilhopa blandas; men på somliga ställen i Skottland äro wägararna på husen gjorda endast af gräs-torf, samt äckta med halm eller Ljung. Spisar och brännse brukas på samma sätt, som i England, nämligen utan spjäll. Sten-kol är hwad de mäst bränna. Lärre nyttjas mäst, at föra med. Orten är mycket kall om Winter-tiden. Deras mästa gödsel är åkern är Bostaps-dynga.

Den 9 April.

Efter middagen spatserade wi omkring på åttilliga åkrar och ångar; samt inclosurer, at anmärka et och annat.

Uf hwad wårter höet består. Tilförrer
227. är upptecknad, af hwad wårter det höet består.
in fants i en af Hertigens af Bridgwater händelse
1700.

dor. 3 dag roade wi oss, at upleta och up-
 skrifwa de örter, som funnos i en höstack i Hud-
 nall. Höet luktade oförlifkneligen wäl, at näppe-
 ligen angenämare luft på hö kan gifwas. Aga-
 ren sade, at de hafwa dermed ingen annan konst,
 än om det är tørt wäder, då höet blir slagit, och
 det samma torra wädret wil påstå, händer ofta,
 at det slås den ena dagen, och innan aftenen af
 den andra dagen står det i höstacken, endast at
 det nödwändigt blifwit wändt och torkadt, innan
 det sättes i stacken. Han tilskref den goda lukten,
 som höet hade, endast jordmonens godhet. Huru
 härmed är, lämnar jag derhån; men det wet jag,
 at jag så här, hwarest jordmon war utblandad
 med Krita och på Krita-bärg, som annorstädes i
 England, der jordmon bestod af grus och der in-
 gen Krita funnits på flera mil, sett hö, hwilket
 til färger rennat något, och det mången långt
 ifrån skulle tagit för bärtkämt; men hade dock den
 ljufligaste luft, som hö någonsin kan åga, at det
 war et nöje, at lukta derpå, samt äts desutom
 mer än begärligt af hästar och Boskap. Konsten,
 huru detta tilreddes, skal litet längre fram omör-
 das. Som detta hö, hwilket wi i dag sågo, war
 här wäxt på höga backar, så sökte wi med flit ef-
 ter, om wi kunde finna Herr Archiater Linnæi
 Sår-gräs eller Sår-Swingel häruti; men mödan
 war såfång. Wi sågo ej tecken dertill. Till tjenst
 för dem, som weta rätta grunderna til angarnas
 ans, wil jag här gifwa en förteckning på de wär-
 ter, hwaraf höet bestod, då jag, på sätt, som
 förr skedd är, wil sätta samma wärter i ordning,
 allt som det af hwardera slaget war mycket til i
 höet, och woro följande:

CYNOSURUS, Kambering, (Linn. Fl. Su.) var. af alla måst.

Sålskroen (62.) ganska ymnigt. De fina den deraf gjorde snart sagt här den bästa gräsarten och måsta höet.

ANTHOXANTHUM (29.) nog.

Svart Väpling, mycket.

Sundering (83.) tämmeligen.

LOLIUM perenne (104.) något.

Röd Väpling, Ängs-Swingel (91.) ängsgrön (77.), Plantago (123.), latif. inca-
C. B. Lotus pentaphyllos flore majore luteo
tendente C. B. Dens Lonis. (627.), Jacea ni-
a (709.), Mjöld-Tistel, Hieracium (639.) fruk-
of. Ängs-Syra (295.). Af hwardera föres-
iende fans här tämmeligen.

GRAMEN lanatum. Dalech. (67.), Ängs-
afre (96.), Ängs-Kampe (50.), Lathyrus
(99.) fylv. lut. Darr-gräs (80.), Röd-Swingel
(93.), Tusfilago vulg. Equisetum prat. Brä-
ella, Millefosium vulg. alb. Cerastium villoso-
scosum, Bellis fylv. minor. C. B. Linum ca-
iarticum. Af hwardera af dessa fans allenast nå-
st enda stånd.

klädes-lappar til gödsel på återn. Ni-
ngo sedan öfver små inclosureer eller täppor,
vilka woro sådda med hvetet, dels i broad land,
els i four thorough fitches. Öfver alt på dessa
krar lågo små klädes-lappar och klutar af allehans
a slags fårgor, af hvilka somlige lågo ned i jor-
en, andra öfwanpå. De woro köpte af
Skreddare i London, och derifrån hifsörde, samt
gde på återn, som en förträffelig gödsel. af för-
sta

bla sådes värdet. Jorden var det den samma
tegelvärgade jord, som öfverallt på Chilien-land
finnes; men desutom voro dese åttar ganska fulla
med stilla.

Bökas värt och ålder. På Norra sidan
om en backe voro åttilliga Bökar nedhuggna;
hwarest wi tilbringade tiden en stund, at se deras
ålder. Alla dese stodo i fria lusten, ej rätt til-
natan långt ifrån hwarandra.

En Bökstubb märtes, som hade i stora ån-
dan 5 Saf-ringar. Diametern var juht en alm.
De Saf-ringar, som funnos närmast kärnan,
voro smalast och mörst, hvarifrån de bleivo gra-
dast större, ju längre de suto från kärnan mot
ytan, derest de voro störst. Längden på klabben
var 4 alm. I tillstånd voro 42 Saf-ringar;
diametern 3 qvarter och en tum. Stofleten
i tillstånd på den sidan, som vände sig mot Ö-
fret, emellan ytan och kärnan, var 7 tum. De
öfriga var 94 på den Sjätte sidan.

En annan Bökstubb hade i stor åndan 70
Saf-ringar. Diametern kunde icke mätas, när
den vid roten var afhuggen; emedan stammens
roten så mycket grenat sig ut på alla sidor; men i
qvarter öfvan för stället, der stamvidden var af-
huggen, fanns diametern 3 qvarter och en tum.
Längden på klabben var 32 alm. I tillstånd
voro 59 Saf-ringar, diametern 2 qvarter
och en tum.

En annan Bökstubb hade i stor åndan 74
Saf-ringar. Diametern var der en alm. Längden
den på klabben 5 alnar och 2 qvarter. I tillstånd
voro 42 Saf-ringar; diametern var 2 qvarter
och en tum.

tum. Vår diameter på något träd
 blef batten undantagen. Hederer
 Hedera gamla lång. Dess värt och ålder.
 en Slogs. Derså sågo vi 3 eller 4 stånd af He-
 ra arborea C. B. hvilka voro de högsta och
 äldsta, jag ännu wet mig hafva sett. De hade
 dot sig omkring Bökar, och klifvit up i de sama
 i anda til toppen. Deras gröna löf wälde, at
 på långt håll gjorde Böckarna likasom grönskans
 och med fulla friska löf närmast stammen
 ågden på dessa Hederer war, som wi efter ögnes-
 tiset kunde döma, goda 30 alnar, om ej mera.
 Si skuro af en bland de tjockaste, par alnar från
 roten, at se, huru gammal den war, samt mät
 dess tjocklek. Diametern war just $1\frac{1}{2}$ tum, och
 de den här 30 Sår-ringar, som utwiste dess ål-
 der och årtal. Allt som hon klifvit up i trädet,
 de hon der och hwar slagit in en myckenhet fibrer
 i rotter uti det samma från sin stam, at hålla
 fast med. Hon hade grenat sig i många gre-
 nar, som alla lupo upåt. Somliga gingo ända rakt
 up, andra lindade sig någorlunda spiraliter om
 sig trädet. Denne blifwer ej särdeles allfad af
 rågårdsmästare; emedan den skadar träden,
 äger födan ifrån dem, och åstadkommer röta.

Det 10 April.

At förwara rötter, om Wintern. Wär
 ord berättade, at bland de aldrabästa sätt, som
 brukas i England, at förwara Mor-rötter, Pat-
 rnakor och andra rötter om Wintern offwada
 i höld m. m. år, at lägga dem i torr hwete-halm.
 r. Ellis sade, at en del förwara dem i torr sand
 i kiste

hus war här upmuradt af denna sten, täckt med halm, deri arbetatena spisade, förwarade sina iwerktyg och arbetade i elakt wäder.

Åkrarna, som lågo på Kritz-bärgen ofwänför eller uppå grufwan, blefwo besädda antingen med Hwete eller swart Hafre, hwilka bägge sades wäsa på denna jordmon mycket härligt. Men andra sådes-slag skola ej wela der så fort; emedan jordmon är för torr.

Krita förwandlad til flinta. Karlarnas enhälliga berättelse wid Freetones grufwan war, at, då ren Krita, uti hwilken ej finnes någon flint-bit, föres på åkern til gödning, eller eljest stycken af ordinair Krita kastas på backar, och den fått ligga der någon tid i Solen och öppna luften, förwandlas den til ordinair flinta, så at, på de ställen, der aldrig tilförene warit flinta, kan på detta sätt komma en ymuoghet deraf. Mr. Ellis och andra Farmers, hwilka jag sedan här om frögade, bekräftade, at det samma war sant. Eljest berättade dese arbets-karlar wid grufwan, at ingen ting är allmännare, än bränna Krita til Kalk, hwat med sedan muras hus m. m. Men at bränna Kalk af en ordinair flinta, höllo de för en omöjelig ting.

Rinnande watten genom källare håller drickat swalt. Uti Eaton, der wi spiste midt dags-måltid, wiste wården of sin källare, hwat uti han hade sit öl och dricka, hwilken war belägen tätt wid en liten rinnande bäck, och så inredt, at watten kom at rinna i källaren midt under drickes-tunnorna. På hwardera sidan i källaren war en rad med drickes-tunnor, och watten kom

går: Mån nedersta delen af alla Kistebæg,
 i ibland djupt ned, bestå af Freestone? Mån
 isa och Freestone differera allenaft i graden af
 Øhet eller moogenhet, alt som de ligga närmare
 e: Dagen eller djupare ned? Mån ej det, som
 af Freestone, i forna tider varit Krita, eller
 årtom? Mån ej Krita en gång torde förtvån-
 sig först til Hurlok, och sedan til Freestone, el-
 mån tvärtom?

Den 12 April.

Zuru en ny häck anläggdes. När någon
 tar anläggas en aldeles ny häck af lestrande trä-
 ingen omkring åker, ång eller andra ågor, sker
 här i Hertfordshire, hwårest folket hålles före-
 ra försarnaft derutt, på följande sätt: Häcken
 nteras gerna i en linea recta. Om jorden är
 från trån och stubbar, plöjes par säror ånda
 m, der häcken skal planteras. Dessa säror wån-
 mot hwarandra; men är marken full med trä-
 ter, at ploget ej kan komma fort, gråfwes geme-
 n i jorden up med spadu. Somlige plåga ej
 siva något på det stället, de årna plantera, utan
 dia sig endast af mullen de lasta up utur diket.
 Et jorden sålunda blifwit upplögd eller up-
 siven, der häcken skal planteras, gråfwes et
 längs och lätt bredewid den samma, hwilket
 sedan all jorden deruttur blifwit uplastad,
 senligen är af en åls eller 6 qvarters djup, un-
 brynet af marken. Denna mullen, som tar
 utur diket, lastas på den upplögd eller gråf-
 jorden i början så mycket, at det blir en bank
 af half-åls högd eller litet mer. Derpå tages
 en telning af Byggn eller Ull, hvilka ska

på ett stett af en god twärhand eller et quarter öf-
 wänför roten, planteras sedan uti den upkastade
 banken, alla i en rad eller linea recta. Tjockleken
 af dessa telningar är som et finger, ibland ock litet
 mindre. De sättas så tätt bredwid hwarandra,
 at det är gemenligen ej mer, än et halft quarter
 emellan hwardera. När de planteras, göres lika
 som en mattusfår längs efter hela banken, ungefär
 af en twärhands djup, hwari dese telningar sättas
 med rötterna; men ställas så, at de ej komma at
 stå perpendiculairt, utan mycket lutande mot di-
 ret, på det de frändeles måtte desto bättre afhå-
 la Vaskapen. Derpå öses fären igen, hwari de
 nro planterade, i det mull kastas på deras rötter,
 så at de nyss planterade telningar ofta ej komma at
 stå med ändan öfwer en tun ofwan på jorden. De
 telningar, som gemenligen nyttjas härtil, äro an-
 tingen Hagtorn eller Glån, som blandas om hwar
 andra; men desutom sättas här och der, antingen
 all en wiss distance och längd från hwarandra, el-
 ler huru en behagar, små telningar af Pilar, (So-
 licibus) Bök, Älf, Lönn, Lind, Alm och andra
 löstrån, hwilka afkännas, at de blifwa lika stackuga,
 som de andra. När det är beställt, börjas med,
 at göra wällen högre, i det mera mull kastas uti
 uti diket på förenämde nyss planterade telningars
 rötter, til des wällen eller banken blifwit til en höf-
 alus perpendiculair högd mer, än då de förra plan-
 terades, samt af den sluttning, at då en kapp lägges
 på sidan eller snedden på banken, är gemenligen 3
 quarter emellan den raden, de förra telningar lot-
 tes, och högden af denna tilökta jorden. Här
 planteras nu på aldeles lika sätt en rad af Hagtorn
 och Glån, samt flera ofwanstående lottrån, hwar

sö. sötter sedan öfvertäckas väl med den jord,
 ni blifwit upkastad utur diket. När en
 perpendicular linea uprättas från den raden, de
 Danför planterade telningar stå uti, ses, at de
 i en half allu närme til diket, än de öfre;
 varaf kan dömas om bankens sluttning mot dikets
 van. Jorden, som här upkastades utur diket,
 h hwari häcken war planterad, bestod af den ter
 lfärgade, som fauts här öfveralt, med något
 ntstund och små stunt-stenar deribland. På ena
 an förhindrade diket Boskapen, at komma till
 nyss planterade telningar, at göra dem någon
 da, och på den andra woro upsatte antingen
 n led-stänger, eller ock en död häck; den der nä
 rfunda liknade en gårdesgård, at likaledes före
 nna, det Boskapen afwen på den sidan ej måt
 nåkas de unga träden. Det är gemenligen i
 tober eller Föbruarii månader, som detta arbets
 förrättas i England. På et ställe emellan
 de Gaddesden och St. Albans war en ny häck
 interad på förenämde sätt; men at hindra Bo
 apen, at skada de unga telningar, war öfwerst
 dt på och längs efter banken satta som led-stän
 . Nedan för telningarna war et djupt dike up
 kadt, dels för samma ändamål, dels och före
 mligast, at få null, deri telningarna lunder
 interas. På andra sidan om diket midt emot
 fken tätt wid dikets-brädden war en död häck up
 t, at hindra Boskapens och Färens nedstigande
 ifet, til at bita af de nyss planterade telningar.
 l et annat ställe woro til samma ändamål upre
 grindar, aldeles sådana, som här brukas wid
 lor på återn, och äro tillfärens bestrefne p. 260.
 esse woro stälte just wid sidan af wall-dörren.

endast genom det han fällar dem på andras å förvärfwa sig om året från 10 til 20 Pund Sterling. Andre sade, at, om en man hafwer Får, så kan han på 2 weckors tid wid påf dem göda et Acre land, och får gemenlige Farmern 16 Shilling i betalning för hwart land han således göder. Fåren hållas ej nån en natt på hwart ställe af åkern; men dock tåmmeligen tått. Farmern lämnar ma gerna frihet, at beta sina Får på sin egen gr och betalar honom ändock ofwannämde lön för hwart Acre land. Somliga af desse Fåmån sälja om Wintern bårt sina Får, och sig om Wåren andra i stället från de orter, de hålla mycket Får. De göra det för den orsaken, at de midt om Wintern ej så lätt kan fälla Fåren på åkern, utan nödgas då ofta dem hemma, och föda dem med allehanda halm och hö.

Om aftonen sent kommo wi tillbaka til I Gaddesden igen.

Den 8 April.

Kyrkostak af halm eller Ljung. Mr. Lis berättade, at han på sina resor sett uti Su Kyrkor murade af sten; men, i brist af andra tåckte med halm, på sätt, som hus med denna hår tåckas. Et sådant halmstak sade han na wara 100 år. En Gentleman från Cumberland förtålde då tillika, at på et och annat ställe Kyrkorna i Cumberland tåckte med Ljung.

Löf til bränfle. Mr. Ellis berättade, at attigt folk plåga samla löfven, som falla ned af råna, torka de samma, och bruka det til bränfle.

Zuru Kalk brännes af Krita. Vid det ag i dag frågade Mr. Ellis om processen, huru Krita brännes af Kalk, bad han mig, göra sig blse til et ställe, där de bränna den samma, hwilket jag gjorde, och fant det ske på följande sätt: Här war en ordinair murad ugn, hwari Tegel brändes. I den samma brändes Kalk och Tegel illika och på en gång. Kritan gräfves förut up i större och smärre stycken utur Kritbårgen, och förses til Tegel-ugnen. När en då wil bränna Teglet; muras öfwer ugnarna närmast til elden med våra Krita, och det i den myckenhet, som en wil hafwa Kalk til, eller har Krita, dock ej mera, än at teglet öfwen må hinna genombrännas. De största stycken af Kritan läggas närmast til elden, och de mindre der öfwanpå. Öfwanför Kritan äggas de Tegelstenar, som skola brännas på vanligt sätt. Derefter göres eld i ugnspiporna, hwilka här woro 2:ne stycken. Aldraförst lägges rost wed in, hwarmed ugnen göres het. Sedan brukas endast små knippor af Ris-qwistar, Genista spinosa med gräs och måssa, eller ock Orms-junkar. Med dessa fortsättes bränningen i 3 eller 4 dygn, då både Teglet och Kritan blir fullbränt. Sedan Teglet och Kritan hunnit någorlunda svalas, täckas de öfwanpå med måssa och Genista spinosa tilhopa blandade, sådana som de skuric och bundit tilhopa på fältet. Dermed stoppas och alla ugnsmunnar igen, at ingen fulltrighet må waga sig in. Derpå tages först Teglet och

dan Kritan ut, hwilken Krita är nu efter brännin-
gen mycket lättare, än förr. Den släckes då med
watten, som annan osläckt Kalk, då den faller
sönder til et fint hwitt mjöl eller pulfver, som är
den Kalk, hwarmed de här mura hus, göda åter
och ång, med mera.

Får-bete, som är godt. Jag frågade Mr.
Ellis, hurudant Får-bete war i de Provincier här
i England, hwarest de hafwa de bästa Får och den
utwaldaste ullen? Han swarade: Alla Får-beten
i samma Provincier bestå af bara höga Krit-bärg
eller backar; dock med den åtskillnad från dessa or-
ter här i Hertfordshire, at der äro inga häckar,
utan allt Common land och öpna fält. Han sade
widare, at Fåren icke wela triffwas så wäl på dese-
na orten, hwarest äro för mycket inclosureer eller
med lefwande häckar omstångda täppor, fast betet
i sig sjelft är nog godt; men aldrumsi wela de
komma fort på wåta platser och Vale lands, der
de altid fara illa. Han lade dertil, at den ort,
Fåren skola triffwas bäst på, bör wara torra hög-
der, der wådret på alla sidor har fri tilgång, och
ej hindras af häckar &c. Juga sumpiga ställen
böra wara der. Ju högre orten ligger uppe i wå-
dret, ju bättre för Får. Om ångarna ligga låg-
ländt; men bestå af salt-gräs, må och Fåren täm-
meligen bra, fast de ej få så fin ull.

Zushållningen i Cumberland. Af en man
ifrån Cumberland lärde jag följande: Der fin-
nas inga Krit-bärg, utan endast höga gräs-bärg.
Fåren äro mycket smärre, än de i andra delar
i England, och ullen ansenligen sämre; men desto
godt. Hästarna ej af så stort slag, som här. Får-
ren

tum. Allnd war diametern på något träd
 blef batten undanagen. *Hedera* gamla lång. Des wårt och ålder.
 I en Stogs Park sågo wi 3 eller 4 stånd af Ho-
 lera arborea C. B. hwitka woro de högsta och
 mesta, jag ännu wet mig hafwa sett. De hade
 utdat sig omkring Bökar, och klifwit up i de sama
 på ända til toppen. Deras gröna löf wälde
 så långt håll gjorde Bökarna likasom grönkane-
 le, och med fulla friska löf närmast stammen
 högden på dessa Hoderer war, som wi efter ägne-
 skiftet kunde döma, goda 30 alnar, om ej mera.
 Si furo af en bland de tjockaste, par alnar från
 marken, at se, huru gammal den war, samt mät-
 te des tjocklek. Diametern war just $1\frac{1}{2}$ tum, och
 hade den här 30 Saf-ringar, som utwiste des ål-
 ter och åretal. Alt som hon klifwit up i trädet,
 hade hon der och hwar slagit in en myckenhet fibrer
 och rötter uti det samma stån sin stam, at hålla
 sig fast med. Hon hade grenat sig i många gre-
 nar, som alla lupo upåt. Somliga gingo ända rätt
 up; andra lindade sig någorlunda spiraliter om-
 ring trädet. Denne blifwer ej särdeles älskad af
 Trädgårdsmästare; emedan den skadar träden,
 wäger födan ifrån dem, och ästadkommer röta.

Det 10 April.

De förwara rötter om Wintern. Wår
 herb berättade, at bland de aldrabåsta sätt, som
 brukas i England, at förwara Mor-rötter, Pate-
 bernackor och andra rötter om Wintern skadda
 de höld m. m. af, at lägga dem i torr Swete-halm.
 Hr. Ellis sade, at en del förwara dem i torr sawn
 i Pöle

i Ballare. Andre låta dem stå ute på landet hela Vintern, endast at landet täckes mås öfver med halm eller annat, at kölden icke må komma åt dem. Tecken til väderlek af Bellis. Det var roligt at se, huru Bellis sylvestris minor. C. B. som här i ymnighet värt på alla betesmarker samt gräsgrund, och nu blomstrade som bäst, drog ihop sina blomblän, när luften var kall, eller då det sijnade sig til rågn och elakt väder. En stor del blomster af Syngenesia eller floribus compositis hafva denna egenheten.

Res-bällar här och der på åkrar. Jag ha tillförene p. 291: gifvit en beskrifning på de Res-bällar, hvilka sato inwärt uti Freestone till Tatternel, och funnos i samma sten-grufva i myckenhet. Under våra spartergångar hit och dit på åkrar och annorstädes här på orten funnos wi ofta dessa Res-bällar, antingen i gropar; på de gräfvit up Krita, at föra på åkern til gödsel, och ut på åkerstyckena, mångenstäds, så omkring Edgeborough, som här omkring Little Gaddesden. De, som funnos på åkrarna, hafwa twiswelsutan blifwit bitförde med Kritan från Krita-groparna. När dese en tid legat på åkern, hade luften, rågnen och Solen tåmmeligen ändrat deras färg och utseende. De sågs aldeles ut, som et stycke af den järn-malm, hwilken gräfwes i här och moras, och woro af samma järnaktiga rost och Ocher-färg. Den inre delen af dem såg mycket lik ut Ochra, fast den war hårdare; men hells wa utan behölt ännu sin stråaktiga Swafwelslila färg och skapnad. De hade ännu sin förransentliga tyngd. Som altså dese finnas här i alla Krita-backar bland den ordinarie Krita, så

frågas: Mån nedesta delen af alla Rott-bågar, fast ibland djupt ned, bestå af Freestone? Mån Krita och Freestone differera allena i graden af hårdhet eller mögenhet, all som de ligga närmare ena Sagen eller djupare ned? Mån ej det, som är af Freestone, i första tiden varit Krita, eller Svartorn? Mån ej Krita en gång varit förvandlad sig först till Hurlok, och sedan till Freestone, eller mån svartorn?

Den 17 April.

Zuer en ny häck anläggdes. När något ännar anläggas en afvels ny häck af lefmande från skillingen omkring Åker, ång eller andra ågor, ser det här i Hertfordshire, hvarst förtet hålles förde vara försärfkast derut, på följande sätt: Häcken planteras gerna i en linea recta. Om jorden är fri från trån och stubbar, plöjes par fätor ända fram, der häcken skal planteras. Dessa fätor tvånDas mot hvarandra; men är marken full med trårötter, at plogen ej kan komma fort, gräfves gemensligen jorden up med spadu. Somlige plåga ej gräfva något på det stället, de ärna plantera, utan bendia sig endast af mullen de kastar up utur diket. När jorden sålunda blifwit upplögd eller upgräfven, der häcken skal planteras, gräfves et dikt längs och rätt bredewid den samma, hwilket dikt, sedan all jorden derutur blifwit upkastad, gemensligen är af en alns eller 6 quarters djup, under det dyonet af marken. Denna mullen, som tagges utur diket, kastas på den upplögdas eller gräfvas jorden i början så mycket, at det blir en bank af en half alns högd eller litet mer. Derpå tages unga telningar af Dagtorn eller Elden, hwilka på

och hvar af en god tvärhand eller en qvarts af
 manför soten, planteras sedan uti den uplastade
 hullen, alla i en rad eller linea recta. Sackfuller
 af dessa telningar är som et finger, blond och litet
 mindre. De sättas så tätt bredvid hvarandra
 at det är gemenligen ej mer, än et höft, rum
 emellan hwardera. När de planteras, göres till
 som en matta för längs efter hela banken, ungefär
 af en tvärhands djup, hvori dese telningar sättes
 med rötterna; men ställas så, at de ej komma at
 stå perpendiculart; utan mycket lutande mot di-
 ket, på det de framdeles måtte desto bättre afhå-
 la vassaren. Derpå öses färet igen, hvori
 de planterade, i det mull lastas på deras rötter,
 så at de nyss planterade telningar ofta ej komma at
 stå med ändan öfver en tum ofvan på jorden. De
 telningar, som gemenligen nyttjas härtil, äro an-
 tingen Hagtorn eller Glån, som blandas om hvar
 andra; men desutom sättas här och der, antingen
 till en viss distance och längd från hvarandra, et-
 ler hvar en behagar, små telningar af Pilar, (Sa-
 licibus) Bök, Ask, Lönn, Lind, Alm och andra
 löstrån, hvilka äro avsedda, at de blifva lika stäcka
 som de andra. När det är beställt, börjas med
 at göra wällen högre, i det mera mull lastas uti
 utur diket på förenämde nyss planterade telningars
 rötter, till des wällen eller banken blifvit till en hal-
 alms perpendicular högd mer, än då de förra plan-
 terades, samt af den sluttning, at, då en köpp lägges
 på sidan eller snedden på banken, är gemenligen i
 qvarter emellan den raden, de förra telningar sät-
 tes, och högden af denna tillfärdiga jorden. När
 planteras nu på aldeles lika sätt en rad af Hagtorn
 och Glån, samt flera ofwänskade löstrån, hvil-

tas, rytter sedan öfvertäckas väl med den jord,
 som blifvit upkastad utur diket. När en
 perpendicular linea uprättas från den raden, de
 nedanför planterade telnigar stå uti, ses, at de
 stå en half alm närmare til diket, än de öfre;
 hvaraf kan dömas om bankens sluttning mot diket
 sidan. Jorden, som här upkastades utur diket,
 och hvarit häcken war planterad, bestod af den rö-
 gulfärgade, som samtis här öfveralt, med något
 flintsand och små flintstenar deribland. På ena
 sidan förhindrade diket Boskapen, at komma till
 de nyss planterade telnigar, at göra dem någon
 skada, och på den andra woro upfatte antingen
 som led-stänger, eller ock en död häck, den der nä-
 gorslunda liknade en gärdsgård, at likaledes före-
 komma, det Boskapen äfwen på den sidan ej måt-
 te nåkas de unga träden. Det är gemenligen i
 October eller Februarii månader, som detta arbe-
 tet förträttas i Angland. På et ställe emellan
 Little Gaddesden och St. Albans war en ny häck
 planterad på förenämde sätt; men at hindra Bos-
 kapen, at skada de unga telnigar, war öfwerst
 midt på och längs efter banken satta som led-stän-
 ger. Nedan för telnigarna war et djupt dile up-
 kastadt, dels för samma ändamål, dels och för-
 nämligast, at få mull, deri telnigarna kunde
 planteras. På andra sidan om diket midt emot
 häcken tatt mid dikes-bradden war en död häck up-
 rest, at hindra Boskapens och Färens nedstigande
 i diket, til at bita af de nyss planterade telnigar.
 På et annat ställe woro til samma ändamål upre-
 ste grindar, aldeles sådana, som här brukas wid
 sällor på återn, och äro tillförene beskrefne p. 260.
 Dese woro stälte just mid sidan af mull-banken.

deri telningarna woro planterade, at hindra Gårrens upstigande til mull-banken.

Obs. Uti England är den förmon, at måst i hwar stad och stor by finnes en eller flere Erågårdsmästare, hwilkas förnämsta göremål är, at så och plantera en myckenhet af allehanda träns frön, samt hålla trä-scholar, så at de kunna sälja en myckenhet af allehanda unga telningar för et billigt pris til den, som dem behöfwer. När då en Landtman wil anlägga, til exempel, en ny häck, går han til en sådan Erågårdsmästare, och köper af honom så många 1000:de telningar han behöfwer, dem han straxt kan utplantera til häck, utan at wänta från den tiden de säas, til des de blifwit så stora, at de kunna utplanteras, hwilket wore för långsamt, emedan Hagtorns-bår ligga merem-dels par år i jorden, innan de komma up.

Ibland göres en häck med et dike wid des ytra sida, såsom på förenämde sätt: ibland och utan dike, då mull, at plantera telningar uti, wäges på ömse sidor om det stället, hwarest häcken kommer at stå. Wid telningarnas plantering är i synnerhet nödigt, at swartmollan blifwer lagd närmast intil och omkring deras rötter. Om häcken blifwer anlagd utan något dike derwid, måste en död häck aldreafäst uprefas på hwardera sidan på de planterade telningar, at afhålla Boskapen der från, til des de hunnit blifwa någorlunda stora.

Zuru en gammal häck förnyas och en död uprefas ic. Det är förut flera resor omtalt, at här brukas ingen annan stängsel omkring åkrar, haggar, betes-hagar, trä- och krydd-gårdar in. in. de häcken

kefat af allehande slags planterade taggiga trån; sand och af trån utan taggar, och då dese blifva något gamle; huggas de ned, at nya telningar må upskjuta från de afhuggnas stubbar, då i dödd häck imedertid upreses, så länge de upjutande telningar hinna ernå sin tiltäckeliga högd, selfwa kunna uteskånga Kreaturen. Nu har jag nyss förut beskrifvit, huru en aldeles ny häck läggs anläggas i England; dervore wil jag här nständeligen utföra det senare, eller at förnya en gammal häck, upresa en så kallad dödd häck m. m. ty det på det sätt, som denna syftlan förättas är i Hertfordshire, hwarest i allmänhet hålles, at folket aldrabäst förstår denna saken i hela England.

När en ny planterad häck blifwit 9 år gammal, hugges den då gemensligen ned, dels at ågarna må få bränsla deraf, så för sig self, som at råja åt andra, dels at han af de uppsjutande nytelningar må få en ny och bättre häck; ty då en häck stått i 9 år, börja en del af träden deruti årtas och gå ut, at den ej mera blifwer så tät, som brt. Så at altså förätta denna syftlan, hugges alla de trån ned, helt tät wid marken, som ej wåra till en linea recta, midt uti häcken, der den dödda häcken skal upresas; men en del af de trån, som kledes stå midt i häcken, så många nämligen, som man tycker på det stället skola behöfwas, lämnas at stå, til des en hummit, at hugga aldeles bårt de andra. Derefter tages stakar af de löstrån, som stå i häcken, af hwilka quistarna afhuggas och stakarna göras helt slåta. Hwardera stakverus ingd lämnas till 9 quarter. Sjockelen är från det

half- til 2 tumms diameter, och ibland mera. Dese 9 qvarterns långa skafvar fattas alla i en rad, der haken skal waga, den ena skafweru efter den andra (aldrig två skafvar i bredd), så at wid på en alns längd lämnas emellan hwar skafwer, ibland litet mer, och ibland litet mindre. Dese skafwar stötas til en god twärhand, om ei et qvarter, ned i jorden, och at det så mycket lättare måtte ske, har karlen en liten stubba, hwarmed han drifwer dem ned. Harwid märkes, at, om några af de trån, som wära längs efter, der haken skal uprelas, finnas, som ei äro särdeles långa och tjocka, så afuggas de par alnar ofwar för marken. Der qvarternade 2 alns långa stubben göres helt slät från qwishtar, och lemnas at stå, til at brukas som en skafwer. Ju flere en kan få af dessa, ju bättre är det; emedan de, såsom rotsaste trån, göra, at den döda haken står stadig och fast. Der efter tager karlen de i haken qvarternade längre trån, hugger dem mer än til halsparten af, en twärhand ofwan om roten, och bänder dem så sakta och warfamt ned längs efter haken. Deenna nedböjning begynnes wid den ena ändan på haken sålunda: Låt haken, til exempel, gå uti en linea recta från Norr til Söder. Om då karlen mil begynna, at slåta den döda haken på den Södra ändan, så hugger han litet mer än halsparten af de deri stående trån en twärhand eller mera från marken, hwilken huggning sker på Norra sidan om trädet. Derefter fattar han i trädet, bänder och böjer det sakta och warfamt ned åt Söder; och som nedre delen af dessa trån äro tjocka, at sedan de sålunda blifwit nedböjde, de vidare icke stå böja sig någorlunda serpentinartat, at jag

k så lof, at lætte det så, eller då på den ene
 an af den ene stakvern, och strax efter på den
 dra sidan af den andra, så låter han den tjocka
 røden følge tætt på en side midt stakverna, och
 gemenligen på den øvstige sidan, hwarom læn-
 ned. Dock rættar han sig bær efter situation
 trædet, på hwilkendera side af hækken det mera
 kjæmme øfre åndan af deha wld roten halst af-
 gøna træn, som låter bøje sig, vrider han bit
 dit serpentiformiter omkring stakverna, det
 om han på denna hækken, som står i Söder
 Rør, låter den smala åndan af detta trædet gå
 Østra sidan af den ene stakvern, låter han det
 an gå på den Västra sidan om den dernæst efter-
 jande stakvern; dock lagat han merendels så,
 åndan af deha wändes at den øvstige sidan.
 ig skal strax næmme om, hwad jag förstår med
 øvstige sidan. Nu som dehe nedwiska och
 d roten halst afbugna træn skola göra bær samma
 gu, som gårdsel eller gårdsel-trædor hos øf, så
 igas de gemenligen i den lutning, som en del af
 ødesgårdstrædor hos øf, nämligen ej horizon-
 uer, utan snedt och sluttande, dock at slutning
 a är närmare til en horizontal, än til en per-
 ndicular limea. På detta sätt fortfar karlen
 i Södra åndan Rør at, så at han böjer de
 jande i hækken stående træn øfwer deha, som förut
 fvit nedbøge, och det næstan på samma sätt,
 n wi hos øf gærde en stupande gårdsgård,
 dass at han har lænnet grøfre åndan, som
 n för sades, at stå på ena sidan tætt wid stak-
 verna, och böjer till åndan nu til ena sidan om
 den ene stakvern, nu til den andra sidan om den
 dra, samt lagat så, at alla yttersta åndarna af

desa trån lemnas på en och samma sida om den hö-
 da häcken eller gårdesgården, nämligen såsom i
 föregående exempel, om han tvån-
 det första nedböjda trä åt Östra sidan om häcken,
 så böra och, så mycket möjligt är, alla andra
 första ändrar af de nedböjda trån tvändas dit.

Högden på häcken är likadan med stafsarnas,
 nämligen tvånne alnar. När träden huggas vid
 roten något mer än til hälften af, aftas noga, af
 hagget eller skärningen på den delen af trädet, som
 skall böjas ned, göres mycket långt, at watten af rågn
 och annat wata så mycket mindre må kunna skada
 det, samt at det desto bättre må kunna böjas; men
 stubben, som står ned i marken, bryr en sig ej om,
 hurs ändrar af den hugges. Och som sällan så
 många trån wåra midt i häcken, at de allena, då
 de böjas, kunna wata tillräckeliga til at fylla häc-
 ken med, utan öfningar blifwa likafullt hår och
 det; så tagas långa språtar och stånd af Hagtoen,
 som wridas eller läggas in i häcken på samma sätt,
 som likändran af de förra, nämligen at de gå nå-
 gotlunda in formam serpentinam horizontalkter,
 eller nu på högra sidan af den ena stafsveru, och
 sedan på den wänstra om den nästföljande, och
 så skiftewis, alltid så, at yttersta ändarna sedan
 tvändas åt en och samma sida på häcken, som här
 uti anfördh exempel, til den Östra. De äro i
 synnerhet angelagne, at på detta sätt wrida eller
 sätta in Hagtoen eller Glån ned wid marken, at
 dermed hindra Swinen til at söka sig hål igenom
 hägnaden; emedan dese bägge trån med sina lån-
 ga taggar gernna betaga dem all lust, at försöka
 sådant.

Men at denna döda häcken ännu må få mera
 rka, förskaffa de sig långa språtar, antingen af
 afbet, Wide, Björnbårs-buskar, eller något
 nat trä, af hvilka de taga 2:ne stycken ungefär
 a långa, som wridas spiraliter om hwarandra
 gft på häcken öfwer de andra, alltid så, at än-
 n af störrarna komma at wridas in emellan dese
 pråtar, och sålunda fästas. De begynna här-
 d sålunda: stor-åndan af den ena språtan sätt
 på den ena sidan om en stöd, och stor-ån-
 n af den andra på andra sidan af samma
 r. Sedan wiskas språtarna i kors om hwarans
 2, så, at den språtan, hvars stor-åndan nu
 r til exempel på Wästra sidan af en stafwer,
 nmer härnäst at ligga på Östra sidan om den
 sta stafweren. Så göres gemenligen med språ-
 na i början af deras stor-åndan, der de äro tjocka
) styfwa; men sedan wridas de spiraler, så at
 gemenligen gått uti en, om ej två spiraler emel-
 t hwar stöd. När dese språttar blifwa alla,
 ges 2:ne nya, och förfäres dermed på samma
 t öfwerst längs efter hela gårdesgården. Men
 wrid märkes, at om de wid roten litet mer än
 lft afhuggne och sedan nedböjde trän wända röts-
 dan eller den tjockare delen, til exempel, at
 örr, och skatan eller den smalare ändan at Sv-
 t, då de ligga i häcken, böra dese spiraliter
 idna språtar wända stor-åndan tvårt emot at
 öder, och den lilla at Norr, samt arbetet med
 ras wridning börjas wid den Norra ändan;
 edan det tros, at den döda häcken härigenom
 y stadigare och fastare bunden, än om de med
 darna wändas på samma sätt, som de stora
 y, hvilka ligga snett och stupa; hwarwid öf-
 roen

wen aftas, at dese spiralliter wridne språtar komma alla at ligga horizontaliter. På de flåsta wotter språtarne endast wridne en gång spiralliter emellan hwar utflör, så at en och samma språta hwarige nom alltid kom at ligga på samma sida om flöretarna. Gemensligen sagades alltid så, at smalskindan af dessa kom på flöret öfverhand wändas til den qwistiga sidan, och om den bredare gång kom at wändas ut mot den andra, högst hon alltid är.

Jag har i denna beskrifning ofta nämnt den qwistiga sidan. Men wil jag säga, hwar det är. Sedan den breda häcken sädes at upret, wil es skrifwit at, hugges på den ena sidan, hälft på den som wetter inåt, alla qwistar bårt, så at den det är helt slät och jämn; men på örra sidan war den ne öfwa häck eller gärdsgård, dit färlarna wändt alla ståtarna af de så nedbödda som insatte tran, qwistar han af den på det sätt, at qwistarna wid marken så gå ut til 4 eller 5 qwarters längd från häcken, men blifwa sedan afhuggne färlare och färlare, ju högre de äro upp, så at de öfwersta näppeligen äro en twärhand långa. Står någon på den släta sidan, och ser öfwer häcken, samt längs efter den på den qwistiga sidan, så ser den der ut som en stuttande jord-wall. Orsaken, hwi qwistarna på den ena sidan lemnas så långa, är, at de unga stätt och telningar, hwiilka komma at rätta up just emellan dessa qwistar, må i sin spåda ålder wara af dessa torra qwistar, som merens dels äro af Hagtoru, skyddade från Kreaturens åtkomst.

På åtskilliga ställen war brukeligt, at då de afhuggit en gammal häck wid wotter, och uprest es

Död på nytt bekvämlig sätt i samma ställe, på grof-
 arv-de långs efter bredvid hädan på den ena sidan
 et litet dike af en half alns djup, och lika bred,
 hvilket sedde för 2:ne orsaker sulk. t. Den muller,
 som togs i diket, kastades up på, och öfver hjo-
 lens röster, hvilket räknades för en uttald godset,
 at wissoa den afhuggna häcken, både til at skjuta
 fortare och gifwa större ymogheter på teiningar,
 2. Förhindrade tiller på ena sidan, at Postapen
 skulde komma til de unga teiningar och skada
 dem. På den andra sidan försvarades de af de
 taggiga quarternade qviffad; men utagenstade,
 ja snart sagt på flästa ställen, war detta försvar
 madt, hvilket dock troctes wara ganska godt.

Alla i häcken nedhuggna trån och qviffar satts
 sedes tilhopa, höggas af i årskill: g långt, och bandes
 tilhopa i knippor. Stammarne på de tjoflora
 trån, som wore af en arms storlek, omes och min-
 dre, sattes ut och bundes särtil tilhopa; qviff-
 starna och de smälare stöcken blefwo afwen hopa
 bländne i knippor. Näppeligen lemnades någon
 afloist, ehuru liten han ock war, som icke fick sit
 rum bland de andra i knippan. Et ofsebart bewis,
 at folket här wisste sätta et rätt värde på skogen,
 samt wara afskänning om en så dyrbar skatt. Men
 det är ock otroligt, hwad nytta och fördel en
 Farmer och Landtman på dessa skoglösa orter
 hade af dessa häckar, hwilka gifwo honom icke
 allenast utväckeligt brämle til des egit behof,
 utan satte honom ock i stånd, at sälja en ymogh-
 het deraf åt andra, som hellske ei hade så
 dant. Ju gröfre trädet war, ju dyrare såldes
 det. Jag märkte ihmäl, at mera efterdömsfor-

ma hushållare förde alltid de smärsta ris-knippona hem til eget behof, och låto bendja sig dermed; men sparte alt det tjockare werket, at försäljas til andra. Ja, jag såg den, som self brände Ormy buntar största delen af året, och sålde all den wed, som han ädeligen fick af de häckar, han högg wed, hwilket war ansenligt. Hwarsom helst wi want brada omkring, blefwo wi warse stora buntar och knippor af gröfre och smärre werke, som de bundit tilhopa af de nedbuggna häckar, och lemnat en tid wid häckarna at torkas, hwarifrån det antingen fördes hem, eller försåldes för reda penningsar, eller ock lemnades åt fattigt folk, som derföre gjorde dags-werke åt Farmern.

Når en häck således blifwit nedbuggen och omslagad, gjorde han gemenligen få starka Rott, at han efter 2 eller 3 års tid kunde göra nytt för stångsel, och wara i stånd, at uthålla Bostapen. Den döda häcken togs då bort, och fördes hem til bränse.

Deze lesmande häckars nedbuggning, och döda häckars uprensning i stället, förrättas gemenligen i October och November månader om Hösten, samt Januario, Februario, Martio och uti begynnelsen af April om Wären, endast med den åtskillnad, at de unga häckar höggos ned om Hösten; men de gamla om Wären, som förfarne Hushållare funnit wara bäst.

Uti häckarna stodo här och der stora trån, som Bolar, Askar, Almar, Lindar &c. hwilka waro som en prydnad omkring åkrarna; men de stora löf-trån sådes dock hafwa den olägenhet, at de med sit droppande, då rågnwäder inföll, åtföljdes

dödade

dödade. Den häcken, som stod under dem, utom det, de draga ansenlig föda från åkern der bredvid.

Högden på dessa döda häckar war, som förut är sagt, gemenligen par alnar; men så war den ock på somliga ställen lägre, der nämligen, hwarest de endast hade Får, och icke stor Boskap.

Orsaken, hwaraföre träden höggos litet mera, än til hälften af, wid roten, och sedan bögdas ned, war, utom hwad ofwanföre är anfördt, dels, at den döda häcken derigenom måtte bli stadigare, dels at unga skätt skulle stjuta up, derest en lång flutt skära war gjord i det bögda trädet.

Häckarna bestodo här af åtskilliga trån, såsom Hagtorn, Glån, Törne, Björnbåtsbuskar, Vide, Ask, Alm, Lönn, Bök, Agrifolium, Et, med flera, hwaribland Hagtorn gjorde det mästa, och dernäst Glån. Denne senare war en arg skålm, at krypa under jorden med sina rötter, så at han ej war lång tid bland de andra i häcken, innan han kom krypandes från dem fram ut på åkrarna, hwarest han så luggade Fåren, som under honom sökte efter det fina gräset, at stora ulltappar suto allestäds qwar på hans taggar, hwaraföre ock Jungström aldrig kallade honom annat, än Ull-tjuf, hwilket namn denna buske här gjorde ganska wäl rätt före. Et litet dife, dragit långs wid häcken, hade lätteligen kunnat mota en sådan hans owana, at trypa långt från häcken.

Så snart de trån, wid en häcks nedhuggning, som ej ärnades til den döda häckens upresning, woro omkullhuggne, gräfsdes gemenligen up et smalt dife långs wid häcken, utur hwilket mulden kastades up på de afhuggna stubbar, som med den same

na hushållare förde alltid de smärsta ris-knippena hem til eget behof, och låto bendja sig dermed; men sparte alt det tjockare werket, at försäljas til andra. Ja, jag såg den, som self brände Orm-buntar största delen af året, och sålde all den wed, som han ärligen fick af de häckar, han högg wed, hwilket war ansenligt. Hwart som häst wi want brada omkring, blefwo wi warse stora buntar och knippen af gröfre och smärre werke, som de bundit tilhopa af de nedhuggna häckar, och lemnat en tid wid häckarna at torkas, hwarifrån det antingen fördes hem, eller försålgdes för reda penningsar, eller ock lemnades åt fattigt folk, som derföre gjorde dags-werke åt Farmern.

Når en häck således blifwit nedhuggen och omlagad, gjorde han gemenligen få starke Wott, at han efter 2 eller 3 års tid kunde göra nytta för stängsel, och wara i stånd, at utehålla Wotspen. Den döda häcken togs då bort, och fördes hem til bränste.

Deze lefwande häckars nedhuggning, och döda häckars uprensning i stället, förrättas gemenligen i October och November månader om Hösten, samt Januario, Februario, Martio och uti begynnelsen af April om Wären, endast med den åtskillnad, at de unga häckar höggos ned om Hösten; men de gamla om Wären, som förfarne Hushållare funnit wara bäst.

Uti häckarna stodo här och der stora trån, som Wotkar, Alfar, Almar, Lindar &c. hwilka woro som en prydnad omkring åkrarna; men de stora löf-trån sådes dock hafwa den olägenhet, at de med sit droppande, då rågn-wäder inföll, åtfångade

bödade

höddade den häcken, som stod under dem, utom det, de draga ansenlig söda från åkern der bredvid.

Högden på dessa döda häckar war, som förut är sagt, gemenligen par alnar; men så war den ock på somliga ställen lägre, der nämligen, hwarest de endast hade Får, och icke stor Bostap.

Desaken, hwarföre träden höggos litet mera, än til hälften af, wid roten, och sedan bögdes ned, war, utom hwad ofwanföre är anfördt, dels, at den döda häcken derigenom måtte bli stadigare, dels at unga skätt skulle skjuta up, dereft en lång slutt skära war gjord i det bögda trädet.

Häckarna bestodo här af åtskilliga trån, såsom Hagtorn, Slån, Törne, Björnbärs-buskar, Wilde, Ask, Alm, Lönn, Bök, Agrifolium, Et, med flera, hwaribland Hagtorn gjorde det mästa, och dernäst Slån. Denne senare war en arg skålm, at frypa under jorden med sina rötter, så at han ei war lång tid bland de andra i häcken, innan han kom frypandes från dem fram ut på åkrarna, hwarest han så luggade Fären, som under honom sökte efter det fina gräset, at stora ulltappar suto allestäds qwar på hans taggar, hwarföre ock Jungström aldrig kallade honom annat, än Ullstuf, hwilket namn denna buske här gjorde ganska wäl rätt före. Et litet dike, dragit långs wid häcken, hade lätteligen kunnat mota en sådan hans owana, at troppa långt från häcken.

Så snart de trån, wid en häcks nedhuggning, som ei ärnades til den döda häckens upresning, woro omkullhuggne, gräfsdes gemenligen up et smalt dike långs wid häcken, utur hwilket mulden kassades up på de afhuggna stubbar, som med den sam-

öfrigt hörer det mansfolken til, at stilla Boskapen, mjölka Kona, samt at förätta alla syflor på åker och äng, i loga och lada, m. m. Jag tilstår, at jag i början ströf mig några gånger om ögonen, til at få dem rena; emedan jag ej kunde tro mig se rätt, när jag först kom hit ut på landet, och blef hos Farmerna warse husen fulla med unga qwinnfolk, när mansfolken deremot både morgon och afton gingo ut, dit Boskapen war, med mjölk-ståfs wan i handen, satte sig ned at mjölka, och buro sedan mjölken hem. Jag fant då, at hwart land har sin sed. Kärteiligen, då någon kommer i et hus, och sett qwinnfolken laga mat, tvätta gälf, fat och diskar, sticka på en strumpa, eller sy på något linnetyg, tvätta och stärka linn-fläder, så har han, snart sagt, sett all deras hushållning, och alt hwad de göra, hela Guds långa dag, året ut och året in, när endast några visiter läggas dertill. Hos dem saknas nästan alla qwälls-syflor, som wåra qwinnfolk i Sverige förätta; men i det stället sitta de här omkring spisen, utan at företaga sig det allraminstä af hwad wi kalle hushålls-syflor. Men det beröm kan dem aldrig betagas, at de se ganska wäl ut, och äro i sällskap mycket beleswade. På angenäma tal, ljusliga swar, artiga infall, med et ord, på alt, hwad en del kallar beleswenhet, felas dem aldrig. De äro lycklige, at de fått hwälfwa den mästa delen af hushålls-bördan på mansfolken, så at det i högsta måttan är sant, hwad både Angländare och andra skrifa, at Angland är et Paradis för Fruentimmer och qwinnfolk. Det är sant, at gemena pigor få hålla något mera uti; men så är det alt ändock måtteligt, och går föllan utom hwad ofwansföre uyräknadt är. Men

att mödrar äro i synnerhet de, som här njuta en
 utkomlig frihet, tillika med deras Döttrar. För
 i Sverige, der hustrun icke mindre, än man-
 en, på allt sätt nödgas sika och wara om sig, at
 sinna sin utkomst, skulle en hustru från England
 icke särdeles tyckas wäl påhä sig; men så har jag
 och med egna ögon sett några prof derpå, at, när
 öden tröungit dem, at gripa sig an, hafwa de
 skrivit så låcka hushållerskor, som någonstads i
 världen; ty dem felas ei skarpsinnighet, at tränga
 sig genom de svåraste sater.

Den 13 April.

Ångars gödning. Detta arbetet, at göda
 ngar, fördrättas merendels här om Hösten, se-
 an de bärgat höet, då sot och andra slags göds-
 el sprides öfwer de med Clöver, St. Foin och
 andra höslag besädda täkter.

Zuru mycket de få efter en bushels utfåde.
 tillige Farmers såde här, at par bushels Hwete
 tffas gemenligen på et Acre land, och derefter
 så, då åkern är wäl lagad och års-wårten god,
 5 bushels. Vid Ivinghoe berättades, at de
 l. 10 bushels Korn efter en bushels utfåde.

At så laga, det höet blifwer grönt och
 skälluktande. Af de många goda höslag här i
 England har jag i synnerhet sett 2:ne: det ena är
 ett grönt och som det wore nyss slagit, fast det kan
 vara et eller flera år gammalt: det andra ser
 rannaktigt ut, men luktar oförlifneligen wäl, at
 behageligare luft på hö kan gifwas. Jag frå-
 ade den lätta Farmern, Mr. Williams, på hwad
 ett bägge desse höslagen tillredas? Han svarade,

öfrigt hörer det mansfolken til, at stilla Boskapen, mjölka Kona, samt at förrätta alla syflor på åker och äng, i loga och lada, m. m. Jag tilstår, at jag i början ströf mig några gånger om ögonen, til at få dem rena; emedan jag ej kunde tro mig se rätt, när jag först kom hit ut på landet, och blef hos Farmerna warse husen fulla med unga qwinnfolk, när mansfolken deremot både morgon och afton gingo ut, dit Boskapen war, med mjölk-stafs wan i handen, satte sig ned at mjölka, och buro sedan mjölken hem. Jag fant då, at hwart land har sin sed. Kärteligen, då någon kommer i et hus, och sett qwinnfolken laga mat, tvätta gälf, fat och diskar, sticka på en strumpa, eller sy på något linnetyg, tvätta och stärka linn-fläder, så har han, snart sagt, sett all deras hushållning, och alt hwad de göra, hela Guds långa dag, året ut och året in, när endast några visiter läggas dertil. Hos dem saknas nästan alla qwälls-syflor, som våra qwinnfolk i Sverige förrätta; men i det stället sitta de här omkring spisen, utan at företaga sig det all draminsta af hwad wi kalle hushålls-syflor. Men det beröm kan dem aldrig betagas, at de se ganska wäl ut, och äro i sällskap mycket beleswade. På angenäma tal, ljufliga swar, artiga infall, med et ord, på alt, hwad en del kallar beleswenhet, felas dem aldrig. De äro lycklige, at de fått hwadswa den mästa delen af hushålls-bördan på mansfolken, så at det i högsta måttan är sant, hwad både Änglåndare och andra skrifwa, at Ängland är et Paradis för Fruentimmer och qwinnfolk. Det är sant, at gemena pigor så hålla något mera uti; men så är det alt ändock måtteligt, och går sällan utom hwad ofwansföre upräknadt är. Men

fosamt och nyttigt åt Kor; emedan de törsta mycket, och dricka starkt, när de ätit häraf, och gifwa sedan en ymnighet mjölk. Här får jag nu lägga til, at alla Farmers, jag talt med här på orten, bejakade enhälligt, at det är mångfalt bättre, at lägga höet i stackar, gjorda och täckta på sätt, som tilförene p. 211. är beskifwit, än at lägga det i lador. Orsaken föregöfwo de wara, at, sedan stacken är wäl täckt, kan höet i den samma blifwa långt bättre; emedan luften på alla sidor har fri tilgång, at wädra och torka det, då deremot det, som blifwer lagdt i lador, ej har den förmon, utan blir til en del, hållt det, som ligger närmast wid wäggarna, unkit och möjligt. Ej eller skal det hö, som blifwit lagdt i lador, någonsin kunna få den behageliga luft, som wäl ansadt hö, lagdt i stack, gemenligen hos sig behåller, fast sielfwa gräs-slaget ofta ej tyckes wara så utwäldt.

Åste-trädets ålder. En Åst, som wårt i en häck, och nyss war nedhuggen, hade i stor-åndan 104 Saf-ringar, som utwiste des ålders-år. Diametern war här 3 qvarter och 4 tum. Ifrån det 14:de til det 30:de året hade trädet gjort de tjockaste Saf-ringar; men ytterst woro de ganska fina. Längden war 6 alnar. Detta trädet hade ej fått frihet, at wäxa i längden, utan sedan det nått par famnars högd, hade det blifwit afhuggit i toppen, at det måtte utslå flera skott, hwilka höggos af, sedan de hunnit wäxa til någon tjocklek, och fördes hem til bränfle, hwarefter stubben lemnades igen frihet, at slå ut andra, som åter efter någon tid afqwistades til samma ändamål. Detta sättet, at förskaffa sig bränfle, har jag sett ganska mycket i bruk

i bruk på de orter, jag rest i England. Vid den i häcken qvarstående stubben war et skätt lemnadt, som runnit up från roten, och kunde i framtiden nyttjas på lika sätt.

En annan Ask hade 92 Saf-ringar i stor-åndan, som urmärkte des ålder. Diametern derstädes war 3 qvarter och en tum. Andå intil 19:de året hade hon gjort helt smala Saf-ringar; men i det 19:de året hade hon gjort en nog stor, och på det 20:de den alrastörsta. Sedan hade hon framgent haft stora Saf-ringar, ånda til des hon nått 38 år, då de derefter började blifwa allt smalare och smalare. Längden på denna klabben war 9 alnar och 3 qvarter. I lill-åndan woro 80 Saf-ringar. Diametern war der 2 qvarter och en tum. Hon war huggen och handterad på samma sätt, som den förra.

Eksträdets ålder och wårt. Wi råkade sedan en nedhuggen Ek, den wi äfwen sökte, at få weta åldern på. Uti stor-åndan woro 48 Saf-ringar. Diametern war 3 qvarter och 4 tum. Sedan den hunnit til $4\frac{1}{2}$ alns längd från roten, hade hon blifwit afhuggen, at hon måtte slå ut flera skätt, som kunde nyttjas til brånse. Hon hade ansenligen tjocka Saf-ringar. På ena sidan om häcken, hwaruti hon stått, war en wäg, på den andra åkrar: bara små trån med henne i häcken. Jordmon den samma, som öfwerallt här wid Little Gaddesden. I lill-åndan kunde Saf-ringarna ej skönjas; ty hon war flera gånger afhuggen.

Harfvarnas beskrifning, som här brukas. De här brukeliga Harfvar äro gjorda på samma sätt, som hos oss i Sverige. Gemenligen är deras längd 2 alnar, 3 tum, bredd 6 qvarter och 2 tum. Somliga bestodo af 5 trån, och somliga af fyra; men alltid 5 tinnar i hvar trå. Distansen emellan tinnarna var gemenligen $1\frac{1}{2}$ qvarter; tinnarnas längd 6 a 7 tum. Bredden på hvardera deras sida $\frac{1}{2}$ tum. De voro ej fasthåstade, som gemenligen brukas hos oss, at de trädas in nedifrån, och så nådas ofwantil, då alltid den delen, som är inträdd i trädet, är smalare, än den der nedanföre; utan de voro här trädde igenom ofwanifrån, då öfre ändan af dem var tunt utslagen, krökt ad angulum rectum, med et spikhål på samma krökta och tuntslagna jårnt, hvarigenom en spik slogs ned i harfstråden, hwilka fäste pinnan; men som hålet för harfpinnan var så stort, som tjockleken på pinnen, så stöts pinnen ofta up och blef lös i denna flintfulla jorden.

Jordens tjocklek somligståds på Kritan. Uti en tjock lund af löfstrån var en grop, der de tagit Krita, hwarest wi måtte jordens tjocklek, som låg ofwanpå Kritan, den wi besunno wara 2 alnar och $\frac{1}{2}$ qvarter. Denna jord, som låg ofwanpå Kritan, war af samma tegelsfärgade art, som här öfweralt finnes. Sådan war tjockleken på detta stället; men annorståds war den ibland mer, ibland mindre.

Riidren och wårten på *Agrifolium*. Uti en nyligen nedhuggen häck låg bland andra trån en något tjock *Agrifolium*, (*Raj. syn. 466.*) hwilken i storändan bade 30 Saf-ringar, som utwisse,

utviste, at den war 30 år gammal. Diametern war 4½ tum.

Den 14 April.

Manfolkens syflor och plågsed här på orten. Manfolken måste här kännas wid den tyngsta delen af hushålls-bekymret. De skola förstå alla syflor på åker, äng, i skog, loga, lada. Qwinfofken hafwa äfwen präctat Bostaps-skötsel på dem, ända så långt, at karlarna gemenligen mjölka Korna, hwarom förut är nämnt. Kärtesligen, alla uthus-syflor höra manfolken til. De skola samla tilhoppa allt det, hwarmed de skola föda, nära och klåda både sig sjelfwa och qwinfofken; ty här få ej qwinfofken sära finger af mycken spånad; ej eller arm- och rygg-werk af wåsnad. Det hörer Manufacturerne til, at ersätta detta, och manfolkens penninge-pung tistalas här om. Manfolken tycka altfå det ej wara mer än billigt, at de taga sig någon liter ro ibland. Wi bodde här hos gästgifwaren, som hölt öl- och brännewins-sälgnig, hwarest manfolken i denna byen som ofkast infunno sig, at tilbringa några timar wid några Pint beers. Der sägs ibland både för och efter middagen en myckenhet arbets-karlar och andra förnöta tiden på sådant sätt. Dock woro aftnarna efter kl. 6. enkannerligen helgade dertil, sedan karlarna slutit sit arbete och dags-werk. Jag undrade ofta, huru en del kunde hafwa sin utkomst på sådant sätt, hälst öl och brännwin war här mycket dyrt; men aldramåst deröfwer, at folk, som endast för dags-penning skulle skaffa föda åt sig, sin hustru och barn, kunde på detta sätt förspilla tid och penningar. Det war imedlertid ej orwant,

at se mången sitta hela dagen på krogen. Men landets maner, at wänner och grannar komma tilhopa, sitta och glamma, ymnigheten på penningar här i landet, lättheten, at på alt sätt hafwa sin föda, endast at han war någorlunda flitig, lärer hulpit hårtil. Jag såg dock mer än sällan någon taga så mycket til lifs, at han blef drucken deraf. Ol war ock det, som här måst brukades. Brännwin begärtes sällan. Det endast förekom mig främmande, huru folk, som gemenligen är så flände om sig, kunde använda ofta en stor del af dagen härmed. Detta lefnads-sättet war brukeligt på alla de ställen, jag reste här i landet. Det är då ej underligt, om en stor del arbets-larlar och andre, ehuru stor dags-penning och förtienst de kunna få, ändock näppeligen hinna samla mera, än hwad går utur hand i mun.

Tussilago på åkrar. På största delen af åkrarna, som woro något fuktiga, wärte *Tussilago* vulg. til en stor myckenhet, och det måst på de återstycken, som nästa året förut warit besädda.

Gökens hördes i dag af mig första gången i detta år, fast somlige sade sig hört honom en wecka förut.

Dens Leonis syntes nu första gången stå i blomma i denna Wår.

Mullwads-högar upkastade. Jag har ofta förut nämnt, at här på orten finnes en ganska stor ymnighet af Mullwadar. Den jord och mull-högar, som de upkastat på ångar, låto Farmerna sprida ut öfwer ången, at de, i annor handelse, icke måtte förorsaka några tufwor deryh.

Böckers

Böskars ålder och värt. Medan för gården, der wi hade värt härbarge, war en lund af höga och tåta bökar. Bland dem woro några nedhuggne, af hwilka wi räknade Saf-ringarna på 2:ne, at se deras ålder och värt, samt at inhämta underrättelse deraf om jordmons fruktbarhet. En af de Bökar, som här lågo, hade i storåndan 162 Saf-ringar. Diametern war der 5 qwarter och 4 tum. Längden af denna Bökskäcken war 10 alnar. 3 lill-åndan woro 142 Saf-ringar, och Diametern en aln, 4 tum. En annan Bök i samma Park hade i stor-åndan 168 Saf-ringar, hwilka utwiste trädets ålder til 168 år. Diametern war i denna åndan 6 qwarter, 5 tum. Längden war 9 alnar, 1 qwarter. 3 lill-åndan woro 156 Saf-ringar, och Diametern 1 aln, 1 tum. Härwid gøres endast den anmärkning: Denna Lunden eller Parken bestod af höga och tåta Bökar. Jordmonen war här den samma, som öfweralt omkring Little Gaddesden finnes, nämligen den ofta beskrefna tegelfärgade jorden; men at dese trån i proportion efter deras ålder icke kommit at tiltaga så i deras tjocklek, som de, hwilka tilförene af mig blifwit beskrefne, är orsaken, at de förr omtalte wurit i häckar, der de haft fri luft på alla sidor, långt emellan hwart trä, rötterna haft nytta af de derwid belägna åkrar, m. m. Men dese hafwa stått i trångsel, der lusten af de fringstående blifwit förhindrad, at komma til dem, hwarest de endast måst skynda sig, at ränna up i högd. För hända, at det öfwen kunnat något bidraga härtil, at marken altid warit öfwertrödt med gräs, som ej gifwit trädens rötter så ymnig föda, som då de rånat under de kultiverade åkrar.

Luru frukt-trån planteras wid murar och
 deras nytta. Öfveralt, der jag rest här i Ang-
 land, så på landet, som i och wid London, samt
 andra Städer, såg jag en särdeles nyttig sed med
 wiså frukt-tråns plantering, som bestod deruti:
 Omkring måsta delen af trågårdarna här i Ang-
 land woro upreste murar af tegelsten til åtskillig
 högd. När nu någon hade et frukt-trå, som han
 wille förnä, at bära antingen tidig eller mogen frukt,
 planterades det samma (om muren gick från Vä-
 ster til Öster) på Södra sidan tätt ut med muren.
 Sedan breddes des qwistar warligen ut längs es-
 ter muren på bägge sidor om trädet, hwarefter togs
 en liten bit klåde, som tweks om qwisten. Denna
 klådes-bit slogs sedan fast med en spik i muren;
 hwarigenom qwisten eller grenen på trädet kom at
 sträckas ut längs efter muren. Allt som qwisten
 war lång til, slogs den med flera lappor fast wid
 muren på förenämde sätt. De begynte härmed;
 då trädet war litet; och foro sedan ständigt fort,
 allt som trädet wårte. Ingen qwist eller gren fick
 wåra ut på yttre sidan twårt från muren; utant
 trädet måste endast sträcka sig ut på bägge sidor.
 Derigenom, at trädet sålunda kom at stå starkt i
 Sol-baddet, kunde ej annors ske, än at des frukt
 skulle bli mycket tidigt mogen och ganska skön. De
 trån, hwars frukt annars aldrig kunnat mogna i
 Angliand, skyndade sig på detta sättet til mognad
 så wäl, som infödda Angelska. Apricoser, Pi-
 stacier, Persiker, med deras mångfaldiga varie-
 teter, samt andra sköna frukter; handterades på
 detta sätt. De planterades på lika wis mot mu-
 rar och wäggar wid hus, hwilka om Sommar-
 den sågo ganska härliga ut häraf, då et utroakt
 frukt

frukt-trå ofta öfverklädde hela väggen. Ingen sida på muren eller husväggen (ty husen woro här måst alltid af sten) lämnades bar och ledig härifrån, ware sig den, som wändes åt Söder, Söster, Väster eller Norr; ty de walde dertill ut sådana trån, som antingen fordrade morgon-middags- eller afton-Solen, eller ock ålskade stå i skugga. Således syntes ofta, at Kersbårs-trån, som bära Moreller, woro utspetade på Norra sidan om murar eller väggen wid huset. Sammaledes woro hwhita och röda Winbårs-buskar planterade på sistnämnda eller Norra sidan.

Halmhattar. Jag har förut p. 323. nämnt, at största delen af Engelska qwinsfolken här på orten bry sig ganska litet om sådana hushålls-syflor, som i andra länder göra en stor del af qwinsfolkens förrättningar, utan at de lagt måsta bördan deraf på mansfolken. Jag såg dock på somliga ställen en del qwinsfolk wisa, at dem ej feltes skickelighet til hwarjehanda, endast landsens sed ej befriat detta könet från sådant. Här funnos åtskilliga, hwilka woro mycket flitiga med halmhattars förfärdigande, dem de sedan sände hit och dit, at försäljas. Den halm, som härtil brukades, wor endast Hwete-halm, ej någon annan. Af den tages långa strån, som skäras af uti 14 qwarters långa stycken, hwilka bindas i små knippor, sedan vagina förut blifwit ränsade och tagne derifrån. En sådan halm, som af rågnen blifwit swartspräcklig, bör ingalunda tagas. At få halmen ännu hwhitare, brukas följande: En af förenämnde knippor doppas i watten: sedan lägges Swafwel i en rund stöp-slek, som ej har något

fast, och tändes eld derpå, hwarefter detta upp-
 ändade Swaflet tillika med stop-slefvon sättes på
 ootten i en kanna, stop eller dyligt kåril, af lika
 vidd ofwan och nedan. Rundt omkring sidorna
 i detta kåril resas dessa halm-strån, at Swaflet
 r midt i botten. Öfver stopet täckes med et klä-
 de, då ångan och röken af Swaflet gör halmnen i
 dessa knippor eller strån mångfalt hvitare, än den
 lifvoren var af naturen. Då en vil flåta här-
 ved, doppas en sådan knippa förut i watten, at
 almen må blifwa mjukare, och ej brytas af.
 Sjelfwa sättet, huru denna flåtning sedan sker,
 an ej så tydeligen med orden beskrifwas.

Urmärkningar wid Krita och Glinta.
 I denna Rese-beskrifning är ock förut ofta nämnt,
 i högderna på hela denna orten i Hertfordshire
 estodo af bara Krita, och at öfversta skärpan
 var full med Glinta, samt af sådan Glinta ofta
 en sådan myckenhet på åkrarna, at marken näppe-
 igen kunde synas derföre. Här märkte wi, at
 den måsta Glinta låg ofwantil i brynet; men ge-
 nenligen ju djupare ned uti en Krita-grop, ju min-
 re fans stycken deraf. Jag såg många Krita-gros-
 ar, på hvilkas sidor näppeligen syntes en Glinta-
 it, då likwål åkrarna och marken ofwanpå war
 deraf aldeles full. Mån det då icke deraf tyckes
 blifva, at Glintan genereras af Krita, hwilket lå-
 ter ske på det sätt, at, då en Krita konnit utur
 ropen, och blir lagd på öppna fältet, at Sol,
 luft, torra och wåta få spela derpå, den då små-
 ingom hårdnar och förwandlas til en Glinta.
 Sådan war en stor del af Farmernas berättelse,
 wilka sade sig hafwa rönt och försaxit, at då Kri-
 tom

frukt-trå ofta öfverklädde hela väggen. Ingen sida på muren eller husväggen (ty husen woro här måst alltid af sten) lämnades bar och ledig härifrån, ware sig den, som wändes åt Söder, Väster, Norr; ty de walde dertill ut sådana trån, som antingen fordrade morgon-middags- eller afton-Solen, eller ock ålskade stå i skugga. Således syntes ofta, at Kersbårstrån, som båra Moreller, woro utspetade på Norra sidan om murar eller väggen wid huset. Sammaledes woro hwhita och röda Winbårs-buskar planterade på siftnämnda eller Norra sidan.

Halmhattar. Jag har förut p. 323. nämnt, at största delen af Engelska qwinnfolken här på orten bry sig ganska litet om sådana hushålls-syflor, som i andra länder göra en stor del af qwinnfolkens förrättningar, utan at de lagt måsta bördan deraf på mansfolken. Jag såg dock på somliga ställen en del qwinnfolk wisa, at dem ei feltes skickelighet til hwarjehanda, endast landsens sed ei befriat detta könet från sådant. Här funnos åtskilliga, hwilka woro mycket flitiga med halmhattars förfärdigande, dem de sedan sände hit och dit, at försäljas. Den halm, som härtil brukades, wår endast Hwete-halm, ei någon annan. Af den tages långa strån, som skåras af uti 2-4 qwarters långa stycken, hwilka bindas i små knippor, sedan vagina förut blifwit ränsade och tagne derifrån. En sådan halm, som af rågnen blifwit svartspräcklig, bör ingalunda tagas. At så halmen ännu hwhitare, brukas följande: En af förenämnda knippor doppas i watten: sedan lägges **Smawel** i en rund stöp-slek, som ei har något

Farmerne då och då gödda sina åkrar med Krita, den de gräfwä utur Krita-bärgen. Mån på de åkrar, der mindre Flint-stenar äro, blifwit lagd mindre myckenhet af Krita, eller at de sallan blifwit dermed gödda? eller mån Kritan är der af en annan art? Mån ej Engelska åkrarna en gång blifwa så fulla med Flint-stenar, at ågarena nödsakas pläcka dem hårt och lägga dem i högar, om de annors skola kunna så, eller så jord, at så uti? När ordinär Krita kommer at ligga i dagen, eller blir wät, hårdnar hon gemenligen så, at ingen kan skrifa dermed. Utom hwad nu anfördt är, tyckts det wara tämmeligen klart, at det så förhölt sig med Kritan och Flintan; ty wi funno somligstads på åkrar stora stycken af Krita, hwilka woro helt hårda, och då wi slogo sönder dem, besedo de af Krita alt igenom. Andre af dem hade midt uti centro så mycket Flinta, som en Ärt, andre som en Bönä, andre som en Hafel-nött, och andre mera; men alt det, som war utanföre, war en hård och half petrificerad Krita. Detta gick så i grader, at från en ärts storlek af Flinta midt i centro, och alt det andra en hård Krita omkring, gick det til en knytnäswes och än större storlek af Flinta midt uti, så at omsider endast yttersta skärpan på somliga af $\frac{1}{2}$ tumes tjocklek war af denna hårda Kritan. Här af ses, at då Krita börjar förwandlas til Flinta, sker altid begynnelsen in centro på et Krita-stycke. Wi sågo och samlade här åttilliga stycken, deri wi kunde, efter alt utseende, tydeligen igenfinna hela processen, ända från en swart mogen flinta midt i centro til en lös Krita ytterst, samt alla grader af hårdhet emellan dessa bägge puncter, mogen Flinta och

lös Krita. En stor hoy af Flintstycken på åkrarna hade en hvit Krit-skärpa omkring sig. Midt igenom åtskilliga Flintstycken woro hål, gjorde af naturen. Ibland funnos Flintstycken af allehanda slags rolig skapnad, som liknade Get-horn, tappar, m. m. I somliga stycken syntes spår efter Muskel-skal, enkannerligen i det slaget, som kallas Pectinites. Då Jintan en lång tid legat i Solen, får hon en hvit färg utanpå, som en bränd Kisel-sten, och somligstads bland det hwhita har hon en blåaktig färg. Ofta ses i Krit-gropar strata af en hel annan färg, nämligen af den tegelfärgade jorden eller svartmyllan öfverst, som är et tecken, at dese orter i forna tider stått under watten; ty i djupa Krit-gropar finnes ofta 2 och flere strata af en sådan tegelfärgad jord, med flera almars ren Krita öfwanföre och emellan dem.

Den 15 April.

Om morgonen begofwo wi oss på resan tillbaka från Little Gaddesden til Woodford uti Essex. Wi fingo hela den tiden, wi wistades i Little Gaddesden, lära mångfalt mera i Engelska hushållningen af Farmerne, än af Mr. Ellis, som war ganska jaloux och inhållen af det lilla han wistde deri. När wi först kommo til Little Gaddesden, hade han sin fyrhjula Drill-plog, som stod ut på gården; men strax der efter sattes han innom lås, så at jag sedan ej fick se honom mera, än då Mr. Ellis med 2 karlar tilbringade en hel eftermiddag, at utså med den en kanna såd ungefär. Då wi togo afsked, gaf han mig et ark fullskrifwit af hwarjehanda af honom så kallade Recepter. Til exempel: huru en förträffelig gödsel för återn skal tillredas; huru åtskilliga

kaps- sjukdomar skola botas ic: men han up-
 varade ej sättet, huru alt detta med sådan för-
 sulle werckställas, utan ytsatte endast, til hwad
 han sålde en och hwar af dessa Recepter.
 måsta kostade 100 Dr. Kopp:mt stycket; men
 worde köparen tillfåg. heligt swärja, at aldrig
 enbara det samma för någon annan. Skada,
 mannen hade så fårt minne, at han sielt glömt
 , at practicera dessa Recepter på sin egen gård
 mark; ty hans åker och ång såg ej så ut, at de
 rade mot det, hwad i dessa förträffeliga Recepter
 swades. Han tilböd sig ock, at förrätta med
 en resa genom åtskilliga Provincier i England
 14 dagars tid, til at underwisa mig i Engelska
 hållningen, och för alt detta sit omak begärte
 ej mera, än at jag endast skulle hålla honom
 , kost, och alt hwad han på denna resan bes-
 de, samt 12 a 14 Guineer på köpet. Jag tåk-
 e honom för hans höflighet, och bad ho-
 n, skjuta up med denna resan til en annan
 19. Dock anhöst jag til slut, at han, som rest
 mycket omkring i England på de ställen, hwarest de
 ta Engelska Fären och utwäldaste Engelska ullens
 ts, och nu äfwen hade 3 Tractater om Fä-
 s skötsel färdiga til trycket, wille låta mig weta,
 ad örter och gräs-slag de i synnerhet äro, som
 nna Fär äta och må så wäl af? och åter,
 ad wärter de äro, som äro så skadeliga för
 ren; emedan detta ock är en bland gruns-
 na til Färens skötsel? Mr. Ellis stannade
 liten stund härwid och teg; men sade ändtes-
 en, at han ännu aldrig kommit at tänka
 på.

lås Krita. En stor hoy af Flint-stycken på åkrarna hade en hvit Krit-skärpa omkring sig. Midt igenom åtskilliga Flint-stycken woro hål, gjorde af naturen. Ibland funnos Flint-stycken af allehanda slags rolig skapnad, som liknade Get-horn, tappar, m. m. I somliga stycken syntes spår efter Muskel-Stal, entannerligen i det slaget, som kallas Pectinites. Då Jintan en lång tid legat i Golen, får hon en hvit färg utanpå, som en bränd Kisel-sten, och somligstads bland det hvita har hon en blåaktig färg. Ofta ses i Krit-gropar strata af en hel annan färg, nämligen af den tegelfärgade jorden eller svartmyllan öfverst, som är et tecken, at dese orter i forna tider stått under watten; ty i djupa Krit-gropar finnes ofta 2 och flere strata af en sådan tegelfärgad jord, med flera almars ren Krita ofwanföre och emellan dem.

Den 15 April.

Om morgonen begofwo wi oss på resan tillbaka från Little Gaddesden til Woodforduti Essex. Wi fingo hela den tiden, wi wistades i Little Gaddesden, lära mångfalt mera i Angelska hushållningen af Farmerne, än af Mr. Ellis, som war ganska jaloux och inhållen af det lilla han wiste deri. När wi först kommo til Little Gaddesden, hade han sin fyrhjula Drill-plog, som stod ut på gården; men strax derefter sattes han innom lås, så at jag sedan ej sig se honom mera, än då Mr. Ellis med 2 karlar tillbringade en hel eftermiddag, at utså med den en kanna såd ungefär. Då wi togo afsked, gaf han mig et ark fullskrifwit af hwarjehanda af honom kallade Recepter. Til exempel: huru en särtröfelig gödsel för återn skal tilredas: huru åtskilliga

Bostavs.

gra ut-hus hade wäggar af Ek-bräder. Omkring gårdarna woro allehanda slags frukt-trån planterade, som Apple-trån, Pären-trån, Kersbers-trån, Walnöttrån &c. af åtskilliga slag, jämte det en del af dem stodo somligstads uti häckarna omkring inclosurerna, så at gårdarna här merendels woro belagne i löflundar af frukt-trån. På sidorna och högderna lågo antingen åkrar, ångar, eller betes-hagar. Med et ord: Landet liknade här allestäds en täck och wäl anlagd trågård.

Härwar, at riswa bårt måsan på ångar med &c. Wid en Herre-gård lågo par stycken sådana Fäll-grindar, som tilförene p. 262. äro beskrefne, emellan hwilkas trån och spolar på undra sidan war inträdd och inweclad en myckenhet af Glån-qwistar, at de suto wäl fast. Med dessa således tillagade härwar förde de längs efter måslupna ångar, då taggarna och de hwaråa qwistar på Glån refwo up måsan på ången, och sopade den bårt med sig. Likaledes brukades desse härwar dertil, at, då gödseln war spridd öfwer gräs-wallen på ångarna, förde de sedan med dessa härwar öfwer ången, hwarmedelst dyngan och mulden blefwo af Glån-qwistarna sönderrisna och smälade i stycken.

Trä rötter til brånse. Wid samma Herre-gård lågo åtskilliga högar af par famnars högd, samt 5 eller 6 famnars längd och bredd wid basis, hwilka alla bestodo af upgräfna rötter efter Bök, Ek, Åst &c. som nu woro merendels sönderhuggne, at brukas wid gården til brånse i stället för annan wed. Så wiste de här på orten, at göra nytta af hwar bit på et trä, och wara ömsa om skogen.

Hopgyttrade Flint-stenar. Merendels wid alla gårdar woro lagde här och der mot knutar tåm- meligen stora stenar af en a 2 mans börda, hvil- ka stenar woro endast en hopgyttring af helt små trinda så kallade Pebblestones, som alla äro en art små runda släta Flint-stenar. De hade här blif- wit hopbundne af någon fin lera, som sedan gått til Flinta. Jag wet ej, hwarifrån de tagit dem; ty på öppna fältet funnos de ej. I London fick jag sedan se små stycken deraf, som woro slipade och lagde til läck på dosor, då de sågo ut, som den skönaste Agat, och spelte med åtskilliga färgor.

Zurudant watten här brukas til kok- ning &c. Jag har tilförene p. 281. nämt, at nå- gon källa eller rinnande watten mycket sällan fin- nes på Krit-bärgen eller backarna. Dersöre nöd- gas de, som der bo, gräfwä sig stora och djupa dammar, deri rågn-watnet kan samla och sila sig tilhopa. Tit färgen liknade detta watnet i dammarna aldeles sådant hwitt och tjockt watten, som hos oss i Sverige plär stå i ler-gropar, endast at detta här i Angland stötte något litet på gult, hwilket alt kom af Krit-grunden, som det stod uppå. Af detta watnet berienar folket sig, i brist af annat, til mats kokning, kätills twättning, bykning &c. och kunde wi aldrig känna någon olägenhet derefter at den mat wi äto, som war kokad dermed. Wi sågo ock lin-kläder, gälf &c. blifwa rätt så rena och hwita här af, som af annat watten. Detta war ock Boskapens drick, hwilken likaledes mätte wäl derefter.

Sådes-stäckar på stålpar. Wi sågo på denna wägen ända från Little Gaddesden til

Woodford uti Essex Gødes-stæckar wid gårdarna, dels af rund, dels af fyrkantig stæpnad: dels stodo de på pålar, dels på bara marken. Med et ord: aldeles sådana, som tilförene p. 255. äro beskrefne. Gømliga stodo på trä-stälpar, mer eller mindre höga, omweklade midt på eller wid öfra ändan antingen med polerad måsing eller järnsbleck. Andra stodo på sten-stälpar, som woro af den hwhita Freestone, hwilken tages wid Tatternel. De woro huggna i fyrkant och på alla sidor helt slåta. Högden af stälpen war 5 qvarter. Öfwan på hwardera stälpen war lagd en fyrkantig håll af samma sten-slag, hvars undra sida war helt slåt och flat, och räckte på hwardera sidan et qvarter utom den fyrkantiga stälpen, så at mös och andre små stadesdjur ogörligen kunde klänga sig up efter dessa stälpar til stæcken. Öfwanpå woro desse fyrkantige hållar så huggne, at de sluttade ned på alla sidor, så at watnet strax rann af dem. Botten på stæcken bestod af smala stänger, lagde $\frac{3}{4}$ a 1 qvarter från hwarandra, på hwilka först lades antingen Ormbunkar, qwislar af Glån, Hagtorn, eller torr halm, och sedan Gødes-kårstwar.

Halm til gødsel. Halm af hwete, Korn, Hafra, Arter, Bönor ic. gafs Kreaturen til foder hemma, och hwad de deraf ej åto, kastades i fågårdens, at nedtrampas och förwandlas til gødsel, på sätt, som tilförene p. 251. är beskrifwit. Detta sägo wi brukas i hwar och en Farmers gård, der wi i England reste omkring.

Gødselns utførsel. Den gødsel, som på förenämde sätt war tilwerkad, sägo wi på många ställen nu utföras på åkern med kårer, och der

läggas i små lass eller högar. Dese karror woro ganska stora, och på det sätt gjorda, at skräfwet kunde böjas och winkas ned bak-åt, sedan ferut et twär-bråde bak-til war härtagit, då gödseln af sig sielf rasade ned, hwarester skräfwet föll tillbaka i des förra horizontela situation. Sådana karror brukas til samma ändamål på många ställen i i Swerige, endast, at de Engelska äro långt större.

Zuru åkrarne woro lagde ic. Åkrarna woro här öfweralt indelte i smärre eller ock större inclosures, omgifne med häckar af allehanda slags trån, som wid Little Gaddesden tilförene är omrördt. Som landet här låg skiftewis i högd:er och dällder, så rättades ock belägenheten af åkrarna merendels derefter; dock lågo de gemenligen på siddorna af högderna. Jordmon på dem öfwerst war den tegelfärgade jorden, som tilförene wid Little Gaddesden är beskrefwen; men derunder til mer eller mindre djup tog fasta Kritan och Kritbärgen emot. Nästan på alla åkrar härstädes låg en fäselig myckenhet med ordinaira Flint-stenar, af knyt-nåfwars storlek och mindre, så at en söga kunde se til något af jorden eller mulen derföre. De hade på somliga ställen så tagit öfwerhand, at de nödgats pläcka dem tilhoya, och lägga dem i högar. Karlen, som fölgde oss, försäkrade, at det bästa och utwäldaste Hwete, Korn och Hafra, ja Roswor med, wåra på sådana mycket steniga åkrar. Dese åkrar woro nu besädda med Hwete, Korn, Hafre och Arter, eller ärnades de, at besås med Rosfrön, at förtiga, det en del war nu lämnad til trädes-land. Hwetet war här måst öfweralt sådt i stiches eller four thorough land.

Bredden på en sådan stitche war just en Svensk In. Battu-sårarnas bredd, som lågo emellan war stitche, war ofwantil 3 qwarter; djupeten a 1½ qwarter. På några få ställen war Swete ådt i broad land, der nämligen, som landet twckes wara mycket torrt. Arterne woro här inäst sweralt sådda i usfnämde stitches, undantagans es på något enda ställe i broad land, hwilket sistnämde öfweralt brukades wid Little Gaddesden. Korn, Hafre, Roswor, Clöver, St. Foin, Vet-hes eller Wicker &c. woro alla sådde på broad inds. Swetet stod hårligt. Korn och Arter woro redan upkomne.

Clöver, St. Foin, Ray-grafs &c. sådda til Bostaps-foder. Somligstads woro inelafu-erne sådde med Clöver, (*Trifolium purp. sativ.*) Annorstads med St. Foin, eller ock med St. Foin och Clöver tilhopa. Annorstads med Clöver och Ray-grafs tillsamman, eller ock med bara Ray-grafs. *Ray-grafs* eller *Rey-grafs* är *Lolium radice pe-enni*, *Linn. Flor. Svec. 104.*) Allestads stodo esse wårter nu mycket wackra. Karten, som fölge oss, sade, at, då Clöver och Ray-grafs äro sådda tillsammans, förhindrar Ray-grasset, at Rona ej swälla eller spricka, då de äta för mycket af den alt för mågtiga Clövern. Det samma sade Mr. Wiljams i Little Gaddesden förefommars, om Clöver och Trefvil (*Medicago - - - leguminis reniformibus - - - Linn. Flor. Svec. 621.*) äro sådda tilhopa. På somliga ställen, der de öfstedit är skurit Clöver, war stubben eller halanen, som de lämnat qwar, nu samlat tilhopa och lagd i högar, at föras hem, til at läggas bland

läggas i små last eller högar. Dese karror woro ganfka stora, och på det sätt gjorda, at skräfwet kunde böjas och winkas ned bakåt, sedan förut et tvärbräde bak-til war härtagit, då gödseln af sig sielf rasade ned, hwarester skräfwet föll tillbaka i des förra horizontela situation. Sådana karror brukas til samma ändamål på många ställen i i Swerige, endast, at de Engelska äro långt större.

Zuru åkrarne woro lagde ic. Åkrarna woro här öfweralt indelte i smärre eller ock större inclosures, omgifne med häckar af allehanda slags trån, som wid Little Gaddesden tillföre äro omrördt. Som landet här låg skiftewis i högdar och dällder, så rättades ock belägenheten af åkrarna merendels drefter; dock lågo de gemenligen på sidorna af högderna. Jordmon på dem öfwerst war den tegelfärgade jorden, som tillföre wid Little Gaddesden är beskrefwen; men derunder til mer eller mindre djup tog fasta Kritan och Kritbärgen emot. Nästan på alla åkrar härstädes låg en fäselig myckenhet med ordinaira Flintstenar, af knyt-näfwars storlek och mindre, så at en föga kunde se til något af jorden eller mulen drefre. De hade på somliga ställen så tagit öfwerhand, at de nödgats pläcka dem tilhoppa, och lägga dem i högar. Kaelen, som fölgde öf, försäkrade, at det bästa och utwäldaste Swete, Korn och Hafra, ja Roswor med, wäxa på sådana mycket steniga åkrar. Dese åkrar woro nu besädda med Swete, Korn, Hafre och Arter, eller ärnades de, at besås med Rosfrön, at förtiga, det en del war nu lämnad til trådesland. Swetet war här måst öfweralt sådt i stiches eller four thorough land.

Dröden

Karlen, som fölgde oss, sade, at Hurlock är den bästa, at bränna Kalk af, och at af reu och lös Krita ej blifwer så god Kalk. Somlige af Fbntstenarna i Kritan sågo ut, som tappar eller smala Get-horn. Mån jag ej, om gropen varit några famnar djupare, skulle fått se Freestone derunder, sådant som det war wid Tatternel?

Hedera ätes af Får, och är en prydnad wid gårdar. Karlen, som fölgde oss, berättade, at Får gerna äta bladen af Hedera arborea C. B. Samma berättelse hade jag sedan af andra. I St. Albans, der wi spiste middag, hade denne wid somliga redgårdar klängt sig up på planken, och öfvertäckt dem så, at de på långt håll sågo ut, som gröna flippa häckar.

Källor. I dälerna sågo wi då och då källor af rinnande och klart watten.

Tattare. Wi sågo i dag på åtskilliga ställen stora hopar af de lösdrifwande Tattare, jämte en myckenhet af deras hustrur och barn, och undrade högeligen, at detta onyttiga folket kunde tålas här i landet.

Flinta til murar, wägars lagning, m. m. På et och annat ställe sågo wi wallar wid åkrar upmurade af bara Flinta. Somligstads woro en stor del af Kyrko-murarna bygde deraf. Utan för St. Albans höllo några färdar på, at gräfwä djupa diken bredewid wägen. Dupleken af dem war 7 qwarter. Der dese diken woro på backar, fans i den från dem upkastade jorden en ymnighet af stora Flintstycken, somlige af den storlek, at en Karl näppeligen orkade lyfta mera, än et deraf. De fördes sedan ut på wägarna, at fylla igen de
Djupa

djupa hålen, efter deras stora och tunga kær- och wagns-hjul. På andra ställen, der marken war jämnare och ej på backar, upgrofs små Pebblestones, som woro små rundaktiga Kisel-stenar af bara Glinta, hwilka ock fördes ut på wägar. Til lika med dessa Pebblestones gräfsdes här ock up en myckenhet tegelfärgad gravel eller grus, hwilket sedan sällades från kisel-stenarna, at brukas på gångar i träs och krydd-gårdar. På somliga af dessa ställen, der marken war jämn, och ej på höjder, bestod jorden, ända ned til botten i diket, af förenämde tegelfärgade Gravel, med lera deribland, samt en myckenhet Pebblestones. Anorståds och i backar war öfwerst den tegelfärgade jorden til 6 qwarter a 2 alnar, sedan Krita derunder, hwaruti fans mycket Glinta.

Kyrkostorns Skapnad, m. m. Kyrkostornen här i England, enkannerligen på landet, woro gemenligen sådane, at de ej sluttade sig öfwerst uti en spira eller spits, utan liknade en afbuggen Parallelogram, så at, så snart den fyrkantiga muren på tornet höftades, war ock gemenligen törhet alt, endast, at sidorna öfwerst liknade gamla stads-murar, eller at altöfwerst woro i muren lämnade den ena öfvingen bredwid den andra på alla sidor, af lika bredd med det, hwilket af tegel war upmuradt emellan öfvingarna. Midt uppå eller mot någondera sidan af detta liksom afbuggna tornet war en smal stång uprest, på hwilken wid wiså tilfällen uphöfades en flagga, antingen af en eller annan färg. 3 dag sågo wi på alla Kyrkostorn i St. Albans flaggor uphöfades, somliga af hwit, andre af rdd, någre af annan färg.

Orsaken sadess wara, at det skeddde, til at fira Hertigens af Cumberland Födelse-dag, som ins föll i dag.

Häst-hoar. Uti Colney hade de på et och annat ställe Häst-hoar, derutur Hästarne drucko, inuti fordrade eller öfverklädde med blö. Jag har desutom sett sådana både förr och sedan på många andra ställen här i England.

Örter begärlige för Swin. Utan för Colney gingo några Swin och äto af de gröna växter, som stodo wid wällen nedanfö en häck. Jag märkte, at Alsine media C. B. war dem en mycket begärlig föda; men de brydde sig ej om unga Näslor af bägge slagen (*Urtica urens minor* C. B. och *Urtica urens maxima* C. B.) utan wäjde dem med slit.

Den 16 April.

Wi fortsatte wår resa från Colney, hwarest wi lågo nästföledne natt, genom Bell Bar, Chesshant, Waltham Cross och Waltham Abbey, tills wi om afonen kommo fram til Woodford i Essex.

Juncus til Såten i stolar. På åtskilliga wårta ställen och wid watten sågo wi nog af *Juncus lævis panicula* sparsa major C. B. hwilken der wårte. Karlen, som fölgde oss, berättade, at af denna gröres botten i stolar, då den antingen slåtas med 3 rågor deraf, eller wrides med 2. Fattigt folk skola härmed förtjena sin föda.

Hörarnas belägenhet och låge. Wi blefwo på et ställe warje en åker, som låg helt flat. Jordmon war en grå lera. Inga eller ganska få
Blint

Flint-stenar wiste sig på den samma, hwilket wi sedan märkte på alla de åkrar, wi i dag sågo, nämligen at ganska få Flint-stenar funnos på dem. Förenämde åker hade sista året varit besädd med Ärtor, då han varit lagd i Three bouts land, det är, 6 fåror i hwar ryggnung. Bredden af et sådant three bouts land war 9 qwarter. Wattu-färrarne woro drague emellan hwar rygg eller uphögnung, hwilka öfwerst woro en aln breda. Djupleken på hwar och en wattu-fär war 1½ qwarter. Landet war wåtaktigt. På åndarna woro wattu-färrar, at leda ut watnet. I denna Sommar war detta lemnadt at ligga i tråde, och skulle nästföljande Höst besås med Hwete. Längre up på samma åker, der jordmon war torrare, war åkern lagd i Ten bouts land, eller at hwar ryggnung bestod af 20 fåror. Bredden af et sådant land war 5½ aln. De woro högst midt på, och sluttade til bägge sidor.

Swalor syntes i dag första gången i detta år. Kaniner, deras hemwist, m. m. Wi kommo för middagen til en slått, som war ganska mycket öfwerwäxt med Ormbunkar. Hon war måst innesluten af åkrar. På detta fält, som war omkringstångdt med plankor, fingo wi se en stor myckenhet af Kaniner; til färgen grå, hwilka här hade sit tillhåld. Marken war helt full af de hål, som de gräfwit deri, och i hwilka de rånde ned, så snart en kom något när til dem. De sådes alla höra til en Gentleman, som bodde ej långt derifrån. På et och annat ställe woro fällor uppsatte, at fånga dem. Dessa fällor liknade aldeles et flags fällor, hwilka uppsättas efter stora

Står.

Råttor. De äro hopslagade af 4 bräder, som en lång låda. Vid hvardera ändan står et perpendiculairt bråde, såsom en dörr, hwilket med en särdeles gjord inrättning ofswanpå fällan liknade en brunns-hink, och kan hisas up, at ingången til fällan står öppen. Midt i fällan sitter tvårt öfwer en järnsten eller litet trå, hwarpå, så snart Kaninen stiger och trycker det ned, slipper en pinne lös utanföre, då bräderne wid bägge ändarna falla ned, och Kaninen således blir instängd. Armar, gjorda af små språtar, gå ut från dessa fällor på fyra sidor, lika som wid en Ryfja, at leda Kaninen dit. Inuti hvarwa planket wid åkrarna woro äfwen sådana fällor; dock endast öppna åt den ändan, som wändes mot åkern; men igenspiå på den andra ändan mot slätten, der Kaninerna woro, så at det tycktes, som ågaren til åkern hade frihet, at fånga alla Kaniner, som woro i des. åker, och wille gå derifrån; men hade ej lof, at taga någon, då den gick in i åkern. Wi blefwo sedan samma dag på par andra ställen, det ena emellan Bell Bar och Cheshunt, det andra emellan Waltham Abbey och Woodford; warse sådana ställen på öppna marken, der Kaniner höllos, och dylika fällor woro, at fånga dem med. På det förra stället hade de sig tillhåll i sidan af en backe, der ågaren låtit gräfwat åtskilliga lång- och twår-diken, af 6 quarters djup, at afleda watnet, som kom rinnande ned ofwan ifrån backen, och hindrade, at det ej måtte få sika sig til de ställen, der Kaninerna hade sina hål, utan at marken måtte för dem wara torr. Wi sågo dem rånna der, til tusendestals. De hade dragit Ormbunnsbar ned i sina hål. Inger
annan

annan söda gafs dem, än den de sjelfve kunde söka sig ut på markn. Agaren tycktes altså hafva en änsenlig profit af den mark, han arrenderat ut för dessa Kreatur.

Zärliga bygningar. En stor myckenhet af präktiga stora bygningar prälade allestäds i lunderna, der vi hela denna dagen färdades fram. Naturen och konsten syntes här hafva huspits åt, at göra detta landet behageligt.

Den 17 April.

Kall Vår. Vår vård, en man om 70 år, berättade, det han ej kunde minnas, at en kall våderlek, och, än mera, så mycket snö, råckt så långt ut på Våren, som i detta år; ty det snög de största delen äfven af denna dagen helt starkt. Samma tal hade alle andre, med hvilka jag språkade här om. Löfven på träna började nu först spricka ut. Hagorna och Lörne voro de, som måst derutinnan hunnit; men på de andra syntes näppeligen mera, än eudast knäpparna i arbete, at spricka ut, der dock gemenligen alla trän sades stå roid denna tiden med stora löf.

Den 18 April.

Om morgonen reste jag in til London, och kom om aftonen ut igen.

Åsnors nytra. Dessa Kreaturen brukades af ättilliga här i landet. De voro gemenligen helt små, som års-gamla Folar. Förnämliga orsaken, hvarföre de höllo dem, sades vara, at de, som hafva Lung-sot eller Hectique, måtte hafva tillfälle, at dricka Åsne-milk; emedan Medici här

på orten förefkrifva den samma såsom den sär-
kraste och bästa medicine mot dessa passioner.
Det är också derföre, som stora Åsne-skäckar ses, i
synnerhet på fälten rundt omkring London. Åsne
brukas desutom härstädes til at bära bördor. I
synnerhet bruka Bagare, som sticka omkring sina
drängar, at sälja bröd, åsne, at bära bröd för
garna, då gemenligen en stor korg sitter på hvar-
dera sidan om sadelen. Lattare, som stryka hår
omkring landet, bruka i stället för hästar endast
åsne, at bära deras barn och Bagage.

Den 19 April.

För middagen gick jag tillika med Mr. Warner
och några Engelska Gentlemen til de orter, som
läggo strax Öster om Woodford. Skäckar, inelö-
furer, Hus, Gårds- och Håstäckar, allehanda
Någs balm til gudsel i få-gårdar, med et ord, all
deras hushållning, war sådan, som den wi be-
skrifwit wid Little Gaddesden i Hertfordshire;
thien jordmonen war en tegelsårgad lera utblandad
gånksa mycket med Gravel och Pebblestones, Krista
syntes här ej til. Landet är också här i Essex
långt mera benägit för wåta, än i Hertfordshire,
der marken war mycket torrare.

En stor Ek. Mr. Warner gick enfannerligt
med oss ut i dag, til at wisa oss et Ek-trä, som war
en af de tjockaste Ekär här. Sade sig sett i England.
Wi måtte peripherien på stammen war alnar, och
wanför jorden, då wi funno, at denna Ek war
15 alnar omkring. Hon delte sig 24 famn oswar
för roten uti 12 stora grenar, och hwardera af desse 12
delte sig sedan i flera smärre grenar. Wi måtte dess
widd från yttersta ändan af quistarna i Wäster

til yttersta ändan af dem, som woro i Öster, på det sättet, at wi wold hwardera sidan uprätte från marken perpendiculaira lineer, hwilka rörde wid den yttersta ändan af grenarna i Väster och i Öster, då wi funno, at emellan bägge lineerne woro just 58 alnar. Eken stod i Barking Parish eller Socken, och marknad har i forna dagar blifwit härken under den samma. Somliga af des grenar woro nu bårttorkade.

Crambe maritima til mat. Uppå min resa år 1742. i Bohus-lån fant jag *Crambe maritima* Brassicæ folio, *Tournes.* den der wårte wilddt wid sidsstränder. Jag nämde då i et mit Memorial til Kongl. Sw. Wetenskaps-Academien, at denna torde duga til mat. 3 dag fick jag se samma min mening stadfästas; ty Mr. Warner wiste mig 3 fångar i sin kryddgård, der denna war sådd endast för köks-behof, och bruktes på följande sätt: Ut i April- och Maj-månader börjar den at skjuta up nya skått, nästan som en Sparis. Dessa skåttas af och tilredas på samma sätt, som Spinat i Sverige, då den är en af de wälsmakeligaste grönska rötter, som någon kan begära. Wår middagsmåltid war i dag til en stor del deraf. Den cultiveras öfweralt här i Angland af Gentlemen til förenämnda ändamål. Då den blir äldre, duger den ej at äta; emedan bladen blifwa sega, som Finn. Des frön säs i April, Maj, Junii eller Julii, så bittida nämligen, at de må hinna komma up, och taga nog styrka mot Winter-kölden. Nästa Wår öfvertäckes fången med Gravel eller grus til en tvårhands högd; men alrahälst om der til kan fås sand från bass-stranden. 3 detta

trifs den ganska wäl. När den är 2 eller 3 år gammal, kan man börja skära honom, och står den på samma rot i långliga tider, år från år, utan at behöfwa sås.

Den 20 April.

Sist-måsfars nytta i trä- och krydd-gårdar. Mr. Warner hade 4 stycken Sist-måsar i sin trä-gård, hwaraf 2:ne woro af det wanliga slaget, och 2:ne andra litet större, samt swartare, dem han fått från New Foundland i Norra America, hwarest de finnas willa til ymnoghet. Han hade låtit klippa den ena wingen af dem, at de ej kunde flyga bårt. Dese wandrade allestädes omkring i krydd-gården, och sökte up met-måsar, Erucas, Groddor, Sniglar, jämte flera för krydd- och trågårds-wårter skadeliga kråf, dem de åto up. När arbets-tarlarna gräfde up jorden på något ställe, fölgde de rätt efter dem, och pläckade up alla met-måsar och gröfre insecter, hwilka tarlarna wid jordens omwändning häfde up i dagen. Med et ord: de rån-sade trä-gården flitigt från mycket ondt, utan at någonsin göra skada på örterna, mer än at de någon gång trampade på dem, som dock hade ingen ting at betyda. Den mat, som dem eliest gafs, war antingen stycken af rått kött, eller skifwor af Swete-limpor, dem de bågge med mycken begärlighet swälgde til ganska stora stycken och skifwor uti sig. De woro så tama, at om de än woro långst bårt i trä-gården, och Mr. Warner från sit fönster ropade Gull, Gull, kommo de strax springande, i mening, at få någon mat. De, som hade sin härkomst från America, woro mycket arga. När någon lopp efter dem, wände de sig om,

til yttersta ändan af dem, som woro i Öster, på det sättet, at wi wid hwardeta sidan uprätte från marken perpendiculaira lineer, hwilka rörde wid den yttersta ändan af grenarna i Väster och i Öster, då wi funno, at emellan bägge lineerne woro just 58 alnar. Eken stod i Barking Parish eller Gocfen, och marknad har i forna dagar blifwit hållen under den samma. Somliga af des grenar woro nu bårttorfede.

Crambe maritima til mat. Uppå min resa år 1742. i Bohus-lån fant jag *Crambe maritima* Brassicæ folio, *Tournes.* den der wårte wiidt wid sid-stränder. Jag nämde då i et mit Memorial til Kongl. Sw. Wetenskaps-Academien, at denna torde duga til mat. 3 dag fick jag se samma min mening stadfästas; ty Mr. Warner wiste mig 3 fångar i sin krydd-gård, der denna war sådd endast för köks-behof, och bruktes på följande sätt: Ut i April- och Maj-månader börjar den at skjuta up nya skått, nästan som en Sparis. Dessa skåttas af och tilredas på samma sätt, som Spinat i Sverige, då den är en af de wälsmakeligaste gröna rötter, som någon kan begåra. Wår middags-måltid war i dag til en stor del deraf. Den cultiveras öfweralt här i England af Gentlemen til förenämnda ändamål. Då den blir äldre, duger den ej at äta; emedan bladen blifwa sega, som Finn. Des frön sås i April, Maji, Junii eller Julii, så bittida nämligen, at de må hinna komma up, och taga nog styrka mot Winter-tidnen. Nästa Wår öfwertäckes fången med Gravel eller grus til en tvårhands högd; men allrahöft om den til kan fås sand från hafv-stranden. 3 detta

nyttjades här Plog, Harf, Wält, Spada, m. m. Deras Plog war måst lik Essex-Plogen, hwilken i somt liknar Hertfordshire Fot-plogen; men har bredare bilk, och ingen fot, wänd-brådet är ock båttre ståldt. Någon enda brukar äfwen Hertfordshire enkla hjul-plog. Harfvarna, wälten och spadarn liknade aldeles dem, wi hafwe i Sverige. De brukade äfwen här wid harfningen, at ibland biada 3 och flere harfwar i bredd, som tilföre wid Hertfordshire är beskifwit. Swetet såddes här merendels i sex bout land; men ibland ock, på det i Hertfordshire brukeliga sättet, i striches eller two bout land, eller som det kallas, four thorough land. Bredden på et sex bout land war gemenligen 6 alnar, ibland mindre. Wattu-sårarne emellan dessa landen woro öfwerst 3 qwarter breda: deras djuplek ofta mot en half aln. Dessa 6 bout lands sluttade något på ömse sidor wid ändarna. Nederst war landet med slit gjort stupande, at watnet snart måtte af rinna. Swetet stod på alla dessa ställen mycket hårligt. Somligstäds woro ännu flera, annorstäds mindre bout land, alt som jordmon af åkern war wätare eller torrare. Korn såddes här ganska litet, och det alt i broad land. Ätter woro sådda i drill, 3 a 4 qwarter emellan hwar drill eller rad, och hoades merendels emellan dem, i det de med små hacfor drogo mullen up til deras rötter. Hafra såddes här nog, och det alt i broad land. Poteter planterades här mycket af en del, och det gemenligen på et wist stycke af åkern. Gudselen fördes i Martii-månad ut på et sådant åker-stycke, och spriddes ut öfwer landet. Sedan gräfdes samma land up med spada, &c.

gödsfelen kom at ligga nederst. Håri planterades Poteterna sedan i rader. Til at göra detta desto fortare, hade de en kåpp af höstfäende figur, hvarmed de gjorde et litet hål för Poteten, at lägga den uti. DB är den delen af kåppen, som gör hålet i jorden, då de på pinnan CD trampade. Inga di-

fen ses här på åkrarna, fast landet somligstads kunnat behöfva dem, utan fåror emellan stiches skola uppfylla alt detta. Åkrarna woro alt oungårdade med häckar af Hagtorn, hvilka uprättades och ansades måst på samma sätt, som tilförene är nämt wid Hertfordshire. Alt landet här omkring war indelt i små inclosureer eller täppor, som woro antingen åkrar, ångar eller betes-hagar, hvilka alla woro omstängde af Hagtorns-häckar.

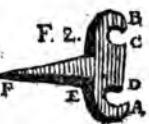
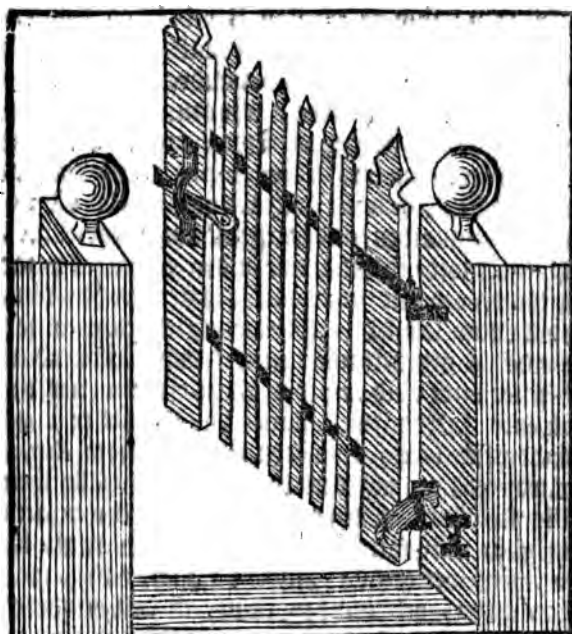
Beskrifning på Woodford. Detta är en Parish eller stor By med Kyrka uti, som ligger 8 Engelska mil från London åt N. O. i Essex. Husen derstädes äro ej bygda så tätt tilhopa, som i åtskilliga andra Parishes, utan mera kringströdda. De äro alla af sten, flera wåningar höga, wål och dels präcktigt bygda. Inbyggarena äro dels Farmers; men än flere Gentlemen. Wåringen är här åtskillig. Gentlemenerne lefwa måst på sina penningar, som de få af sina gods. Bockare, Krögare; Slaktare hafwa ymnig affättning på sina waror, och bruka således en god födskrol. Farmers eller åndre, som äro ågare af någon jord, göra nytta af den på mångfalt sätt; ty dels brukas den til åker, dels til ång, dels til betes-hagar. På åkern säs i synnerhet Hwete, Halls och A-

ter, som ågarena sedan föra til London och der förkyttra; men måsta profiten inflyter af ångarna och betes-hagarna; ty som hö i London är mycket dyrt, så lönar det här öfverflödigt mödan, at wäl ansa ångarna. Genom den myckenhet Hästar och andra Kreatur, som de lämna frihet, at gå på deras ångar och betes-hagar, förtjena de otroligt; ty åttskillige i London sända hit ut sina Hästar, at beta, och betala derföre wist i weckan för hwar Häst. På samma sätt sker med slagts boskap, som födes på ångarna. Eliest upköpa Farmerne sielfwe en myckenhet Får, Kalfwar och annan Boskap från åttskilliga ställen, dem de hålla en tid antingen i deras inclofurer, eller i hus, at få dem feta, och så försälja dem til Slagtare i London. Det senare räntar måst om året för Farmerne härstädes; emedan inga matswaror hafwa i Angland så stor åtgång, som kött. Sådane Farmers kallas Graziers; ty de drifwa minst sit Landt-bruk på säd, utan på gräs och betes-hagar, til at gödda Boskap och sälja den samma. Orten omkring Woodford är behagelig. Husen ligga på en högd. Högder och dälder i landet der omkring gifwa en härlig utsigt på långt håll. På W. och S. W. sidan synas Londons höga torn, samt de präcktiga byggningar, som ligga kringströdde här och der på landet, jämte en myckenhet åkersfält, lust- och trä-gårdar. På N. och S. O. sidan wisar sig floden Thamse, der skeppen gå til och från London, at förtiga en omwårling af wackra Byar, präcktiga Herre-gårdar, fruktbarande åkrar, ångar, trä-gårdar, skogs-lundar, med mera, som här ej ringa förnöjer ögat. Detta är ock orsaken, hwi en del uti London boende dels hafwa

Här sitta egna gårdar, dels hyra här hus, i synnerhet om Sommar-tiden. Här af kommer ock det, at rummen härstädes om Sommaren betalas ofta dyrare, än i selswa London.

Beskrifning på hvarjehanda Grindar.

Här woro sådana af åtskilliga slag. Jag wil först tala om dem, som de brukade ganska mycket wid gångvägar utan för Gentlemens gårdar. Dese woro så gjorde, at de kunde tagas up på både sidor, så wäl in-åt som ut-åt. De äro merendels små, gjorda som andra grindar; men i stället at andra grindar hänga på 2 gång-järn och hackar af lika skapnad, så är skapnaden på det nedre gång-järnet och haken här aldeles skildt från den öfra. Den öfre haken är lik med våra wänliga dörr-och grind-hakar, och afbildas på hessående Tabell Fig. 1. Han är inslagen på den sidan om grind-stälpen, som wetter mot grinden. Grinden hänger med et gång-järn på denna hake, hwilket gång-järn är inslagit midt i sidan på grinden, som wetter mot grind-stälpen. I stället för det nedra gång-järnet är i grinden inslagit ned wid, et qwarter från marken, eller litet mera, et järn af den skapnad, som i Fig. 2. afmålas, hwarest FE är den delen, som inslås i sidan af grind-ramen mot grind-stälpen. Detta järn är så inslagit, at AB är horizontelt. I stället för nedre haken äro 2:ne sådana järn, som afmålas i Fig. 3. slagne in i grind-stälpen, bågge i bredd, och så långt från hwarandra, som uti Fig. 2. är emellan C och D. Här i Fig. 3. är MI och LK den delen, som slås in i grind-stälpen, och det på det sätt, at GH då kommer at stå perpendiculärt. När grinden nu hänger på öfre kroften Fig. 1. så står af Fig. 2. den inbyggningen eller ut-

holfningen, som är emellan B och C på den ena GH af Fig. 3. och den andra utholfningen i Fig. 2. emellan D och A står emot det andra GH af Fig. 3. så at GH alltid sitter inre i utholfningen, när grinden står igen. När man skjuter up grinden åt en kant, stöder hon sig, til exempel, med den ena utholfningen emellan B och C emot GH, då wid samma tilfalle den andra utholfningen emellan D och A går löst och från den andra haken eller järnet GH, och alt vice versa, när grinden tages up på en annan led. Klinkan på grinden är som en wanlig grind-klinka; men trubbig på ändan, och sitter midt i sidan på grinden, som wetter mot stälpen. Det järn, hwari klinkan faller, när grinden står igen, är af den skapnad, som Fig. 4. hwaraf ses, at grinden kan öppnas och falla igen, på hwilkendera sidan en wil, emedan detta järnet Fig. 4. är fastslagit just på den sidan om grind-stälpen, som wetter mot grinden. Haken Fig. 1. är något lång, och grinden tung, så at hon deraf, då hon öppnas och fälles igen, stannar af sin egen gravitet eller tyngd just så, at klinkan faller igen och uti hålet för den uti Fig. 4. Järnet i Fig. 4. bör slås så på grind-stälpen, at N. O. står horizontelt. Klinkan får icke gå längre, än latitudo transversalis eller bredden ofwanpå af järnet Fig. 4. på det hon må kunna löpa fram och tillbaka, och ej taga mot grind-stälpen.

En annan art af klinka föreställes i Fig. 5. Åter-grindarna här äro til största delen alldeles lika med våra grindar, och löpa på likadana gång-järn eller hakar. EF är et järn fastslagit horizontelt i sidan på grinden. A C är et annat järn, som står perpendiculart; men

löper på en järn-nagel wid B, så at det med undra sidan kan böjas inåt mot grind-stälpen; men ej med samma undra sida eller del EA utåt från grind-stälpen från perpendiculaira ställningen. När grinden är öppen, och den sedan fälles igen, tager klinkan, som är orörlig, emot detta järn CA emellan E och A, då det med nedra ändan A böjer sig in mot grind-stälpen, och så snart klinkan gått längre in, faller det af sin egen tyngd tillbaka uti perpendiculair ställning igen, och kan grinden sedan icke förr fås up, innan man böjer antingen A inåt eller C utåt så mycket, at AC blir måst parallel med EF. Wid D är en hake, mot hwilken detta järnet slås in i grind-stälpen; emedan annars nageln wid B torde skadas, om järnet drefses in medelst slående på det wid E. På andra orter war alt detta af trä, och i stället, at klinkan här faller under EF, går hon på dem öfwer det samma, då, wid det grinden går igen, BC, som då ej är kröft, utan in recta linea, böjer sig inåt mot grind-stälpen, och A då går ut från den samma, och äfwen af des tyngd wid A faller af sig sielf igen, då den orörliga klinkan eller järn-spiken kommer in mot grind-stälpen.

Sådes-lador; Sådens tröskning 2c. Sådese-ladorna här på orten woro dels murade af tegel, med kors-werke af trä emellan; dels woro wäggarna af Ek-bräder, slagna horizontaliter fast. Öfwanpå woro de merendels täckta med tak-tegel. Nå woro täckta med halm. Logen, hwarest Sådend tröskades, war midt uti, och en lada på hwardera sidan. Golsfvet uti den ej högre från marken, än i de bredewid warande sådes-lador: ej eller war någon wägg emellan dem bägge. *De forts*

fortforo med tröskningen ända långt in på Som-
maren. Slagorne woro sådana, som hos oss.
Somliga brukade ränsa såden från agner medelst
kast-skåffel: andre hade dertill en särdeles ma-
chine, hwilken war gjord af trä til skapnad som
et Ränn-trå, hwarmed och på hwilket man rän-
ner up wäfwar; men i stället at Ränn-trådet står
perpendiculart, är denna lagd horizontelt, då
den skal wändas omkring. Den ligger altså med
hwardera ändan af sin axel på en uti ändan
upgräfwen stälpe. Wid hwardera af de yttre
horizontele och med axis parallelt liggande lång-
trån är fast en fyrkantig duk, antingen af groft
lärft eller ylle, som hänger nedåt. När machinen
rofwas omkring, slakta dese dukar, (som äro 4
stycken) wädret starkt fram. Den tröskade så-
den tillika med agnarne lägges i et glest rissel,
som antingen står på en trä-ställning, eller hän-
ger på rep. Detta Rissel ställes emellan ma-
chine- och log-dören. Derpå börjar en kull-
winda omkring machinen, och en annan at sli-
ta Risslet fram och tillbaka, då det starka wä-
dret, som kommer från dukarna, drifwer agnar-
na, hwilka tillika med såden falla från risslet
ut til och genom log-dören; men såden faller ned,
ju gröfre ju mera, til en perpendiculair linea.
Sedermera sällas och wannas såden än en gång
til des hon blir ren. Ju tätare machinen wän-
das omkring, ju starkare wäder kommer derifrån.

Anmärkingar wid några delar af
hushållningen uti Essex. Åtskillige af Far-
merne hade här en myckenhet Kor, hwaraf de
fingo ganska mycket mjölk. Nog har till-
hörens

förene nämt, at qwinfolken aldrig gingo ut, at mjölka, utan denna syftlan förtättades alt af kallar, hwilka morgon och afton gingo ut i beteshagarna, der Boskapen hölts; och mjölkade, busro sedan mjölken hem derifrån, då den mottogs af pigan, som silade den samma om Wintern uti träabunkar, men om Sommaren i stora fyrkantiga, et qwarter eller en wårhand djupa lådor af bly; hwaruti mjölken skal löpna om Sommaren ganfska wäl och blifwa mycket stön. Den söta mjölken såldes til de kringboende, som sjelfwe ej hade Kow; men det, som blef öfwer, silades på föresagde sätt, och gjordes Smör deraf. Smöret kårnades i tunnor, hwilka wredes omkring med en hand-wef. Kårn-mjölken såldes til de fattiga, eller göddes Swinen dermed. Drångarne woro nog syftelsette om dagarna med åttilliga utsyflor, som Boskapens stötsel, plöjning, säning, körning, häcksars omlagning, med mera; men så snart de om aftonen kommo in i stugan, togo de sig ej det ringaste arbete före, mera än at de äto, suto och glammade til kl. II. om qwällen. Aldrig brydde de sig om, at göra wagnar, åker-redskap ic. ty att sådant köptes hos wiså här i landet, hwars enkannerliga syftla war, at göra dem. Til Brånse brukas här dels Sten-kol, som köpas och hitföras från London, dels och måst wed, som deras häckar rikeligen meddela dem, särdeles deras Ekar och andra trån, dem de topphugga och lämna at slå ut nya telningar, hwarom tillförene är nämt. Stelwåndare äga de, snart sagt, i hwart hus här i Augland. De wändas genom lod, hwilket drages up så ofta, som det lupit ned. Sjelfwa Stelwåndaren är af järn, simpelt gjord, en gammal

nyttig invention, som lifar beswäret hos et folk, som äter så mycket kött-mat.

Den 21 April.

Om morgonen reste jag från Woodford in til London. Herr Abraham Spalding gjorde mig då bekant med Mr. Ellicot, hvilken nu rådgödes för en ibland de måst berömda Urmakare i England, så af Byråsak-som andra Ur. Han är tillika Medlem af Kongl. Vetenskaps-Societeten härstädes. I et af sina rum wiste han mig åttfiliga af de Ur han gjort, det ena konstigare än det andra. Mot aftonen följde han mig til den stora Natural-Historiens Befordrare och de Lärdas afskare, Mr. Peter Collinson, hvilken sedan tog mig med sig til Kongl. Angelska Vetenskaps-Societeten, som kommer tilhoppa hwar Thorshdag kl. 5. efter middagen. Jag fick då lof, at komma in med, och en liten stund, sedan jag war inkommen, läste Secretairen up en sedel eller Bill, af innehåld, at en Swenssk Gentleman wid namn Kalm blifwit introducerad til at se The Royal Society af Mr. Collinson, Fellow of the same Society. Här lästes up Observationer om Magnetens miswifningar, Rön om en Coccionella, som skadat träden i Irland: berättelse från Mr. Bradley, at han blifwit warse en Comet, m. m. Litet efter kl. 7. slöts sammankomsten, då ledamöterna begofwo sig småningom hemåt. Mr. Collinson gjorde mig strax bekant med Dr. Mortimer, Secretaire af Kongl. Vetenskaps-Societeten, samt med Mr. Catesby, Auctoren til det pretieuse och kostbara werf om de Carolinska örter och *herbarium* America.

Den 22 April.

En stor del af denna dagen användes, at besöka sällsamma Rariteter i London. Mr. Warner gjorde mig hela dagen följande, at visa mig de sällsamma bland ärfvilliga andra märkvärdigheter räknar jag synnerhet följande: Konung Carl I. til häst, alt Koppar: Stället, der Konung Carl I. blef halsad: Koppar: Konung Jacob II. uti Koppar: Westminster Abbey Kyrka, hvaräst Konungarna i England krönas och begrafnas. Vi sågo här de engl. grafvarna, bland hvilka i synnerhet förtjena ärfvadas Drottning Elisabeths, den halsbuggna Skottiska Drottningen Marias, Konung Henrich VIII:des, Konung William den III:djes grafvar. En gammal stol wistes i denna Kyrka, som är gjord mycket slätt, hwaruti alla senare Engelska Konungar i flera 100:de års tid setat, då de blifwit døde. Mången fattig inhyses gumma har en uttre och wackrare gjord stol, än denna; men för dess stora ålder skul, emedan han redan i 13:de Seculo blifwit förd af Konung Edward I. från Skottland, samt i Prophetien om den sten, som ligger i denna stol: Ni fallat fatum, Scoti quocunque locatum, Invenient Lapidem, regnare tenentur ibidem.

Willems den i så stort wärde. Sällan finnes någon, som nu ser honom, och icke wil hafwa den curieuseitet, at sätta sig derpå. Wid Kröningar öfwerdrages denna stol med dyrbara tyger. En annan stol står edetwid, som blifwit gjord, då Konung Wilhelm III. med hans Drottning Maria blefwo bägge på en krona krönta. Desutom sågo wi här Sir Isaac Newtons graf, samt Monumentet uprest wid denna till hans äminnessle. En ting föreförmig synnerlig,

nerlig, at de här ej allenast uprest Monumenter och Epitaphier efter sådana wälsförtjenta män, som i denna Kyrka blifwit begrafne, utan ock efter sådana, som fått sin lågerstad på andra ställen. Ja, för sådana, som ej varit af den Engelska Nation, och som döde i andra länder, och, tör hända, aldrig varit i England; men antingen genom Hjeltesdater eller deras lärda skrifter wunnit den Engelska Nations kärlek och tycke.

Wi sågo sedan bägge Parlaments-husen, det öfra och det undra: Stället, der de för sista rebellion anlagade Skottiska Herrar blefwo examinerade: St. James Park, Kongl. Palacet, m. m. Chelsea Hortum Botanicum, som är en bland de förnämsta i hela Europa. Här funno wi den lärda Mr. Miller, som är samma Horti Præfectus.

Om astoneu war jag hos Dr. Mortimer, Secretaire wid Kongl. Wetenskaps-Societeten här stades. Här såkade jag den store Ornithologus, Mr. Edvard, som utgifwit en Bok om Foglar i Engelska Språket med makalösa Koppar-stycken, allt i lifliga färgor, at det ser ut, som Fogeln stode lefwande på papperet. Han hade nu med sig åtskilliga ritningar på en hop rarare Foglar från flera orter, dem han oförlitneligen wäl aftagit, och tänkte framdeles göra genom trycket allmänna.

Skrifwa med Blyarts-penna, at det ej må suddas ut. Mr. Warner berättade mig, at om man skrifwer med Blyart-penna på rent papper, och, så snart man skrifwit, doppar papperet sakta och warsamt uti rent watten, samt låter det sedan wäl torkas, skal allt, hwad sålunda med Blyarts skrifwit är, swårigen kunna

suddas ut, utan nästan sitta så fast på papperet, som hade det varit skrifvit med bleck.

Den 23 April.

Det fördrifwa Liktornar. Swenska Sjö-Capitain Shierman sade, at han flera gånger fördrifwit Liktornar både på sig och andra således: Han har tagit Talg, strukit deraf på en Linne-klut, lagt samma Linne-klut öfwer Liktorn, så at talgen kommit just at ligga på Liktornen. Härmed har han fortfarit i 8 dagar, dock så, at han tagit hwar dag ny talg. Derefter har han tagit et Rusin, ju färskare, ju bättre, pläckt utur det samma alla de stora frön eller stenar, hvilka han kastat bärt. Sedan har han lagt samma Rusin på Liktorn, at den blöta eller köttaktiga sidan af Rusinet kommit at ligga tätt på Liktorn, samt lindat så en Linne-klut deröfwer. Härmed har han åter fortfarit i 14 dagar, så at han hwar dag lagt et nytt och färskt Rusin på, och tagit bärt det gamla. Rusin-stenarna kastas deröfver bärt, at de ej med sin hårdhet måga ligga och gnåga på Liktorn, och dymedelt förorsaka sveda och ömhet. När han, som sådes, continuerat med Rusinens påläggning i 14 dagar, har gemenligen hela Liktorn gått bärt.

Den 24 April.

Sjö-Röfwaren *Angrias* påfund, at så skepp at segla fort. Capitain Shierman, som wistats i 14 års tid uti Ost-Indien, hade på samma tid haft den olyckan, at en gång blifwa fången af den namnkunniga Sjö-Röfwaren *Angria*, uti hwilken fångenskap han varit in på tredje året.

A a

innom

innan han sluppit derutur. Han berättade, hward denna Sjö-Reswaren betjente sig af, at så sina skepp, at segla mycket fort, så at intet Europæiskt skepp kunde gå undan honom, med mindre han ju skulle få det fast, hwilket bestod derutinnan, at han aldrig hölt något af sina skepp uti sjön öfver en månad, efter hwilkens förlopp han lät föra det i någon däck, aftappa watnet, och sedan guida skeppet hel slätt och halt med Cocos-nötter, som woro klufna midt i tu. Med dese Cocos-nötter gnedes skeppet utanpå så länge, (den delen af skeppet nämligen, som kom at stå i watnet) at ej stort war kvar af Cocos-nöten: och som Cocos-nöten tilika har en ymnighet af olja i sig, så blef utan på skeppet på dubbelt sätt glatt och halt: Först gjorde Cocos-nöten med sin hårdhet wid guidningen skeppet hel slätt och glatt, och sedan gjorde oljan af Cocos-nöten det så halt, at det lopp otroligen fort genom watnet, och hade deraf ganska lite: motsstånd. Efter en månads förlopp började oljan gå bårt, och en hop af Testaceis, eller Snäckor, Musflor och dylika skal-djur fästa sig derpå, hwar af skeppet tog på, at gå något trögare, hwarför han straxt lät antingen draga det up på landet, eller ock föra det uti en däck, skrapa af det, som fäst sig derpå, och sedan guida det, som redan sagt är. På sådant sätt satte han sig i stånd, at intet Europæiskt skepp kunde undankomma honom, sedan han allenast fått ögnafästet derpå. Alla hans skepp hafwa varit af Ek. Hans fasta Stort på landet gjorde honom och des skepp säkra, om någon Sjö-Magt wille bjuda til, at tukta honom. Til utwärtens utseende har han sett ganska wäl ut, varit något grym, i synnerhet emot fångarna, af hwilka

wilka han som öfstat för sin ro skul låtit så hufvudet. Han dog, då han war endast några och 30 år gammal; och lemnade sin födskrof åt sina ellder och åt sitta barn, dem han aflat med sina långa hufstur.

Den 25 April.

Beskrifning och nyttan af den hwi-
ta en, som här kallas *Portlands Stone*. Denna
en-art brukas mycket, i synnerhet i London och
er omkring, til hus-byggnad och ämnat, och har
t namn deraf, at han kommer från ön Portland.
Han är en hwit, eller hwit och litet på gult, eller
af skindom på grått stötande sten af Kalk-stens-
terna; och liknar ganska mycket den Freestone,
som tillföre är beskrefwen wid Tatternel i Bed-
ordshire. Twifvelsutan här han och samma ur-
prung, som den. Uti denna Portlands sten fin-
es äfwen en ganska stor myckenhet af Ostron- och
Rufel-skal, samt andra Testaceis. Den har och
en egenskapen, at då den riswes, luktar han starkt
af Orsten. Allstäds här i London, hwarest
Stenbyggare bo, får en se Karlar, som sitta och
iga denna sten sönder til åtskillig skapnad. De
as säg, som de bruka härtill, ser aldeles ut; som
n annan säg; men har inga tänder; utan de be-
ena sig i det stället af sand, som skal göra samma
ytta, som tänder, hwilket sker sålunda: De tar
a den sand, som finnes här wid London, och
cfta den tåmmeligen fin. Sedan utblandas han
ied litet lera, fuktas med watten, lägges på et
råde, hwilket ställes ofwanpå den stenen, de är
a säga, så at brådet sluttar til skåran eller
annan, som sägan gör. På öfra sidan om

brådet står en kanna eller ämbare fullt med watten. Detta kåril har en liten pip nedantill, hwarigenom watten sakta rinner tvärt öfwer det slutta brådet förbi den fina sanden, af hwilken det förer lita småningom med sig ned i skåran, när sågningen påstår. Således förer watten ned den sand, som legat i wågen; men när all sanden runnit af brådet, makar karlen med en käpp mera sand ner til watten, at det må föra den samma på lika sätt småningom ned i såg-skåran under sågen. I medlertid drager karlen sågen fram och tillbaka, då denna fina sanden faller alt för et under såg-bladet, och således gör samma gagn, som tänder, at nöta och såga stenen. Orsaken, hwarför de på sina sågar ej bruka tänder, såde de, at tänderna skulle då bita sig så hårdt fast, at ingen skulle kunna hårda ut med, at såga. Med andra hos Stenhuggare brukeliga verktyg bereda och utkrusa de denna stenen sedan på mångfalt sätt. Af detta sten-slaget är största delen af St. Pauls Kyrka ända up til toppen byggd. Här af är ock Abbey Kyrka i Westminster, ja måst alla andra kyrkor, liksåledes det så kallade höga Monumentet uprest. Här af äro ock stora Herrars präktiga hus byggde så i London, som ut på landet. Af denna göres defutom Graf-stenar, Fönster-karmar utantill och ramar omkring dörrar, gälf-stenar, stenar, at belägga sidorna på gator, der folk går til fots, och der det är fritt för dem, som kör. Den nyttjas ock, at täcka trädgårds-murar med, samt murar omkring gårdar, til stälpar på gator sidorna, at hindra, det ej Kuskar och Åkare må få föra dit åt, der folk går: til poster omkring spisar: at täcka utanpå nedra delen af fönster och gluggar på byggningar: til wältar i träd- och kryddgårdar.

gårdar: til stålpar under sädes-stackar: til trappstenar. Såras äro äfwen Londons och Westminsters förundransvärda broar öfwer floden Thames murade, såsom ock alla milstenar. Kärteligen, denna Portlands-sten brukas här til alt, hwartil Gottlands, Olands och den flata Tälgestenen wid Kinnekulle i Sveriget kan nyttjas.

Den 26 April.

Præservativ mot Rödsof. Capitain Shierman berättade, at han wid sit wistande uti Ost-Indien åtskilliga gånger fört swarta Glaswoar från den ena orten til den andra; men som dese gemenligen, då de ligga tilhopa uti stor myckenhet under däcket, plåga så Rödsofen, har han, til at förekomma den samma, låtit bränna ordinair korn til kol, stött det sönder til pulswer, och blandat ders af bland Risén, som de äto, hwarigenom han uträttat så mycket, at de sällan blefwo angrepne af denna smittosamma sjukdomen. Dock sade han, at detta bör ske med warsamhet; ty om detta pulswer lägges för mycket eller för ofta i deras mat, kunna de lätteligen bli så förstoppade, at de deraf sätta lifwet til.

Dikesbroar af Tegel. Jag såg måst öfweralt på de orter, som ligga omkring London, at der något watten kom at rinna under landsvägen eller ock någon annan wäg, hade de i stället för någon annan bro, gjort en bro af tegel; i det de grävt der et stort djupt dike, murat och hwalst en bro med tegelsten, samt fyllt sedan med mull öfwanpå hwalfwet, at vägen blef jämn och slät öfweralt, så at föga tecken märktes til någon bro.

På samma sätt hade de ock gjort, när någon liten bäck eller rännel kom at flyta igenom någon mullvall, som blifwit upkastad omkring ångar, åkrar, kyrddgårdar, eller då den wände sig under något hus m. m. at watnet då alltid lopp under och igenom små hwallfda Canaler af tegelsten. Det wore önskeligt, om wi i Sveriget wille följa samma sed; ty at tegelbröar kunna stå länge ut, wisar försäreheten här, och at deras hwall, war de äro rätt gjorda, kunna nog hålla, at föra på, är häraf klart. Näppeligen lärer något land gifwas, der större karror och wagnar brukas, och tyngre last läggas, än i England, hwarest på en forwagn lastas 3 gånger så mycket, om es mera, som på en wagn i Smerige. Inmedertid här jag sett dylika broar öfweralt i bruk, der jag rest i England, så i Hertfordshire, som Bedfordshire, Buckinghamshire, Essex, Middlesex, Surrey och Kent. Näppeligen kunde wi hafwa bättre nytta af våra ymniga gråstenar, än om de användas härtil.

Den 27 April.

I dag gick jag up i det så kallade Monumentet i London, och besåg det samma. Mången skulle hisna, at se ned från en sådan högd, och stanna i förundran, huru en af sten så hög och smal pelare, som är iholig inuti, at man på trappor uti den kan komma up til des topp, har kunnat i så många år stå stadig och orörlig. Det twckes dock, som de, hwilka bo här rundt omkring på alla sidor, spårigen kunna wara utan fruktan för den samma wid hästiga stormar. Men längre fram skal mera handlas härom.

Ut få ynnighet af kryddgårds-wårter
 n. Trågårds-måstarne här omkring London
 wa gemenligen den wanan, at de ej använda
 tid, at så och cultivera allehanda af träs
 kryddgårds-saker, utan de hålla sig merendels
 i något wist. Således brukar en del endast at
 Bönor, Arter och Spinat, och lämna de an-
 i löfs-kryddor. Andre bry sig åter ej derom,
 in fortplanta andra wårter. Somlige fråga ej
 r några örter plantering och fötsel, at så
 til husbehof, utan använda all sin tid och
 ete på, at så allehanda slags örter för löfs-
 blomster-kryddgården, at deraf förskaffa sig
 n, dem de sedan sälja, och hafwa sin ut-
 ast endast derigenom. Andre Trågårds-må-
 re äro endast syfellsatte, at hålla Trä-Scholor,
 aruti de hafwa allehanda slags unga trån, at
 a s. s. w. så at ofta sker, at den, til exempel,
 i af Trågårds-måstarne endast lagt sig på tråns
 ntering, ej har fått löfs-kryddor i sin trågård.
 and dem, som endast brydde sig om, at så al-
 ynda örter, til at få deraf frön til salu, war
 . Gordon, som tillförene varit Trågårds-må-
 re åt den namnkunniga Sherard. Wid det jag
 e i dag uti hans kryddgård, märkte jag, at
 . jord och mull, som han merendels brukte för
 r wårter, war nog mager, i anseende til hwad
 iors brukas i en löfs-kryddgård, hwilket all-
 de dertföre, at plantornas ej måtte skjuta mycket
 ad, utan gifwa en större ynnighet på frön; ty
 fet jord gör, at örterna wåra frodigt i stiel och
 d; men bekänna derigenom föga eller inga
 i, och tväret om; ty här sker det samma, som
 regno animali: en fet höna wårter ej wå-
 lta.

At rätt *propagera Arbutus* af frön. Mr. Gordon berättade, at der äro ganska få Trägårds-måstare, som kunna fortplanta *Arbutus folio serrato* C. B. af frö; ty nog kommer den up, sedan den af frö blifwit sädd; men då den skal omsättas, döer den gerna ut. Mr. Gordons grep härvid war, at han sädde frön i en drefsbänk, och så snart des plantor kommo up, satte han om dem; ty om han wäntade längre, dogo de gerna, när de skulle ömsas til et annat ställe, hwilket få skola hafwa sig bekant.

Den 28 April.

Sir Hans Sloanes Natural-Samling. Om morgonen reste jag tillika med Mr. Warner, Capitain Shierman och några andra Engelska Gentlemen up til Chelsea, hwarest wi en stund besögo Chelsea Trägården; men gingo sedan til at besö Sir Hans Sloanes Samlingar i alla 3 Natursens Riken, Antiquiteter, Anatomien, med flere Curiositeter. Wi sågo här en stor Samling af alle handa stenar, dels slipade, dels sådana, som ännu lägo i deras matrix; såsom de af naturen finnas. Wi sågo af Agater, Jaspis &c. allehandas slags käll, Thée-käppar, skålar, dosor, askar, skedar, sleswar och andra små instrumenter utarbetade, en mötenhet af allehandas pärlor, ätskilliga lärda mäns Contrefaits, bland hwilka wi i synnerhet betraktade den stora Botaniker, Johannis Razi: en ganska stor Samling af Insekter från ätskilliga orter i werlden, som hwar och et nu förwarades i fintantiga lådor med klart glas inlindadt både öfwer och under, at man helt wäl kunde se dem; men dese lådor rooro eljest så wäl hyskade och si

tåta, at ingen mal eller annat skadeligt Insect kunde komma til dem, och främna dem. Somlige af de Ost- och West-Indiska Fjårilar prålade långt mera, än en Påfögel med sina makalösa färgor af många slag: en ganska stor hoy med alla handa Coraller och andra hårdare Sjöväxter: en myckenhet af allehanda Cristall-sorter: åtskilliga Foltilags Klädebonad: Musicaliska Instrumenter ic. hwarjehanda Foglar och Fiskar upstoppade, hwarest Foglarna ofta stodo fäste på sina bräd-bitar så naturella, som de ännu lefde: Sceleta af åtskilliga fyrfotade djur, bland hvilka wi i synnerhet besågo det af en ung Elephant: upstoppade skinn af en Camel och en Africanisk mångrandig Asia: åtskilliga Sceleta af människor, större och mindre: hufvuden och andra delar af faseligen stora Hvalfiskar: Honungs-fogeln från West-Indien, den det prålade med sina många färgor och satt uti sit bo, som hann varit lefwande, inom glas: det Förgelbo, som ätes i Asien såsom annan mat: en stor Samling af Ormar, Odlor, Fiskar, Foglar, Maskar, Insecter, små fyrfotade djur, små barn och annan missfödsel, åtskilliga delar af människans kropp, m. m. alla lagde i Spiritu vini i Glasfor, och väl förvarade: torrlade skinn af Ormar från Ost- och West-Indien af många alnars längd, och tjockleken därefter: ganska många Tomer af inlagde örter uti Herbarier, bland hvilka wi i synnerhet sågo dem, hvilka Sir Hans Sloanes sjelf samlat i Jamaica: Sir Hans Sloanes Bibliothek; hvilket lärer bland privata och endast af en enda mans Samling hafva så fina likar, och består af något mer än 48000 Volumer, alla bundna i ståtliga band.

Den 29 April.

Hattar af Tagel. Åtskillige Fruentimmer här på orten hade Hattar, som woro gjorde af sub-hwit Hästtagel, och sägo oförlifkneligen wäl ut.

St. Pauls Kyrko-torn. Wid middags-tiden gick jag tillika med Herr Warner och Capit. Shierman up uti St. Pauls Kyrko-torn, at derifrån se prospecten omkring London. Wi stego här up i det samma ända mot toppen på trappor. Tornet är alt upmuradt af hwit Portlands sten, hwilken är full af allehanda slags petrificerade Musflor. Framdeles skal widare blifwa handladt om St. Pauls Kyrka och Torn. Från öfwersta galleriet på detta Torn war en makalös utsigt åt alla kanter, endast luften sått wara klar; men den tjocka stensols-röken, som på alla kanter swäfwade öfwer Staden, betog utsigten på åtskilliga ställen. Härifrån kunde wi räkna en ganska stor hop Kyrkor i London, nämligen några och 60, alla sådana, som hade torn, och kunde skiljas från de andra stora husen. Innanhwalfwet eller kåpan på detta stora torn, som är inne uti Kyrkan, och har gallerier rundt omkring sig inuti, är i sin nerhet derföre märkwärdigt, at om man sätter munnen tätt til muren och hwiskar någon ting wid en af dörrarne, som gå in til hwalfwet, och en annan wid det samma sätter örat til muren wid någon af de andra midt emot warande dörrar på andra sidan om hwalfwet, hör den hwart ord, som hwiskas, ganska tydeligen och distinct, liksom då någon talar genom en lång smal pipa eller tub; men tager han örat från muren, höres alskutet, fast den andre hwiskade lika hårdt, som tillföre.

Den 30 April.

Mull-wallar omkring ångar, köks-krydd-gårdar &c. En myckenhet af små ångs-tåppor, beses-hagar, köks-krydd-gårdar m. m. ligga på alla sidor omkring och tätt intill London, samt en del af wien in i för-städerna. I stället för gärdes-gårdar, plank, mur eller annat hågn omkring alla dessa woro höga och tjocka mull-wallar upkastade. Dessa mull-wallar bestå af samma jordmon, som finnes på ångarna &c. nämligen af en tegelfärgad lera, med mycket Gravel och Pebblestones deribland. På et och annat ställe in i För-städerna hade de upkastat wallar omkring köks-krydd-gårdarna måstendels af bara den orenlighet, som blifwit skädat tillhopa på gatorna der nära wid. Högden på dessa jord-wallar war åttfillig, merendels 3 alnar, ibland fast fallan, ända til 4 alnar; dock ofta endast 2 alnar a 6 qwarter; men föga derunder. Genmenligen war et dike på yttre sidan om dem. Redantill war wallen bredast; men sluttade sedan från ömse sidor mera och mera tilhopa, ända til det högsta, der han stundom näppeligen war et qwarter bred. Bredden eller tjockleken nedre wid mure: war 4, 3, 2½ a 2 alnar, allt efter högden af wallen. När en sådan wall blef gammal, rasade han på somliga ställen ned, hwarföre han som oftast borde omlagas. Wallens högd och sluttning, jämte diket utanföre, gjorde, at intet Kreatur kunde komma deröfver, så länge han war hel. Stogen blef härmedelst spard, och behöfdes ej mera tid och möda med dessa mull-wallars lagning, än hos oss i Sverige årligen sker med våra gärdes-gårdar. Dock tyckes sådana mull-wallar ej wäl kunna duga til hågn hos oss; emedan wår skotta

om Wintern och tjälén skulle nedrifwa dem, at de behöfde för mycken omlagning. När desse Ängeliska mull-wallar började rasa ned på något ställe, togo de af den jorden, som gräfdes up i diket bredwid wallen, och sinetade öfwer sidorna på den samma, at de blefwo helt släta, eller om hålet war stort, fylles det med nyfnämde mull. De äro mycket mone derom, at gräs och örter måtte wära på sidorna om wallen; ty det hindrar, at rågn och frost om Wintern ej skadar wallarna så mycket; emedan desse wårter med sina rötter binda niullen, samt eljest täcka öfwer den, så at hon då mindre rasar ned.

Den 1 Maji.

Ängs-täppor omkring London, och deras gräs-wårt. Wi nämde just nu, at på de flästa sidor om London tätt intill staden ligga, bland annat, åttskilliga ängs-täppor eller betes-hagar med höga mull-wallar omkring. Gräs-wårten i dem war ganska tät och frodig måst öfweralt, nu af en half alns längd och mer. Wi sågo i dag här stånd af *Alopecurus culmo erecto* (Linn. Flor. Svec 52.), som war mot en aln lång, och word spicæ här af öfweralt ute. Det sköna tillfället, at här i London få allehanda slags utwald göddsel, at sprida på dessa ängar, är det, som enkannerligen bidrager til denna frodiga wårten. Deras ägarre hade här af en ganska stor inkomst; ty en del af dessa betes-hagar hyrdes ut til dem, som höllo kor, at derigenom förse staden med mjölk. Andra uthyrdes til Slaktare, at någon tid der hafwa den slakt-boskap, de köpt. Somliga är Bryggare eller andra, at släppa sina hästar deruti.

Något wißt betaltes om dygnet för hwart Kreatur, som hade frihet, at gå der, hwilket för hela året steg til en anseelig penning. På Norra sidan om London woro enkannerligen de måsta ängar, i hwilka war den härligaste gräs-wårt, som kan gifwas. Wid den 18 a 20 Maji war gräset så långt, som på våra bästa ängar i Sverige wid slutet af Junii-månad. Det war ock wid förnämde tid i Maji, som de började öfweralt slå dessa ängar, som om Wären ej blifwit af något Kreatur bette. *Bromus panicula erecta coarctata* (*Linne. Flor. Svec. 87.*) och öfwiannämde *Alopecurus* gjorde de måst allena all den härliga wårt på dessa ängar, fast röd eller hwit Wäpling stundom blandat sig deribland. Det sades, at ägarerna gemenligen göda dem hwar Höst uti September- och October-månad med den dynga och orenlighet, som samlas i London på gatorna och lägges utan för Staden i stora högar, hwarifrån de sedan föra den ut på sina ängar, hwilket i synnerhet bidrager til denna deras frodiga wårt.

Den 2 Maji.

At hindra tjufwar klifwa öfwer Trädgårdsmurar. Den hägnad, som här sägs omkring Träd- och kryddgårdar, war gemenligen murar af 2, 3 a 4 alnars högd. Somligståds, fast fallan när wid London, woro häckar af åttfilliga taggiga trån. På något enda ställe syntes plank af bräder; men murar brukades dock måst; dels emedan de woro de waraktigaste, och bäst kunde utestån ga håstiga och falla wäder, dels emedan qrwistarna af åttfilliga frukt-trån kunde bäst utbredas och fästas emot dem, då en skulle dem drifwa til tidig frukt.

hroarora

tilförene är handladt. Men at förekomma, det tjuftwar ej måtte kunna klifwa öfwer muren, hade de öfwerst på den samma sinetat ler til et qvarters högd, samt 1 a 2 qvarters tjocklek. I detta ler hade de allestäds, då det ännu nyh blifwit lagdt på muren, instuckit härts och twärts en myckenhet af bitar efter sönderslagna Bouteiller, glas, glasflaskor och dyligt, hvilka wände sina hwaråa kanter upåt och mot alla sidor, och gjorde, at ingen, som sättn begärelse, at klifwa öfwer muren, kunde med bara händerna taga fäste på den samma, utan at desse hwaråa och käftiga glas-bitar skulle ju rifwa hans händer aldeles sönder; och der han, wid öfwerklifningen skulle råka at sätta sig på muren, torde han få så mycket, at han ej så snart blef lått derefter. Eljest war det i Angland mycket lått, at så sådana sönderslagna glas-bitar på trogar och tållare, hwaraf här finnes en så stor myckenhet.

Den 3 Maji.

Hjelp för Präst-barn. I dag hölts Vocal- och Instrumental-Musique af mer än 100:de Musicanter uti St. Pauls Kyrka, der en ansenlig myckenhet af folk samlade sig, at afhöra den summa. Ingen blef insläpt, som ej betalade något wiff, hwilket modererades alt efter rumet, som han wille hafwa i Kyrkan. De penningar, som härigenom samlades, blefwo utdelte åt fattiga Präst-barn till deras underhåld och undervisning. Londons Gazette berättade, at de i dag på detta sätt samlat något mer, än 400 Pund Sterling. Detta, som sedde i dag, war endast som et Præludium til den stora Musique, som kom at anställas följande Torsdag, den 5 hujus i St. Pauls Kyrka, då Aste-Diffusion

af Canterbury, måst alla i London warande Bisfopar, jämte en otalig myckenhet folk, war der tillsammans, at afhöra den pråktiga Musique, hwilken räknades för den fërnämsta af all Musique, som årligen hålles i London. Fredags-Gazetterne gjorde sedan bekant, at de den dagen samlat något öfwer 700 Pund Sterling, hwilket alt kom at användas til fattiga Präst-barns upfostran och hjelp af bägge könen.

Ceremonier wid början af Maji. Nu syntes mångenstäds på gatorna en plågsed, som mjölk-pigorna bruka här i London wid början af Maji, eller wid Sommarens ingång. De hade bundit ihop åtskilliga kåril, som kannor, stop, skålar &c. hwilka woro merendels af Silfwer; men ibland ock af Bleck eller Tenn, och gjort af dem en skapnad, antingen som en Pyramid, eller som en kurl, eller måst som en qwinna, eller ock på något annat sätt. En del af dessa bilder woro utprydda med en myckenhet blomster. De bäros antingen på en bår eller på hufvudet. En Spelman följde altid med, som spelte på Viol, jämte några pigor. De stannade måst utanför hwarthus, der de woro wane, at utbjuda mjölk, då Spelmannen spelte, och en eller flere af pigorna dansade. Bruket war, at sedan de det gjort, fingo de penningar af den, för hwilkens hus de dansade. De började härmed den 1 Maji, och fortforo i några dagar.

Den 4 Maji.

Om morgonen gjorde jag min upwaktning hos Hertigen af Argyle, en Herre, som war en ganska stor älskare af Mathematique och Naturkun-

nighet.

noghet; men i synnerhet af Botanique, delen detas, som kallas Dendrologie, handlar om trån. Derefter tilbragte jag del af dagen hos Dr. Mitchel, som war födginien i Norra America, och der wistats del af sin lefnad, samt således hade sig geant, alla omständigheter i det landet. Jagade mig bland annat underrättelse om hwilket alt jag sedermera, då jag kom til ca, har funnit wara ricktigt.

War af et slags Porfs. På märten, hwarest äro moras eller wätländiga wäxer uti Norra America i ymnoghet en lste, som af Botanics kallas *Myrica foliis latis subserratis, fructu baccato.* *Linn. Cliff. 455. Upsal. 295.* Denna Myrica eller har bär i stället för annan frukt, hwilka på hafwa en art af war, som der brukas i De taga bären, kasta dem i en gryta med watten uti, då waret smälter från bärens selfst, och flyter som en fetma ofwamp på. När watnet blir kallt, steluar waret, som i åstagas och förwaras, till dess det behöfves. göras här af på samma sätt, som af Talg eldinairt war. Merendels bruka de, at blanda war bland den talg, de ärna stöpa ljus i fer det gör talg-ljusen hårdare och fastare; Somratna uti Virginien äro ganska warmlifwa talg-ljusen af den starka hettan så och weta, at de ei kunna stå rätt, utan tro omkull; men då något af detta waret smält hopa med talgen, böja de sig aldrig af Sornwärman. En del fattige der på orten sades

finn äls helt och hållna af detta waret allena. Hertigen af Argyle hade några af dessa buskar planterade uti sin trädgård; hwilka ej allenast trivas det oförlikneligen wäl, utan hade ock burit så mycket nog frukt, at han lättit stöpa warshus af det war, som han på ofwannande fått låtit koka utur bären.

Willa Orar. När en kommer i Virginien några mil från hafsstranden up i landet eller up emot bergen, får en ofta se en myckenhet af de willa Orar, som der finnas. När de blifwa warse en människa, löpa de strax bort, utan at göra någon skada; men om någonting skuter efter dem, och de endast blifwa sargade af kulor, och ej genast dödade, komma de rusande til den, som skuter, och äro nog farliga, om en ej kan finna utväg, at antingen strax skjuta ned och dräpa dem, eller ock komma undan. Deras förnämligsta föda är den stora Rören (Arundo), som det warer ofwärfadt i Morafen. Indianerne, eller det willa folket derstädes, skjuta dem, äta ibland up föttet, eller ock kasta det bort, bruka skinnets fläsk, eller sälja det til Europeerna, hwilka hafwa det af samma nytta, som af annat Orslädet. En wiss Gentleman i Virginien har låtit fånga lefwande Kalfwar af dessa, och upfödt dem hemana hos sig; men han har aldrig kunnat få dem aldeles tama, så at de icke likafullt behållit något af sin willa och vilda natur; ty så snart, som de sluppit lösa, hafwa de rånt bort til skogs, och har inget gårdesgård eller hägnad warit så god, som de icke då brutit sig ofwet. En sådan lefwande Kalf hade ock blifwit ofwärfadt til England, och är den somma, hwilken

hvilken finnes aftagen uti Mr. Catesby's präktiga verk öfwer Carolina. Somlige Gentlemen uti Virginien hafwa litwål fått dessa Orar tåmmeligen tama; men de hafwa ändoc måst på slutet skjuta dem ihjäl, för den stora skada de gjort; ty då de sluppit lösa, hafwa de wål ej lupit bårt, utan blifwit qwar wid gården; men gått in i hward hågnad de welat, åtit up och trampat ned såden och andra planterade saker; emedan ingen hågnad kan wåra så stark, den de icke med sine horn kunna störta omfull, eller åminstone kasta sig öpning och hål igenom.

De öfrige af hans anmärkingar om årtållning i Norra America skola på sit behöriga ställe framdeles i denna Resa införas.

Den 5 Maj.

Trå och köks-trydd-gårdar. På alla sidor rundt omkring Chelsea syntes nästan ej annat, än antingen trå eller köks-trydd-gårdar, samt präktiga hus likasom kringströdde här och der bland de samma. Trågårdarna woro fulla med allehanda slags Frukt-trån, som Appel-Varon-Blommor- Kersbårs-trån &c. hvilka nu måst alla stodo som bårt i blomma. Jag såg här mångenstäds stora fält, som ej annat woro, än Trå-Scholor, all fullplanterade med allehanda slags små trån, emådast åt säljas bårt. Här woro många Trågårdsmästare, hvars enda föda och inkomst bestod allemast af dessa Trå-Scholor, eller, som de här kallas, *Nursery*. Detta war ock i sig sielf en ganska nyttig ting; ty när en Gentleman eller någon annan hade köpt sig et gods, eller ock el-

jest wille anlägga en ny Trågård, behöfde han ej
 wänta i några år, innan han från frön hant up-
 resa små trån, dem han skal plantera ut; utan
 han fick strax köpa alla sådana til ättillig storlek,
 wäl ansade och klippte, utaf förenämde Trå-
 gårds-mästare, så at han på et år, om han an-
 nors hade råd, dertil, kunde plantera så många
 trån i trågården, som han wille och behöfde, samt
 af hwad slag han behagade. Sammaledes om
 några gamla trån gingo ut af någon händelse,
 kunde han alltid på förenämde sätt lätteligen få an-
 dra; och emedan här woro så många, som drefwo
 denna näring, så war ock lätt, at få sådana un-
 ga trån för et nog lindrigt pris. Likaledes förhål-
 ler det sig med köts-kydd-gårds-säter. Somliga
 Trågårdsmästare lägga sig på alla slag, at fö-
 ra til salu: andre bry sig endast om några få, dem
 de så i omnoghet, och anså wäl. Wid det wi i dag
 wandrade ut omkring Chelsea, sågo wi hela fälten
 som stora åkrar, sådda endast med Bönor, Kål
 och Sparis. Bönorna woro alla af det slaget, som
 här kallas broad Windsor Beans. De woro allt
 sådda i rader uti broad land. Bredden emellan
 hwar rad war $3\frac{1}{2}$, och ofta allenast 2 qwarter emel-
 lan raderna, och distancen emellan Bön-stånden
 i hwar rad $1\frac{1}{2}$ a 1 qwarter. De stodo nu öfwer-
 alt i blomma. En gåse gick med en liten järn-
 hacka, och ransade bårt ogråsen emellan raderna,
 af hwilka ogrås Hwit-roten (*Triticum Linn. Fl.
 Suec. 105.*) war det förnämsta och wärsta. Som-
 ligstads hade de emellan raderna planterat ättillig-
 ga arter af Kål. På andra ställen woro långa,
 6 qwarters a 2 alnars breda sängar, alla beså-
 da med Sparis. Här märkte jaglet nytt påfund,

som jag ej förut blifwit wårse, nämligen huru de samlat en myckenhet halsar af sönderslagna Bouteiller. En sådan Bouteille-hals war satt på hwarart Sparis-stånd, så at Sparisen stod och wårte up igenom denna halsen. Andan af halsen war öpen, så at luften hade fri tilgång til Sparisen. När Solen stek på dessa glas-halsar, kunde ej annat ske, än at glasets bled mycket het, hwarigenom wårman inuti glasets eller halsens måtte ansesligen förbräas, då följaktligen Sparisen så mycket mer kom at drifwa fört och flynda sig. Alla de Sparis-stånd, som woro inuti dessa Bouteille-halsar, hade ungefär den tjocklek, som et lill-finger, samt woro nu som åltabäst, at blifwa asfurna. Sålunda wiste de, at här i Angland gödra nytt af måst allehanda, ofta af sådana ting, som skattas hos oss för odugeliga. Förut p. 383. är wist, huru sönderslagna Bouteille- och glas-bitar kunna användas til fördel, och här, huru de äfwen wetta, at betjena sig af gamla sönderslagna Bouteille-halsar.

Den 6 Maji.

Sir Hans Sloanes Frus Graf. Jag har nämnt förut p. 276. om den måkaloösa Samling af allehanda slags naturalier, som Sir Hans Sloane sig förskaffat. Han war nu i en hög ålder, och öfwer sina 90 år, samt hade en lång tid lefwat i Enklings-stånd. Wid sit wistande i Jamaica blef han gift med en gamla til Enka, hwarigenom han sattes i stånd, at upfylla sin naturliga böjelse, och tilhandlade sig största delen af den Natural-Samling han nu äger. Sedan han för 8 år ungefär tillbaka lämnat Præsidents-systan uti The Royal

ciety eller Vetenskaps-Societeten, har han betydigt lefwat här i Chelsea på sin gård, fri från bekymmer. Hvar och en ansåg denna mannen för en synnerlig wårnad; emedan han war den öfsta af alla lärda, som nu lefde i Europa, hwars man för deras skrifter och lärdom skul är wida känd. Wi finne bland den lärda mannens, ett Johan Rays, Philosophical Lettres åtskilliga stycken, som Sir Hans Sloane skrifwit til honom redan år 1684. samt åtskilliga Herr Johan Rays arbet derpå, af hwilka skönnes, hwad stor insigt Sir Hans Sloane redan den tiden ägde uti alla delar af Naturkunnogheten, at förtiga de andra wärderna. Hans Fru, den wi oss talte om, och som hwilken han tilbragt det mesta af sin lefnad, är begrafwen på Kyrko-gården här i Chelsea; och äress Sir Hans Sloane låtit upresa et wackert monument af huggen sten öfwer grafwen, som står på S. O. sidan om Kyrkan mot wägen. Rundt omkring denna utbyggna graf war et järn-galler. På O. och W. sidan war Sir Hans Sloanes wapen. På S. fans ingen ting skrifwit, utan de der utbyggda stenar woro helt släta. Twiifwelsutan lärret Sir Hans Sloane welat lämna andra frihet, at der på präglad hans åminnelse och älsford, sedan hans stoft gång kommer at förwaras härunder tillika med hans Fru. På N. sidan om detta Monument ses desse ord utan allt prål och flatterie:

Here lyeth the body
Of Dame Elizabeth Sloane,
Wife of Sr. Hans Sloane Baronet,
Who departed this life
The 27 of September, 1724.
Aged 67.

Det år:

Här ligger det jordiska af Fru *Elizabetta Sloane*, Hustru af Herr *Hans Sloane*, Biskopswilken lämnade detta dödeliga den 27 timber 1724. 67 år gammal.

Den 7 Maj.

Om morgonen reste jag från London Woodford i Essex til Mr. Warner,

Gräs, ogräs &c. til dres-bänkar. Warner hade låtit slå ned gräset på ättfillig len i sin trädgård, samt lagt det uti en hög, ras ned på botten uti en dres-bänk, samt mull derofwanpå, at bruka i stället för oberhäst-dynga; ty då rätt hö kommer at ligga tillsammans, bräjar det brinna tilhopa, och så förorsakar samma hetta, som obrunnen hösel gör, då hon lägges och trampas ned i dres-bänk. På ättfilliga ställen uti Chelsea London blef jag warse, at Trädgårds-mästare låtit samla tilhopa alt det ogräs, som de på köks-krydd-gårdar kommit öfwer, samt la i stora högar, at bruka til samma ändamål.

Måskans hastiga växt. Jorden på många ställen här i Angland, i synnerhet hon war magar, wara nästan mera benägna Måskans växt, än jag sett på andra ställen. De lagt jord i krukor, och sätt några örter svedde ofta, at Måskan bröjde komma up kan några få dagar derefter. Ju magrare war, ju snarare sades Måskan komma up. Na Måskan war alt af Bryis. Krukor eller i deti de lagt mull och sätt växter för et hö

eller så wid påf förut, woro ofwarpå så öfver-
täckta med Måsa, at mulen i krukans swärligen
kunde stönjas. Somliga af dese krukor stodo i
dref-bänkar under glas, andra under bopen Him-
mel. Jag såg denna Måsans hastiga wårt i
krukor på många ställen.

Den 8. Maji.

My Lord Tilneys präktiga Hus. Efter mid-
dagen tog Herr Warner mig och ärtilliga Swens-
ka af sina wänner med sig, at wisa oss My Lord
Tilneys präktiga Palais, som ligger emellan Wood-
ford och London, ungefär 6 Engelska mil från
sistnämde ort. Wi hade här et tydligt exempel,
huru skadeligt det är, at icke hafwa måtta med,
hwad en wil sig företaga. Mig lämnades om detta
hus följande berättelse: Det war ungefär för 20
år eller litet mera, som My Lord Tilney, en Irl-
ländsk Earl, fick lust, at här anlägga et nytt och
präktigt hus, jämte en stor och stön trädgård der
omkring; emedan orten låg ganska wäl, och utsig-
ten derifrån war mycket behagelig på alla sidor.
My Lord Tilney war då en Herre af många pen-
ningar, som han ärft af sina förfäder. Den swä-
rligheten mötte honom på det stället, der huset skul-
le anläggas, at der war intet watten; men pen-
ningar kunde bota allt sådant. Det tillförene war
näppeligen annat, än et dike med litet watten uti,
sågo wi nu en stor flytande Å, allt med konst och
männas arbete gjordt. Han lät gräfwä omkring
hela orten många dammar, hwaraf en och annan
liknade en liten sjö, så at den, som ligger midt för
den präktiga bygningens fönster, och är allt med
arbete gjord, är så stor, at de kunna segla af och

til derpå med stora båtar. Omkring huset är på ena sidan en stor och präktig trädgård med mångfaldiga Alléer, Promenader, trån, klippta och huggna på allehanda sätt, ättskilliga lust-hus, Orangerier, bres-hus, Ruiner, hwall af bögda trån. Med et ord: alt hwad i trädgårdar af konst kan ästas och ästadkommas. På lång distance å alla sidor planterades i Alléet, rader och andra former allehanda slags trån; men det, som förnämligast upväcker en ästādares förundran, är den präktiga stora byggningen, som är alt af huggen sten, och mera liknar et Kongl. Palais, än en Privat-mans egendom, så utan som innantil. Uti detta wort gånstka många rum meublerade på det kostbaraste, och det således, at det ena rumet ej war det andra likt. Förträffeliga målningar, dyrbara tapeter, kosteliga bord af margfallig slags Marmor, stora Crystall-ljus-kronor, förgylta stolar, bord, taf ic. allehanda slags Bildhuggeri, och hwad rart Ost- och Wäst-Indien kan meddela, prälade här för ögonen. Wi sågo Tapeter, eller rättare sagt et slags Färm af förhwis lagd glas-trå utaf ättskilliga färgor och målningar, som liknade fina tyger, och sådes wara komne från Ost-Indien. Det försåkrades, at My Lord Tilney nedlagt så mycket på alt detta, at han swäriligen har så mycket qwar, at han någorlunda kan föra sin stat, eller hålla wid magt, hwad han här uppbyggt. Det war ännu ättskilligt, så wid byggningen, som trädgården, hwilket ej hunnit til sin fullbordan: emedan ägarens förmögenhet ej tillåtit honom, at göra widare omkostnad.

Så wid pass förut, woro ofwarpå så öfver-
ta med Måsa, ot mulen i krukän swärligen
de stönjas. Somliga af dese krukor stodo i
bänkar under glas, andra under bppen Him-
Zag, såg denna Måsans hastiga wårt i
ot på många ställen.

Den 8 Maji.

My Lord Tilneys präktiga Hus. Efter mid-
n tog Herr Warner mig och åtskilliga Swens
af sina wänner med sig, ot wisa oss My Lord
neys präktiga Palais, som ligger emellan Wood-
och London, ungefär 6 Engelska mil från
ämde ort. Wi hade här et tydeligt exempel,
skadeligt det är, at icke hafwa mätta med,
d en wil sig företaga. Mig lämnades om detta
följande berättelse: Det war ungefär för 20
eller litet mera, som My Lord Tilney, en 3rd
Earl, fick lust, at här anlägga et nytt och
ligt hus, jämte en stor och stön trädgård der
ing; emedan orten såg ganska wäl, och utsig-
derifrån war mycket behagelig på alla sidor.
Lord Tilney war då en Herre af många pens-
ar, som han ärft af sina förfäder. Den swä-
sten mötte honom på det stället, der huset skul-
läggas, at der war intet watten; men pens-
ar kunde bota alt sådant. Det tilförene war
eligen annat, än et dike med litet watten uti,
wi nu en stor flytande Å, alt med konst och
nararbete gjordt. Han lät gräfwä omkring
orten många dammar, hwaraf en och annan
de en liten sjö, så at den, som ligger midt för
präktiga byggningens fönster, och är alt med
e gjord, är så stor, at de kunna segla af och

deles djupa. Eljest brukades här mycket, wägen blef ojäm, hackades den up, och hackade jorden fördes til hålen efter hjulet skjälptes deri.

Den 10 Maji.

Köks-krydd-gårdar, deras hägnad, Jag har förut p. 386. nämnt om, at land omkring Chelsea är måst helt och hållet a til Trå- och köks-krydd-gårdar. På sams förhåller sig med landet på alla kanter omkring London, at det är måst upbrut Lust-Trå- och köks-krydd-gårdar; emedant i London och den grusweliga myckenheten som der krålar på gatorna, betalar Trågåstarna mångfalt deras besvär och onöd. Dese Trå- och köks-krydd-gårdar äro inhägnningen med mullswallar, eller murar, eller trer eller lefwande häckar af trån, eller med ro och horn, hwarom längre fram. Mullar äro beskrefne tilförene p. 379. Murarne äro talte p. 381. fast största delen af dem ej hafdana glas-bitar inlagde öfverst. Alla dese äro upreste af tegel. Plank af bräder bi här ock mångenstäds; men de bräder, som nyttjades, woro ej andre, än dem de köpt alla sönderslagna skepp, farkostar och båtar, ännu suto helt fulla med spikar. Sålunda de på denna trå-lösa orten at jämnwät görde af gamla skepp och båtar, sedan de blifwit bara til sjöf. Af häckar berijente de sig ock mycket til hägnad. Hagtorn war det trå af de måsta häckar bestodo; men dess icke jag ock se häckar af Alm, enkänwerige

Den 9 Maj.

Om morgonen reste jag in til London, igen. Arundo vulg. til skjul i koks-krydd-gårdar. I stället för andra häckar war här mycket brukeligt, at nyttja Rör eller Arundo vulgaris C. B. til skjul eller skärm för de växter, som skulle stå i Sopl-baddet. De hade til den ändan tagit Rör eller Arundo. (*Linna. Flor. Svec. 99.*), rest dess perpendiculart, och gjort deraf som et plank in linea recta. til den längd, som behöfdes. Rören lades här helt tätt tillsammans, samt så tjockt, at tjockleken af denna hägnad war ungefär på två-finger. Öfverst och nederst woro 2:ne smala stänger, deremellan Rör-ändarna sattes, och med bast bundos fast. Ändarne af dessa stänger woro bundne fast wid nedslagna pålar i marken. Ofta hade de i stället för annan hägnad omkring koks-krydd-gårdarna ej annat, än endast denna Arundo uprest på nyh omtalte sätt.

Zuru wägar omlagades. Jag har förut omtalt, at wägarna i England ej kunna hafwa länge bestånd för deras tunga karror och wagnar skul, hwilka med sina hjul snart skära djupa hål ned i marken. At bota desse, sedan de en gång blifwit gjorde, häckades med hackor up all wägen. Derefter togo de en stor harf, på hwilken lades någon tyngd, med hwilken de sedan harfwade all wägen slät och jämn, så at, då hästarna komma derpå gående, wälja de ofta ut et nytt spår, at hjulen således komma at gå på hårdare ställen, än förr. Ofta harfwas ock wägen jämn med denna harf, utan at den förut uphackas; men det sker endast då, när spåren efter karr-hjulen ej äro så mycket

deles djupa. Eljest brukades här mycket, at när vägen blef ojämn; hackades den up; och den uphackade jorden fördes til hålen efter hjulen, samt skjälptes deri.

Den 10 Maji.

Röks-krydd-gårdar, deras hägnad, ans icke jag har förut p. 386. nämnt om, at landet rundt omkring Chelsea är måst helt och hållet användt til Trå- och röks-krydd-gårdar. På samma sätt förhåller sig med landet på alla kanter rundt omkring London, at det är måst upbrukt til Lust-Trå- och röks-krydd-gårdar; emedan det stora London och den grusweliga myckenhet af folk, som der krålar på gatorna, betalar Trågårdsmästarna mångfalt deras besvär och omkostnad. Dese Trå- och röks-krydd-gårdar äro inhägnade antingen med mull-wallar, eller murar, eller trä-plank, eller lefwande häckar af trän, eller med wallar af Or-horn, hwarom längre fram. Mull-wallarna äro beskrefne tilförene p. 379. Murarne äro omfaktet p. 381. fast största delen af dem ej hafwa sådana glas-bitar inlagde öfverst. Alla dese murar äro upreste af tegel. Plank af bräder brukades här ock mångenstäds; men de bräder, som här till nyttjades, woro ej andre, än dem de köpt af gamla sönderslagna skepp, farkostar och båtar, hvilka ännu syto helt fulla med spikar. Sålunda wisste de på denna trä-lösa orten at jämwal göra nytt af gamla skepp och båtar, sedan de blifwit obrukbara til sjö. Af häckar betjente de sig ock gamla mycket til hägnad. Hagtorn war det trä, hwar af de måsta häckar bestodo; men dessfrutan fick jag ock se häckar af Alm, enkannerligen af et

litet slag deraf: äfwen af Barrlind, Afwenbol,
 Glån och flere. Inuti trågårdarna bruktes in-
 tet trä så mycket til häckar, som Barrlind (Taxus),
 hwilken lät klippa och handtera sig på margfalligt
 sätt. Huru de betjente sig til skjul af Arundo vulg.
 är nyf tillförene p. 993. omnördt. Utom ordinaira
 köks-krudder woro planterade uti de krydd-gårdar,
 som lågo näst til lands-wägen, allehanda slags
 blomster, dem de förbisefande köpte och förde med
 sig. Jag såg ock hela denna tiden både Karlar,
 Påringar och pigor gå eller sitta på gatorna i Lon-
 don med korgar fulla af allehanda slags blomster,
 bundna i små knippor, dem de utbudo til de förbis-
 gående, som ock i myckenhet köpte dem. De köks-
 krydder, som denna tiden gjorde största antalet i
 köks-krydd-gårdarna, woro Bönor (Fabæ), Är-
 ter, Kål af åttfilliga slag, Purio, Pipelök, gräs-
 lök, Rådiser, Cassad, Sparis, Spimat. Måsta
 delen af dese woro sådde i rader, at de så mycket
 lättare med tvåra hackor kunde ransa bårt-agraset
 emellan dem, och hålla jorden lös. Emellan ras-
 derna af Ärter, Bönor och Kål war 3 a 4 qwar-
 ter, samt 1 a 1½ qwarter, eller mera, emellan
 hwarst skänd i raden. De ransade alt här med
 små nåtta tvåra hackor, och mylken malades til
 skjalken af plantorna alt mer och mer, alt som de
 wårte, så at de stodo som i kupor. Ärter risades.
 På Bönorna skars öfwersta ändan af skjalken, at
 de så mycket mera måtte skjuta i skidor af frukt.
 Emellan de plantor, som woro sådda tätare, rans-
 sades och uprördes mylken med heft små hackor af
 2 a 3 tvårfingers bredd, samt 1 a 1 alns långt
 kast; men det kostade nog på den, som ransade,
 hwilken således måste gå mycket frokryggis och lita
 hela dagen. Den

Sådana förror brukas, enkannerligen den då Konungen gick up i Parlamentet.

Den 12 Maji.

Frön ligga länge ostadde i jorden Miller berättade, at på et ställe, der *Rhobaverum* stått för 10 år, lät han wid denna flytta det derifrån på et annat ställe, segen planta deraf wårt i 10 års tid; i år, då han lätit röra jorden på samma har et nytt stånd kommit up af de frö legat der i jorden så många år, hro blomstrade som bäst. Det samma såde förfarit wid et slag *Fumaria*, hvars frön i år i jorden, innan de kommit up. Wid nämde Mr. Miller detta, at Lobel gjort Species af *Fumaria bulbosa*, och kallat *Fumaria bulbosa, viridi flore*, som dock är en varietet; ty om en tager *Fumaria* b och gräfvor dess lökar för djupt ned i mark så, at den kan komma up, blifwa alla blöna gröna, som Lobel beskrifwit dem; men desse lökar närmare up til jordbrynet, bliv ordinaira *Fumaria bulbosa*.

Ugnar i Orangerier. Ugnarna i Orangerierne uti Chelsea Apothequare-Trädgård alla inrättade på det sätt, som Mr. Miller i uti sit Gardeners Dictionary under ordet nämligen at röken kommer at passera i 6 krockar fram och tillbaka uti en af lång wä på Orangeriet. Uti det största Orangeriet i Chelsea trädgård gör Röken 6 krockar, innan den ut. Mr. Miller sade, at han i börj

Stora fält. På andra sidan om Thamsen nidt emot Fullham lågo stora rammeligen slåta och vara fält, som woro lämnade til betesmarker. De woro måstendels öfwerwärte med Genista pinosa, hwilken nu blommade som bäst, at hela åttet lyste gult deraf. På något enda ställe war jon afbuggen, antingen til brånse eller annat. På somliga ställen sågo wi här Ljung; men den war helt liten. Mon jordens fruktsamhet och godset war orsaken dertil? och mon den hålst wil trivas på torra och magra ställen? Jag blef och där warse små plättar med Nien-måsa, som öfwer war mycket stackug. Jordmon war en tegelfärgad prof sand med litet svartmjylla öfwerst. Hästar, kor, Orar, samt en stor hop med Åsnor gånge här i bet.

At förekomma dam på vägar. Utaf Solen och det starka Västan-wädet woro måjarna nu så torra, at då wagnar och hästar färdades derpå, upsteg deraf så mycket stoft och dam, at det war ganska svårt, at komma fram, i det både ögon, näsa och mun fyltes häraf. Erdr och örter wid vägen woro öfvertäckte dermed. At bota detta, sågo wi på et ställe en man föra en källa, hwilken war gjord som en bräd-lår; men hade baktill twärts öfwer en rad af små hål. Denna kista war nu full med watten, och då et bräde ogs up baktill, som täpte igen hålen, rann watten måningom ut, hwarest han förde fram, och gjorde vägen hel wät, at stoftet ej kunde mera stiga up. Det war utan för en Herres hus och trädgård, som han förde af och til på vägen med enna källa. Jag såg sedan på flera ställen.

sedan

sådana färror brukas, enkannerligen den dagen, då Konungen gick up i Parlamentet.

Den 12 Maji.

Frön ligga länge ostadde i jorden. Mr. Miller berättade, at på et ställe, der *Rhabarbarum verum* stått för 10 år, lät han wid denna tiden flytta det derifrån på et annat ställe, sedan ingen planta deraf wäxt i 10 års tid; men nu i år, då han lätit röra jorden på samma ställe, har et nytt stånd kommit up af de frön, som legat der i jorden så många år, hwilket nu blomstrade som bäst. Det samma sade han sig förfarit wid et slag *Fumaria*, hwars frön legat 14 år i jorden, innan de kommit up. Wid *Fumaria* nämde Mr. Miller detta, at Lobel gjort et nytt Species af *Fumaria bulbosa*, och kallat en deraf *Fumaria bulbosa, viridi flore*, som dock endast är en varietet; ty om en tager *Fumaria bulbosa*, och gräfwer dess lökar för djupt ned i marken, dock så, at den kan komma up, blifwa alla blommoerna gröna, som Lobel beskrifwit dem; men läggas desse lökar närmare up til jordbrynet, blir det det ordinaira *Fumaria bulbosa*.

Ugnar i Orangerier. Ugnarna i Orangerierne uti Chelsea Apothequare-Trädgård, äro alla inrättade på det sätt, som Mr. Miller beskriver uti sit Gardeners Dictionary under ordet *Stove*, nämligen at röken kommer at passera i åtskilliga krockar fram och tillbaka uti en af lång wäggarna på Orangeriet. Uti det största Orangeriet i Chelsea trädgård gör Röken 6 krockar, innan den hinner ut. Mr. Miller sade, at han i början lät

göra som Canaler under gälfvet på sidorna om hufset; men han har sedan ändrat det på förenämnda sätt; emedan han ej funnit, at det war godt; so af den starka hettan blef garfware-barken; som jag närmast dessa Canaler, så het, at han wardt helt torr, och fara war, at den kunde fatta eld. Det har wiste 2, om ej flera exempel, at Orangerier här i England derigenom brunnit up, at garfware-barken blifwit så het, at han tagit eld. Med Sicilien eldas ugnarna här om Winteren gemenligen en gång om dygnet, nämligen en gång hwar afton; men om dagen är mulen, eldas och ljöt om morgonen. Mr. Miller hölt Sten-kol för de bästa, at bruka härtil; emedan de brinna så jämt. Torf hölt han wara lika god med Sten-kol deruti, at de brinna jämt; men de hafwa den plägenhet, at ofet af dem tränger sig genom murens in i rumet, så at det luftar starkt i Orangeriet deraf, hwilket ej sker af Sten-kolen. Mr. Miller sade, at han i början brukat Torf; men lade bårt den för nyssnämde orsak. Wed trodde han ej wara så god til eldning, som Sten-kol och Torfs emedan den hettar för hastigt och starkt. Garfware-barken, som en tid legat i Orangeriet omkring Krukorna, brukas sedan i trädgården som ordinair gödsel. Nå mulen i Krukorna uti Orangeriet lades ingen ting, hwarken såg-spån eller annat. Atti Moscou har jag sett sågspån, lagd på mulen i Krukorna uti Orangerier, at hålla fuktigheten längre qwar.

Den 13 Maji.

3 dag stöts Session i Parlamentet för denna gången, då Konung Georg II. N. 2. efter middag

gen for up i Parliamnetet, at gifwa det del af Freds-wiltoren, samt at taga afsked af det samma; emedan Hans Majt war sinnad, at följande eller det samma dag sätta sig öfver till Holland, och så redare til sina Beskänder i Hannover. Jag hade et af de bästa tillfällen, som kunde gifwas, at både lärje och wäl få se honom; emedan jag stod framst, både då han gick in och utur Parliamnetet, just det hant steg utur wagnen. Då Han gått utur Parliamnetet, och satt sig i wagnen, lat Han hålla en liten stund stilla, innan Han åtte från Parliaments-huset, och talte med Herfigett af Richmond, som sedan fölgde med honom i wagnen. Eljest, när Han kom in mot Parliaments-huset, och åfwen då Han kom ut och satte sig i wagnen; hos menige hopen up et skr eller sågne rop. Somliga ibland dem ropade: God bless the King: det är: Gud wålsignat Konungen.

Ranalagh House. Om aftonen besåg jag Ranalagh house, som ligger litet från Chelsea, på Londons sidan, dit ungdomen af bägge könen, och åfwen de äldre, resa, at förlästa sig. Ranalagh-hus räknas för en ibland de största Salar i Europa. Det är byggt måst rundt, och har en dast pelare midt uti. Här hålles om Sommaren Musique och sång, eller Instrumental- och Vocal-Musique måst hwar afton, samt då och då set middagarna. Den, som wil slippa dit in, måste betala en Shilling. Rundt omkring huset är en stor trågård, med många alléer planterade med höga häckar på buse sidor. På alla sidor in i huset äro bygda in widd Franket som små

Contoir, dock hel öppna mot sjelfwa Salen. Midt i denna afstängningen är et bord, med bänkar å bägge sidor. Den, som behagar, sätter sig där och låter hämta til sig allehanda slags mat och ryck, som här är strax til hands. Mansfolks och Fruentimmers göromål är här ej annat, än at spatsera omkring i den stora Salen, afhöra Auliquen, sitta och plåga sig i de små rumen, eller at förlusta sig i trädgården, m. m. Dyliga lusthus finnas på många ställen både i och utom London, der tiden på sådant sätt förnödes, enkannerligen efter middagen och om aftnarna. Uti Staden hålles Comædier, Oratorier, Musique, Linausfare ic. Utom allehanda Lusthus, och alt som res-tiden är, så betjena de sig af det ena eller det andra. Om desse nöjen endast användes dertill, at sedan en om dagen tröttnat sig ut med syflor, kan då här någon gång i veckan efter middagen oge sit nöje, at upstricka sina sinnen, då hade de en stora nytta; men at använda hwarje dag härtil, lærer oförgripeligen ej wara annat, än at kamma hårt ungdomen, och leda dem til slöseri, åttja och liderlighet. Alt har sit mått. Här wänjas de til fåfånga: försumma den ädla tiden: alla småningom i wacklighet, och at sky för arbete. Fruentimmer och de unga Flickor blifwa på många sätt hårtskände, och mista all lust til huswälds- syflor.

Den 14 Maji.

Rön wid *Larix*. Mr. Miller berättade, at Hertigen af Bedford hade låtit plantera en hop af *Larices C. B.* uti sin Trädgård, af hvilka somliga ommit at sättas uti mycket god trädgårdsjord, och

Dre af dem åter hade endast fått taga til goda en utmager jordmon. När de sedan börjat wåra, hafwa de i den magra jordmonen, hwart år gernensligen gjort dubbelt längre skått, än de i den goda trågårdens-jorden, samt sett mycket lifliga ut, då deremot de förra, som stodo uti en god jord, sett helt matta ut, likasom de måst tvinga sig fram til wårt. Häraf rönes den allwisa Skaparens förundranstwärda lagar wid wårterna, at ock den magra och fattiga jorden skal hafwa sina särskildta trån och wårter, som deri må gånka wål; men wantristwas i en för oss människor så kallad bättre jordmon. Han sade, at han funnit det samma på Cedrus af Libanons bärg; men som jag märker, at han infört det rönet uti sit werk, The Gardeners Dictionary; så wil jag nu ej orda wisdare derom, utan wisa Läsaren dit.

Chelsea är en liten Förstad eller By, belägen par Ängelska mil från London utåt Wäster. Floden Thames stryker tätt förbi Chelsea på S. O. och S. sidan, och på de andra sidor är ej annat, än trä- och köks- krydd-gårdar, hwaraf här finnes en grusfvelig myckenhet. Orten liknar en Stad, har en Kirka, vackra gator, wål och til en del praktigt bygda hus, alla af sten til 3 a 4 wånningar höga. Jag kan just ej weta, hwad en del, som här bo, nära sig med. Somlige hafwa små fram-bodar; men det wil ej stort säja. Källarmästare, Krögare, Coffeé-Kökare, Bryggare, Bätlare, Slagtare och dylige kunna här rikeligen hafwa sin utkomst; emedan en myckenhet folk från London wid wackert wäder om Sommaren försas hit ut, at förlusta sig, då sådant folk wål wet

t taga skäl och betalning för hvad de sälja. De
 ndras förenämsta inkomst synes vara af hus och
 un, som de hyra bärt åt Gentlemen, hvilka
 m Sommarens då och då, i synnerhet om Edgers
 agen, Söndagen och en del af Måndagen resa
 :ån London hit, at här wistas och taga frisk luft.
 Dasrummen äro och här ansefiligen dyrare, än i
 elfwa London, hwilket sades komma deraf, at de
 afwa stora utlagor, samt at de så om Winter-tiden
 ngen, som wil logera der, hwarföre de om Som
 rar-tiden nödgas taga likasom för bägge på en
 äng, at upfylla skadan. Åtskillige hus härstås
 es höra til Gentlemen, som bo och wistas i Lon
 lon, och endast då och då resa ut til Chelsea;
 ren snart sagt en tredje del af husen sades höra til
 ir Hans Sloane, hwilken köpt dem för många år
 ilbaka, och nu hyrer dem ut til åtskilliga.

Den 15 Maji.

Efter middagen spatserade jag ut til Norra
 dan om Staden, at bese orterna åt den Kantens.
 Där war landet indelt måst i bara Augstappor.
 Bacfra och ganska wäl bygda byar, gårdar och
 yggningar woro fringsströdde här och der bland
 e samma, hwilka byar och hus gemenligen woro
 mgifne med härliga trädgårdar. En myckenhet
 ock strömmade nu om Söndags-aftonen från alla
 anter af London hit ut, at förlusta sig och taga
 rick luft. I alla förenämde byar war et öfwer
 löd på källare, frogar och öplika hus, der de
 om kommo från staden, hade sin ro. Eljest woro
 må lust-hus bygde i trä-gårdarna, med bän
 ar och bord uti, hwilka nu alla woro fulla af
 wärmande folk-skälar af bägge könen.

Den 17 Maji.

Zågnader eller stångsel omkring å krydd-gårdar zc. af Ox-horn. Jag har ut på flera ställen nämt om den stångsel och nad, som de mycket bruka wid London och sina köfs-krydd-gårdar och ångar m. m. Den består af upkastade höga mull-wallar; men jag tala om en annan slags hågnad, som även här mycket betjena sig af, och är sådana mull-wall upkastas på wanligt sätt. Bredden i tjockleken wid grunden låmpas efter högdens tillärnade hågnaden; ty ju högre wall, ju ö basis. När nu mulleu blifwit upkastad till får et quarters högd, göres den jämn öfverallt. Derpå hafwa de til hands en myn af qwickan eller inre delen af Ox-horn; ty på len; eller sielfwa hornet, tages bärt, at så Kam-makare, och andra, som arbeta i horler hafwa desse, sedan de köpt hela hornet af-tare, behållit yttre delen öfver, och låmnat å ra och ödugeliga delen til detta behof. Den qwickan är så afbuggen, at en del af hufvullen gemenligen följer med. Qwickarue sätt helt tätt utmed hwarandra öfver den till upkastade jorden, och det så, at den större och rare åndan på qwickan, eller den, som i hufvud-skålen är fäst wid, wändes utåt eller just i brynet af sidan på wallen. På detta sätt ges 2 rader af qwickar, nämligen en rad på sidan om wallen, och den andra på den så at lill-åndarne på horn-qwickan möta hwarann midt på. Här öfver kastas sedan mull till det ters högd ungefär, då åter på förenämndes sätt ges et stratum af dubbelt lagda Ox-horns-qwickar.

huggas. Sådane woro wårn oindömen här om i dag. Följande dagen betalste Dr. Mitchel honom hederligen, då han uppenbarade för Dr. Mitchel, hwaruti hans konst bestod, at han så tryggt kunde handtera Huggormarna, nämligen deruti, at, då han fått fast någon af dem, har han skurit bärt de 2 stora tänderna, hwilka de, lika som en Latta med sin flo, kunna stuta fram och hugga med, eller ock draga dem tillbaka. Sedan de mist dem, kunna de ej widare göra någon skada. Han berättade, at han stundom, då han fångat dem, blifwit af dem biten; men at hans bot dertill varit Orm-olja, den han gjort på det sätt, at han kokat Orm-ister til olja, hwilken olja han beständigt bar hos sig i en glas-flaska, och då han blef biten, smorde han sig med denna oljan öfwer det stället, der han blifwit huggen, då han widare ej hade någon skada deraf, sedan han allenast gnuggat in oljan. Skinnaden emellan en Huggorm och en Snok sade han bland annat wara den, at Huggormen, då han ser, at en människa wil slå honom ihjäl, håller han alltid hufwudet högre, än halsen; men en Snok skal wid det tilfället hålla det lägre ned, än halsen.

Swinens söda, kört x. uti *Norra America.* Dr. Mitchel berättade, at näppeligen på någon ort i werlden skal finnas stönare och walsmakeligare Swin-kött, än i *Norra America*; hwilket han förnämligast tillstref *Maysen*, som der planteras och växer i myckenhet, och hwar med Swinen södas. Likaledes släppas de der uti *Et skogar om Hösten*, hwarest de söda sig af den myckenhet *Et-ollon*, som der finnes.

Den 17 Maji.

Hågnader eller stångsel omkring ångar, krydd-gårdar ic. af Ox-horn. Jag har förut på flera ställen nämt om den stångsel och hågnad, som de mycket bruka wid London omkring sina köks-krydd-gårdar och ångar m. m. Hvilken består af upkastade höga mull-wallar; men nu vil jag tala om en annan slags hågnad, som de äfwen här mycket betjena sig af, och är sådan: En mull-wall upkastas på wanligt sätt. Bredden eller tjockleken wid grunden lämpas efter högden af den tillärnade hågnaden; ty ju högre wall, ju bredare basis. När nu mullen blifwit upkastad til ungefär et quarters högd, göres den jämn ofwänpå öfweralt. Derpå hafwa de til hands en myckenhet af qwickan eller inre delen af Ox-horn; ty yttre delen; eller sjelfwa hornet, tages bärt, at säljas til Rum-makare, och andra, som arbeta i horn, eller hafwa dege, sedan de köpt hela hornet af Slaktare, behållit yttre delen qwar, och lämnat den inra och odugeliga delen til detta behof. Denna qwickan är så afbuggen, at en del af hufvud-skålen gemenligen följer med. Qwickarne sättas då helt tätt utmed hwarandra öfwer den til wall upkastade jorden, och det så, at den större och tjockare ändan på qwickan, eller den, som en del af hufvud-skålen är fäst wid, wändes utåt eller ligger just i brynet af sidan på wallen. På detta sätt lägges 2 rader af qwickar, nämligen en rad på ena sidan om wallen, och den andra på den andra, så at till-ändarne på horn-qwickan möta hwarandra midt på. Häröfwer kastas sedan mull til et quarters högd ungefär, då åter på förenämde sätt lägges et stratum af dubbelt lagda Ox-horns-qwickar, nämligen

nåmligen så, at en rad tvänder stör-andan mot ena sidan, och den andra mot den andra. Således fortføres sistewis med mull och Orhorns-qwickar, til deß wallen hunnit til den högd en wil. Endast märkes härwid, at wallen drages ihop smalare och smalare från ömse sidor, ju högre den blir. Således kan wäl på en sådan wall ofta ses sju strata af Orhorns-qwickar. Årdamålet, hwarföre deße qwickar brukas, är förnåmligast, at dermed binda jorden i wallen, och göra henne stadig, at hon ej må så snart rasa ned. Ibland wrore mindre strata och hwarf af deßa qwickar i en wall, som 5, 4 och 3; men då war ock mera mull emellan hwarre stratum, som til en half eller en hel alns tjocklek; men en sådan wall war ej så beständig, som der flere strata eller hwarf af Orhorns-qwickar woro inlagda. På några så ställen fans wallar snagt sagt af bara Orhorns-qwickar, lagda helt tät och wampå hwarandra; endast, at de med mull fyllde up rummen emellan hornen. Således wiste de här göra sig nytta af det, som annorstäds tas stas bort.

Ängar slagne. På somliga ställen omkring London hade de nu slagit sika ängar första gången detta år, si tidig war redan gräs-wårten härstädes: der dock af alla sades, at detta år warit en så sensfärdig Wårtid, at på många år all ting ej kommit så sent fram, och wuxit så långsamt, som nu; utan så mycket, som örtorne och träden hunnit detta år i Maj, så wida plåga de wara komne andra år och på wanligt sätt i April-månad.

1. *Cedrus af Libanon* burit frukt. Dr. Mortimer berättade, at han varit uti hos en af sinu bekanta på landet; hvarest några stycken af Cedertträ från Libanon varit planterade, af hvilka den ena nu första gången burit frukt, och hast föttar. Den samma har varit der planterad af frön för 50 a 52 år sedan, och från den tiden der sädde, har den ej blifwit ömsad från samma ställe. De andre, som blifwit sädde på samma tid; men sedan ömsade, hade ännu ej wist tecken til frukt.

Den 20 Maji.

3 dag togo wi en spatsersgång ned at Greenwich-lanten på Ödra sidan om Floden Thames. Under alla våra spatsersgångar ut at landet, som fast ofta stedde, togo wi noga i akt, hwar af gräs-wårten på ångarna bestod, der frodighet, med hwarjehanda, som hörer til ångs-skötsel; men som det samma skulle taga för mycket rum i en Rese-beskrifning, så lemnas det til något annat Academiskt arbete.

Stängsel omkring frydd-gårdar, åkrar, ångar ic. Den stängsel och hägnad, som på denna lanten närmast London måst brukades omkring trä och löfs-frydd-gårdar; åkrar och ångar, war gemenligen sådana mull-wallar, som äro beskrefne tilförene p. 379. Anmärkts war en dyll mull-wall upkastad; men dock ej så hög, hwarom Glåderstrå (*Sambucus*) war planteradt, som had gjorde en tät och wacker häck. Vid alla dessa mull-wallar woro gemenligen difen, hvilka äro i denna orten hade en ymnighet af watten.

lämnade nu all sin öfriga lefnads-tid, at lefwa i ro och stillhet wi Chellea på sin gård. Han hade nu tåmmeligen swag hörsel, så at wi måste ropa starkt, om han skulle höra det. På tungan hade han fått som et slag, så at han talte nog tydligt, samt ganska långsamt. Ibland gick en lång stund förbi, innan han fick fram något ord.

Den 19 Maji.

Friesland nu förloradt. För middagen war jag hos Dr. Mortimer, som war Secretaire af Kongl. Wetenskaps-Societeten. Bland annat wi talte om, frågade han mig, om jag hade mig bekant, hvad som blifwit af det Friesland, som i forna tider är nämt, sasom det der legat Väster om Island. Han wiste mig par gamla Landt-Chartor, hwat af bägge hade Friesland utfatt, som en stor ö, ungefär in mot half så stor som Island, väster om det samma. På Friesland word utsatte namnen för många hamnar och orter. En af desse Landt-Chartor war stucken år 1666. Som wi denna tiden ej wete af någon stor ö wid samma Longitude och Latitude, så är en fråga, hvad wi skole hålla här om? Mon en sådan ö war rit til? Dr. Mortimer berättade, at han talt med åtskilliga gamla Skeppare här om, och har bland dem en berättat honom, at då han seglat ungefär wid samma Longitude och Latitude, som de gamla satt Friesland, har han funnit der et mycket grundare watten, än annorstädes, ja på somliga ställen så grundt, at han ej wägar sig gå der fram. Elejst hafwa alla Skeppare berättat, at denna tiden synes intet land, ö eller dyligt der. Mon här fördom warit en stor ö, som sedan sunnit?

Cedras af Libanon burit frukt. Dr. Mortimer berättade, at han varit ude hos en af sine bekanta på landet; hvoreft några stycken af Cederträn från Libanon varit planterade, af hvilka den ena nu första gången burit frukt, och hafte kottar. Den samma har varit der planterad af frön för 50 a 52 år sedan, och från den tiden beträddes, har den ej blifwit ömsad från samma ställe. De andre, som blifwit sädde på samma tid; men sedan ömsade, hade ännu ej wist tecken til frukt.

Den 20 Maj.

3 dag togo wi en spatsersgång ned at Greenwich-tanten på Ödra sidan om Floden Thames. Under alla våra spatsersgångar ut at landet, som fast ofta skedde, togo wi noga i akt, hwaras gräs wårten på ångarna bestod, des frodighet, med hwariehanda, som hörer til ångs-kötseln; men som det samma skulle taga för mycket rum i en Resebeskrifning, så lemnas det til något annat Academiskt arbete.

Stängsel omkring krydd-gårdar, åkrar, ångar ic. Den stängsel och hägnad, som på denna tanten närmast London måst brukades omkring trä och förs-krydd-gårdar; åkrar och ångar, war gemenligen sådana mull-wallar, som äro beskrefne tilförene p. 379. Annorstäds war en del mull-wall upkastad; men dock ej så hög, hwarom fläder-trä (*Sambucus*) war planteradt; som hi gjorde en tät och wacker häck. Vid alla dessa mull-wallar woro gemenligen diken; hvilka i denna orten hade en ynnighet af

fig. Somligstads woro wid dessa wallar plantes rade pilar, ungefär 2 a 3 famnar från hwarandra, som blifwit afhuggne wid påf 2 famnar öfwanför marken, hwarefter de slagit ut en myckenhet nya telningar, hwilka sedan å nys afhögges, så ofta de behöfdes. Nunorstads, och öfweralt något längre från staden här i Kent, hade de häckar omkring sina inclosurer af Hagtorn, deruti sedan allehanda slags lösstrån blandat sig in.

Bestaffnheten af högderna. Ungefär 3 eller 4 Engelska mil S. O. om London lågo uti Kent några stora högder bredvid hwarandra. Dessa woro på alla sidor långsluttande, och bestodo af jord. Jag såg på dem ända up till kullen antingen åkrar eller ångar; alla indelte i små inclosurer eller täppor, inhägnade med häckar af Hagtorn med en myckenhet af allehanda slags lösstrån deribland. Jordmon, hwaraf öfver färpan på dessa häckar bestod / var den tegelfärgade leran, som här omkring London öfveralt finnes, utblandad med en finare eller gröfre sand af lika färg. Somlige af dessa inclosurer woro besädda med Hwete, andre med Korn: några med Arter och Vicier. En stor del med Bönor. Några woro lagda til ångar, och stodo nu i en gynnig gräs- och wårt. Jordden på alla dessa högder såg gemenligen ut, som hade den varit en fin lös sönderstött tegelsten. Prospektet från dem war behagelig. Ut Väster syntes hela London, huru det låg och sträckte sig i en frok längs efter floden Thames, samt prälade med sina många torn. *Toppen af St. Paula*

St. Pauls Kyrkdö-torn tycktes måst wara af samma höad, som dese backar. Stenkols-rölen, som städse swärfwar öfver London, hindrade mig, at jag ej fick se det tydeligen, utan det stod som i en tåkn. De skepp, som seglade i Thamsen, kunde helt wäl ses. Landet alt omkring likade en trågård, och des många häckar hindrade, at jag ej kunde se stort til åkrarna. At Kent synes landet som en samling af skogbewäxta högder, med åkrar deribland.

Grödet war sätt i stiches eller små ryggar. Ömmentligen war en sådan rygg af 5, ibland ock af 6 alnars bredd, med wattu-sårar emellan hwar rygg. Inga diken brukades på alla de åkrar, wi i dag sågo, undantagandes wid häckarna. Högheden af ryggarna midt på war 1, 1½ a 2 qwarter högre, än botten af wattu-såren, och sluttade mot bägge sidor. Grödet stod här hårligt; men ännu synes ei något ay.

Kornet war sådt på dylikt sätt, som hos oss uti Sverige, i broad land.

Årterna woro alla sådda i rader, och war altid 6 goda qwarter, ibland ock 7, emellan hwar rad. De hade med hackor (hoe) ränsat bärt alla ogräsen emellan raderna, samt makat den lösa mulden up mot stjälken af Årterna. Inga rustor eller annat war lagdt hit för Årterna, at klifwa på, utan de lade sig långs efter marken, då de blefwg store. Det war et ganska behändigt sätt, at så Årter på detta sätt i rader; ty en hade ganska lätt före, at med en kratta utöda ogräsen. I trågårdarna på denna sidan om staden sågo wi Årterna

på lika sätt sådda i rader; men då war ej gernat mer, än 3, 4 a 5 qvarter emellan hwar rad.

Bönorna woro här på åkrarna alt sådde i broad cast, dock på 5 alnars breda stiches; men i köfs-krydd-gårdarna wid Southwark woro trå-gårds-bönorna alt sådda i rader, en aln eller 5 qvarter emellan hwar rad. Somligstads i trå-gårdarna war en myckenhet af Sparis-sångar, och Bönor woro i gångarna emellan dem planterade.

Vicia sativa war altid sådd i broad cast, och ej i rader, dock på 5 alns breda stiches.

Huru Får rånsa bärt ogräs emellan Bönor. I en af inclosureerna, som på förenämde sätt war sådd med Bönor, märkte wi, at de hade släppt några och 30 Får, som der gingo och rånsade bärt ogräset emellan Bönorna, hwilket ogräs de åto up och beto af helt tätt wid marken; men tillfogade Bönorna ej den ringaste skada. Wi gingo länge, och sågo med noga slit efter, der Fåren gingo midt ibland Bönorna, om de ej rört dem; men wi kunde ej märka et enda blad af dem wara afbitit. Det ogräs, som här i myckenhet och förnämligast wårte, war *Sinapis Linn. Flor. Svec. 548.* Rapisstrum flore luteo C. B. eller den wanliga Åker-senapen, samt något stånd af Hwitsrot (*Triticum Linn. Flor. Svec. 105.*), dem Fåren bågge begärligen åto, i synnerhet Åker-senapen. När Fåren åtit sig måtta, lade de sig ned bland Bönorna, at hwila. De gjorde således här dubbel nytta, först at de rånsade bärt ogräset, och sedan, at de med sin dynga och urin gödde åkern.

Wårternas frodighet. På alla sidor omkring London, både när wid Staden, och äfwen
något

något längre från den samma, märkte jag, at en hop växter gemenligen woro mycket frodigare och större, än hos oss i Sverige. Således woro Karrborre-bladen, bladen af Rattost (Malva), så och Senecio vulg. Aparine vulg. Urtica urens maxima, Hufwudstoka, och flere sådane, dubbelt större, om ej mera, än de gemenligen äro i Sverige; hvilket alt lärer wara et tecken til jordmons godhet och fetma härstädes, dels af Naturen, dels af en från långliga tider tillbaka brukelig gödning och omlagning.

Den 21 Maji.

Sir Isaac Newtons Graf. Bland andra präktiga Monumenter, som äro upsatte i St. Peters eller Westminster-Abbey-Kyrka här i London, hwarest Konungarna i England både lefnas och begrafvas, är äfwen det, som är upfatt til äminnelse efter den stora Mathematicus och Philosophus Sir Isaac Newton. Han ligger begrafwen i främre delen af Kyrkan, strax för Choret, deri en del af gamla Kongliga grafvarna äro. Öfwanför wid grafwen mot sidan af Choret är hans Monument uprest, hwarest han sjelf ligger uthuggen i hwit Marmor, och stöder den högre handen under hufwudet. Öfwanför honom är en Himmels-glob uthuggen äfwen i hwit Marmor, hwarpå Cometernas gång med förgylte Linier står utsatt, samt desse ord: Dec. 24. 1680. Under högga arm-bogen äro 4 böcker in Folio, hwarpå han stöder sig. Desse böcker ligga på hwarandra, och står på ena sidan utsatt, hwad de skola inne hålla, nämligen på den öfwersta stå de orden: *Divinity*; på den näst derunder *Chronology*; på

Ortucks;

ks; sist Philo. Prin. Math. Med under hos
 på utbuggne Anglar, som hålla Mathemati-
 instrumenter ic. Striften under på Monu-
 et är denna:

H. S. E.

ACUS NEWTON, Eques auratus,

Qui animi vi prope divina
 Planetarum Motus, Figuras,
 Cometarum Semitas, Oceanique Æstus,
 Suâ Mathesi facem præferente,

Primus demonstravit:

Radiatorum Lucis dissimilitudines,
 colorumque inde nascentium proprietates,
 nemo antea vel suspicatus erat, peruestigavit,

Naturæ, Antiquitatis, Scripturæ,
 Sedulus, Sagax, fidus interpres,
 rei O. M. Majestatem Philosophia asseruit,
 angelii Simpliciter moribus expressit.

Sibi gratulentur Mortales,

Tale tantumque extitisse

HUMANI GENERIS DECUS,

. XXV. DEC. A. D. MDCXLII. OBIIT XX. MAR.
 MDCCXXVI.

Omkring selskva Monumentet är järn-galler.
 ena sidan af Monumentet stå desse ord: GUL.
 ET PIET. & Archit. invenit. På andra sidan
 emot: MICH. RYSBRACK sculpsit.

På selskva Graf-stenen stå desse ord:

HIC DEPOSITUM EST
 QUOD MORTALE FUIT
ISAACI NEWTONI.

Den

Den 22 Maji.

Efter middagen reste jag tillika med några Angelsmän och nu warande Oeconomiae Professore i Lund, Herr Mag. Burmester, ut til Hempstead, en liten Stad eller Town, några få Angelska mil Norr om London, på et mycket behagligt ställe, hwarthän om Söndagarna och wi wackerert wäddet en stor hop folk reser och spatsera om Sommaren, at roa sig.

Uf hwad jordmon högderna (*The Hills* omkring *London* bestå. Högderne eller jordbarne, som ligga i negden omkring *London*, så i *Kent*-sidan, som at *Essex*- och andra sidor, sitta utwärtes ganska mycket högderna i *Hertford* här hwilka gemenligen under öfra jordbarpan bestå bara *Krita*. Til följe häraf har jag efter Analogier welat tro, at förenämde högder i negden omkring *London* äfwen bestodo längre ned af bara *Krita*, och at endast öfwerst låg en tjock skärpa af den här öfweralt befinteliga tegelsfärgade jorden; men ärsfiliga, som jag rådfrågat härom, nekade aldeles at någon *Krita* fans under dessa högder. I detta fick jag ännu ytterligare bewis, at detta synes har wa sauninger på sin sida; ty nu warande *Prof. Burmester* berättade mig, at han sett ned ut *Woolwich* en graf eller grop gräfwett til ungefä 20 Angelska gard ned igenom en sådan backa, de jordmon legat måst i denna ordning: öfwer svartmulla: så et stratum af den tegelsfärgade leran: widare et hwarf af allehanda Musel och Snäckskal; dernäst et hwarf af en hård lera med små runda stenar fullt deri; hwarunder sist en fin hwit sand tager emot, som sedan utan ändring går

få långt ned, som det war gråfvit; men af Krista finnes ingen ting i denna backa. En, som boder när bredewid, sadet wåra ägare til samma grop, utur hwilken han säljer den fina sanden til ätfilliga, at bruka den wid deras tegelsläende och annat.

Winterkrassa til Sallad. *Erysimum foliis lyratis extimo subrotundo, Linn. Flor. Svec. 557.* eller Winterkrasse, wårer ymnogt i England på dikes-bräddar och annorstådes. Den sås här i frydd-gårdar, och brukas om Winter-tiden, samt äfwen om Wåren, medan den ännu är spåd, til Sallad, eller råttare, til grön-kål, på samma sätt, som wi i Sverige bereda Spinat. Om de ej hafwa den planterad uti frydd-gårdar, betjena de sig af den wildd-wårande.

Ångar och deras gräs-wårte. På hela den kanten, der wi i dag mistades, war en stor myckenhet inclofurer eller täppor, måst alla lagde til ångar. Landet omkring Hempstead bestod merendels af högder långsluttande til alla sidor. Gräs-wårten war i dem ganska hårlig, och nu så lång, som någonsin på wåra ahrabästa ångar i Sverige wid slutet af Junii-månad, hwilket här förnämligast kommer deraf, at dese ångar göddas gemenligen hwart år. På de flästa af ångarna omkring Hempstead bestod gräs-wårten nästan alena af *Bromus panicula erecta coarctata, Linn. Fl. Sv. 87.* hwilken stod här så tät, som den tjockaste Råg-åker, och war måst hwart stånd af 5 quarters längd och mera. När detta gräs wårte på höga fullar och på mycket torra ställen, war det ej längre, än det gemenligen är i Sverige.

Några andra gräs-slåg hade mångt sig deribland; men de woro så få; at det ej är wärdt, at nämmas. Af dem war dock *Alopecurus culmo erecto* Linn. Flor. Svec. s. 2. den mästa. Jag har ock märkt, at på största delen af de härliga ångar, som finnas omkring London, hafwa alltid merendels bägge dese förenämde gräs-slågen gjort den mästa, bästa och frodigaste gräs-wårten. Jag skulle dock tro, at om wi i Sverige, hållt när til Städer, anso de våra ångar med den omhet och flit, som Engelsmännen omkring London, så skulle våra ångar kasta af sig så mycket och så godt hö, om ej mera, som dese. Jordmon war här den samma, som öfweralt rundt omkring London, nämligen en tegelfärgad lera utblandad med en finare eller gröfre sand af lika färg, hwarest öfwersta jord-brynet af wårternas rutnelle gått til mylla. En stor del af ångarna åt denna kanten woro nu slagne, och höet dels bårt- eller hemfördt, dels stod det ock ännu i sätar eller wälmar.

Silk-grafs uti America. Jag frågade Dr. Mitchel, hwad *Silk-grafs* eller *Silkes-gräs* war för en ört, som nämnes om uti Beskrifningen öfwer Virginien, och säges duga til det samma, som *Hampa*? Han swarade, at den kallas af Morison uti des Hift. *Yucca foliis filamentosis*, och skal våra i Virginien wid sjö- eller hafstränder. Fordom har den blifwit brukad, som Lin och *Hampa*, at göra kläder af; men sedan de der fått kläder och annat dyligt från Europa, har sättet, at bereda denna til Lin, så blifwit bårtglömt, at de nu mera ej hafwa sig bekant, på hwad sätt den tilforene bereddades

ödes. Dr. Mitchel såde, at han hade fått en i sin trågård i Virginien, hwarest den tressål. Han har försökt, at handtera den på samma sätt, som Hampa, då han af fibrerne i bladen fått en art ej olif Hampa. Det wåre fast i stånd af den wildt uti Virginien, utan at dess emwist långre til Söder. Dr. Mitchell trodde dock, at den näppeligen skulle finnas i Pensylvanien; emedan der är för kall för denna ört, hwilket jag sedan funnit wara sant, och at af dess blad er beredas Linne.

Den 23 Maji.

Swad skilnad jordmon gör åt wårret. Det är ibland förundrans wårdt, at se, hwad skilnad så Climatet, som jordmon, med flera omständigheter, förorsaka på en och samma wårret. *Aedicago* - - *leguminibus reniformibus* - - - *inn. Flor. Svec. 621.* eller *Trifolium prat. lut. capitulo brevior* C. B. wåper i Upland i Sverige på åkerrenar och wid wågar i lergrund, der den kryper utåt jorden, och ofta sträcker sig öfver en alns längd ut på alla sidor. När hon kommer uti köks- och andra kryddgårdar, wåper den ännu frodigare och större. Här omkring London fant jag henne på högder och kullar, hwarest hon wårte så usel, liten och spinkot, at jag hade stor möda wid, at känna henne igen. Jag såg äppeligen et enda stånd deraf, som hunnit til et warters längd, utan de fläste woro allenast $\frac{2}{3}$ warter långa. Somliga woro ock föga 2 twarvinger. Jordmon war här utblandad med en teselfärgad lera, sand och svartmjolla, som tycktes wara en god jord; men ändock war denna ört häre

så flen; då likväl en hop andra örter wårte nog frodigt. *Lolium radice perenni*. Linn. Flor. Svec. 104. hade måst samma öde. Den wårte liten och gansta spinkot; då *Bromus panicula erecta coarctata*. Linn. och *Alopecurus culmo erecto*. Linn. triffes i denna jorden gansta wål. Enkannerligen märkes wid förenämde Bromus, at hon här gjorde den längsta och förnämsta gräs-wårten på måst alla ångar omkring London, och wårte til 5 a 6 qvarters längd, då den gemenligen i Sverige på de torra sand-backar ibland ofta ej är öfwer en twårhand lång, -spinkot och usel.

Hela eftermiddagen användes måst hos Mr. Catesby, en man, som är gansta namnkunnig för sin *Natural-History of Carolina* uti America, i hwilket werk han med listiga färgor oförlikneligen wål oftagit de raresta Trän, Örter, Djur, Foglar, Fiskar, Ormar, Grodor, Dolor, Skild paddor och Insecter, som finnas i samma ort, så at ingen kan annat se, än at de äro lefwande, der de stå med sina naturella färgor på papperet. Mr. Catesby tycktes nu wara en man närmare 60 år, något närsynt. Han tilbringade nu sin tid i läsning och at widare utarbete *Natural-Historien*. Förenämde hans werk, som bestod af 2:ne stora Volumer i Regal Folio, war gansta dyrt, och kostade nu bägge tilhopa här i England 22 a 24 Guineer, alltså ej för en fattig man at köpa.

Nytta och skada af *Punch*. Jag frågade Mr. Catesby och Dr. Mitchell, om de trodde, at *Punch* wore en nyttig eller skadelig driick? De swarade, at Deras mening war, det den blir nyttig eller skadelig, alt som den præpareras. Mr. Cates-

by berättade, at de hafwa i Virginien och Carolina förfarit följande: De drucko en tid Punch, som war gjord af starkt Brännwin eller Rum och Wattent med mycket Säcker deri; men endast liten tillsats af Limon-saft. Den werkan, de småningom funno deraf, war, at de efter någon tid fingo en art af Paralytis, hwiilen war sådan, at de ej kunde hålla uti någon ting med fingerna; ty de hade nästan ingen styrka i dem, utan måste sätta alt, hwad de wille taga uti, emellan bägge händerna, på det sätt, at, til exempel, de kunde ej hålla om glas set, som de wille föra åt munnen, med fingerna, dem de icke kunde trycka tilhopa, utan emellan bägge hand-logorna. Sedermera börijade de minsta quantiteten af Brännwinet och Säckret; men lägga mera Limon-saft deri, då de derefter ej fingo en sådan beswärllig Paralytis, fast dock gerna den ledsamheten i framtiden följde, at den, som drackit Punch, gemenligen på alderdomen blifwit mycket darrande.

Wägglöfs fordom sällsynte i Angland.

Mr. Catesby berättade, at ungefär för 20 år tillbaka wiste de här i Angland ej stort, hwad Wägglöfs war; men sedan den tiden hafwa de gjort resor hit med skepp från utländska orter, så at i London nu finnas så hus, der dese mindre efterlängta de gäster ej qwarterat sig in.

Zuru Foglar och Fiskar i en Natural-Samling bäst *conserveras*. Mr. Catesby nämde om den Method, som han på sina resor brukat, at preparera och conservera Foglar och Fiskar, dem han ärat til en Natural-Samling, som bestod deruti, at när han fått en Fogel, har han tagit

ham och några andra af Ängelska Wetenskaps-Societetens Ledamöter ut til Dulwich i Surrey, och andra der omkring belägna orter, at så der som i Kent se, hwad rara växter der kunde finnas. Hela landet åt denna trakten war ganska behageligt. Det gick up och ned uti långsluttande högar der med dalar emellan. Wi hade en continuerlig omfistning af wäl bygda byar, Herre-gårdar, åkrar, ångar, trä- och föds-krydd-gårdar, utmärker ic. Öfweralt war landet indelt i små inclosureer med häckar och Hagstorn omkring, så at ingen kunde annat föreställa sig, än at han alt för et reste genom en trägård. Här och der syntes små skogar af allehanda löfstrån. När landet från någon af de högsta backar togs i ögnafigte, såg det nog täckt ut; men den stora myckenheten af häckar gjorde, at det längre ifrån ej tycktes wara annat, än alt öfwerwårt med skog, hwarigenom något sten-hus här och der tittade fram; ty som inclosureerne merendels woro här små, så hindrade häckarna, at åkrar och ångar ic. som lågo der emellan, kunde synas.

Gramina perennia nog rara uti Virginien. Dr. Mitchell, som wistats en ganska lång tid i Virginien och Norra America, berättade, at *Gramina perennia* äro der mycket sällsynte. De *Gramina*, som der måst finnas, äro gemenligen annua, eller sådana, som skola så sig seltwa hwart år. Det war ock derföre, som han sade, at han war sinnad, at låta samla här en myckenhet frö af *Graminibus perennibus*, och sända dit öfwer, at der blifwa sådde. Eljest sade han, at gräset i Virginien ej har den röda, listiga och gröna fär-

gen, som det äger här i Europa, utan färgen på gräset är der brunaktig, och ej så behagelig.

Gödsel lagd i högar; ångars gödning. Måst öfveralt här i England war bruteligt, at föra ut dynga och annan orentlighet, som samlas wid gårdar och byar, och lägga den i stora högar wid åkrar, ångar eller annorstäds, at der någon tid så brinna tilhopa. De, som bo rundt omkring London, köpa den dynga och orentlighet, som i London samlas på gatorna, samt föres ut och läggas i stora högar utanför Staden. Denna orentlighet föra de sedan om Bären ut til sina ångar, köls-trydd-gårdar, åkrar &c. lägga den i något hörn deraf, eller ock på utmarken bredewid i en stor hög, der den ligger hela Sommaren under öppen Himmel och brinner tilhopa. Öfwanpå är den gemenligen täckt med halm-bygje. Som en stor del af landet rundt omkring London är lagd til ång och betes-marker, och ågarna äro mycket mone, at på alt sätt förköfra gräs-wårten derpå; emedan de då kunna hafwa mera winning deraf; så göda de gemenligen sina ångar en gång hwart år, hwilket sker sålunda, at uti September-eller October-månad, eller ock senare, när Kreaturen ej mera släppas på ångarna eller betes-hagarna, taga de den gödsel, som legat och brunnit ihop i förenämde högar, föra henne ut på ången och sprida der ut den samma något tunt. Rågnet, som den årstiden gemenligen följer derpå, följer denna gödsel ned til roten på gräset, at den ej swimmer hårt i lusten. Här af sker, at ångarna omkring London bära en så frodig och ymnig gräs-wårt, at de kunna slå så tidigt, samt flera gånger om året.

ham och några andra af Angellska Wetenskaps-Societetens Ledamöter ut til Dulwich i Surrey, och andra der omkring belägna orter, at så der som i Kent se, hvad rara växter der kunde finnas. Hela landet åt denna trakten war ganska behagligt. Det gick up och ned uti långsluttande höjder med dalar emellan. Wi hade en continuertlig omskiftning af wäl bygda byar, Herre-gårdar, åkrar, ångar, trä- och löfs-krydd-gårdar, utmärker ic. Öfweralt war landet indelt i små inclosureer med häckar och Hagtorn omkring, så at ingen kunde annat föreställa sig, än at han alt för sig reste genom en trädgård. Här och der syntes små skogar af allehanda löf-trån. När landet från någon af de högsta backar togs i ögnafigte, såg det nog täckt ut; men den stora myckenheten af häckar gjorde, at det längre ifrån ej tycktes wara annat, än alt öfwerwärt med skog, hwarigenom något sten-hus här och der tittade fram; ty som inclosureerne merendels woro här små, så hindrade häckarna, at åkrar och ångar ic. som lågo der emellan, kunde synas.

Gramina perennia nog rara uti Virginien. Dr. Mitchell, som wistats en ganska lång tid i Virginien och Norra America, berättade, at *Gramina perennia* äro der mycket sällsynte. De *Gramina*, som der måst finnas, äro gemenligt annua, eller sådana, som skola så sig sjelfwa dyrt år. Det war ock detsamma, som han sade, at han war sinnad, at låta samla här en myckenhet frö af *Graminibus perennibus*, och sända dit öfwer, at der blifwa sådde. Eljest sade han, at gräset i Virginien ej har den söna, listiga och grova skå-

marken-tjente til gälf. Wid Dulwich war ett
brunn, gräfwen och murad djupt ned i jorden,
hvilken berömdes hafwa hulwit många til helsen.
Watnet sådes wara purgerande. Den starka
bettan och törsten dref oss, at taga til lifs en stor
ymnoghet här af, utan at någonsin derefter känna
den ringaste retning til stols.

Mat-warors pris i krigs-tider. Jag frå-
gade, om mat-waror woro dyrare här i Angland
i krigs-tider; än ellers? Mig svarades nej; utan
de äro då gemenligen mindre dyra. Orsaken är,
at det då är förbudt, at föra dem utur Riket. At
fött wid denna tiden war dyrt, kom af Boskaps-
sjukan, som tagit bäst en sådan myckenhet af
Kreatur.

Den 26 Maji.

Sir Hans Sloanes Samling af Naturalier
och Curiositeter. 3 dag fölgde jag några Gent-
lemen til Sir Hans Sloane, at ännu en gång se
hans Natural-Samling, samt at i synnerhet få
nogare beträkta Ormen *Cobra de Capello*, hvil-
ken på nacken har lifasom glas-ögon, samt at få
räkna des *Scuta abdominalia* och *Squamas cauda-*
les, hwarom Herr Archiater Linnæus genom bref
mig anmodat. Jag har förut p. 376. nämt et och
annat af hwad jag här sett. Nu wil jag ut-
föra det något widlyftigare, och det i den ord-
ning; som de oss wistes; men at beskriwa allt oms-
ständeligen, skulle fölla några Folianter; ty en,
som ej half sett denna Samling, lärer hafwa
pansta swårt, at inbilla sig, at den är så stor.
Vi hade i dag den förmou, at Sir Hans Sloane
bedräde

hedrade oss med sin närvaroelse på tinnars i
der det vi betraktade och sågo hans stora S
Sjwad wi nu här ögnade, war i synner
sande:

8 stora lådor fulla med allehandra rara
kiufla stenar, dels som de finnas af Nati
deras matrix, dels slipade eller af Konstn
lade på mångahanda sätt. Wi sågo här

En låda full med allehandra slags stena
rerade i djur, såsom och stenar genererad
ran och blåsan på människor, af hvilka
woro inemot af en knytnåfvas storlek, så
handa slags Bezoard-stenar.

En Agat slipad, deri wistes Solens för
nog naturell.

En slipad Agat, deri Naturen afbildat
fications - wert.

En dito, som liknade tran och en Bog.
Jaspis med Cirnober - malm uti.

Agat slipad, med prickar uti, hwilka
groddromm.

Saus-dosa hel och hållet af bård Jasp
Jaspis slipad, derpå en figur af 2 grinn

Puddingstone kallades en sten, som i
til myckenhet omkring Little Gaddesden
andra ställen i Hertfordshire. Den är ej
än en sammansättning af åtskilliga små wita
stenar. I Hertfordshire brukades den i
råmärken och gränsefästnader. Jag såg i
stora stycken deraf. Här i Sir Hans
Samling war han slipad, och liknade guld
Pudding af åtskilligt slag, hwadan han
sit namn. Ut i Handwerkarnes bodor konst

des läck deras, hvilka säga ganska wäl ut. Den, som i dag wiste om denna Samling, berättade, at en wif Engelsman för några år tillbaka köpt några stycken af denna slipade, fört dem til China, och der försålt dem, på hvilka han wunnit 1200 Pro Cent. En god handel.

Flint-sten, som liknade aldeles en fot.

En Sten slipad, hvilken såg ut som Wäsklingen.

Allihanda Théé-käppar och skålar, gjorde af Agat, Carneol eller Sardonyx. Alla säga makt löst wäl ut. Somlige af dessa har ofta kostat Sir Hans Sloane 50 Guineer. Äfwen woro åtskilliga slags dosor gjorda af samma sten-arter, förträffeligen wäl arbetade.

En liten fyrkantig låda med läck på, allt af genomskinlig Jaspis.

En Bågare af Jaspis, såg ut, liksom Flugor träckt derpå.

Åtskilliga slags Skedar af genomskinlig Jaspis, af Naturen präktigt färgade.

En ganska stor hop Käppar, Skålar, Glasfor, små Ristor eller lådor med läck på, allt af Jaspis.

Runda Jaspis-stycken som bällar, polerade utanpå.

Sten med watten inuti, som hördes swwalpa, när han skakades.

Egyptisk Pebble-sten. I brottet liknade den en mans ansigte.

En stor Käpp af et stycke, deri Naturen formerat tillsammans, som sådes, 3 slags sten; ty botten war en så kallad Blod-sten, medelstelen af Käppen war Jaspis, och det öfwersta Agat.

Sedan mistes öf de dyrbaraste stenar, som woto lagde i en låda, på et särdeles sätt gjord. Lådan war fyrkantig, litet mera än et quarter lång, och ej fyllest et quarter bred, samt umgäfl mot et quarter hög. Öfwanpå sluttade den från alla sidor tilhoppa, at hon liknade et Monument på en graf, eller et hus med Italienskt taf på. Den bestod af en stor hop små lådor, hwilka icke drögas ut, som wanligt, utan den öfre lådan war alltid låck at den undra, så at den nedersta lådan höde til låck alla de öfra lådor, o. s. w. Adla stenarna woro små, och lågo i små runda hål, gräfd eller utskurne i lådorna. Det sådes, at i denna låda woro 1300 särskilta slag af ädla stenar.

Hufwuden af åtskilliga män, Kejsare, Konungar, Afgudar &c. utarbetade och stuckna i allehandas slags ädla stenar.

Stenar, som liknade sära ögon; item lika med ögon, deri Starren finnes.

En Opal med gröna och andra färgor uti.

Alexander Magnus, Mars, en Afgudinna på Ceylon m. m. utgräfna i Onix.

Många ringar med allehanda slags dyrbara stenar infattade.

Mocco-sten infattad i en ring, derpå Naturs målat trån. Sir Hans Sloane har gifwit 100:de Pund Sterling för den samma.

Sten i en Ring, deri en Fluga war utstucken.

En Beryll, om hwilken berättades, at Stora Mogul burit den uti sin mysa.

En Sten af Konsten gjord lik en Torndyfwel, med Egyptiska hieroglyphiska bokstäfwer derpå.

En fullvärt Chinesisk Frustror, hvilka dock ej woro större, än 2 a 3 års gamla barnstror hos oss.

En Machine af Elfenben, hvarmed Ost-Indiska qwinnfolken klå sig på ryggen.

En dito af Onyx.

Åtskilliga slags Kammar, som brukas af fotfet i Ost-Indien, somliga af träpinnar bundne wid hwarandra.

Mångahanda slags Vårlor.

En Indianisk afgud, at bära i byrsäcken.

Stallror och stramlor, som Ost-Indianerne sätta på händer och fötter, då de dansa.

En liten plåt af gull, som Ost-Indianerne binda fast på sig, at bruka i stället för Mustacher, och et stycke af Skildpaddskal, som de liksådes binda fast wid hakan, at bruka i stället för skägg.

Åtskilliga Indianska Qwinnfolks klädebonader.

Et Fogel-bo, som de i Ost-Indien äta. Det war hwitt, och såg nästan ut, som hade det warit gjordt af hwitt war.

Derifrån gingo wi ut i en Sal, hwarest åtskilliga målningar suto på wäggen, hwaribland wi märkte:

Sir Hans Sloanes namn (S. HANS SLOANE) på en tasta, hwilket formerades af bilder utaf bara nakna qwinnor, de der wredo sig i åtskilliga ställningar. Således gjordes bokstafwen S af en naken qwinna, som böjde sig framåt, hade tillika bögt knäna ned, och et nakot barn hölt henne om bägge fot-bladen, samt låg på marken bakom henne.

Uti et annat rum sägo wi:

Åtskilliga Contrefaits af Konungar, Generaler, lärda män och andra, och bland dem:

Den stora Natural-Historici Mr. John Rays Contrefait, som skal wara det enda efter honom, hwilket fins i England. Han är ganska lik det samma, som finnes i hans Wisdom; Gof od in the Creation, wid Titul-bladet.

Sedan gingo wi i det långa smala rumet, der måsta delen af Sir Hans Sloanes rariteter äro: Samma rum är ungefär par samnar bredt. Höjden wid pass 7 alnar; längden sades wara 110 Engelska fot. Wid sidorna stodo nederst skåp med allehanda slags Natural-Curieusiteter och andra saker dels på dem, dels hängde de på wäggen; men ungefär en samn från gålfwet ofswansför Natural-Curieusiteterna woro wäggarna alt ofswerklådde med böcker. Här märkte wi bland otaliga många andra ting följande:

Skåp fulla med alla sorter af skal efter Cochleis.

En gruswelig myckenhet af alla slags Coraller.

En Magnet, hwilken drog et järn-stycke stort som en stor pra.

Bouteiller, hwilka legat en lång tid på bassbotnen, på hwilka utanpå wuxit fullt med åtskilliga slags Coraller.

En ganska stor Samling af Cristaller.

Allehanda slags Fogel-ägg.

En Wäst-Indisk Konungs Peruque eller hufwud-bonad, gjord af röda fjädrar: säg nog om mig ut.

Fjädrar af åtskilliga slags Foglar.

Åtskilliga slags Fogel-bon.

Många Skåp fulla af allehanda slags insecter. De woro alla lagda i stora lådor; men hwårt species eller individuum war lagdt i en fyrkantig låda, hwars latera woro af trä. På somliga war både låcket och botten af et ganska klart glas; men måst war endast låcket af sådant glas. I fogningen war glaset fastkliftradt eller fastlimadt med papper, at det allestäds war ganska tätt, så at ej luft, mindre någon mal eller annat dyligt insect kunde komma dit in, at göra någon skada. Då botten war af glas, war insectet limadt fast midt på botten.

En Wäst-Indisk yra, sådan som de i forna tider brukat, innan de fingo järn, at dermed hugga ned trån, göra sig båtar &c. Skafvet war af trä, sjelfwa yran af en skarp sten, lik en wigg, som war bunden med grof trä eller snören fast wid skafvet.

Uppstoppade Skaller-orms skin.

Många Testudines eller Lazertæ uppstoppade eller uptonkade.

Många uppstoppade Foglar, hwilka suto lika som de warit lefwande.

En stor hop uppstoppade Fiskar.

Hornet af den Fisk, som kallas Enhörningen.

Sågen af Sågfisken.

Utfilliga Canceres echinati.

Indianska Musicaliska Instrumenter af mångahanda slag.

Skåp fulla med allehanda slags Testaceis, större och mindre, somliga ganska pretieuse, omnium generum & specierum.

Lappstrumma.

Et stycke af petrificerad trä från Irland, af 5. quarters längd.

Utskilliga curieusea Tobaks = pipor.

En ganska stor samling af allehanda slags Potrificatis.

Phylolithi Plantarum (Wallerii Miner. p. 337.) eller i Skifver afstryckningar af örter.

Ichthyotopolithi (Wallerii Miner. p. 368.) eller i Skifver afstryckningar af Fiskar.

Bären af Candle berry bush, samt gröna genomskinnliga ljus gjorde deraf.

Barf af trä från Jamaica, hvilket sadet kallas *Ligato*, hvaraf somt liknade aldeles et stycke hvitt samst. Somliga stycken deraf sågo ut som linne eller papper; somliga som gles Natt eller Kammar = duk, och sadet hafwa blifwit brukadt til Manchetter.

Skåp med små lådor fulla af allehanda slags frön, de der lågo dels bara, dels uti sina fröskåder. Dessa frön lågo uti sådana glas-lådor, som äro beskrefna tilförene p. 433. Då jag talt om insecterna, endast at botten i dessa lådor var medtäfveralt af trä.

Bouteiller af Pumphor.

Et Skåp fullt af Materia Medica.

I et annat rum sågo wi

336 Volumer af inlagde torkade plantor på Regal-Folio. På hwart blad woro så många örter fastlimmade, som fingo rum.

En Corall, kallad Barba Neptuni, ganska stor.

En Machine, at lägga böcker på, då en ville läsa, eller har af nöden flera böcker på en gång. Jag kan ej så noga beskrifwa den. Den liknar någorlunda et sådant hjul, som i Stockholm finnes wid Norrebro, och drifwes der af strömmen;

i stället för hvardera vingen eller brådet i na hjul, var här en lång fyrkantig låda, som rörlig (mobilis) på en axel, och lårer i botten någon tyngd; ty ehuru detta hjul vorets om 3, wände dock hvardera lådan en och samma en alltid nedåt. Boken lades på yttra stupande af lådan, och stod således alltid i samma läshuru hjulet och wändes. Längden af detta var wid på 10 qvarter: diametern ungefär 8 dito. Jag kommer ej ihog, huru många låda woro; men man kunde hafwa fram för sig lige en ganska stor myckenhet böcker på en gång. 24 Volumer af rara Böcker, alla i kosteliga, skänkte til Sir Hans Sloane af Konungen i skrifet.

5300 Volumer af Manuscripter i Medicinæ Natural-Historien, bundne i wackra band.

En Bock af Chinesiskt papper med årtilliga fra målningar uti.

Utom förenämde långa och smala rum woro 12 8 andra rum, deri alla wäggar woro fulla böcker ända ned från gålfvet up til taket. Hvardera af dessa rum var wid på 7 alnar högt; den och bredden ungefär 2½ a 3 famnar, ibland ibland mindre.

Små runda taltikar af Cartilago vertebrarum mæ, woro poreusa som en Dimysem.

Skåp fulla af Echinis marinis och andra hafskärl, i sådana glaslådor, som tilförene p. 433. beskrefne.

Sceleta af allehanda slags små djur.

Hystrices och andra djur uppstoppade.

En Porc-epic eller Igeffott från Hudsons Bay.

Sceleton af Armodillo.

Åtskilliga Folklags skor; men Ginn
Nåfver-skor och Ryfarnas Bast-skor såtnad
ibland.

Et Credenz-fat, gjordt af bara skal af n
handa slags testaceis.

Åtskilliga slags betar och blomster, hvil
nade Tulipaner; Rosor och andra blommor
satta liksåledes af allehanda testaceis, med
faldiga färgor.

Många lådor och skåp fulla af allehandi
Testaceis omnium genorum & specierum,
af en del woro mer än wackra.

Stora stycken af Crystall, genomskinli
den klaraste is.

Skålar, Krus, Kannor, Fat, Figo
djur ic. gjorda af naturell Crystall, ganska

En Snäckå, som lägger ägg, af skap
storlek, som Ewal-ägg, til färger hwitt
hvilka ägg ligga helt små Snäckor, som
wåra stora.

En annan Snäckå af en Fintnåfwas fi
hvilken har et särdeles slags inåfwor uti sig
et långt band med många tvåra afdelningar
hvilka afdelningar lågo små Snäckor af si
ters storlek, som sedan wåra til förenämde
moders storlek.

Vi och Getlinge-bo, samt andra inli
nåsten.

Skåp fulla med allehanda slags Rosaller
Obl. En stor hop af alla förenämde G
glas-dörrar, at man derigenom kunde se
som war i Skåpet.

Et annat rum woro Åtskilliga af sådana
ter, som bestodo af colorerade ritningar af

ända slags naturalier. Sådana voro Maria-
ias, Catesbys, Sebes, Madame Blackwells ic.
öfbar: verk.

I et annat rum vistes öf en Ægyptisk Mumie,
lielunda slags Anatomiska Præparata, Mandibulo-
celeta &c.

I et annat rum sålde man alla slags Romerska och an-
ra antiquiteter, som dels blifvit upgräfne utur
jorden; dels öfverkomne på andra sätt, såsom ler-
rutor, skålar &c.

Et stort rum fullt med en ganska stor samling
f Fiskar, Foglar, Insecter, Ödlor, Ormar,
rångahandla små djur; åtskilliga Monstra af män-
iskor och djur, alla lagde i Spiritu Vini. Jag
ade önskat, at jag noga fått gå igenom allt detta;
men jag var länge syfelsatt, at råfna Scuta ab-
dominalia och Squamas caudales på örnen Cobra
de Capello, hvilket var nog svårt, i det Ormen
ig uti Spiritu Vini i en försäglad glas-flaska.

Ormen Cobra de Capello, hvilken har på
ackeu såsom på målade glas-ögon, hade 183
cuta abdominalia och Squamas caudales. Om
e små Squamæ, som sitta under hafan, paralte-
a med Scuta abdominalia, också räknas; så blir
et 2 mera.

Et annat rum med åtskilliga slags Finn- och
ndra sällsamma folks-kläder. I samma rum
nnu

En upstoppad Camel.

En randig Äsna från Caput Bonæ Spei (Equus
neis transversis versicolor. Linn.)

Wästindiska båtar af nåsiver.

I Trädgården sågo wi Sir Hans Sloanes stol
C c 3 med

med 3 hjul inunder, 2 framföre, och et litet bakhjul derpå han låter draga sig omkring i sin trädgård.

3 et annat uthus wistes of et Hwalfisken woud. Denna Hwalfisken sadet warit 90 fot lång. Längden af detta Hwalfisken Hufwoud den mot 3 famnar.

Thermometers jämförelse. Sedan jag tillnat, at bese alt detta, hwaraf ej 188 de deler omralt, gick jag i Chelsea Physique Garden så kallad, hwarest jag jämförde Gal. Prof. Anders Celsius Thermometer med den Mr. Millers brukte i Orangeriet, och war skillnaden den. Då Gal stod på grad; war Mr. Millers

23. . . .	{ 37. den gradering på hån
	{ 34. den grader på wån
18. . . .	{ 25. den grader. på hån
	{ 28. den grader. på wån

Den 27 Maji.

Ängs bärgrningen. Nu flogs och bärgade ängarna öfweralt, som lågo på sidorna strax för London. En del af dem woro redan slagta samt höet inbärgadt. Hela Processen härmed skedde måst på samma sätt som hos oss. Gräset flogs med lia, lämnades at ligga i den ordning som Skätterkarlen lagt det, tills det blifwit någorlunda tårt på öfra sidan. Sedan räffades det ut, dock sällan med räffor, utan merendels med de här öfweralt brukeliga järn-gafflar med et långt träskaff, lämnades så at torka. Vidare wändes det en eller flere gånger med järn-gafflarna, räffades så tilhopa i sträng med ordinaira räffor. Derfter kastades det med ofta nämde järn-gafflar tilhopa i

stora, mot 4 alnar höga wälmar. Sedan lades det på stora wagnar, och fördes hem. Här war mycket rart, at se något qwinfolk wid arbetet på ångarna, utan ångs-bårgningen förrättades måst af bara karlar. Det är otroligt, hward ymnighet af gräs nu fans på dessa ångar, i synnerhet på dem, som lågo på Norra sidan om Staden. Det stod mig måst på alla ställen up, til midjan, då jag gick på ången, och war så tät, at tätare aldrig kan gifwas. *Bromus panicula erecta. coarctata*, Linn. Flor. Svec. 87. *Alopecurus culmo. erecto*, Flor. Svec. 52. *Poa spiculis quinquefloris* &c. Flor. Svec. 78. som nu i ymnighet börjat sticka sig up, gjorde denna tiden all den härliga gräs-wårten här fans. Ångarna woro mycket jämna och släta. Ingen tuswa derpå. Gräset aflogs så nära til marken, som lian kunde komma, at näppeligen 3 twårfingers stubbe lämnades qwar. När gräset war nyh slagit, war stubben wid marken måst hwit, hwilket förorsakades deraf, at gräset wårte så gancka tätt. Afwen war hela nedre delen af det nyh afflagna höet aldeles hwit, för samma orsak skul. För den frodiga och tjocka gräs-wårten kunde Slätter-karlen ej komma wid hwart lic-tag längre fram, än et litet qwarter; ty gräset war så tjockt, at han ej orkade taga djupare in i sänder. Förut är ofta nämt, at alla dessa ångar göddas en gång hwart år med den utwaldaste gödsel.

Den 28 Maji.

Zuru ler beredes til tegelsläning. Strar utan för Staden på Norra sidan wid wägen til Hempsted woro stora gropar, der det ler och sand

gräfdes up, hwaraf der strax bredewid slogs Teg-
gel. Jordmon bestod här af en tegelfärgad lera,
utblandad med en fin sand. Denna sandblandade
de leran fastades tilhopa i stora högar på det sätt,
at då et stratum deraf war lagdt til en half alns
tjocklek, eller mindre, breddes deröfver et stratum
af Stenkolsaska til ungefär en twärhands tjocklek,
eller mindre; så sandblandad lera, sedan åter Sten-
kolsaska, och så wilare. Dernäst leddes watten
från wättningsroparna hit genom rännor, så mycket
nämligen, som behöfdes. Den sandblandade leran,
Stenkolsaskan och watten blandades då tilhopa
så länge, til deß de blefwo wäl tilhopamångde.
Derefter östes denna så tillagade leran på särdeles
dertil gjorda kårer, och fördes til det stället, hwarest
Teglet slogs.

Den 29 Maji.

Om morgonen reste jag i följe med Directeu-
ren Campbell ut til Hertigen af Argyles gård
Wkitton; belägen 10 Engelska mil från London
åt Väster. Hertigen sjelf gjorde mig den nåden,
och anmodade mig, at komma en gång dit ut, in-
nan jag reste från England, hwartil han sjelf ut-
nämde dagen. Denne Hertigens gård ligger på
et stort flakt fält, jordmon war mycket mager, nå-
stan alt omkring bara ljunghed; men Hertigen hat
här welat wisa, hwad lust, konst och penningar
förmå uträtta, och at de magraste orter genom
dem kunna göras til et fruktbarande land. Her-
tigen, som ägde sjelf den största insigt så i Botani-
que, som Mathématique, jämte andra delar af Na-
turkunnsgheten, hade ock här låtit anlägga en
prächtig trädgård. Första början dertil skedde mid

år 1723. då Hertigen först tilhåndlade sig denna grund. Här finnes en samling af alla de slags trån, som wåra i åtskilliga orter i werlden, och kunna tola Englands Climat, samt kunna stå ute i dyra luften Sommar och Winter. Hertigen hade sjelf planterat ganska många af dessa trån med egen hand. Af Cedrus från Libanon war här en ganska stor myckenhet; som wiste sig hast tycka om en torr och mager jord, och synes, at den torde wara skickelig, at planteras på våra stora heder och moar i Sverige och Finland. Af Norra Americas Granär, Tallar, Cypresser, Thuga, alla desse och flere slag, samt många andra, fanns här ymnigt, hvilka trifes ganska wäl. Här woro redan små skogar deras. Glit och komt har här ej spart, at göra allt angenämt. Hit reser Hertigen från London, så ofta han för sina syftor får tid. Här är ock et wacker orangerie. Anna samt här ej mera, än nödiga hus rum, fast de woro råinnemligen wackra; dock ej at likna med sådana Slott och Palais, som så stora Herrar pågå hafwa; och äro allmänt i sonnerhet i England. Hertigen förekom sjelf de tankar, som i anledning häraf kunde uppstå hos mig och minn Rese Kamrater. I lären, sade han, förundra Eder, hwi I ej finnen här prächtigare och mera lysande hus, än desse; men jag har först wetat tilreda denna magra jorden, och göra henne tjenlig, at plantera allehanda trån uti, samt sedan sätta tråna uti den ordning och på de ställen de böra stå, at de måga wåra; ty då jag har penningar, kan jag altid på et år, och än kortare tid, upbygga det prächtigaste Slott, när jag

så wil, som en annan mindre förmögen skulle hafwa at bygga på i 10 år; men at göra så mycket, at et trä må rota sig och wäxa så mycket på et år, som elst på 10, det kan jag aldrig med penningar uträtta, utan Naturen skal hafwa sin tid; Dersföre bör den, som wil anlägga et hus med trädgård bredwid, göra bdrjan med träs plantering, at winna tiden.

Om aftonen reste wi tillbaka til London igen, sällka med Dr. Mitchell, Mr. Watson, samt åtskillige andre älskare af Naturkunnogheten; som i dag varit ute hos Hertigen.

Den 30 Maji.

Jag har på hela den tiden jag wistades i England, både förr och efter nygnämde datum, gjort margfalliga observationer, så wid ängs- skötsel, som de wårter, hwaraf höet och gräs wårten på deras ängar i synnerhet består: hwilka wårter äro för delaktigaste på deras ängar i åtskillig slags jordmon; hwilka wårter Hästar, Åsnor, Kor, Får, Swin och andra Kreatur gerna äta, och hwilka de deremot rata, och snart sagt alltid gå förbi, med åtskilliga andra Oeconomico-Botanisfa Observationer; men som de samma skulle taga för mycket rum i en Rese-beskrifning, så lämnas de til et annat tillfälle, at gifwas ut antingen i Academiska Disputationer, eller under annat namn.

Den 2 Junii.

Wårter nyttige, at så på sidorna om mullwallar, at dermed fåsta mullen. Jag har flera gånger förut nämnt, at på åtskilliga ställen om

kring London brukas höga och nog branta mullwallar i stället för gårdesgård eller annan hägnad omkring deras åkrar, ängar, betesmarker, kryddgårdar. När nu mullen på sidorna blir torr, i synnerhet när den frusit något, är den mycket berågen, at rasa ned och stämna mullwallen. Jag märkte dock, at Naturen sjelf war sitig, at bota detta och komma Konsten til hjelp, hwilket skedd af wiså wårter, hwilka tagit sit hemwist på sidorna om wallarna, och der med sin rötter bundit jorden tilhopa, samt med bladens skugga hindrat de Sol och frost, at utöfwa wård på den ejt lösa mullen. Bland dem woxo i synnerhet följande: Oxwicksroten (Linn. Flor. Svec. 105.) war af alla gräs den bästa, som och här måst fans på sidorna af wallar. Den wårte aldretåtast, frodigast och bladrikast, och gjorde den längsta gräswårt. Längden war gemenligen 5 a 6 qvarter. Zundering (83*) stod på somliga ställen nog ymnig. Renlösta (85.) war äfwen et skönt gräs, til at fästa mullwallar, särdeles der jorden är lös. Jag såg den wåra mångenstäds på sidorna i ymnighet, frodig och rik på blader; ja hon stod ofta så tätt, som den tätaste Råg-åker, i synnerhet i skuggan wid häckar. Längden deraf war 5 a 6 qvarter. På somliga ställen öfvertäckte Återwinda (173.) *Convolvulus minor arvensis* C. B. hela Södra sidan af de höga och mycket branta mullwallar, hwarest den bant jorden tilhopa med sin tät wårt, myckna blan och skugga. På andra ställen wårte *Hordeum* (107.) s. *Gramen secalinum* & *secale sylvestre*, -Raj. syn. 3. p. 391. helt allena på bägge sidor om mullwallen, der

* Numrarna äro tagna utur Arch. Lianxi Flora. Svec

Den stod som den tätaste Råg-åker; men war ej längre, än ungefär en half äln. Det tycktes som detta gräs wille bäst trifwas på Södra sidan om wallen. Mångenstäds öfverfladdes sidorna af walska antingen af Orwickrot (Fros.) eller Kenlostä (85.), eller *Scandix* (241.) *Reminibus hispida*, som hwardera på sit ställe och fbr sig sielf gjorde den tätaste växt, som kan gifwas; och säkert synas wäta ganska fördelaktige och nyttige, at så på sidor om mull-wallar, til at dermed fästa den lösa mullen. Det tycktes, som Orwickroten wille trifwas bättre på Norra sidan om wallarna. Dese wallar bestodo af den öfverallt omkring London warande tegelfärgade jorden, hwar om östa förut är talt.

Den 3 Junii.

Efter middagen war jag hos Dr. Cromwell Mortimer, Secrétaire wid Kongl. Vetenskaps-Societeten hästades, hwarest jag då fick goda bekantskap med Mr. Baker, som skrifwit den wädra boken om Polypen; deri han upräknat de många försök, han gjort deruti.

Zuswund-skäl af et barn funnit i Kritis brott. Bland andra rariteter, som Dr. Mortimer wisse öf, war i synnerhet öfra delen af hufwud-skälen på et litet barn, som han berättade blifwit funnit mycket djupt ned i ett Krit-grufwa här i England. En kunde helt tydeligen se, hwad det war. Dr. Mortimer roade sig at säga, at detta war en hufwud-skäl efter et litet

et litet barn för Syndafloden, som då wld den allmänna stora squalningen och all-tings blann-ning om hwart annat kommit at föras så djupt ned under Krit-bårgen.

Luteola (Linn. Flor. Svec. 439.) wärte öf-
weralt utan för London på mull-wallarna.
At den kan taga til godo den torraste jordmön,
märkte jag deraf, at den wärte i springor öf-
werst på murar i starkaste Sol-baddet, der alla
andra wärter, äfwen *Poa murorum*, af den
häftiga hettan aldeles torkat och dödt wärt; men
denne stod der grön och i blomma af mer än 3
qwarters längd. Eljest lämnade Boskapen henne
altid wägen.

Den 6 Junii.

*Lista på födda, döda &c. i ätskilliga stä-
der.* I en tryckt beskrifning öfwer London,
in Folio, fants en Lista på födda, döda och
wigda i ätskilliga af de största städer i Europa,
at deraf göra jämförelse med London, och at
wisa Londons storlek. Jag skal i sista Tomen,
wit Gud, af denna Resa införa, huru många
ärligen födas, dö &c. i London. Nu wil jag
endast kärtefogen nämna om de utrikes städer,
såsom det stod infördt i förenämde bok:

Paris.

Paris.				
År	Födda.	Giftna.	Döda.	Hittes Barn.
1728	18189	4198	16887	2166
1729	18163	4231	19852	2336
1730	18966	4403	17452	2401
1731	18877	4169	20832	2539
1732	18605	3983	17532	2474
1733	17825	4132	17466	2414
1734	19835	4133	15122	2654
1735	18862	3876	16196	2577
1736	18877	3990	18900	2681
Tot.	168199	37015	160239	22242
Med.	18688	4112	17804	2471

Amsterdam.		Vienna.		Berlin.	
År	Döda.	År	Döda.	År.	Döda.
1728	11164	1722	4961	1723	2618
1729	9618	1723	5443	1724	2492
1730	8912	1724	5524	1725	2819
1731	8383	1725	5365	1726	2918
1732	7332	1726	5710	1727	2792
1733	10691	1727	6154	1728	3308
1734	7764	1728	7450	1729	2075
1735	6533	Tot.	40202	Tot.	19022
1736	9206	Med.	5743	Med.	2717
Tot.	79603				
Med.	8844				

Dresden.		Dantzig.		Breslau.	
År.	Döda.	År.	Döda.	År.	Döda.
1720	1733	1720	1610	1720	1816
1721	1860	1721	1435	1721	1482
1722	1519	1722	1442	1722	1791
1723	1654	1723	1495	1723	1321
1724	1761	1724	1872	1724	1466
1725	1642	1725	1678	1725	1441
1726	1624	Tot.	9532	Tot.	9317
Tot.	11793	Med.	1588	Med.	1552
Med.	1684				

Köpenhamn.		Alla Preussiska Länder.			
År.	Döda.	År.	Födda.	Gifta.	Döda.
1721	2247	1722	81770	20077	52233
1722	1999	1723	83515	21109	55830
1723	1914	1724	84946	21181	61182
1724	2752	1725	82393	19877	61586
Tot.	8911	1726	83396	20331	64745
Med.	2202	1727	81552	20469	65236
		1728	75970	22044	64936
		Tot.	573542	145088	425748
		Med.	81934	20726	60821

Den 7 Junii.

Åtskilliga goda inråttningar i London. På åtskilliga ställen, hållt wid de större gator, der folket strömmar fram och tillbaka, sitta antingen Karlar eller Kåringar med skoborstar, skosmidria och dylikt, beredde, at göra skon ren för den, som anmodar dem derom. Skledes ~~skä~~

en går på gatan, och råkar blifwa sinutsig om skon, wänder han sig til någon af dem, som står på gatan, och låter honom göra skon ren. Det är ej nödigt, at derföre taga skon af sig, utan en sätter up foten med skon på en liten stol, som framsättes, då de göras rena. Det betales en half penny för hwar gång. Detta är en stor förmon på denna orten, der quinfolket äro så mycket mone om sina rena och hwhita gulf, utom det, at en kan gå snygg om fötterna. På många ställen, och måst allestäds på stora gator, stå hwr-wagnar beredde, at mot betalning föra en och hwar, som wil bruka dem. Dese hwr-kuskar få ej taga betalning, efter egen godtycko, om de brukas i staden, utan de hafwa en wif Taxa, huru mycket de skola få från det ena stället til et annat, hwaröfwer de ej få gå utan böter; men der någon tager wagn til en wif ort utan för Staden, kommer det då gemenligen an på öfwerensskottmelse. Eljest är i staden med dese hwr-wagnar den lag eller stadga, at om man wil hafwa wagnen flere timar, en half eller hel dag, så betales den efter antalet af timar, på det sätt, at altid betales för den första timan 2 shillingar; men sedan betales endast en shilling för hwar timma. Afwenledes kan en måst på alla ställen få Bårare, at föra hwad som hållt är nödigt. Likaså är ock här en ymnighet af Bårare beredde, at bårade ting man wil hafwa från det ena stället til det andra. På åtskilliga ställen, i synnerhet på Westminster sidan om staden, der Hofwet bor, ses en myckenhet af *Port-chaises*, hwilka för betalning stå til hvars och ens tjenst. På alla trappor wid staderna, och i gränderna, som löpa ned til den samma,

får beta skat af Roddare, hvilka, så snart de blifwa warje någon komma på långt håll, göra de et fabeligt buller, så at de med rop och upräckte händer gofwo tilkänna sin beredwillinghet, at föra en hwarf en mil fara, på flodett. *Penny-posten* är det här en nyttig inrättning, hvilken består deruti, at om en har et bref eller något annat ting, som icke går öfwer et stålpunds wigt; at sända til någon i London, eller de närmast dertill belägne orter, skickas det til *Penny-posten*, som är inrättad på flera ställen i London, och betalar dertföre en penny, då det snart och säkert kommer fort. Eljest äro wiså katlat, som hwar dag, då Posten skal afgå från London til någon ort, gå omkring med små kläckar, hwara de ringa. Den, som då har bref at sända på Posten, kan lämna dem til en sådan karl, då han för en penny säkert förer dem på Posten, hwilket är en stor beqwämlichkeit i denna stora Staden, der mången har öfwer en half mil til Post-huset. Om den förmon, at få tilräckeligt watten hemma i egit föl medelst pip-kläckar, som under jorden föra watten dit: om gatorna, som på storna äro belagda med släta slata stenar med stälpar utånsföre, inom hwilka folket går säkert för alla wagnar och hästar: om lyktor, som allestäds på de större gator upständas i skymningen, och brinna hela natten, jämte mångahanda andra nyttiga inrättningar, har jag antingen talat förut, eller kommer jag at berda derom längre fram.

Den 9 Junii.

Vaux-Hall. Om aftonen fölgde jag några mina bekanta til *Vaux-Hall*, at se samma mycket utropade lustgård, der ungdomen i London måst

hvar afton om sommaren roar sig. Denne lustgård ligger litet ofvansför Westminster-Abbey, dock på andra sidan om floden Thames. Den är full med alléer, planterade af Lind och Aln, hvarst folket lju spatsera omkring. På et ställe är en hög särdeles altan, bygd med taf öfver, och bänkär på altan, der Musicanterne sitta. Vid kl. 6. e. m. börja de at samlas dit, då musiquen begynnes wid kl. 7. eller 8. från ofvannämnde altan med en ganska stor myckenhet af allehanda slags instrumenter, bland hvilka äfwen äro orgor. När de musicerat en stund, komma Sångare och Sångerskor fram, hvilka äfwen låta höra sig från altan. Ibland sjunger allenast en: ibland två, och stundom 3 tillika. Vid det de sjunga, instämnes då och då med instrumenter. När de fortfarit en stund, hålles något up både med sång och musique, då de, som rest dit ut, anwint spatsera omkring i trågården, eller sätta sig wid wid något af de många bord der äro, och låta hemta til sig allehanda mat och dryck, winer, confiturer, Punch, kött, stek, äpplen, frukter och hwilket alt betales tämmeligen dyrt, så at de, som sälja dem, synas icke förlora något derpå. Ingen Mansperson eller Fruentimmer slipper in i trågården, som ej betalar en Shilling wid ingången. Sedan står det i hwars och ens egen frihet, at köpa något, eller ock icke. En kan imedlerid och höra musiquen, spatsera omkring, se och blifwa sedd, m. m. utan någon widare kostnad. Så snart det börjar bli litet skymt, tändas up lampor öfver alt, som här i trågården äro til en stor myckenhet, hvilka bringa til en stund efter kl. 10. då musiquen och sången uphöret och alla gästet stunda sig

rån. Här finnas måst alla de slags Stoder
 rodnader, som brukas i trädgårdar. Således
 ättet, at föda sig och förvärfwa penningar,
 gsfaldigt. Här förtjena Musicanterne, Sån-
 na och Sångerskorna sit uppehälle. Här win-
 ne anseuigen, som sälja allehanda slags mat-
 or. Roddare och Hjrtuffar tycka mycket om
 ia inrättning; emedan de hafwa stor winst
 f, at en så stor myckenhet folk sårpas dit och
 in, dels i waagn, dels med båt. Agaren, som
 arrenderar denna lustgård til dem, som an-
 i alt detta; såges derigenom samla wackra pen-
 ar om Sommaren. Jag wil nu ej tala om
 iar, som ofta plundra och röfwa dem, hvil-
 in nattetid resa derifrån. Imedertid kan nyt-
 å wißt sätt wara god; men så slår det ej felt, at
 ock i somr är skadelig; emedan ungdomen ej
 skämmes härigenom, då han får en wana,
 war afson infinna sig här. Han wänjer sig
 arbete, och at deremot förslda penningar på
 gfalt sätt. Unga Fruentimmer torde ock ej al-
 befofras här til det bästa.

Den 10 Junii.

Mr. Peter Collinsons Trädgård i Peckham.
 ; middagen gick jag ut til Peckham, en wacker
 som ligger 3 Engelska mil från London uti
 ey, där Mr. Peter Collinson har en liten wat-
 rågård, full med allehanda slag de raraste
 er, hållt Americaniska, som kunna tåla Ang-
 3 Climat, och stå ute hela Wintern. Ehur
 och liten denna trädgården war, fans dock
 eligen någon trädgård i England, hwaruti
 så mångahanda slags trån och örter, i sora
 S f 2 nerhet

nerhet af de måst rara; som i denna. Det var här, som Mr. Collinson ibland, så ofta han fick sina slyflor fick tid, roade sig med, at plantera och i ordning ställa sin lefvande örte-samling.

Häst-knokors nytta. Til ram eller den yppersta randen omkring örtesångarna hade Mr. Collinson satt knokor af Häst- eller Oxben, nämligen sådana, hvaraf Gårarne hos oss i Sverige och Finland plåga göra sina så kallade is-läggor, dermed de råna på isen. Den tvåra ändan sat nid i jorden, och den runda krusiga stod upåt. Alla woro lika långa och helt tätt til hwarandra, hwilket gjorde samma tjenst, at hindra, det ei jorden måtte rafa ned från sångarna, som hade brädder varit satte omkring dem. Denna Häst-knokors nytta uti krydd-gårdar har jag förut sett på ättilliga ställen strax utan för Moscou i Ryssland.

Zuru Viscum sås. Mr. Collinson berättade sig sått, at så Viscum (Linn. Flor. Svec. 816.), som bestod deruti: Bären kramas sönder och läggas på de slåta ställen i barken på något trä, då det helt snart tager fäste; men om de läggas i skåmor eller sprickor på barken af et trä, wilja de swårigen fästa sig.

Zuru Tran-bär kunna sås i en Trågård. Mr. Collinson wiste mig bland andra örter, emellan våra allmänna Tranbärs-ris, (*Vaccinia L. Fl. Sv. 315.*) palustris Lob. hwilka i gemen äro mycket swåra at fortplanta i en trågård. Hans sätt, den han sökt följa Naturen efter, var detta: De woro sådde i en krusa full med jord; men i stället, at hållen under botten på andra örte-krutor länmas

lynni, at watnet må rinna af, och ej stå mid boots
 i fruktan och frya, har han stoppat hålen igen;
 at watnet stöd och styrde. Krustan war satt i fluga
 st; och måga lagd ofwarpå jorden, hwarit
 Vaccinium palustre wärte. Han såde sig på detta
 sättet afswett så en hop andra kårt och wattens
 distande wärter at komma fort.

Trågårdis anläggning. Hårwid gjorde Mr
 Collinson den påminnelsen; at en ibland hushouds
 omständigheterne derwid är, at så laga, det den
 altid har morgon solen, hwilket ingen kan ta;
 huru mycket det gör til saker, då Solen strar om
 morgonen; får torfa up de dunster, som fallit om
 natten. Eliest hwar figuren på en trågård an
 går, hölt Mr. Collinson den förlantiga för bäst;
 och den Cirkel-runda ej så god; ty Hertigen af
 Richmond lät anläggas sin trågård i en Cirkel-form,
 swar äfres mera böra afwäria wäders drift; men
 förfarenheten har wist annat; ty då wädet wanger
 sig dit in, skal det skada mera; än om den wore fyrkant
 sig; emedan det här löper runde omkring trågården,
 efter cirkel-formen hindrar det, at slipa ut.

Den 21 Junii.

Wallar och stängsel omkring köts-trödd
 gårdar af bara Oxhorn. Jag har tillförene p.
 1706. bestrifwit et slags stängsel eller hägnad, som
 här brukades omkring köts-trödd-gårdar, ängar
 &c. och bestod af Oxhorns-qwickar, sågde hwarfs
 såls emellan mullen, eller omswänd Oxhorns-qwickar
 och mull; men i dag blef jag warse på Noxtars
 dan om Staden en hägnad eller wall omkring en
 köts-trödd-gård, som war upmurad af bara Ox
 horns-qwickar. Högden deraf war 2 alnar, bred

den lifadant. Den var ej här, som på de som
 skällen lagd strate-wis af Orborns qwickar, och
 mall, utan hornen woro upstaplade på hwarandra
 så rätt, som de någonkin kunde få rum, och må
 kan-rummet woro allenast med mall upföll.
 Storändan af qwicken med litet af huswänd-
 som satt fast dertwid; mändes utåt på bägge sidor
 om wällen; men den smalare eller litet ändan var
 wänd inåt. Sidorna på dessa inlärer woro på
 perpendiculaira. Öfwerst var så mycket till
 lagd, som kunde ligga qwar, hwilken var ut-
 wärmt med söljande örter, som bitade den till
 på såsom Convolvulus (Linn. Flar. Suec. 279.)
 Hordeum (107.), Triticum (105.), Sonchus (69.)
 Scandix (241.) och Cerastium (379.)

Den 12 Junii

Öwåkarens Gudstjenst. Efter middag
 var jag i en af Öwåkarens kyrkor, at se dertill-
 hörsamhet med Gudstjensten. De hade hwar sin
 Predikstol eller Altare, utan endast bänkar. Men
 folken suto merendels särskilt för sig, och qwin-
 den på sin sida äfwen särskilt, och ej så blandade
 om hwarandra, som här eljest sker. Näst alla af man-
 folken hade hatten på huswänd, den de icke togo
 af, utan då böckerna lästes. Här woro inga sösta
 Präster, utan hwar och en af dem, wore sig man
 eller qwinna, war en andelig Präst, som bärjade at
 tala och predika i kyrkan, alt som Anden, efter det
 tro. gaf dem uppenbarelsen in. 3 dag predikade
 mine gamle män, af hwilka den, som sist kom at
 tala, hade en ganska härlig predikan. Han sade
 nåppeligen något, som han ej tillika bewiste af den
 heliga Skrift. Alt gick dervå ut, at människan

Hör mer och mer affskåda sig synden, och söka komma i förening med Gud. Detta slags folket skulle vara mycket berömligare; emedan de gemenligen finnes saktmodigare, stillare, hjälpsammare, och taga sig mera till vara för alla förargelser och utvärtas syndig-lestnad, än en stor del så af Angeltiska som Presbyterianska Kyrkan, der de icke skulle hafva det stora felet, at de förakta Sacramenterna, nämligen de låta aldrig döpa sig och aldrig gå till Herrans heliga Natward; emedan de säga sig vara döpte på et andeligt sätt, och jämtväl på et andeligt sätt blifwa delaktige af vår Frälshares Lelamen och Midd, utom några andra puncter, deri de fara wille. Jag får längre fram wid min beskrifning öfwer Pensylvanien, som är rättas Öfwälare, stället; widare tala om detta folket, då jag skal framlägga de reglor och Rörko-stadgar, hwarest de råttas sig, och dem de hålla som en heligdom, hwilka endast de förnämsta af dem hafwa i Manuscript; men unnas aldrig, dem wärdeligt, at ses af någon annan.

Den 16 Junii.

Botaniska Trädgården i Chelsea. Ut i Chelseas ligger den namntunniga Botaniska Trädgården, som uti London kallas Chelsea Physick-garden, hwilken hörer under Apothecare-Collegium i London, är inträttad för Apothecare-Gesällers undervisning i örte-kunskapen, och har, hwad det angår, en den största samling af alla rara utländska växter, så at han derutinnan säges sålla både med Botaniska trädgården i Paris och Leiden. Atminstone tros han öfwergå dem i Norra Americaiska växter. Han är anlagd wid Chelsea.

en liten Angell mit från London; emedan en stor
hop örter ej kunna trivas i London för Stenholts-
röken skul. Floden Thames löper på ena sidan
förbi. På andra sidan midt emot ligger Orange-
riet, fullt med allhandas sådana utländska växter,
som ej tola, at alltid stå ute i öfwa lusten. Bland
andra utländska trån, som der finnas, äro 4 stö-
cken Ceder-trån af Libanon, hvilka stå ute i trå-
gården, och äro rättan så stora och höga som våra
största Furur, fast de ej blifvit der planterade; för
än år 1683, och stå der uti en ganska mager jord.
Grunden til denna trågård har blifwit skänkt af
Apothekare-Collegium af Sir Hans Sloane, med
de milkor, at de hwart år skulle skaffa dit 50 nya
örter, som ej hade varit der förut. I et rum
af Orange-husen, det nämligen, der plantor in-
sättas om Winter-tiden, som ej tola stå ute i öfwa
lusten, men behöfwa dock ingen värma, står
SIR HANS SLOANE utbuggen i hwit Alabaster
med et hopfulladt papper i handen, på en hwit
Marmor Pedestal.

På Södra sidan om samma Pedestal mot in-
gången läses desse ordi.

SIR HANS SLOANE Baronet.

Physician to his Majesty,

PRESIDENT

of the Royal - College of Physicians
and Royal - Society.

Who

That the knowledge of Plants
might be preserved and improved
to the Glory of God
and Benefit of mankind.

Gave this Ground
in the year of our Lord 1721.
To the Company of Apothecaries London
to be a Phyfic Garden for Ever.

Vå Västra sidan stå dessa ord:
They
Being Sensible how necessary
that Branch of Science is,
to the faithful discharging the Duty
of their Profession.

with gratefull Hearts
and general Consent

Ordered this Statue to be Erected
in the year of our Lord 1733.

That their Successors and Posterity
may never forget

their **Common Benefactor**

Vå Västra sidan stå dessa ord:
Placed here in the year 1737.
Sr. Benjamin Rawling Knit Master.
Mr. Joseph Miller
Mr. Joseph Richards] Wardens.

Set rum up i Orangeriet förvaras, som en
fior raritet, den samling af örter, som den stora
Historicus Naturalis, Joh. Rajus eller Ray sjelf sam-
lat och inlagt, samt med egen hand skrifvit nam-
nen under. Mr. Ray skänkte denna samling en
wecka för sin död (som timade den 17 Januarii
1706.) åt sin goda värd och granne Mr. Samuel
Dale, Auctor til den bekanta Pharmacologia.

Mr. Dale åter på sin Alderbom skänkte så denna, som sina egna samlingar af örter, hit til Physic-Garden i Chelsea, af skändligt förvaras. Derterna uti Mr. Rays Herbarium woro med tre fastspädda wid papperet i stora Pappers-böcker. Hela samlingen bestod ungefär af 8 & 12 sådana Pappers-böcker in Folio. På somliga ställen woro örter utskipte; ty Dr. Sherard har haft denna samling til låns af Mr. Dale, och hvarest han funnit någon ört, som antingen war rar, eller han tyckte mycket om, sadas, at han hade kipt eller skurit den ut, så at boken blifwit nog stympad.

Mr. Philip Miller, i hwilken omwårdnad denna trädgård är lemnad, är ofelbart en stor Trädgårdsmästare. Ut så mycket bättre kunna döma här om, wil jag nämna et och annat, som ger ljus i saken, och såsom det af trovärdiga män är mig berättad. Mr. Millers Fader war en Trädgårdsmästare, hwilken hela sin lifstid idkat den syftlan, och uti Practiquen deraf gått mycket långt. Han började undervisa sin Son, denna Philip Miller, deruti frän de späda åren, och war derwid så mycket lyckeligare, som hans Son hade en ogemmen lust för samma syftla. Som mannen mädde wäl, så sparde han ingen kostnad, at åfwen låta sin Son få en tillräckelig undervisning i ärskilliga språk och andra wetenskaper, hwilka gagna och pryda en man. Miller inhämtade då snart allt, hwad hans Fader hade sig bekant både i Theorie och Praxi af trä- och krydd-gårds-wäsendet. Han genomför derjämte alla böcker, som uti dessa wetenskaper woro utkomne här i Angland. Et flitigt omgånge med andra löfwa Trädgårdsmästare här i

Staden och håt ombring på landet gjorde honom ännu mera färlig. Men han stannade ej härvid. Därför gör en annan förordning, Climat x. at hvar som på en ort kan efter allmänna regler förordnas, vil ej med samma fördel låta verkställa sig på et annat ställe, utan särdeles handlag fördras utan på hvar ställe. Hans hug vill då på resor. Han var förmoden, och hade detsamma icke svårt, at verkställa det. De resa ut til främmande länder, utan at hafva förut gjort sig bekant om, hvad märkvärdigt som fins i Fäderneslandet, hett han hvarken för klokt eller nyttigt. Han genomfördes derför nästan delen af England, tog i allt; men wat i sannerhet utom om, at bese alla och kryddgårdar, och at göra sig hemma och påstå med alla Trädgårdsmästare; ty han var af den ånka, at han kunde få åtra något nyttigt, som han tillförens ej visste, ämningarna af någondera. Han språkade med dem om alla ämnen, som hörde til deras hysla, och fick sit omat ofta många gånger betalt med de nyttiga tön han inhämtade. Som Landtbruker har en så nära förbindelse med Trädgårdsmästare, så hade han tillika et utmärkt oga på allt, som förekom i Landtbrukshandlingen, egenteligen i åker-skötseln. Deras kommer, at han ännu värtas för en den största Theoreticus i den saken i England. Sedan han sålunda genomfarit England, anträdde han sin utrikes resa, och besökte då Flandern och Holland; emedan han visste, at der äfven woro stora Trädgårdsmästare, och at wetskapen om trä och kryddgårdars ämnen der sigt til en stor begär. Om han utom förnämde länder äfven besökt andra orter, har jag mig icke bekant. Men af följande kan ses,

ut ingen Trädgårdsmästare gjort sig så mycket min-
 ring om, at inhämta både Theorier och Practi-
 que i sin sjsla. Efter hemkomsten använde han
 mycket tid, at practicera all hvad han både för
 sig haft sig bekant, och hvad han på sina resor in-
 hämtat. Härpå utgaf han sedan sit Gardeneres
 Dictionary, in Folio, deri han utförligen beskri-
 ver kulturen af allehanda örter, så de, som höra
 till köks- krydd- gårdar, som de, hvilka skötas i
 Academiska och Medicinska trädgårdar, med mån-
 gahanda andra nyttiga anmärkingar. Någon
 tid derefter utkom ock den andra Tomen, deri han
 utför de växters skötsel, som i den förra äro för-
 bigångne; men som detta stora verk var nog durt,
 så gjorde han litet derefter et utdrag deraf, deri han
 inestöt all Philosphiskt och andra curieuse stuc-
 ken, och införde endast det, som i sinnerhet hör til
 en Trädgårdsmästares sjsla, så at ingen ting der-
 om är utelämnadt. Den större boken är tryckt in
 Folio, den senare in Octavo. Hans stora Gar-
 deneres Dictionary in Folio är förleden Sommar
 1752, å nyo utlagd med mycket förbättring och
 tillökning, sedan den förrt blifwit öfversatt och
 tryckt på flera språk.

Hvad allmänna tycket och omdömet om Mil-
 lers Gardeneres Dictionary widkommer, så har
 jag frågat åtskilliga de största och bästa Trädgårds-
 mästare både i England och America, hvad Au-
 stor och hvad bol de sunnit och trodde vara bäst
 i trä- och kryddgårdswäsende, ej allenast hvad en
 hög rarare växter angår, utan i sinnerhet dem,
 som planteras för köket och fabriquer, både trä-
 och örter? De hafwa alla swarat med en mun-

af Millers Gardeners Dictionary; attingen i Folio, eller utdraget i Octavo, tvöte det aldtidsta, och at, när en hafver den, behöfves sedan ingen annan; emedan det finnes ak, hwar som står i de andra, samt ännu mycket mera, och det både tydligare och bättre utarbetadt, än i någon annan, fast de andra ofta hafwa mångfalt flera ord. Samma svar hafver jag fått af åtskilliga förnåmna, som sielwra haft et swärerligt nöje, ut med egen hand plantera trån och örter. Om någon utaf Lords och de stora Herrar i England är nåde: anlågga en ny trågård, eller förändra en gammal, skulle altid Mr. Miller wisa, huru det sköde ske... När de största Herrar åkte ut til sina landsgods, åkte han ofta med dem ut i samtliga wagu. Med et ord: de förnåmste i landet sätta et synnerligt wårde på denna mannen.

Den 17 Junii.

Briff på Spring källor omkring London.
 På alla sidor jag wilstes omkring London, wet jag mig ännu icke blifwit warre någon källa, som springer up utur jorden, sådana som öfweralt i Sverige finnes, utan måst alt det watten, som de i London och i byarna der omkring bruka, ledes til Staden eller byarna dets genom underjordiska rännor och trummor från någon sjö eller flod längre ifrån, dels hafwa de gräfwit stora gropar och dammar, dets rågnwatern samlas. Således finnes måst i hwar årg en stor grop gräfwen; med sluttande brädder på alla sidor, hwar i sammas en ömnhet watten, som tjentar Kreaturen et drogt; då de hållas i dessa håghader... Oaktad denna saknad på källor omkring London, lider dock ingen

ort i werlden mindre höst på skatten, än denna Staden, der öfverflödigt watten genom underjordiska Canaler ledes til hwart och et enskilt hus, antingen från den stora Canalen, eller öf genom continuerlig pumpning och wattu-konster från Thames-floden.

Den 18 Junii.

Nyttan af Jekorns-swanstar. De här, som de här brukade til Ritspenslar, wore tagne af Jekorns-swanstar. De, som förfärdigade dem, berättade, at de här, som tagas af Ängelsta Jekorns-swanstar, duga ej stort; utan de bästa tagas af et slags Jekornar, som kommer från Ryssland.

Den 19 Junii.

Oxwickans nytta af Orhorn. I London sågtes årligen en otrolig myckenhet Orar och Kor. Sielfwa hornen såltas til Kammakare oc. men hwilken brukas antingen til at upmura wallar med omkring äng och köls-krydd-gårdar, som ofta förut är omsatt, eller föres den på lands-wägar, bredes der ut, hwarpå föres mull och sand, hwilket gör wägen fast och beständig.

Den 22 Junii.

En Sten af gamla Carthago. Wid det jag tillika med några andra spatterade hwer St. Dunstons Kyrkogård i Stepney, besågo wi en sten, som sådes hafwa blifwit förd från det gamla Carthago, i hwars murar den fordom setat. Den war nu igmurad på Drott sidan om den främre

qvisten eller Spilsoförsjuggen, som är på Norra
Sidan om Kyrkan. I denne sten lästes följande
Skrift:

Of Carthage great J was a Stone,
O Mortalls Read with pittie!
Time Consumes all, it Spareth none,
Man, Mountain, Town, nor Citty;
Therefore, o Mortalls, all bethinke
You, where unto you must;
Since now Such Stately Buildings
Lye Buned in the Dust.

Thomas Hughes. 1663.

Åtskilliga hade skrivit sina namn på stenen
här och der, hvarmed de gjort skriften nog otydelig.

Vitriols-werket och Kötningen. Hos Herr
Seel, en Swensk, sågo vi hans Vitriols-werk,
samt hela Kötningens processen, som är Kärteligen den-
na: Materien, hwaraf denna Vitriolen göres,
är en blek Swafvel-kes, af åtskillig skapnad.
Denne Swafvel-kes toges något mer än 100
Engelska mil härifrån wid Harwich, hwarest den
finnes på sjö botten och der samlas i stor mycken-
het, samt förs til åtskilliga Vitriols-werk här i
England. En stor del af dessa Swafvel-kes
stycken likna aldeles trä, qvistar &c. så at och sås
vändas i qvistarna kunna skönjas. Dessa trä-
bitar hafva af den Swafvelaktiga ångan blifvit
så impregnerade, at de nu äro aldeles förwand-
lade til en Swafvel-kes. Se Dr. Wallerii Mi-
neralogie p. 340. Längden af dessa Swafvel-
kes stycken äro 1 a 2 quarter, tycketen som en
arm, litet mer eller mindre. Östron skal finnas

ut ingen Trädgårdsmästare gjort sig så mycket min-
 ning om, at inhämta både Theoris och Practi-
 que i sin syfta. Efter hemkomsten användade han
 mycket tid, at practicera all hvad han både för
 sig haft sig bekant, och hvad han på sina resor in-
 hämtat. Härpå utgaf han sedan sit Gardeneres
 Dictionary, in Folio, deri han utförligen beskri-
 ver culturen af allehanda örter, så de, som höra
 til köks-trydd-gårdar, som de, hvilka stannat i
 Academiska och Medicinska trädgårdar, med må-
 gahanda andra nyttiga anmärkingar. Någon
 tid derefter utkom ock den andra Tomten; deri han
 utför: de växters skötsel; som i den förra är för-
 bigångne; men som detta stora verk var nog-
 så så wurde han litet derefter et utdrag deraf; deri han
 utelöst all Philosophiskt och andra curiosa sam-
 lan, och införde endast det, som tillkommer hos
 en Trädgårdsmästares syfta; så at ingen ting der-
 om är utelämnadt. Den större boken är tryckt in
 Folio, den senare in Octavo. Hans stora Gar-
 deneres Dictionary in Folio är förleden Sommar
 1792. å nyo utlagd med mycket förbättring och
 tillökning; sedan den förut blifvit öfversatt och
 tryckt på flera språk.

Hvad allmänna tviflet och ovissheten om Mil-
 lers Gardeneres Dictionary widkommer, så har
 jag frågat åtskilliga de största och bästa Trädgårds-
 mästare både i England och America; hvad han
 tror och hvad han ser de sunnit och trodde vara: både
 i träd- och trydd-gårdar väsende; si allnast hvad en
 höj rarare växter angår, utan i smärre del, dem
 som planteras för köket och fabriquer; både träd
 och örter? De hafva alla svarat med enjamen.

Allreda botten lades förenämde Svafvel-tes öfverallt til en fors högd, då den lämnades, at ligga under öppen Himmel, at Sol och rågn med luft flugo fritt spela derpå. När Solen länge fått skina härpå, wittas denne Svafvel-tes sönder til en mull; och det alt småningom mer och mer, så at hfan detaf börjas först wittas sönder, och sedan det öfriga. Den kommer at ligga här 6, 7, 8, 10, ja till 12 månader ibland, innan den gått sönder til mull. När Solen werkat någon tid derpå, blir den helt hwit och som mjölog utanpå, och då ett sättet tungan på samma mjöl, smakar det alldeles som Vicril. När rågn sedan faller på samma sten, följes det mjöliga och alt hwad som är uplöst til salt, derifrån, samt föres neder til botten af denna gräfsda platsen, hwarest det rinner igenom de der warande Canaler til huset, der Vitriolen samlas; hwarest det samlas uti en stor Cistern. Uti på förenämde gräfsde dam, der sten är lagd, så nedfatta här och der bottenlösa tunnror, uti hwilka de rännor eller pipor kunna nedert wid botten snas, hwilka leda watnet til Cistern. Man ser i dem, huru Vitriols-luten rinner; ty den rännan, som kommer från denna gräfsde dammen, sluter sig på ena sidan af tunnran, och midt emot på andra sidan börjas den pipan, som widare leder watnet til öfwanämde Cistern. Dese tunnror äro hitsatte derföre, at deruti må kunna ses, om någundera af rännorna eller piporna blifwit igenstoppad, samt hwilkendera pipan det är, på det den samma må kunna omlagas. De äro här mycket mone derom, at något rågn måtte falla på denna Svafvel-tesen, sedan Solen i några dagar flint derpå. Til ex. 6 dagars

ort i werlden mindre brist på watten, än denna Staden, der öfwerflödigt watten genom underjordiska Canaler ledes til hwart och et enskilt hus, antingen från den stora Canalen, eller också genom continuerlig pumpning och wattenkonster från Thames-floden.

Den 18 Junii.

Nyttan af Jkorns-swansfar. De här, som de här brukade til Rit-penslar, woro tagne af Jkorns-swansfar. De, som förfärdigade dem, berättade, at de här, som tagas af Angeliska Jkorns-swansfar, duga ej stort; utan de bästa tagas af et slags Jkornar, som kommer från Ryssland.

Den 19 Junii.

Owickans nytta af Orhorn. I London slagas årligen en otrolig myckenhet Orar och Kor. Sielfwa hornen säljas til Kammarkäre 2c. men qwicken brukas antingen til at upmura wallar med omkring ång och köls-krydd-gårdar, som ofta föres är omsalt, eller föres den på lands-wägar, bredes der ut, hwarpå föres mull och sand, hwilket gör wägen fast och beständig.

Den 22 Junii.

En Sten af gamla Carthago. Wid det jag tillika med några andra spattjerade öfwer-Sidunskans Kyrkogård i Stepney, besågo wi en sten, som sådes hafwa blifwit förd från det gamla Carthago, i hwars murar den fordom setat. Den war nu inmurad på Östra sidan om den framre qwisten.

risten eller Kyrko-förstugan, som är på Norra
 om Kyrkan. I denne sten lästes följande
 ijt:

Of Carthage great J was a Stone,
 O Mortalls Read with pittie!
 Time Consumes all, it Spareth none,
 Man, Mountain, Town, nor City:
 Therefore, o Mortalls, all bethinke
 You, where unto you must;
 Since now Such Statelie Buildings
 Lye Buned in the Dust.

Thomas Hughes. 1663.

Åtskilliga hade skrivit sina namn på stenen
 och der, hvar med de gjort kristen nog tydlig.

Vitriols-werket och Kokningen. Hos Herr
 el, en Swensk, sågo mi hans Vitriols-werk,
 mt hela koknings processen, som är kärneligen den
 i: Materien, hwaraf denna Vitriolen göres,
 en blef Swafwel-tes, af åtskillig skapnad.
 denna Swafwel-tes tages något mer än 100
 ngeliska mil härifrån wid Harwich, hwarest den
 nes på sjö botten och der samlas i stor mycken
 t, samt förs. til åtskilliga Vitriols-werk här i
 ngland. En stor del af dessa Swafwel-tes
 scken likna aldeles trä, qwishtar x. så at och sus
 ndar i qwishtarerna kunna stånjas. Dese trä
 kor hafra af den Swafwelaktiga ångan blifwit
 imprægnerade, at de nu äro aldeles förwänd
 de til en Swafwel-tes. Se Dr. Wallerii Mi
 rralogie p. 340. Längden af dessa Swafwel
 s-stycken äro 1 a 2 quarter, tjockleken som en
 m, litet mer eller mindre. Astron. Kal funnas

och deruti; men de äro måst oförvandlade, och
 fast ut de utanpå äro rostfulla. Dese Svafv
 besår duga ej strax at koka Vitriol utur, utan de
 måste förut en lång tid präpareras dertill, som se
 på det sätt, at de bredas ut öfver et wisst fält,
 at ligga ute i öfna lusten, på det Solen må fritt
 få verka derpå. Herr Seel berättade, at detta
 ställe, der det så tillredes, har i första början blif-
 wit inrättadt på det sätt: De hafwa gräfwit så
 länge i marken, til des de kommit til en fast lera,
 som kunde stå emot Vitriol-lutens härtrinnande;
 ty en lösare jordart skulle draga det måsta af Vi-
 triols-luten til sig; men som de ännu ej kunde drif-
 sta derpå, så hafwa de belagt botten med Krita til
 2 a 3 alnars tjocklek, hwilken blifwit hårdt sam-
 manpackad. Wid alla sidor af denna dam gjor-
 des likaledes bankar eller wallar af sådan Krita til
 2 a 3 alnars tjocklek; men at ännu wara mera se-
 ker, at Vitriols-lutan ej måtte kunna tränga sig
 hårt, antingen genom botten eller sidorna på dam-
 men, så öfverströkos de sammå, nämligen botten
 och sidorna, med et plaster af Gips, kallad
 Terras, hwilket har den egenskapen, at det sedan
 hårdnar i watten, likasom til sten. Således war bols-
 ten och sidorna så färdiga, at man kunde låta des
 på, det Vitriols-lutan eller luten icke kunde träng-
 ga sig derigenom. Botten på denna dam war af
 slät eller et planum, utan war som flera röststen-
 taf af tador' eller hus bredewid hwarandra warit
 uppstaplade; då altid wid det nedersta, eller wid
 taf-bandet, at jag så för likheten skul må kalla det,
 woro lagda rännor af bly, hwarefter luten eller lu-
 tan sedan kom af rinna til det huset, der påmbö-
 na woro, hwarit Vitriolen kokades. På denna så
 tillredde

mer eller Landtman å denna kanten har gemenslig ej mera tjenstefolk, än en enda drång. Många skulle då tänka: huru vil han med så liten hjälp hinna bärga sina många och widlyftiga stora ångar? Hårtill svaras, at han bärgar alla sina ångar om sommaren med dagsverks-folk. I begynnelsen af Maj-månad komma från Irland öfver till England en ganska stor myckenhet af Iriländningar, hvilka, lika som våra Dalkarlar i Sverige, gå och utbjuda sig öfveralt hos Farmörerne, at få arbeta för betalning. Hela den delen af England, som ligger näst Norr och Öster om London, drifwer nästan all sin ångs- och åkrars-bärgning endast med detta folket, som wid början af Maji komma dit öfver, förblifwa der hela sommaren, lämna sina egna hofställen hemma i Irland at södas af sina hustrur och barn; men mot hösten, sedan sådes-anden och bärgnings-tiden är förbi, resa de hem tillbaka med de penningar, som de kunnat förwärfwa sig. På samma sätt, som Iriländningarne å denna kanten om sommar-tiden söka sin söda och utkomst, så öfver med dem från Whales eller Wallis, at de uti Kent och å den sidan af England förwärfwa sig penningar; ty mot hörbärgnings-tiden komma folket derifrån i ganska stor myckenhet ned å landet til Kent, at arbeta för betalning; hoo med den åstiftnad, at i stället från Irland komma hit öfver bara några personer, så komma måst bara öfver-folk, hustrur och pigor, från Whales, alla wäl; renligt och ganska snyggt klädde. Dese öfver-rätta måst all sommar-bärgning i Kent, både med hö och säd. De laga och ned, samt pläcka af Humnan. De laga om Hummel-gårdatna. De samla

samla den ättsfilliga slags härliga frukt, som Kent frambringar. Men jag wil wända mig til Farmerne i Middlesex och deras ängs-skötsel igen. Det äro altså förenämde Iriländare, hwilka de om sommaren nyttja, at slå och barga alt deras hö. Så snart ängen således i Maj-månad är slagen och höet inbärgadt eller satt i stack, släppas många Kreatur på ängen, utan gräset får då strax frihet, at begynna fjuta och wära, hwari det så tilltager, at, om wäderleken är god, så de ofta i början af Julii låta slå dem andra gången. Sker det nu, at de fått göra tidigt från sig den andra slåtten, så släppes efter den äfwen inga Kreatur på ängen at beta, utan gräset lemnas åter frihet at wära, på det de ännu i September få låta slå ängen den tredje gången; men om wären är sen, som den war i år, at de ej, förrän i slutet af Maj eller början af Junii, få göra den första slåtten från sig, och följakteligen den andra icke, förrän ned i Julii, så wänta de det året ej på den tredje slåtten, utan så snart ängarna blifwit barga de, och höet antingen fördt in til London, eller satt hemma i stack, släppas Kreatur på dem, at hafwa af gräs-stubben på ängen sin föda. Som de sselfwa hafwa få Kreatur, så hyra de antingen ut dese aflagne ängar åt Slagtare i London, som betala dem wackerert om weckan för hwart Kreatur, ware sig Ore eller Får, som har frihet, at gå der i bet, eller, som de måst göra, upköpa de då på marknaderna eu myckenhet af magra oyar eller får, dem de gementligen kunna få för et lit drigt pris. Dese släppa de på sina ängar, hwars de så gå och blifwa feta, til des mot Januarii- och Februarii-månader, den tiden nämligen på året,

om de längre från London belägne orter ej kunna yrse det samma med fet Slagt-boskap, och Boskapen eller Slagt-creaturen sbljakteligen äro dyrt, då dese Farmers med ansenlig vinst försälja em åt Slagtare. En stor hop af Herrskaper och andra i London hålla egna hästar; men som de i vintern icke hafva dem af nöden, så tinga de em in hos dese Farmers, och betala 3 a 4 Shilling om veckan för hvar häst, hvilket är dem ingt lättare, än om de skulle köpa hä; och hålla em i London inne på stall. Som i London alles en så otalig myckenhet med Hästar på stall, i är icke underligt, att hä der är mycket dyrt, äst somliga tider på året, hvaraf dese nära till ondon belägne Farmers väl kunna och weta berena sig. Och således läres här af lätteligen kunna begripas, huruvida ångarne allena äro tillräcklige, at kassa dem och deras hushåld föda, kläder och alt hwad de behöfwa, samt gifwa dem magt, t utan skada betala deras stora arrende.

Den 25 Junii.

Källare och rum under gator. Churo i London är, så äro de dock mone om, at in it ställe af grunden skal lemnas onyttigt och följngt. På många ställen finnas gångar från husen ned under gatan till de källare och andra rum, som blifwit murade under gatan. På et och annat ställe hade de kastat up halfwa sidan af gatan i ansenligt djup, och höllo der på, antingen at omwita en gammal källare, eller upmura en atberes ny. Under åtskillige af Squarerne eller torgen woto således murade källare och andra rum.

gå ända til werket, så kan han med bå små fartyg lägga der tätt intil, och aflast Smaswelskes och Sten-kol. Han brukade mer, än 2 a 3 personer wid hela werket.

Den 24 Junii.

Ängsbruket i *Middle-Sex*. Mr. P. son berättade för mig den född-krofs och medel, som inwånarna i Middlesex, i het åt den kanten, som Hempstead ligger, bakom, hafwa, hwilket består deri, at Far eller Landtmännerna der lägga all den jord de hafwa, endast och allenast til äng at hesswe hafwa någon åker, eller födda någatur, undantagandes några få hästar, som ängs-skötseln behöfwa. Ängen är här a födda och uppehälle, hwilket tyckes wara un at den kan räcka dertil, hålft som Farme denna orten betala drygare arrende årlig andre; men det är ändock så. Som d våra til London, så köpa och hämta de l all sin gödsel, som der samlas på gatorna, sedan utan för Staden, och lägges i stora Ängen Farmer, som stiekar in något last hbjas, låter wagnen gå tom tillbaka från S utan den fylles då med bara förenämde som, sedan den legat sin tilbörliga tid wid och brunnit ihop, sprides om Höste-tiden ut gräs-wallen på ängen. Uti Januarii, Febr eller Martii-månad tages Kreaturen från d och så ej gå derpå längre, då gräset derefter nas frihet at wäxa, hwaruti det fortfar, Farmern i början af Maj-månad får första gen gå med hån derpå, och så det med

sak, at alla icke kunna fördraga, at äta af alla slag, utan endast kunna smaka för någondera. En del blanda tillhoppa *Gart: Kitwort*, bladen af *Lactuc*, *Monta*, *Salvia*, *Kras*, m. m. skära dem groft sönder, och på föreskrifne sätt tilreda sig *Sallad* deraf.

Den 27 Junii.

Ulm: Näppeligen är något trä, som så mycket blifwer planteradt i England, som *Ulm*:trä, så at det på wigt sätt kan kallas *Engelsmännernes Favorit-Trä*. Jag såg häraf en stor myckenhet så i London, som strax utanför staden. Häraf woro måst alla Squares i London omkring planterade. Alléerna i *St. James Park* utanför *Kongl. Slottet* woro endast och allenast af detta, undantagades at wid wänet woro *Pilar*: så och omkring *Moorfield*: Likaledes der *Danska Kyrkan* står. Denna och *Pilen* war snart sågt de endaste, som woro planterade längs wid sidorna af gator. Wid byarna utanför London war detta trä planteradt på både sidor om wägen, hwarest det med sina widt utsträckte grenar gjorde en härlig skugga och skön utsigt. Utanför de flästa Herregårdar syntes alléer eller under häraf. *Mr. P. Collinson* hade i sin vackra trädgård i *Peckham* så låtit klippa et af dessa trån, at det med sina qwisstar gjorde taket öfwer et af hans lust-hus, hwilket stod mot en sida i trädgården, och midt emot på andra sidan af trädgården war en *Esculus*-*Linn.* eller *Cassanea equina*: *C. B.* klippt på lika sätt, at des grenar utwidgades sig på en sida, och gjorde et tak och skild öfwer desfåte eller bänk, som war bygd derunder. *Uti My Lord Tilneys* trädgård, hwarom är talt förut, woro höga och långa alléer, gjorde endast och alla

samla den åtskilliga slags hårliga frukt, som frambringar. Men jag wil wända mig til merne i Middlesex och deras ångs-stötsel. Det äro altså förenämde Irreländare, hwil om sommaren nyttja, at slå och barga ått bö. Så snart ången således i Maj-månad gen och höet inbärgadt eller satt i stack, släppa Kreatur på ången, utan gråset får då strähet, at begynna fjuta och wära, hwari det tager, at, om wäderleken är god, så de i början af Julii låta slå dem andra gången. Det nu, at de fått göra tidigt från sig den slåtten, så släppes efter den åfwen inga K på ången at beta, utan gråset lemnas åter at wära, på det de ännu i September få lå ången den tredje gången; men om wären ö som den war i år, at de ej, förrän i sl Maj eller början af Junii, få göra den först tan från sig, och följakteligen den andra icke än ned i Julii, så wänta de det året ej tredje slåtten, utan så snart ångarna blifwit de, och höet antingen fördt in til London satt hemma i stack, släppas Kreatur på de hafwa af grås-stubben på ången sin föda. De sjelfwa hafwa så Kreatur, så hyra de an ut dese aflagne ångar, at Slagtare i Lo som betala dem wackert om wackan för hwari tur, wära sig Öre eller Får, som har frih gå der i bet, eller, som de måst göra, uphå på marknaderna eu myckenhet af magr eller får, dem de gemenligen kunna få för drigt pris. Dese släppa de på sina ångar, h de så gå och blifwa feta, til des mot Januarii Februarii-månader, den tiden wämligen på

ej, om någon brukade baka bröd af Råg, utan de tänkte, at den endast tjente til föda för Boskap och Kreatur. Detta alt bör förstås om dem, som bodde i London och Provincierna der näst omkring; ty äffkillige berättade mig, at de i den Norra delen af England nog bruka baka bröd af Rågmjöl. Likaledes, at stora trakter finnas åt samma Norra sida, der de flästa måst lefwa af Hafresbröd. Uti London bruka de stundom til frukost at äta med Smör, wid det de dricka Théé, et slags tunna små runda kakor, som äro snöhvita, smaka ganska wäl, och sadet wara gjorda af det finaste Hafre-mjöl. Men så äro dock Hwets-limpor de förnämsta.

Den 30 Junii.

Efter middagen begofwo wi oss i Herrans namn från London, hwarest wi legat så lång tid och wäntat, at skepp skulle blifwa färdige, at gå bårt. Kl. 3. e. m. fölgde wi den så kallade Gravesends Tilt-boat ned til Gravesend, dit wi kommo kl. half sju om aftonen. En resande har en stor commoditet, at fara med en sådan båt. En enda person betalar endast för nedfarten til Gravesend, eller för upresan från Gravesend til London, 9 pence; men har han något mera at föra, ökas det til en Shilling för person eller mera, alt som han har at föra. Så snart watnet wid Londons brygga är i sit högsta, och börjar wända sig, at gå tillbaka nedåt, sätter denne båten ut, sedan de en stund näst förut gifwit tecken med en liten kläcka, at de, som wela följa, skola begifwa sig om bord. En sitter i denna båt helt beqvämt på säten. Et tak eller skjul är bygd öfwer den sanna

na, at en ej har något besvär af rågn. År vinden med, så går det desto fortare; år den mot, hielpa de sig fram med lofvering. Vi foro nu förut ned til Gravesend, at der asbida skeppet, som skulle snart komma efter, och under det samma hade wi misfalle, at best landet deromkring.

Den 1 Julii.

Landet omkring Gravesend är et det behagelligaste och nöjsammaste, som kan gifwas. Det går här i höjder up och ned, all indelt i små åkrar, ångar, betesmarker, trädgårdar &c. genom beswaude häckar. Hösderna äro måst af Krita. Hela Södra sidan af Thames består af bara Krita, och är här det ena Krita-bröttet bredewid det andra, hwarest Krita och Flinta tages.

Papaver erruticum (se Linn. Flor. Svec. 428.) war här bland Hwetet och Bönorna det argaste ogräs. Jag har aldrig sett det i sådan myckenhet, som här på åkrarna. För des fåna röda blommor sågo åkrarna rätt täcka ut; men til ringa frögd och fromma för ågaren; emedan den både qwäsfde säden, och för des otaliga myckenhet af frön war nästan ogörlig at utrota.

Den 2 Julii.

Jord-walkar wid brädden af Thames. Eftermiddagen spasserade wi längs efter mull-walkarna, som woro upkastade wid brädden eller sidorna af floden Thames, at hindra, det ej watnet wid hög flod måtte swämma öfwer de wid allfwen å ömse flodor belägne ångar. Man wet, at å denna orten är ebb och flod (fluxus & refluxus maris), så at watten i Themse-strömmen på 6 timar faller starkt ut

ut och blir lägre, och på de nästa 6 timar stiger det uppföre floden och blir mycket högt, på somliga ställen ofta 6 och flera alnar perpendiculariter högre, än det war 6 timar näst förut. Landet, som ligger på ömse sidor om ålfrwen, är merendels fladt, slätt och lågländt, så at, om intet hinder wore, skulle watnet, då floden är hög, gå öfver allt landet rundt omkring til en Engelsk mil på hwardera sidan, och ibland mera. De hade dertföre wid brädderna af Thames, då watnet är lågt och det är ebb, kastat up höga och starka mull-wallar, hwilka hindra watnets swämmande öfver det innanför wallarna stående landet, som måst är bara ångs-land och betesmarker. Bredden af dessa wallar eller bankar nederst wid deras basis war 4, 5 a 6 famnar: högden öfver marken 1½ famn, bredden öfverst ungefär en famn, ibland bara 2 a en alm, så at de från basis å ömse sidor up til högden togo småningom af. Ut mot elfrwen war wid wallens basis nedslagit pål-werke, det de tagit af gamla skepp, helt rätt wid hwart annat, allestäds en rad deraf; men på somliga ställen wore tu rader af sådant pål-werke, den ena litet innanför den andra. Näst innanför pålarna war lagd en myckenhet af Krit-stycken, jämte stora flint-stenar til at binda wallen mot watnets anfall. På somliga ställen wore dese wallar 3 goda famnar högre, än de innan- och bakföre liggende ångar, åkrar och betes-marker, samt 1½ famn högre, än då watnet wid ordinair flod stod högst i ålfrwen. Ibland war utanför wallen mot ålfrwen dubbelt, och ibland tredubbelt pål-werke. Sjelfwa wallen war i öfrigt gjord af den mull, hwilken de här upgräfwit. Här och der

var någon öfning under wällen til ången, genom
 hwilken watnet kunde släppas antingen på eller
 från ången; hwilken smala watten-gång, som på
 ömse sidor war ombygd med bräder, hade en dam-
 lufa, som kunde tagas up och fällas igen. Dese
 dam-lukor woro med lås fastlåste, at ej elakt folk
 måtte taga dem up, och sätta hela landet wid flo-
 den under watten. Det flata landet, som låg in-
 nansför mull-wällen, war lagdt antingen til ång
 eller betes-mark, eller ock på somliga ställen, der
 det war litet högre, til åker. Här och der war det
 igenomskurit med rännilar och diken, at afleda
 watnet, och göra det sura och låga landet tørt.
 Det war roligt, at gå på denne wällen och se, at
 då watnet stod i floden i sit högsta, war landet
 och ångarna med åkrarna strax innansför wällen
 mycket lågre, än öfwersta wattu-brynet i floden.
 Det war ock wid högt watten et nöje, at se, huru
 stora skepp i floden gingo mycket högre, än heltwa
 landet, hwilket et stycke ifrån gaf en artig ut-
 sigt. På ångarna innansför wällen wäxte et här-
 ligt gräs. Ibland sker, at då det mot wan-
 ligheten blifwer för stor flod, bryter watnet sig nå-
 gonstads genom dese mull-wallar, öfwerfwämmar
 hela fälten omkring, dränker Boskap och andra
 Kreatur, som gå på ångarna, skämmer bårt hdet,
 och utomdes gör mycken annan skada. Det äro
 derföre wißa män tillsatte, som ej allenast ärligen
 böra se efter, om dammen eller mull-wällen på
 alla ställen är stark och försvarlig, och der han
 någorstads tarfwar bättring, ofördröjeligen låta
 om laga den, utan de hafwa ock deras underbe-
 stenter, hwilka snart sagt dageligen wandra längs
 efter wällen, och gifwa attning på, om watnet

begynner skada mull-wallen på något ställe, at skadan i tid må kunna förekommas och botas. Wallarnas sidor woro måst allestäds öfvertäckte med Öwicksrot (*Triticum* Linn. Flor. Svec. 105.), hwilken wårte här ganska frodig, til 5, 6 a 7 quarters längd, samt nog tätt. På somliga ställen war hon aflagen, annorstäds lemnad qwar. Der den fans aflagen, hwilket skedde af dem, som ägde ångarna der närwid, hade hon bärlat wåra igen ganska frodigt, samt stod tåt och grön, så at detta gräs synes blifwa en ståtelig ting, at fåsta sidor på mull-wallar med, hwarom jag ock förut nämt. Inga trån äro planterade på dessa wallar, utom så Ligustrer, som satt sig dit på inra sidan. Högst på wallarna wårte nog af Gramen murinum J. B. men war nu måst bårtårkad. Om ej dese mull-wallar woro, skulle floden Thames altid se ut, som en ganska stor flod, när watnet wid flod singe flöda öfwer alt. På et och annat ställe har et stycke land wuxit til utansför wallen, hwilket, då det blir stort, ofta tages in inom wallen, medelst det en ny wall sättes derutom, och den gamla innanför rifwes ned; men det måste ske med deras tilstånd, som hafwa upsigit öfwer wallarna.

Flyttan af Flintsten. Hela landet åt denna kanten består måst af bara Krita, bland hwilken finnes en myckenhet af Flintstenar, både större och smärre. 3 Kritt-groparna samlas dese Flintstenar tilhopa från Kritan, läggas i stora högar, och försäljes til utlänningar, som wid afresan från London ofta wid förbigåendet taga en stor del här af. Här i Gravesend woro gatorne stenlagde endast med flinta. På S. O. sidan ungefär en Anghel mil från Gravesend war en urgammal Kyrka, hwilken

hvilken snart sags hel och hällen war upmurad af bara Flinta, endast at de brukat Portlands-sten til ramar och hwallf omkring dörrar och fönster icke samt täckt murarna. somligstads ofswanpå härmed. Likaledes war här och der i muren inmurad någon Portlands-sten. Tegels-bränneri lärer således i gamla tider varit i mindre bruk här i landet; ty uti hela denna Kyrkan, ända ned ifrån grunden til toppen af tornet, sägs ej någon enda tegel-sten. Taket på Kyrkan war af bly. Muren omkring Kyko-gården war äfwen til en samns högd upmurad af Flinta, och allenast ofswanpå täckt med tegel-sten, hvilken war lagd så, at den liknade et röst eller tak på et hus eller Kyrka, så at vatnet snart kunde aftriana. Et litet stycke S. O. om denna Kyrka war et gammalt Klostet, hvaraf war garna nu endast stodo kvar. Det war ock likaledes upmuradt af måst bara flinta, endast at ramarna och hwallfven omkring dörrar och fönster woro af Portlands-sten. Nu warte stora trån midt i detta Klostet. Så ändrar tiden allt! På samma sätt woro en Kyrka wid Northfleet, en Engelsk mil W. om Gravesend i Kent, Chadwells Kyrka uti Essex, och åtskilliga andra Kyrkor upmurade från grunden ända up til toppen på tornen af bara flinta, endast at hörnen på Kyrkorna och tornen, samt ramarna omkring fönster och dörrar woro af Portlands-sten, och om någon tegel-sten fans i dessa Kyrkor, kunde helt tydeligen ses, at den i senare tider blifwit ditsatt, at bota någon bristfällighet. Då de wid någon af Krit-groparna upfatt någon höstack, hvilken här måst bestod af St. Foin, lade de nederst wid märken först et eller par hwall af tjocka flint-stenar, sedan togo de derpå,

och så först hdet eller St. Foin, som härigenom för-
hindrades, at taga skada af fuktighet från marken.
Wid Krit-groparna woro åtskilliga urhus- wäggar
och trågårdsmurar upbyggde endast af flinta,
hwiilken i murar måst altid war fatt så, at sedan
en stor flintsten blifwit slagen midt i tu, wändes
den hel swarta och jämna eller sönderslagna sidan
utåt; men den runda och hwiita sidan, som fört wa-
rit på stenen, sattes in i muren. Mångenstäds war
ock flintsten förd ut på wägar til deras omlagning.

Den 3 Julii.

Åkrar. Hela landet omkring Gravesend war
som en kädja af högder, på hwiilkas sidor åkrarna
lågo. De woro som medelmåttigt stora täppor,
merendels omgårdade med en Hagorns- häck,
eller ock stundom med en gårdesgård af hopyridna
qwistar eller språtar. Jag blef ej warse några di-
ken på åkrarna, och det som mera är, inga wattu-
fårar. Orsaken lårer wara, at här äro inga win-
trar, som dämna watnet, åkrarnas slutta belä-
genhet, samt jordmon, hwiilken ej synes hålla wät-
skan för länge qwar. Hwete, Korn, Hafre, Å-
ter och Vicia woro de wårter, som funnos sådda
på de åkrar, som ej lågo i tråde. Jordmon war en
med sin sand utblandad lera af en mycket blek te-
gelfärg. Några flintstycken lågo här och der-
inga andra stenar funnos hwarken på åkrar, eller
på hela denna orten. Jorden war så lös, at hon
i starkaste torra kunde upplöjas, när en hålst wille,
utan at wånta efter snedmust. När åkern upplögs
des, såll jorden sönder tåmmeiligen små, som än widare
söndertröskades med en stor och tung Ek-wält af 13
qwarters längd, och 3 a 4 qwarters diameter, samt
harfwades ännu mera smått, först med en stor och se-
dan med 2:ne mindre harfwor, hwarerfter den wälka-

des å nyo, så at jorden på trådes-åkrarna låg nu så fin och lös, som en fin mull på en sång i en nyss sådd krodgård. Inga åkerrenor, utan endast närmast til härken af en alns bredd. Åkrarna lågo ej i tegskifte, utan alt enstatade. Samma war med ångar och betesbagar, dem en och hwar hade affkilda från sin grannes. Hwetet war det, som här måst såddes, hwilket allena gjorde 3 a 4 gångor så mycket, som Korn och Hafre tilsamman. Ingen Råg blef jag här warf. Bland såden fans ganska mycket ogräs, hwaribland Papaver (L. F. S. 428.), Cucubalus (360.) och Ranunculus (468.) woro de måsta. Hwetets frodighet, halmens och arens längd, myckenhet korn i hwar art war ingenstads här mera, än på wälbrukade åkrar här och i Sverige. Det samma kan och säjas om Kornet.

Ärmland fans på många ställen. Ärtorna woro sådda i rader. Widdan emellan hwar rad war ibland 3, ibland 3½, ibland 4 qvarter. På samma sätt woro äfwen Bönor sådda i rader. Detta alt skedde, dels emedan ogräsen då lättare med en hacka kunde rånas bort emellan raderna, som både förqwäfsja och dragas södan från Ärtorna, dels at de då beqwämligen kunde gå och pläcka Ärtorna, utan at trampa ned de sammant det är at märka, at Angelsmännenne bruka ganska mycket, at åta gröna Ärtor om sommaren, utom det, at de, som bo nära til London, eller hafwa tillfälle, at sicka gröna Ärtskidor dit, så en myckenhet Ärtor endast dertfore, at de genom gröna Ärtskidors försäljning måga förtjena penningar. De hade här med en hacka rånat bort ogräsen emellan raderna, och dragit den lösa mullen up mot toten och stjälken på Ärtständer. Genom det jorden hölts så lucker och lös wårte Ärtorna desto bättre. Inga rysskor, qwisstar eller annat war lagdt på marken för Ärtorna, at trampa och klänga sig på, utan de lågo utsträckt på b

den. Här och det woro uphängda döda Kråkor af det laget, som på Sland kallas Koror, at derigenom inläga en skræf hos deras efterlämnade anhöriga, hälft emedan detta fogellaget är i England den största pest för Årt-åkrarna.

St. Faith war det höslag, hwarmed de här måst föda de sina hästar, hwilka äto det ganska gerna. Det gafs dem antingen, som det war, helt och hållit med de gräs-
slag och växter, som woro deribland, eller skars det sönder helt smått som sin hackelse, och lades sedan i kribban för Hästarna.

Den 4 Julii.

Tistels utrotande. Här funno wi, at Wönderna woro mera estertänksamme, än i Sverige; ty på denna sijnämnda orten låta de Tistlarna stå och mogna, då wädret får sedan föra omkring deras sijniga frön til alla när och längre bårt liggande åkrar, trägårdar &c. Ja, hwem har icke ibland funnit dem så tanklösa, at då de skära Rågen eller Kornet, skära de bårt såden rundt omkring Tisteln; men lämna honni stå qwar, liksom de woro rädda, at han annors ej skulle få tillfälle, at nog fröa sig? Här i England hade Landmannen helt andra tankar och bruk. Wi sågo stora fält af åkrar, ångar eller betesmarker, hwarest *Onopordum* (L. F. S. 653.) och andra Tistel-slag, som wårt derpå, blifwit med lian af hugna, innan de wäl fått spricka ut med blomman, och lämnade at ligga och förwisna på fältet.

Bohwete war sätt i en och annan af åker-stäpporna.

Den 5 Julii.

Gödning. På et och annat ställe war gödselen utförd och lagd på trådes-återn i stora lås, 2 a 3 samnar ungefär emellan hwar lås. Gödselen bestod måst af halm-byxje och dylikt, som blifwit bredt under **Be-
skapen** i särgården. Den låg ännu outbredd. **Återn
war**

var helt sin förd. På andra ställen hade de redan fört ut gödselen på trådes-åkern, bredt den ut och plögt den ned. Vi märkte sedan, at desse nu gödda land woro ämnade til Ros-land; ty den 21 följande Juli blefwo de besädda med Ros-strö, sedan gödselen förut blifwit utspridd, nedplögd, landet wälstad och mulen sin gjord.

Vicia sativa. Åtskilliga ställen omkring Gravesend woro besädda med *Vicia sativa vulgaris*, *femine nigra*, C. B. (se Linn. Hort. Upsal. p. 219.) hwilken stod tät, stodig och mycket hårlig. Des långa war gemenligen 4 a 4½ qvarter. På somliga ställen war en del af denna redan afflagen och bärtförd til föda för arbets-hästarna. Den synes wata en wårt, som lönar mödan, at så och cultivera.

Feniculum vulgare Germanicum, C. B. warte så wäl omkring London, som här omkring Gravesend, och äfwen uti Essex, på högder och Krit-backar.

Brånse. Det brånse, som de här i Gravesend måst brukade, war Stenkol, dem de lätteligen kunde hafwa af Stenkols-skeppen, som dageligen passerade tätt här förbi, då de skulle til London. Farmarne, som bodde här omkring på landet, och äfwen på andra sidan i Essex, betjente sig måst af sådant werke, som de fingo arligen; då de nedhögo en gammal häck, och anlade en ny, hwarom är förut talat p. 319. Jag såg stora högar af sådana qwistur och werke ligga wid Farmernas eller Landmännernas gårdar, oberäkadt hwad de sålt; så lönar det, at hafwa häckar. I Essex såg jag, at fattigt folk äfwen samlat en myckenhet af *Genista spinosa* vulg. Raj. syn. 475. den de brukade i stället för annan wed.

Register.

- A lbans (St.) 179
Allmännigar, beres staba 184. 278
Amsterdam, både årligen deri 446
Infare 105. 113
Inför 257
Angria, Sjörswaren 369
Antiquiteter 10. 124. 129. 179
Arbutus, huru propageras af frön 376
Arendal 60
Argyle, (Hertigen af) 383. 440
Ista, des nytta 70. 249
- Badsfuga 124
Bakugn 55. 129
Barkbröd 109. 110
Berg 12. 53. 121. 124. 125
uphöjda skrå deri 21.
Berggylta 65
Berlin, både årligen deri 446
Beteshage 217
Bielke (S. C.) 1. 178
i trifwas ej i Norrige 49
hwad som föreges kan wara beres winterföda 284
Blackwell 18
Ick, des nytta i medicine 148
Lodst hos Postapen, bet derföre 48
Lomfål 145
Lpartspenna, skrifwa dermed, at det ej subbas ut 368
ohwete 114. 483
ostkap, præservativ för den 29
ostkaps fodet 66. 108. 251

Registret.

- Bostaps fällor 126. 262
 Bostaps sjuka 48. 70
 Botaniska Trädgården i Chelsea 455
 Bouteillé-halsar, till hvad nytt 388
 Bradleys skrifter 195
 Brauner 17
 Breslau, röde ärligen deri 447
 Brunn 114. 229
 Brännse, se Web.
 Brännfår, bot derföre 148
 Bröd 4. 66. 73. 109. 110. 303. 475
 Byars belågenhet i England 210
 Båts ankare 105
 Båtars styren 140
 Bäck, hvad skilnad i jordmon den kan förforsaka 27
 Bänkar at sitta på 284
 Bönor 274. 387. 413
 Cancer (Linn. Fl. Sv. 1244.) 82
 { - - - 1245.) 64
 { - - - 1252.) 64
 R. CARL XII. 92
 Carthago, en sten deraf 462
 Catesby 366. 420
 Ceremonier wid början af Maji 383
 Chelsea 402
 Botaniska Trädgården berädes 455
 Cheshunt 179
 Chiltun land 254
 R. CHRISTIAN IV. 115
 - - - - V. 57
 Christianland 107. 115
 Climateret i England 151
 Coffée 31
 Colbiörnensvig 62
 Collinson 366. 451. 468
 Concha, *mytilus* 26. 133. 143
 Conchæ allæ 27. 78
 Se Rusflor.
 Contraband warer i Norrige 49
 Cumberland, hushållningen der 300

Register.

Daggmask 257
Damb, huru det förekommes på väggar 397. 402
Danzig, både årligen deri 447
Delphiner 32
Difesbroar 373
Difesjord til gödning 249. 272
Djupets mätande 46
Dressbänkar 390
Dresden, både årligen deri 447
Dricka, huru det hålles swalt, och dess surnande för-
kommes 296
Dyngstact 126
Dyrhet tiltagit 49
Döde årligen i årtulliga städer 446

Echinus 83
Edvard 368
Elfsborg 34. 35
Ellicot 366
Ellis 17. 178. 186. ic. 194. ic. 221. 232. 245. 254. 275
280. 295. 300. 301. 302. 336. 338
Enbårsmos 18
Enstakad hemman, dess förmån 278
Essex, anmärkning wid dess hushållning 364

Fiskens förminskning 48. 65. 84
Fiskeriet 18
Fiskar, huru de förvaras i en Natural-samling 421
Fiskmåls 110. 258. 355
Flinta 24. 183. 200. 244. 268. 274. 276. 296. 335. 342.
342. 347. 479. ic.
Flintsand 256
Flundra 65. 94. 101
Flunder-nät 132
Flygsand 8. 23
Fogelns förminskning 48
Foglar, huru de förvaras i en Natural-samling 421
Folkets fördel 85
Freestone 254. 286. ic.
Friesland, nu förloradt 409

Register.

- Frukt-träns plantering mid murar. 333
Frön af värtter ligga länge ofstade i jorden 398
Fulham 396
Får 58. 125. 151. 165. 185. 200. 231. 261. 267. 285. 2
302. 303. 347. 413
Fåra, fållor 262. 292
Fårens foder 109. 231. 232. 267
tjenligaste mark och bete för Får 274. 302
Fåhus 131
Fårg, röd 23
Fårgande 74
Fådda årligen i åtskilliga städer 446
Fånster 8. 39. 86
Fötter, swullna, bot dertfore 50
- Gamla Elfsborg 34
Gator, fallare och rum under dem 472
Gaul (en fogel) III
Gelter 51. 175. 208
Gödnina 66. 71. 72. 74. 130. 176. 246. 249. 291. 2
298. 343. 425. 483
Se och Uffa, Dikesjord, Halm, Håstunga, J
deaklutar, Rodunga, Rita, Got.
- Glasbruk 58
Granater 65
Grind 219. 360
Gräsarter med beständig rot (*Gramina perennis*)
uti America 424
Gräsmatt 38
Gräsvårtens aftagande på ångar 38
Grömitad 103
Gullgrufwan i Norrige 58
Gurkor 143. 472
Gålf 169. 268
Gårdesgård 9. 29. 130. 181. 410. 481
af Orhorn 406. 453
Göt 331
- Hafre 65. 66. 72. 73. 296. 303
Hafshjupets wärning 4

Register.

isfstrømmen 96. 106. 108
isvatnets løsende 102
i 33
im til brændse 273
til gødsel 251. 264. 268. 282. 343
imhættar 334
imtak 202. 280. 300
impa 67
indstårer 65
irf, barfning 4. 15. 193. 273. 329. 341
ittar af tagel 378
Igebagers strænde i England 322
impstead 180
ort 223
isvandskål 57
isvandskål af barn sunnen i krigsropar 444
ismla 206
immer 26. 47. 48. 53. 66. 81. 84. 85. 94
immertina 82. 105
irlock 260. 275. 287. seqq. 236
is 53. 86. 102. 103. 116. 121. 128. 136. 166. 181. 200
303. 347
ishållningen i Cumberland, se Cumberland.
ishållningen i Essex, se Essex.
isfalkben 63
ivete 174. 278. 303. 412
isfalk 57
isvilling 94. 107
isvot, at utøbe 15
isvagn 448
is og stung, bot derved 76
isfar, eller gårdesgårbar af isvande trån 141. 146
153. 159. seqq. 180. 246. 247. 276. 309--322. 410. 481
isfobrunn 426
isfar 302
huru de spånas fode, loras 167
deras foder 109. 247. 252
isfodning 72. 109
isfo 349
isfnotors nytta 452

Register.

- Hö 155. 304
af hwad wårter 155. 227. 303. 380. 417. 439
huru det göras grönt och wälluftande 325
då hopbrinning at förefomma 224.
- Hö-lada 128. 224
Hö-stack 211
- J
Jörn 462
Jgelfett 219
Ingeris rist 100
Inscriptioner 35. 389. 415. 456. 463
Jordmon, hwad skilnad kan förorsakas af en bäck 270
då ändringar 276. 277
hwad skilnad den förorsakar hos wårter 413
419
Jordwallar i skället för gårdesgårdar 147. 379. 410
wårter tjenliga, at fåsta deras sidor 448
454. 479
wid brådden af floden Thames 476
- Islands waror 49
Ivinghoe 267
Järn-broddar, at klifwa i trädn med 233.
Järn-spit, funnen uti et trä 235
Järn-ugnar 40. 89
Jätt-grytor 135
- R
Ralk 50
af Musfalkal 17.
af Krita 257. 301
- Rampsten 74
Raniner 148. 185. 233. 350
Rapp-såd 73
Resbällar 291. 308
Röfs-trydd-gårdar 145. 386. 393. 394
Råde, hwadan det fås i Norrige 59
Rådesflutar til gödsel 263. 305
Rnistwars sturning 222
Rnutar på hus 136
Rnå swullnade, bot dertföre 63
Kongsbergs Eilfwergrufwa 58

Register.

- Kor 66. 74. 151. 208. 251. 364
Kogbning 186. 219
Korn 65. 66. 68. 69. 74. 114. 126. 174. 261. 273. 285
303. 412
Korp 96. 133
Korssten 7. 55
Krabba 64. 133
 Små Krabbor 64
Krita, Krittberg 139. 185. 229. 237. 239. 242. 247. 253
257. 258. 259. 275. 286. ic. 296. 301. 328. 335. ic. 444
476. 477. 479
 en art hårdare Krita, se Hurlock.
Krusfål 24. 57
Kryddgårdens frön, at få ymnogt deraf 375
Kråka 110
Kupunge 95
Kortor, hvaraf de blifwit bygde 129. 293. 372. 479. 480
Korkostaf af balm eller Ljung 300
Korkostorns skavnad 348
Källare, deri svalt dricka hålles 296
 under gator 471
Källor 282. 461
 fällsynta 281. 461
Kärthjul, at bruka på mösar 3
Köpenhamn, båda årligen deri 447

Lada 134
 Lampor 36. 54
Lands springs 277
Lapparnas diæt 196
Lar 63. 126
Lin 67
Littornar, bot dersföre 142. 369
Linnæus, Carl 1
Linne, hvaran det fås i Norrige
Lista på söda, båda ic. 445
Little Gaddesden 180
Ljus 36
Loge 134
London, eldsvåda deri 186

Registret.

- London, ättfulliga goda inrättningar deri 447
 dess rariteter eller gamla Monumenter 367
Lof til brånse 301
- M**aara orter 184
 Maji, Ceremonier wid dess början 389
Matrill 86. 92
Maniet 107. 108
Marsswin 136
Mattvarors price 427
Mechaniska påfund wid återbrut 188. 189. 232. 250
Medusa 107
Middlesex ångsbruket der 468
Miller, Phil. 398. 399. 401. 458. &c.
Miskoff 58
Miskund 58
Mitchell 384
Mjell 364
Mjölpigor, deras plågseder 383
Monumentet i London 374
Morafers upptagning till åter 128
Morild 102
Mortimer 366
Morötter 67. 307
Muff 112
Mullwad 216
 dess högar 331
Musique uti St. Pauls Kirka 382
Muskelstal 17. 27. 78. 79. 416
 backar fulla deraf 27
Måslupen mat 110. 184. 186. 217. 242. 248. 396
Måshans utrotelse 70. 341
Målhus 253
- N**ewton, Sir Isaac, dess graf 414
 Morriges indelning 120
Norra waror, som derifrån utskippas 52
Norra folket 98. 135. 137
Nåpor 67

Register.

- O**ndbet, bot berföre 27
Oniscus 94
Orangerier 298
Orentlighet på gator, huru den nyttjas 176
Ormar, handterade med blåtta händer 404
Ormbet, bot berföre 196. 405
Ost 51. 303
Ostron 50. 86. 94
Ostronskal 78. 79
Orar, willa 385
Orhorn, deras nytta 406. 453. 462
gårdesgårdar eller bågnað beraf 406. 453
- P**alsternackor 67
Paris, födda, gifta, döda årligen beri 446
St. Pauls kyrkatorn 378
Peder Clauffon 136
St. Pehrs fogel 33
Penny-Posten i London 449
Peruque 88. 422
Petrificationer 275. 292
Pihrdl 100
Pilar 100
Plog 4. 16. 239. 450
Drillplog 188. 232
Dubbla Hertfordshire Plogen 189. 250
Portlands-Sten (Portlands stone) 371
Poteter 172. 357
Præservativ för boskap 13
Preussiska länderna, födda, gifta, döda årligen beri
447
Procellaria 33
Prognostic. tempestat. 32. 33. 40. 94. 308
Prästbarn, hjälp för dem 380
Punch 51. 420
Påfoglar 169
- Q**uakare 454
Quarn, Watten 297
Wäders 297

Register.

Örnarnsten 65

Örnars 31

Örnfolk 88. 138. 323. 334

R analagh house 400

Rariteten af fållor, åar, bådat 221. 461

Rariteter i London 367

Ray, (Rajus, Joh.) 376. 432. 457

Reuterholm 2

Roswor 67. 218. 231. 237

Rosolja 54

Rosor (en art trätor.) 174. 483

Rosfål 57

Råckor 101

Rådjur 148

Råg 69. 73. 231. 303. 426

Rådisor 146

Råfor 64

Rånnor under taf på hus. 21. 64

Råd fårg 23

Rådsot, præservativ derföre 373

Rådfluga 122

Råtter, brukeliga til mat 16

Råtter af trån, huru de upgråfwas 239

Råtter af fõks-krånbdgårds-wårter, huru de förwatas
om Wintern 307

Sallad 218. 472

Salt 19. 41

Salt föreges duga til Wintefõda för Di 284

Silfwergrufwa i Norrige 58

Sill 54. 58. 86. 93. 94. 97

Sjåbållar 83

Sjåfogelns förminskning 48

Sjå-lõß 94

Sjå-åpplen 83

Stants II

Starkwen (en fogel) 110

Stata 112

Stidor 65

Registret.

- Störbjugg** 76. 196
Stog 3. 49. 57. 67
 desß förminskning 3. 49. 57. 67. 98. 99
 desß aftsamma wärd 230. 239. 242. 243. 246. 268.
 319. 341
Stor 99. 244. 447
Skättfärra 255
Slaga 124
Sloaue (Sir Hans) 403. 408. 456
 desß Natural-Samling 376. 427
 desß Fruß graf 388
Släda, obekant i England 158
Sniglar 221
Snus, desß nytta, at förwara foglar 26. 421
Snäcker 286. se ock Cochlea.
Snöskafal 78. 79
Snöfäcker 99
Sot 248
Spalding 142
Spannål 52
Spannmåls-bodar 123
Sparris 145. 387
Spis 7. 167. 235
Spjäll 7. 88. 144. 236
Spånrdæ 88
Stekwändare 365
Sten af gamla Carthago 462
Stenar med heterogenea uti sig 291. 292
Stengruftwa 286
Stengårds-gårdar 29. 130
Stenfäl 163. 365. 399. 440. 484
Storm, ganska stark 42
Stormwäders-fogeln 33
Strata terra 8. 253. 346. 416
Stubbar af träen, huru de upgräfwas 239
Stuga 86. 102. 122
Stålqwarn 254
Stöfkor 423
Surbrunn 426
Swalor 350

Register.

- Stuartmylla 204
Swin 221. 248. 303. 349. 405
Switzers skrifter 195
Swullna fötter, bot dertfore 50
Swullnade kuden, bot dertfore 63
Sågspån 22
Sågställen 220
Såd 52
Sådeslabor 363
Sådesstakar 229. 255. 265. 282. 342
Sång 87. 106
Såten, at sitta på 284
- Sackfjälse-kåst i Norrige 92
Sagel-hattar 378
Saf 53. 121. 134. 166. 181. 182. 202
af Rör (Arundo) 22
Sakrännor 21. 64
Salgjus 75
Tapeter af glastråd 392
Saitkräfta 82
Tattare 347
Tatternels stengrustwa 286. 26.
Tegel 245. 480
Tegelbruk 56. 249. 301. 439
Tegelsten 222
Tegstifte, deß stada 278
Tecken til tilkommande wäderlet 32. 93. 40. 94. 308
Themse-floden 139. 140
jordwallar mid den samma 141. 476
Thermometrisk observationer 138. 143. 438
Tjenstefolk 207
Tilneys (My Lord) hus 391
Tistels utrotande 483
Tobak 196
Tobakspung 56
Torf 4. 5. 399
Torst 65. 85. 94. 97. 107
Traan 37. 54
Trappor, at stiga på hästar från 297

Register.

Erågårdar 146. 386. 391. 451
Erågård's anläggning 453
Erågård's-murar, at hindra tjuftwar klifwa beröfwer 381
Erågård's stötsel 15. 19
Eråns ålder 243. 244. 306. 307. 327. 328. 329. 332
Eråns plantering 156
Erån i Ängelsta Skogslundar 215
Erån, at behändigt klifwa up i dem 233
Erå, spel funnen midt uti et 235.
Erå-rötter och stubbar, huru de upgräfwat 239
Erån, tjenlige til allez och lusthus, it. til at planters
wid gator och torg 473
Eråskande 363
Lufwor 2. 356
Tall 13

Vale land 254
Vaux-Hall 449

Ugn 7. 129

Ugnar i Orangerier 398

Virkols-titredningen 463

Utfäll 14

Uthus 7. 8. 133. 178. 268. 481

Utsåde, huru mycket sås berester 126. 325

Wagn, trehjulat 280
Hjrwagn 448

Wallar wid sidor af floder 141. 476

Waltham-Abbey 178

Waltham-Cross 179

Warner (Richard) 156. 160. 164. 173. 353. 354. 355
367. 368. 376. 378

Wattens aftagande 12. 77. 113

Watten, rinnande genom källare, håller drickat swelt
296

hurubant bruktes til kokning 342. Se Källor.

Wattu-flod 83

Wattu-fonsk, at draga up watten med 229

Wax af et slags trå 384

Wed 484

Registret.

Web, hvad som bruges i det stkke. Se Stentål, Torf,
Genista spinosa, Dromedret, Sægpån, Halm,
Hjng, 28f.

Wetenstaps Societeten i London 366

Wien, hode arkitekturi 446

Win af Ederkehår 29

Woodford 358

Wår, meget fald 392. 426

Wåderletens fõrændring från forns tider 133

Wågar, huru de omlegas 393. 481

at fõrfõrmas hembande på dem 397. 408

Wåggår 9

Wågaldf 98. 481

Wålt 4. 15. 173. 267. 481

Wårtng mid återbruf 188. 189

Wårters frõ ligga länge ostade i forben 398

frõdighet 413

hvad Månad af jordmon 413. 419

tienliga på ångar, se 28.

Årtr 3 II. 29. 74. 114. 121. 125. 129. 183. 205. 217. 219
269. 270. 273. 279. 285. 296. 297. 344. 349. 356. 481

Återbruf 13. 57. 65. 66. 68. 73. 127. 128. 237. 356

Åter utan skångel 263

Åter ren 217. 286

Åters gõbning 66. 71. 72

Åters håttring utan gõdfel 13

Å 28. 49

Å-jårn 27

Å-tupa 39

Åvor 352

Åggas fõrvarande 14

Ång 38. 80. 217. 280. 407. 417. 418

Ångs stõfvel 70. 71. 80. 205. 219. 468

Se åfwen St. Foin, Clover, Trefoil, Vicia,
Lucern, Råggras:

Ångars gõbning 70. 71. 80. 325. 341. 425

Ångs tufvos 2. 356

Ånglands Climat 151

Ångelmånernas måttider, mat 2. 179

Registret.

Engelska Qvinnfolkens 323. 334
 Engelska Landtmännens plågsed 330
 Engelsk Bondes förmon wid Landbruket fram för en
 Ewens 158

Arter 58. 174. 210. 218. 246. 272. 412. 482
 huru de göras smalliga 142

Ättebackar 10. 124. 129

Dgon, sära, bot dersöre 196
 Orter eller växter, tjenliga
 til bröd 109. 110

mat 16. 24. 218

" " gröntäl 218. 257. 354

" " sallad 417. 472

" " mäs 18. 19. 25

" " Syllsaker 20. 25. 26

" " dricka 76

" " Win 20

" " at lägga i brännvin 50

" " i stället för Humla 173

" " foder för Hästar 109

" " foder för Kor 66. 168

" " foder för Går 109. 178. 267. 347. 413

" " foder för Getter 125

" " foder för Hjortar 223

" " foder för Ewin 248. 349. 405

Orter eller Växter, som Bostap äta eller gå förbi 75. 445
 tjenliga på ängar 227. 420. 439

Ee Hb, Ängar.

nyttiga i medicine 25. 50. 76

mot Bostaps sjukdomar 70

tjenliga at fåsta sand 24

" " strö på gälf 12

til tat 22. 38. 141. 300

färg, brun 132

" " gul 74. 445

" " rött 23

til häckar 21. 30. 146. 190. 153. 159. 160. 164

177. 220. 276. 309. 369. 410. 411

til stjul i trädgårdar 393

husgerådsaker 30. 39. 82. 84. 105. 264. 173. 340

Register.

- Orter eller Växter, tjenliga, der hårdt trå fordras 47
 - - til bränfle 30. 148. 165. 177. 184. 199. 208. 230
 243. 246. 249. 258. 268. 341. 365. 484
 - - Lampor, Ljus 37. 384
 - - som giftoer war 384
 - - gödnina på åter 38. 209. 264
 - - i skället för Lin 418
 - - förorsaka torf 5. 6
 - - tidigt blomstrande 152. 198
 - - husbyggnad 89. 97. 133. 178
 - - at myßja hus med 97. 128
 - - widjor 199. 209
 - - at barka läder med 248
 - - Prognost. tempest. 308
 - - som triswas i utmager jord 24. 259. 401
 - - tjenliga, at fåsta mulen på sidor af mull
 wallar 442. 454. 479
 - - ogräs bland såd 15. 413. 476. 482. 483
 Se och Träu.

Register

På de Växter, som antingen för deras nytta
 eller annan egenkap äro nämnde i detta verk.

- A** bies, Gran 6. 8. 9. 19. 105. 125
 Achillea, millesfol. vulg. 155
 Äfwenbot, se Carpinus.
 Agrifolium 147. 148. 154. 160. 164. 216. 220. 255. 329
 Agrostis 155
 Aira 155
 Äl, se Alnus.
 Älm, se Ulmus.
 Alnus 132
 Alopecurus 380. 418. 420. 439
 Alsine 153. 349
 Andromeda 5
 Anthoxanthum 155
 Apocyn 414

Register

- Arbutus 376
Arctium 414
Arundo, Rör, 22. 141. 146. 393
Äst, se Fraxinus.
Äsp, se Populus.
Avena 155
Baagesöta 75
Bellis 153. 308
Betula vulg. Björt 74. 105. 109. 113. 133
Björt, se Betula.
Bromus 381. 417. 420. 439. 443
Buxbom, se Buxus.
Buxus 161. 259
Bök, se Fagus.
Caprifolium 146
Carduus, Tistel 155. 483
Carpinus, Åfrendel 149. 154. 162. 184. 395
Cedrus af Libanon 402. 410. 441. 456
Clover, se Trifolium.
Convolvulus 441
Corylus, Hågel 153. 162. 203
Crambe marit. 354
Crataegus, Hagtorn 21. 47. 146. 149. 153. 154. 162. 223
267. 309. seq. 352. 394. 411
Crocus 152
Et gansta stor 353. Se vidare Quercus.
Empetrum, Kråkbärs ris 24
En, se Juniperus.
Erica, Fjung 5. 30. 31. 130. 184. 300. 303. 397
Eriophorum 4. 5. 7
Erysimum, Winterkrasse 417
Esculus 473
Fagus, Bök 149. 209. 215. 222. 223. 239. 242. 243. 247
248. 268. 276. 306. 332
Filipendula vulg. 16
Flåber, se Sambucus.
Feniculum 284
Fraxinus, Äst 125. 154. 223. 239. 290. 327
Fumaria 398
Gum, se Pinus.

Regist.

Galanthus 153
Genista spinosa 149. 160. 163. 177. 199. 209. 216. 249. 255. 258
267. 301. 397. 484

Ciciana 75. 76

Graan, se Abies.

Hagorn, se Cratogeomys.

Hedera 146. 190. 194. 216. 267. 307. 347

Hedysarum, St. Fern 215. 245. 483

Helleborus 76

Hordeum 443

Hypnum, Wäggelste 98. 128

Häss, se Padus.

Ilex, se Agrifolium.

Juncus 37. 34. 349

Juniperus, En 8. 9. 12. 18. 29

Kräddärris, se Empetrum.

Lady finger gras 227

Lamium 153

Larix 401

Lichen, Kettmåste 5

Lichen, Ögretlet 23

Lind, se Tilia.

Ljung, se Erica.

Löllum 155. 345. 420

Lonicera, Caprifolium Germ. 22

Lucerne 215

Luteola 445

Lycoperdon, Öspicus Lepf 50

Malva 414

Mays 405

Medicago 215. 419

Myrica, Warrd 384

Onopordum 483

Ormbuntar, se Prælia.

Padus, Hägg 50

Padus, Lantz-Orrasus 160

Papaver erret. 476

Phillyrea 161

Pinus, Furu, Tall 6. 103. 105. 109. 125

Poa 155. 439

Populus, Asp 3. 6. 89. 109

Primula 153

Prunus spinosa, Elän, Skarvedarste 20. 29. 30. 162. 267.

309. 341. 395

Pteris, Ormbuntar 164. 199. 201. 211. 249. 252. 264. 267. 301. 320

Pyrus, Äppleträd 164

Register

- Q**uercus, EF 6, 66, 67, 98, 99, 121, 132, 133, 142, 154, 244, 248
 292, 328
 Quercus, Ilex 161
Ranunculus 153
 Rhabarbarum 398
 Ribes spinos. Strudbarschusser 162
 Robin, Torne 29, 150, 152, 154, 162, 352
 Rubus, Bienenbarbasse 26, 150, 152, 154, 198, 218
 Rumex 76
 Ruscus 150
 Rör, se Arundo.
Salix, Vide: 82, 203
 Sambucus, Glädder 19, 169, 410
 St. Foin, se Hedyfarum.
 Scandix 444
 Senecio 153, 414
 Silkgras 418
 Sinapis 417
 Eldn, se Prunus spinosa.
 Spartium, Genista scoparia 20, 150, 173
 Sphagnum 5, 7, 97, 128
 Stäng-urt, se Gentiana.
 Stärkebärsbasse, se Prunus.
 Söra, se Rumex.
 Syringa 146
Taxus 146, 160, 395
 Tilia, Lind 162, 450
 Effel, se Carduus.
 Traandär, 5, 452
 Trefoil 345
 Trifolium alb. Hvit Väpling 159
 Trifolium purp. sat. Clover 205, 215, 247, 248
 Triticum, Hvitrot 15, 68, 413, 442, 479
 Tulipan - träd 179
 Tusilago 331
 Lusendädu, se Bellis.
Vaccinium, Lingon 25
 Vaccinium, Cranbär 5, 452
 Veronica, Acrepris 70
 Viburnum, Lapro-Tinus 161
 Vicie, 247, 413, 441, 484
 Vide, se Salix.
 Winterkrage, 417
 Viscum 452
 Ulex, se Genista spinosa.
 Ulmus, Alm 110, 125, 146, 162, 394, 450, 473
 Urnica 257, 349, 414
 Yucca 418
 Zostera, Lång 38, 108
 Accupis, se Veronica.

Rättelser.

P. 1. l. 5. dagen förut, bör ordet dagen utstrykas. p. 5. l. 2. anmärkades, l. annan. p. 9. l. 5. de båda fullerkenar, l. fullerkenar staplade på hvarandra enfelt, och ej flera i bredd. p. 12. l. 28. tog, l. togo. p. 13. l. 22. lät, l. utan lät. p. 14. l. 17. 6 gångor, l. 4 gångor. p. 21. l. 26. Caprifolium, Herman, l. Caprifolium German. p. 22. l. 29. om, l. som. p. 23. l. 28. sås til, l. sås nog til. p. 31. l. 25. som stötte, som bör utstrykas. p. 33. l. 4. böpp, l. böpp. p. 43. l. 15. fröns gluggarna, l. fröns eller lastgluggarna. p. 44. l. 18. tillägnu, l. tillgod sedan. p. 65. l. 26. sandken, l. sandken. p. 67. l. 19. många alsintet, l. många så alsintet. p. 68. l. 20. utströk orden: de föro omtalta. p. 91. l. 26. sten-panna, l. stekpanna. p. 92. l. 18. en, l. den. p. 122. l. 4. 68. l. 26. dro bestrefue. p. 140. l. 11. 14. och 37. Gravesand, l. Gravesand. p. 149. l. 1. 249. l. 149. p. 151. l. 21. hålles, l. hålts, eller hållos. p. 154. l. 8. afwen Böfar, l. Afwens böfar. p. 162. l. 5. TILIO, läs TILIA. p. 166. l. 5. ångrot, l. ångrot. p. 177. l. 16. Turce, l. Furce. p. 200. l. 23. Gät, l. Gär. p. 227. l. 26 the highest, l. in the highest. p. 228. l. 4. Kambeyng, l. Kambexing. l. 10. Jacca, l. Jacca. p. 241. l. 8. 364. l. 237. p. 248. l. 30. och 21. gard, l. yard. p. 252. ult. hon, l. hau. p. 269. l. 13. 258. l. p. 279. p. 281. l. 27. efter ordet dålder står et (,), men bör vara en punkt (.) eller (:). p. 289. l. 2. delt den til sig, l. den delt sig. p. 299. l. 13. 259. l. 262. p. 311. l. penult. 260. l. 262. p. 331. l. 26. och 27. strykas aldeles ut; se p. 198. p. 345. l. 29. Trefvil, l. Trefvil. p. 388. l. 18. 382. l. 382. l. 25. 376. l. 376. p. 408. l. 23. ordet hos strykes ut. p. 144. l. 7. husmudstora, l. husmudstora. p. 416. l. 28. gard, l. yard. p. 420. l. 24. något, l. was något. p. 432. l. 8. Gof od, l. of God. p. 437. l. 32. verficolar, l. versicolor. p. 441. l. 14. Thuga, l. Thuya. p. 463. l. 12. Buned, l. Buried. p. 472. l. 16. fäddes, l. fäddes. p. 476. l. 17. erruticum, l. erraticum.

